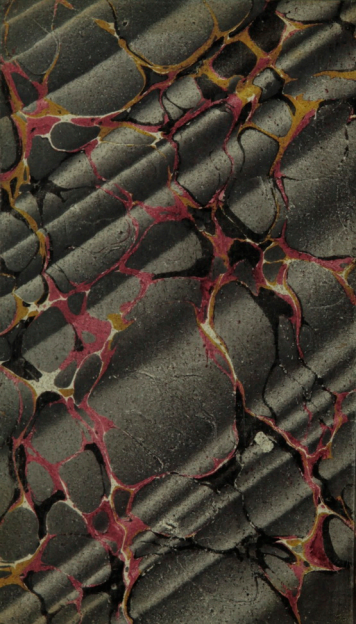

7-97

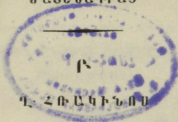
Во Монарховский Институтъ отъ Его Пр^{ва}
Хрисотофора Екимови
ча Монархова при
помощи 1854 г.
иго Монарха.

Faint, illegible handwriting at the top of the page.

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

ԳՆԳՒՆՆՈՒՄ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՅ

ԳՆԱԳՐԱՆՈՒՄ

2659 1030-44 2646

Գ. ՀՈՒՅԿԻՆԵՅ

Ե Ր Գ Ք

Վ. Ե Ս Ն Կ Ր Օ Ն Ի Յ

ՔՈՐ ԹՎՐԳՄԱՆՆԵԱ, Է

Հ. ՄԱՏԱԹԻԱՅ ԳԱՐԱԳԱՇ,

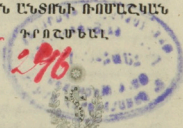
ՅԱՇԱԿԵՐՏԱՅ ՄԵԾԻ ՀՕՐՆ

ՄԻԻԹԱՐԱՅ

ՆԻ ԾԱԽԻԻԹԱ ԵՋՆՈՒԵԿԱՆ

ՏԵԼՈՒՆ ԸՆՏՈՐՆԻ ՌՈՄԱՇԱԿԱՆ

ԴՐՈՇՄԵԱ

N 296

987552

Ի ՎԻԷՆՆԱ

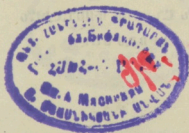
Ի ՎԱՆՍ Գ. Ս. ԸՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

1943 ՌՄՂԱ

84

2929

12248

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԹՈՒՒ Ինձ թէ եւս ճարտարա-
գոյն քան զիս գիտիցէ մատեա-
նքս անձամբ անձին գովիչ լինել .
մանաւանդ թէ ոչ ինքն այնչափ,
որչափ որ բնթեւեւուցունն . զի
եթէ զիմաստունս ազգին իւրոյ ,
զճարտարս եւ զբանիբունս որ ան-
հնարին հմտութեւ քննիչք զը-
բոյ նն , զարմացոյց , ապա եւ ըզ-
մեր իմաստունս զարմացուցէ, որ
փոքր մի խոնարհագոյն քան ըզ-
նոսա ճանաչել զանձինս չհամա-
րիցին ամօթ , ոյլ մանաւանդ
պարծանս :

Ար ճառէն եւ որ ճառին ի գիրս
յայս զոյգ սքանչելի են, այնպէս
զի հարկ է ոչ միայն գովել, այլ եւ
զարմանալ իսկ: Ար աստուածա-
պաշտ որ իցէ՝ հայեցեալ ընդ գիր-
սին, [Թէ զինչ այն իցէ որ ի նմայն
ճառ իցի, վաղվազակի պատկա-
ռեսցէ եւ սիրեսցէ զմատենանն,
եւ նոպաւ զմատենագիրն. զի զաս-
տուածապաշտութեան զկրօնս եւ
զնորին փառաւորեալ կարգս մա-
նրը նուագեալ երգեն գիրքս այս:
Իսկ որ չիցեն աստուածապաշտ,
այլ զաշխարհիս ինչ իմաստու-
թենէ կաթողին, զմաւաւ ամեալ
զմատենագիրն, [Թէ ո՛ր եւ որպի-
սի ոք, կամ ո՛ր սրգի էր, ո՛ր-
չափ իմաստութեան ճարտարու-
թեան տեղեակ, եւ յինչ յօ-
ժարեաց, անդէն մեծարիցէ:

Արդ որդի էր սա մեծին շառ-

կինեայ որ գուսանական երգովքն
իրբեւ զԼարիդէան եւ զԼարիպի-
գէս զարմացոյց, եւ ցայժմ իսկ
զարմացուցանէ ոչ զԽրոյ ազգին
միայն, այլ եւ զամենայն ազգաց
ճարտարս . եւ որ այնպիսի հօր
որդի էր, ճոխի եւ փառասորի, ի
մէջ փիղիսոփայից պարարեալ,
անուանի առաջի թագաւորաց եւ
իշխանաց, փոխանակ թատերա-
ցրն եւ գուսանութեան երգոց,
գեկեղեցւոյ եւ զաստուածեղէն
կրօնից ճարտարախօսել յօժարէր:
Արդարեւ զարմանք են թէ զԽ-
արդ զփալաղիրս եւ զփիղիսո-
փայս, զօրէնադիրս, զճարտարա-
խօսս, եւ զփարգապետս, զհինա
եւ զնորս, զազգաց եւ զթագա-
ւորութեանց պատմութիւն, զԼ-
սորեստանեացն եւ զչրէից, բզ-
Յունաց եւ զՀռոմոց, զՄարա-

ցրն եւ զՊարսից եւ Պարթեւաց ,
եւ զնոցա անկանելոյ պատճառս
ի սակաւ երգսն գումարեաց եդ .
զլաւս զովէ եւ յարգէ , եւ զկա-
մակորսն կշտամբեալ յանդիմանէ .
զՆստուծոյ տեսչութեան զիմաս-
տութիւն եւ զարդարութիւն , եւ
զկրօնից ճշմարտութիւն ընծայ-
եցուցեալ , վասն վարուց կար-
գաց առաքինութեան թեւադիր
լինի , զի ի նոյն զգաստասիրու-
թիւն յոր ինքն եկն , զամենեսին
յորդորել կամի ճարտարս : Աւ զի
մի վայրապար ինչ առանց ըն-
ծայութեան զասացեալսն ոք հա-
մարիցի , եւ զի համառօտս հա-
տանէ , բազումք շինիցին խելա-
մուտ զօրութեանն , արար տե-
ղեկութիւնս միում միում երգո-
ցրն , որ ոչ սակաւ ազնուագոյն
քան զբուն երգսն են . յորոց բա-

զմաց փիղիսոփայից եւ պւեաթի-
կոսացն կարծեաց, հին ինչ զրու-
ցաց եւ բարոյից այլեւայլ ազգաց,
եւ հանգամանաց ճարտարու-
թեանց առնիմք տեղեակ եւ
ծանօթ:

Ատան այսպիսի եւ այսչափ
առաւելութեան յիրաւի գովի
մատեանս, եւ ի բազում լեզուս
թարգմանեալ յամենեցուն ձեռս
կրի. այնչափ ցանկալի եղեալ,
մինչեւ ի փիղիսոփայութեան եւ
յաստուածխօսութեան ճառս ի
նորին բանից ածել վկայութիւն
նրս: Աւ քանզի այնպիսի եւ
այնչափ շահից՝ որ ի գրոց աստի
մարթեն լինել, հմուտ եւ տե-
ղեակ էր աղնուական Տէր Ան-
տոն Առմաշկան, այրն մեծանուն
եւ մեր կարեւոր բարեկամ, բղ-
գեղեցիկ նախանձն նախանձէր:

Եւ իւրովք իսկ ծախիւք առա-
տացեալ ձեռնառու լինէր մեզ
թարգմանել զսոյն զեղեցիկ մա-
տեան. զի եւ մերազգեայ ժո-
ղովուրդս գոնեայ անազան ու-
րեմն ի նորին օգտակարութեան
վայելիցէ: Այլ չլինիցի ինչ խա-
փան առ ի զնոյն օգուտ շահե-
լոյ, եթէ ուրեք ուրեք հայերէնս
քան զգաղիերէնն ընդարձակա-
գոյն իցէ. զի զգոյն առատ մե-
ծատուն մեծութիւն լեզուիս
այնպէս պահանջէր. նա եւ իշ-
խանութիւն է մանաւանդ որոց
զերգս չափով թարգմանիցեն, մի
կարի կապեալ կալ ընդ օրինա-
կին, այլ ընդ միտսն նայել ընդ
մատենագրին. զոր իշխանութիւն
եւ մեզ եւս շնորհիցես, ուսում-
նասէր դու, յորժամ ի ձեռն ա-
ռեալ ընթեռնուցուս զգեղեցիկ

Ճառագ. արդարեւ զուարճանայ-
ցես, զուարթանայցես, անկա-
նիցիս ի բարւոյր կափուին. լինի-
ցի քեզ գիւրջս այս խրատատու եւ
կենաց քոց խորհրդական, յորմէ
ուսեալ թէ լուծն որ խիստն թը-
ւէր, քաղցր է, սկսանիցիս ասել
րնդ մարգարէին. Քաղցր ես Տէր,
եւ քաղցրութեամբ քով խրա-
տեա զիս. եւ նա տացէ քեզ զիւր
ճշմարտութիւնն յորմէ խրատի-
ցիսն, եւ ոգի՝ որով երկիր պա-
ղանիցես. զի անդուստ ի վե-
րուստ մտաւարժս եւ աստուա-
ծապաշտս կամի զմեզ Ղստուած,
յորժամ հոգւով եւ ճշմարտու-
թեամբ երկիր պաղանիցեմք. զոր
եթէ շահիցի ոք ի գրոց այսի,
տացէ փառս այնմիկ՝ որ միայն
արժանին է փառաց. վասն որոյ
փառացն եւ ոչ վասն իւր ինչ

պարծանաց եկն ճարտարս ի մա-
տենագրել եւ մէք ի թարգմա-
նել:

Ե Ր Գ Վ

ՎԱՍՆ

Կ Ր Օ Ն Ի Յ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱՆՏԳ որ այնպէս լուսաւորա-
գոյն տան հաւանութիւնս վասն
աստուածութեանն, ընդ աղօտ
իմն տան պատասխանի, յորժամ
վասն իւրոց ոգւոցն բնութեան
ոք հարցանիցէ. իսկ իբրեւ բզ-
պատճառս հակառակութեանցն՝
որ յանձին իւրում իցէ, խնդրիցէ
ոք, բնաւ ամենեւին չտան պա-
տասխանի. յայտ արարեալ էթէ
յայտնութեան պէտք են. եւ
բռնադատեն իսկ զմեզ զի այնմ

ցանկանայցեմք : Արդ ի մէջ ազգի ազգի կրօնից զայն խնդրեմ ես , որոյ հիմն հաստատութեան յայտնութիւնն իցէ : Ի դրոց անտի՛ որ երէց քան զամենայն գիրս է , զոր տայ մեզ առաջին ժողովուրդն , եւ ի կարգէ պատմութեան աշխարհի , զգրոշմն ստուգութեանն՝ որում ցանկային , ի կրօնս անդր քրիստոնէութեանն գտի . եւ իբրեւ զարմացեալ ընդ այն վաղվազակի անսայն կամէի , արդեւայ վասն ընդ աղօտն լինելոյ խորհրդոցն նորա , եւ վասն սաստկութեան վարդապետութեանն : Օ մտաւ ածի ես զմարդկեղէն մտաց տկարութիւն , եւ ահա ի միտ առի , եթէ չէ մարթ եթէ միտք միայն լուսաւորիցեն զմարդն : Վննեցի եւ զսիրտ մարդոյն , եւ զխոսացի եթէ որ ի քրիստոնէիցն վարդապետութիւն է , կարի իսկ ի դէպ եւ պատշաճ է պիտոյիցն նորա , եւ անդէն ու

բախ լեալ ընկալայ զկրօնսն՝ որ
ցանկալին եւ պատուական է :

Այս նկարագիր է գրոցս զոր
յօրինեալ կարգեցի ըստ համա-
ռօտ խորհրդոցն Պառքազեայ .
Նոցա, առէ, որ ընդ կրօնսն հա-
կառակիցեն, հարկ է նախ զայն
իմն ցուցանել եթէ կրօնքս շէն
ինչ ամենեւին հակառակ համեատ
հանձարոյ, եւ անդէն ի նոյն յա-
րել եթէ մեծարոյ եւս են. ապա
եւ սիրելի եւս զայն առնիցեմք,
որպէս զի եւ փափաքիցեն իսկ
եթէ ճշմարիտք լինէին. եւ ան-
դէն յայտ արտայուք եթէ են
իսկ արդարեւ ճշմարիտք, նա՛ եւ
սիրելի եւ ցանկալի :

Այս բանք համառօտիւք զիմ
երգսս յանդիման կացուցանեն,
ուր բազում ինչ ի կիրարկի յայժ-
մու ճառեալ մատենագրէս. եւ
բազում ուրեք ի բարձրագոյն
ճառիցն Սեղդաց եպիսկոպոսին,
զոր վասն տիեզերական պատ-

Ժուլթեան գրեալ է: Օգրկուց
մեծաց վարդապետաց զհետ գր-
նացի. ընտրեալ զարան զայնոսիկ՝
որ պատշաճ կարգօք, եւ ազնւ-
ւագոյն եւ արժանաւոր օրինա-
կաւ վասն կրօնից եղին խօսս:
Եւ թէպէտ եւ կարի այլակերպք
իցեն ի միմեանց երգքս, եւ իւ-
րաքանչիւր ուրոյն ինչ եւ զատ,
սակայն հարկ է ամենեցուն ի մի
միաբանութիւն գալ, եւ ընդ մի-
մեանս յօդել, որպէս զի առա-
ջինն զերկրորդն զկնի իւր ձգիցէ,
եւ սա՝ զերրորդն, նոյնպէս եւ
այլքն մի ըստ միջէ:

ԵՐԳ Ը

ՃԵՄԵՐՏՈՒԹԻՒՆ. որ ամենայն ճշ-
մարտութեանց հիմն իցէ, առ-
տուած եղէն էութիւնն է: Առ-
սին սորին իսկ առաջին ճառս
արկեալ է. եւ տաց վասն նորա
հաւանութիւնս ի մեծապանչ

զարմանալեաց բնութեան, եւ ի նորին մասանցն յօրինուածութենէ, որ ի միասին առ հասարակ ի մի ինչ կէտ եղեալ ընթանան, յայտ արարեալ զմիութիւն խորհրդոց այնորիկ՝ որ զնոսայն յօրինեաց: Ապա զնովմբ ածեալ ցուցից եթէ նոյն մշութիւն խորհրդոց եւ ի կրօնիցն հաստատութեան թաղաւորէ, զի երկուց այսոցիկ մեծաց դործոց ճարտարապետ մի է: Արհրորդ բերից ի մէջ ընծայութիւնքս ի հասարակաց մտաց զոր ունիմքս վասն աստուածութեանն: Այս կերպարանք՝ որ վասն աստուածութեան է, առ հասարակ յամենայն մարդիկ գտանի, որ իբրեւ զբուն Աստուածն խնդրէին, ունեալեալ ի պիտակսն զառածան: Այսպէս կռապաշտութիւնն իսկ այլ իմն պատճառս հաւանութեան տացէ մեզ վասն աստուածութեան: Առսկ վեր-

Տին պատճառ է յանդիմանութիւն մտացն խղճականաց, եւ օրէնք ընտարոյսք բարոյածինք, որ յառաջագոյն իսկ են քան զամենայն օրէնս, եւ հանապազ բռնադատեցին զմարդիկ խոտել զանիրաւութիւն, եւ զարմանալ ընդ քաջութիւն:

ԵՐԳ Բ

ՊԵՏԱՆ զոր ունիմք զխաւրյոյ բղմեր անձինս, առ ի բարւոյք զՆ. տուած ճանաչելոյ, յերկրորդ երգըս ամիցէ: Առից ես զերեսս մարդոյ, որ զիւր առաջին ամսն ի սնտոի իմաստութեան ծախեալ իցէ, եւ կամիցի զիմաստութիւն՝ որ կարի պիտանացուն է, ուսանել. այս ինքն զիւրոյ անձին գիտութիւն: Եւ իւր անձն պշտցեալ հայիցի, եւ ինքն ընդ ինքն խօսիցի. Արպիսի ինչ ոք իցեմ. իմ երանութիւն չէ

մարթ եթէ յաստէն իրս իցէ,
այնու զի սակաւ ժամանակեան
լինելոց եմ. իբրեւ աստի ելանի-
ցեմ, յի երթալոց իցեմ. շունչս
անմահ իցէ: Ապա անդ ստին յիւ-
րոց մտաց իմանալցէ զպատճառ-
սքն, եւ ուրախութեամբ յան-
ձին ունիցի, բայց երկուցեալ իմն,
զի մի ի հաւատալ անդ ճշմար-
տութեանն՝ որ բազում միտթա-
րութեամբ է, անձին ինչ շահու-
խարիցի, կամիցի տեղեակ եւ խե-
ղամուտ լինել ամենայնի՝ զոր մի-
անգամ մտացն ասացեալ իցէ
փիղիսոփայիցն առաջնոցն որ ա-
նուանիք եղեն յիմաստութեանն:
Այլ ի մէջ նոցա տեսանիցէ հեր-
ձուածս ազգի ազգի վարդապե-
տութեամբքն, որ չկարիցեն ինչ
տալ հաստատուն մեկնութիւնս:
Օղղատան՝ որ քան զայլսն ազ-
նուագոյն թուի, հարցանիցէ ե-
թէ զինչ պատճառք իցեն շա-
րեացն մերոց. այլ նա չտալցէ ինչ

պատասխանի. քանզի փիղիստ-
փայքն՝ որ զթշուառութիւն
մարդկան գիտացին, եթէ վասն
էր իրիք իցեն, զայն ոչ կարացին
իմանալ: Ստացն լռութիւն ազ-
մրկիցէ զնա, եւ իբրեւ մօտ յան-
յոյսն լինել իցէ, յանկարծ ազգ-
լինիցի նմա, եթէ Նստուած ընդ
մարդկան խօսեցաւ. եւ անդէն
խնդրիցէ եթէ որ ժողովուրդ իցէ՝
առ որում կայցեն բանքն զոր Նս-
տուածն խօսեցաւ: Օ ի միտք՝
որ հաւանեցուցանեն եթէ յայ-
տնութեան պէտք են, նոքին եւ
յօժարեցուցանեն զի զայն ընդ
հայց անկեալ խնդրեսցուք:

ԵՐԳ. Գ.

ՆԵՍ ընդ հայցն անկանել երրորդ
երգոցս գործ լիցի: Նրդ յայտ
առնիցէ երգս եթէ զհարդ երկու
կրօնք, քրիստոնէիցն եւ տաճ-
կաց զբեթէ շահեալ տիրեալ ի-

ցեն ամենայն երկրի . եւ թէ զե-
արդ օրէնսդիրն տաճկաց խոս-
տովան լեալ , եթէ յեա Վրիս-
տոսի եկի ես , այնպիսի շահաւետ
բարբառովք առ քրիստոնեայս
առաքիցէ , եւ քրիստոնեայք առ
ի խելամուտ առնելոյ , եթէ ան-
դուստ ի վերուստ հին են կրօնքն
նոցա , առ Հրեայս անդր յղիցեն ,
եւ Հրեայքն ի նուիրական գիրս
իւրեանց . եւ թէ անհնարին նե-
ղութիւն ազգին այնորիկ խոտե-
լոյ , յորում կանն , եւ յամառու-
թիւն նոցա որով ակն ունին նո-
քա ()ծելոյն , յայանի նշանակք
իցեն գրոցն՝ զոր պահեն նոքա
մեծաւ փութով եւ խնամով . զի
կանխախօսութիւնք՝ որ կան ի
մատեանս նոցա , զայն ամենայն
չուսաւորազոյն ցուցանեն : Եւ
թէ գիրքս այս մեկնեն եւ զա-
ռակն՝ որում միտք մարդկան շե-
ղեն բաւականք հասանելոյ . պա-
ռմեն եւ փասն նախակերտն ա-

բարչութեան, եւ վասն ժողովրդեանն որ սիրեցան Ղ.ստուծոյ, եւ թէ իբրեւ այլքն ամենեքին ի կապալաշտութեան անկեալ խոտորեալ կային, ազգն այն որ քան զամենեւեան թանձրամիտ եւ անհանճար էր, միտս արժանաւորս ունէր վասն միոյ միազոյ անեղը էութեանն: Այց երեւելի իմն նշանք Ղ.ստուծոյ օգնականութեանն փրկէին զազգն ի նաւակոծութենէն. զի Ղ.ստուած ինքնին ի գլխովին կոչէր զնոսա սքանչելեօքն եւ մարգարէիւք: Աւ գարձեալ թէ պարտ եւ պատշաճ է առ մարգարէսն առ այնոսիկ կալ եւ դադարել, եւ հիացեալ ընդ նոցա կանխապայիկն պատգամս, եւ ընդ առակս օրինակացն՝ որ լուսաւորագոյն քան զմարգարէութիւնսն են, ճանաչել զՂ.ստուած՝ որ հանապազ զխրով կարեւորն գործով զբաղեալ, զայն մերթ ի ձե-

Արն արանց աստուածախօսաց
 նաթճէ մեղ, եւ մերթ նմանա-
 դոյն օրինակօք բացուատ ի բաց
 նշմարեցուցանէ :

ԵՐԴ Դ

ՈՒՐԱ, աղատչին՝ որ բաղում ան-
 դամ կանխաւ խոստացան եւ
 առակեցաւ, շորբորդ երգս նը-
 ւագիցէ : Այլ թէ զխարդ շրջըր-
 ջումն փափախելոյ տէրութեանց,
 որ կից ընդ հաստատութեան
 քրիստոնէութեան կրօնիցն է,
 զկենարարին աստուածութիւն
 յայտ առնիցէ. եւ թէ նորին
 պատմութիւն, աշխարհի պատ-
 մութիւնն է. զի Աստուած մի-
 ութեամբ իւրոցն խորհրդոց, զա-
 մենայն գէպս յիւր կարեւոր դորձ
 անդր անէր. եւ թէ խառնել այ-
 լոց պետութեանց ի Հոռոմոցն
 իշխանութիւն, որ յօգուտ մեծ
 եղեւ յառաջագէմն լինելոյ աւե-

տարանին, համօրէն խոր խաղա-
զութիւն առ Վեդաստեաւ աշ-
խարհի պարգեւէր. եւ թէ խոր
խաղաղութիւնս պատրաստեաց
զհետմանսս նորոգելոյ յաւի-
տեանցն, զորմէ հրամանք յառա-
ջագոյն բարբառեցան, եւ զՀը-
րեայս զարթոյց ակն ունել զա-
լըստեան Օծելոյն, վասն որոյ
կանխաւն խօսեցան մարգարէքն
նոցա: Եւ զարձեալ թէ զխարզ
իբրեւ այնպէս ամենեքին առ հա-
սարակ ակն ունէին, Քրիստոսն
գայր, եւ սքանչելեօքն եւ վար-
դապետութեամբն զիւր առա-
քումն ընծայեցուցանէր. եւ թէ
պատիժ պատուհասի Հրէիցն բզ-
նոցա մեղսն յայտ առնէ. եւ թէ
արագ արագ ածել հաւատոցն,
մարտիրոսք եւ նոցին սքանչելիք
զհետմանսսութիւն ի կործանու-
մբն հասուցանէին, որ եւ ամե-
նեւին իսկ քակէր բարբարոսօքն՝
զորս կոչեաց Վատուած ի հիւսիսոյ

առ ի զՀոռոմաց քաղաքն աւել-
բերոյ, որ արեամբ քրիստոնէից
արբեալ էր, եւ շինել այլ Հոռոմ
նորակերտ նորաշէն, որոյ մեծու-
թիւն՝ որ եւ այժմս պահի, լինի-
ցի հաստատութիւն կրօնիցն՝ որ
վաղուց հաստատեալ իսկ է:
Բայց որ գիմակացքն են տան
պատասխանի, Թէպէտ եւ իցէ
նա, ասեն, զարմանալի իւրով
պատմութեամբն, սակայն իւ-
րովքն խորհրդովք եւ վարդա-
պետութեամբ տայ մտացն եւ
կամաց ստահակել եւ ի բաց ոս-
տանել: Ասն որոյ հարկ է մեզ
այժմ զմտացն եւ զկամաց ճառել:

ԵՐԳ Ե

Ի ՀԻՆԿԵՐՈՐԻ ԵՐԳՍ փոյթ յանձին
կալայց զմիտս ամբարտաւանա-
կանս խոնարհեցուցանել: Ար-
դարեւ խորհուրդք կարծին իմն
եթէ ընդ մտաց հակառակիցեն.

այլ չէ արժան եթէ զմտացն մի-
այն լուսաւորութիւն շատ հա-
մարիցիմք, զի եթէ զմիտսն մի-
այն բաւական համարեացուք, ա-
մենեւին իսկ անդէտք եւ անի-
մաստք լինիցիմք: Օ խաբար ի մե-
ծի մատենին անճառ ճառիցն
երկնից ընթեռնուլ ինչ կարաս-
ցուք, որ եւ ի բնութեան զիրա՝
որ թուին եթէ հանապազ առ-
ստա կայցեն, տակաւին չէ ինչ
զոր ընթերցաքն: Աղէ զի՞նչ ինչ
ուսեալ իցեմք, յորմէ հետէ ա-
ռաքն ուսանել: Գործս ինչ, իսկ
զգործոցն զհաւատարմ բնու եւ
ոչ երբեք: Բնութիւնն շթողու
իսկ ումեք յիւր որբութեան տե-
ղիան մտանել: Հարեւանցի ան-
ցանելս ընդ մեր յառաջագէմն լի-
նել ի փիւսկեան իմաստութեան,
զոր ասացաքն յայտ առնիցէ:
Արդ զխպուածոյ ինչ պատա-
հարք, որ ետուն մեզ ճարտա-
բութեանց ինչ գտակ լինել, առ-

սակաւ սակաւ յառաջին մօլո-
րութեանցն մերոց հանին զմեզ :
Ախր յետ Վեակարտեայն եւ
հեւտոնին թուեցան այնպէս, եւ
թէ զիւրեանց թագաւորութիւն
հաստատիցեն. բայց երկոքեան
եւս իբրեւ զմարդկեղէն մտաց մե-
ծութիւն ցուցանէին, ցուցին եւ
զնորին տկարութիւն, այնու զի
եւ ինքեանք խոտորեցան, իբրեւ
անցանելն կամեցան զսահմանօ-
քն՝ զոր Նսաուծոյն եղեալ է
մերում քննասիրութեան : Աս-
րիցէ ինչ մարդն իմանալ, եթէ
բնդէր ծանունքն ի վայր հակեն
իջանել. գիտիցէ ինչ զեարդ զոր
ուտեմքն հալիցին ի ներքս. տե-
ղեալի ինչ իցէ ջերմանն, եւ դօ-
րութեան արմատոյն որ զջերմնն
հալած է : Օւամենայն իրօք քող
արկեալ է ի բնութեանն, բայց
մեւս եւս քող եւ նա արկանիցէ,
յորժամ զհաւատոց լապտերս շի-
ջուցանիցէ : Այ թէ մարթ ինչ

իցէ՞ ումեք յայտ առնել, եթէ
 ընդէր խամ եւ անտեղեակ մար-
 դըն իցէ. վասն էր եւ երկիրս լի
 անկարգութեամբ իցէ եւ թերա-
 կատարութեամբ: Աւերելս չկա-
 մեցաւ Նստուած զիւր գործուա-
 ծըն առնել ամենեւին կատա-
 րեալ, եւ կամ չկարաց ինչ, որ
 արդարեւ յետնոյ ամբարշտու-
 թեան է: Աւերկոցունց կողմանց
 անդնդոց իմն զիպիցին վրիպեալ-
 քըն. իսկ մարդոյ հաւատացելոյ,
 որում բանան կրօնք զկողմն մի
 վարագուրին, շատ իցէ զոր տե-
 սանիցէն առ ի շմնալոյ ի խաւտ-
 րի: Աննդի կրօնք, յայտ արա-
 րեալ եթէ վասն էր իրիք ան-
 հարթութիւնքն եւ մեր տառա-
 պանքս իցեն, ուսուցանեն հնարս
 որովք շահիցիմք ի վշտացն. եւ
 թէ պարտ եւ պատշաճ է, զի
 վասն տգիտութեան՝ որ պատիժ
 պատուհասի մեզաց է, յորդորի-
 ցիմք մի զկարծն եւ զանկայ ժա-

մանակ յանօգուտ եւ ի գատարկ
քննութիւնս ծախել: Արդ կը-
նիցն ընծայութիւն, որ լուսաւո-
րագոյն քան զփիղիստփայլու-
թեանն է, որ եւ այնպէս յօրի-
նեալ յարգարմամբ կարգի գայ,
չմարթի եթէ ի մարդկօրէն ինչ
կցկցանաց իցէ. եւ ոչ ոք ի լաւ-
խմացաց երկմիտ ինչ իցէ անտի.
եւ ոչ լոյսն՝ որ ի նմանէ իցէ, հա-
կառակ ինչ իցէ մտացն լուսոյ. նա
մանաւանդ այս երկու ճրագունք
մածեալ միանան, եւ առնի մի
նշողազարդ լուսաւորութիւն:

ԵՐԴ. 2.

ՅԵՐԵՐ. Երգս ընդ այնոսիկ՝ որ
ասենն թէ չիք Մատուած, բա-
խեցաք, եւ ապա յետոյ շորիւք
յաջորդովքն ընդ նոսա՝ որ գի-
տել գիտիցեն զՄատուած, այլ
յատուած պաշտութեանն կար-
գաց ուրացեալք իցեն. այժմ

6596-75-5785

Հարկ է ի կատարած կոյս ընդ այ-
նոսիկ գոռալ, որ յուրութեան
ծուրութեան մտօք զհաւատան
ունիցին: Այն իսկ են պատճառք
անհաւատութեան նոցա, զի չը-
կամին նոքա վարս արժանի հա-
ւատոց ընծայեցուցանել. զի հա-
ւատային իսկ մտօք, եթէ չէր
հարկ եւ զկարիսն կարճել: Աթէ
ոչ սիրտ ուրուք հաստատուն իցէ,
միտք՝ որ դիւրան խաբին, բա-
զում ինչ յօգեն զօգեն զի զա-
պատամբութիւնն արդարացու-
ցեն: Առնպէս եւ ընդ հեղդա-
սիրտան մարտիցուք գոռութեան
բանիւք, եւ զմիաբանութիւնն՝
որ ընդ մտայն եւ ընդ կրօնից
վարդապետութեան իցէ, յայտ
արասցուք: Օչ առաջինն եւ պե-
տեպքն, նա եւ որ կարի զեղծ
վարուք էին, զխաղին. այլ այնմ
արժանի զգաստասիրութիւն եւ
ոչ որ կարի աղնուագոյնք ի փի-
ղհասփայիցն էին, կարացին ցու-

Handwritten blue ink notes on the right margin, including the number '2' and some illegible script.

ցանեւ. իսկ կրօնիցն վարդապետութիւն զտիեզերս շրջեաց, զի հիմն նորա ի սիրոյն վերայ եղեալ է, որ դիւրագոյն զամենայն հրամանսն դործէ: Այս սէր՝ որ այնպէս սաստիկ յառաջնումն վառեցաւ, այժմ երթայ եւ նուազէ, որպէս կանխաւ ասացեալ էր. այլ իբրեւ մօտ ի շիջանէն լինիցի, գպցէ Աստուած դատել ըդմարդիկ, եւ յաւուր կատարածի աշխարհի, եւ կրօնիցն կարգաց զբաւ լինիցի, որ անգամին յօրէ յառաջնմէ աշխարհի սկսաւ:

Արդ իմիջ՝ որ այսպէս մեծատարած եւ շահաւետ եւ մեծատուն է, շեն ինչ պէտք, եթէ այլովք ինչ կցկցանօք հաստատեացի, այլ անձամբ յանձնէ ունի կայ եւ հաստատութիւն: Թւերեւս փոխանակ պատուելոյ անարգէի զճառս, եթէ պաճուճանս ինչ բնդ բանաս խառնէի: Այլ ամենայն երգս վարդապետութեան

մարթի այնպիսի ինչ ի կիր ար-
կանել, զի անտաղտուկ կահիցէ
զհրաման վարդապետութեանն .
այլ ի ճառս՝ որ առաջիս կայ, շէ
հնար այնպիսի ինչ ի մէջ մա-
տուցանել : Այնպէս մեծարոյ եւ
կրօնքս, որպէս զի ամենայն նմա-
նութիւնք՝ որ կարի իմաստու-
թեամբն իցեն, առ նովաւ պա-
տիր պատմութիւնք կարծին, որ
շէն ինչ ամենեւին յանկ եւ մերձ
ի ճշմարտութիւնն :

Այսպիսի ինչ խառնակ շփո-
թութեամբ լի են Վանազարայ
երգքն, որ յիրաւի խոտեցան :
Վժուարիցի ոք իբրեւ լսիցէ
զաստուածեղէն սքանչելիսն ի բե-
րան Պրոթեայ, եւ զհամար ծո-
վական նշանդաց, որ շուրջ ըզ-
Քրիստոսիւ բակ առեալ կայցեն,
իբրեւ գնայցէ ի վերայ ծովուն .
արհամարհք թուիցին եւ պա-
տիւքն՝ որովք պատուիցէ զնա
Պոսիդոն, իբրեւ ի տեսանելն

զնա զերեքժանին՝ զոր ի ձեռ-
սին ունիցի, խոնարհեցուցանի-
ցէ: Եւ այց ճարտարն՝ որ զքսան
ամ աշխատ եղեւ, մեծաւ պա-
տուով ընկալաւ զԹուղթ հրո-
վարտակի երկուց մեծամեծ քա-
հանայապետաց. ի միում ի Թրղ-
թոցն Ղեւոնդիոս տաաներորդ
գոհանայ զՆստուծոյ տեսչու-
թենէն, որ յարոյցն եկեղեցւոյ
այնպիսի մեծ ջատագով, որպի-
սի որ Սանազարն էր, ի ժամա-
նակին՝ զի հերեսիովտայքն ի
մարտ պատերազմի ընդ եկեղե-
ցւոյ բախէին. Նստուծոյ տես-
չութեամբն, ասէ, աստուածե-
ղէն հարսնն, իբրեւ լկէրն յամ-
պարշտաց, որ անհնարին մարտ
եղեալ պատառէին զնա, այն-
պիսի եւ այնչափ նահատակ դը-
տանէր: Աւ թէ քահանայա-
պետն՝ որ այնպէս իմաստուն էր,
գովեաց ինչ զերդոն, որ լին էր
պաճուճեալ առասպելեօք, որ շէր

արժան. և ևս կամ ամ ինչ զմտաւ,
 Եթէ իբրեւ Յորդանան ճառս
 խորհրդոց բնդ շահապետս գե-
 տոց խօսիցի, հերեւիովապէն,
 կամ անհաւատք գառնայցեն.
 այլ փասն զի հանապաղ համա-
 բեցան մարդիկ, Եթէ արժանի
 յարդանաց իցէ պւետիկոսն՝ որ
 զիրս պիտանիս յերդ առնուցու
 և նուազիցէ, մանաւանդ ըզ-
 փառաւորեալ զկրօնս:

Այլ թերեւս յորժամ զբանս
 պաճուճեալս ոք, և զառապե-
 լլս թողուցու, չլինիցի այնու հե-
 տեւ պւետիկոս, այլ փալազործ
 միայն իցէ: Ապց հասարակաց
 մարդկան օգուտ պարտի յօժա-
 բեցուցանել զմտաւարժս զայն-
 պիտի փառս արհամարհել: Ապա
 և ինձ փոխարէն վաստակոց լի-
 նիցի, Եթէ երգքս՝ զոր յօրինեալ
 կարգեցի, տպցեն միտս որոց բն-
 թեռնուցուն, իմանալ զճշմա-
 ըիս կրօնս, որ ի նոցա օգուտ են:

Վա մանաւանդ երբեմն պէտք ի-
րացն՝ որ առաջին կայ, ստիպեալ
տաղնապիցէ մի ամենեւին ի-
մաստութեամբ ճարտարութեա-
նըն սեթեւեթեալս բանիւք ճա-
ռքս ի մէջ մատուցանել . եւ յայն-
ժամ հարկ է զպաճուճանսն թո-
ղուլ, եւ փութալ միայն, զի զոր
ասէն արդար եւ ստոյգ իցէ:

Հասարակաց շահ, եւ ոչ ըն-
դունայնապարծ ինչ պարծանք
ճարտարութեան երգոց փալա-
սանաց, յօժարեցողց ամ զմեծա-
նունն Վրոսիոս զիւր զաղնուա-
կան երգսն բառաւիացւոց բար-
բառովն կարգել փասն ճշմարտու-
թեան քրիստոնէութեան կրօ-
նից, զիւրալուրս բոտ հասարա-
կացն խօսից, զի հեշտընկալ եւ
զիւրահասողք ակամարագունիցն
լինիցին. որ յետոյ արար ճառս ի
բարբառս լեզուին Հոռոմոց, եւ
ի պէս պէս լեզուս թարգմանե-
ցան: Արմէր այրն զի իւրոց տոհ-

Տային քաղաքացւոյ՝ որ վասն
տուրեւառիկ փոփոխմանց ի մէջ
բազում ազգաց պլլամտաց եւ օ-
տարալեզուաց երթային եւ դայ-
ին, գրովք ինչ զգուշանայցէ, զոր
ընթերցեալ ի հաւատսն հաս-
տատեացին, եւ զձանձրոյթն եւս
ի մտաց ժողովիցեն, որ լինիցի
նոցա ի բազում ժամանակաց նա-
ւարկութենէն զայնչափ տարաշ-
խարհական ճանապարհսն հար-
կանելոյ: Ալ իբրեւ յարդարէրն
զերգս իւր, ներելոյ թողութեան
ակն ունէր, զմտաւ ածեալ զայն
բան զոր ոմն* ուրեմն ի հնոցն
ասաց, եթէ Որք առաւել վասն
հասարակաց օգուտ գործելոյ,
քան վասն անձանց ինչ պարծա-
նաց զգթուարին ինչ ճառս կար-
գել յօժարեալք իցեն, չէ պարտ
այնպիսեացն մեղադիր լինել:

Վարձեալ ըստ օրինակի առ-
նրս երեւելոյ համարեցայ կա-
րեւոր պէտս մեկնութիւնս իմն

խաբարանչիւր երգոցս առնթեր
կարգել, որով յայտ առնին միաբ
բանիցն, եւ գործքն հաւատա-
րիմք լինիցին, եւ անցնիւր գոր-
ծոց վկայ վաւերական գիմա-
տունս հեթանոսաց ի մէջ մատու-
ցից, զի յայնժամ առաւել հաս-
տատագոյն լինիցին մեր իրքս,
յորժամ թշնամիքն եւ հակա-
ռակորդք վկայիցեն: Իսկ եթէ
ուրեք զպւերտիկոսս եւ զփիղիս-
փայս արտաքնոցն ի մէջ ածի-
ցեմ, այն վասն յայտ առնելոյ է,
եթէ եւ կարի հանճարեղքն մտօք
ի նախնեաց զկարեւոր ճշմարտու-
թեանց իբրեւ զմեզ խորհեցան,
զի միաք զնոյն բարբառ ընդ ա-
մենեւեան բարբառին, որ մտա-
ղելն լսիցեն. որով եւ այնմ եւս
հաւատաւեալ ի վերայ հասանի-
ցեմք, եթէ միաք ոչ միայն հա-
կառակ կրօնիցն չիցեն, որպէս
անտեղեկաց՝ որ շիցենն նմին բա-
րուք խելամուտ, թուի թէ իցեն:

այլ մանաւանդ նոքին իսկ միտքն
տայցեն մեղ ի միտ առնուլ եթէ
կարելոր պիտոյ են կրօնք. նա ա-
ւանիկ եւ զձեռանէ եւս ունիցին,
եւ անդր զմեզ առեալ տանիցին,
եւ ի միասին ի բուն իսկ ի տա-
ճարն մտեալ ի բերանս հարկա-
նիցին, եւ լսիցեն մեծաւ խոր-
հրդական լռութեամբ:

* Աղինիոս ըն:

1. 1. 1. 1.

Ե Ր Գ Ա

ՍԻՏՔ յերգըս մեր ի հաւատս
ածէ բղմարդ ընտանի .

Սա առաջի իմ վառեալ
դիւր պպլծառ լոյսըն տանի :

Վաջալերեալ դիւ խրնդրել
պատըսպարան ճրջմարիտ ,

Ինքըն շնորհեալ պարզեւէ
դայն դեղեցիկ մարդարիտ :

ՍԻՏ իմաստունք պանծացեալք,
ճրջմարտու թեան թընամիք ,

Ի յթընամանարդ թողէք ,
Թէ հաւատալըն կամիք :

Սիտք իմաստունք , ասէք դուք ,
առաջնորդել մեզ պարտին .

Սա աւասիկ ուղղէ դիւ
երթալ բղհեա ճրջմարտին :

Ընդ օրինօքն Լսաւուծոյ
 սա նըւաճեալ զիս գերէ .
 Զոր իմաստունոք անգոսնես ,
 ըզդոյն ուսեալ յընգերէ :
 Սա թեւադիր լեալ խօսի
 նոյնպէս ի սիրտ օտարին ,
 Եւ ջանայ յինքն կորզել
 հրաւիրելով ի բարին :
 Աղէ եւ դու իմաստունոք ,
 որ ունել միաբնակարժիս ,
 Լուր մըտադէւր ըզնորա
 զիմաստութեանքն կարծիս :
 Իւնն է դարձեալ մասրն ձեր
 երգըս տողեալ ի կարգի ,
 Դուք որ ըզլուծին բառնայք
 նըւիրական եւ յարգի :
 Որ ի փառաց սէր հարեալ ,
 եւ արբեալ իսկ է նովին ,
 Յաճախ ըզդիրն բնթեռնու
 յորում անուանք իւր գովին :
 Այսպէս ըստոյզ քրիստոնեայն
 ջերմքն սիրով ընդունի
 Զհանգէս իւրոյն հաւատոյն ,
 եւ ըզպատիւ տէրունի :

Պանն՝ ջանեկալի է նոցա
 որ ի բարիս են արթուն։
 Զորոց բզսէրն վառէ,
 ըզյոյսն առնէ զըւարթուն։
 Հարկ է մարդոյ գէթ երբեմն
 յուզել յախտիցն շարաց,
 Զի եւ ոչ իսկ մարդարէն՝
 ջանդ հաստատուն կալ կարաց։
 Յաշխարհի աստ յորում եմք,
 չիք լոյս առանց ըստուերի։
 Ըստուած մեզ աստ շերեւի,
 բայց բնդ աղօտ եւ թերի։
 Սրբն հրեղէն՝ որ տայ լոյս
 որոց գիմեալ գան առ նայ,
 Երբեք երբեք պակասեալ
 ի խաւար եւրս դառնայ։
 Լշդիցին երգք իմ մըրմունջ
 հաւատացեալ բերանոց,
 Կորացուցեալ ամօթով
 զանհաւատից պարանոց։
 ՊԵՐՈՒՆՔ երգոցրս քո են,
 քեզ ընծայեմ, քաջ արանց,
 Տառիցրս նիւթ քեզ պըսակ
 ընդերուզեալ ի քարանոց։

Ասմիմ կարկել զամբարիշտն,
 եւ զիւր յանդուգրն բերան,
 Բսկիգրն առեալ հաւատաց
 լինել նեցուկ եւ զերան:
 Աստուածասէր թագաւոր,
 եւ անդրանիկ մօր ծընունդ,
 Ար քեզ զայդ դուժ եւ զորով,
 եւս ընդ կաթինքն սրնունդ:
 Օխարդ ժըտել մարթ էր ինձ,
 որ ընդ շաւիղ նոր գընամ,
 Թէ չունէի ձեռքնտու
 ըզքոյին դուժ եւ խընամ:
 Ագնբաւական քո անուն
 վըստահութիւն ինձ յաւել:
 Նա զԱստուծոյ թըշնամիս
 հարցէ քան զիս առաւել:
 Այլ դու իշխան պատուական,
 հասարակաց ապաւէն:
 Արդէս բազմացըն բարբառ
 առ հասարակ համբաւէն:
 Դու որ շնորհօք եւ հոգւով
 զարդանաս օր ըստ օրէ,
 Եւ որ առ մեզըն սիրով
 շես ինչ ընդհատ ի հօրէ,

Լնդելական քաղցրութեամբդ
 յոր յօժարեալ ես կարի,
 Քաջալերեալ զիս յայն գործ
 զորմէ ժպրհեալ բուռն հարի:
 Քո հաւատք են զոր երգեմս,
 որոյ նախնիք քո եղեն
 Պատրաստարան անգրասին,
 զոր յովղք այժմ նեղեն:
 ԸՍՏՈՒՐՈ՞ յոր մարդն հաւատալ
 սրբոյ մրտօք հրամայի,
 Թէպէտ եւ է նա ծածկեալ,
 այլ չէ առանց վրկայի:
 Աորին փառաց մեծութեան
 որչափ վրկալք ժողովին,
 Թի նորա իսկ են բոլորք
 եւ ի նմանէ եւ նովին:
 Խօսեաց երկինք եւ աստեղք,
 Խօսեաց եւ ծով եւ երկիր,
 Ի՞նչ կազմիչ քո եւ Տէր
 բզնա ծանո եւ երկիր:
 Ամ տղէ ոմ ետ զայն քող
 որպէս հարսին գիշերոյ,
 Զոր շուրջ զանձամբ արկանէ
 պայծառացեալ ի վերոյ:

Սքիս յայտնեն զարարիչն
 այն որում չիք զբռնարին .
 Արդ լուսոյն ճառագայթք
 տատեն յաշխարհ մեր վարին .
 Օր օրինակ յանգըս մեր
 ցանկ բղմանք փռի .
 Այլ ինքն անհասըն գեղով
 յարարածոց որոշի :
 Օ՛րբ ԲԵՆԵՆԻԿՏ ԼՈՍԱՆՈՐ ,
 զոր արուսեակին բարեաւ
 Այգուն այգուն աւետէ ,
 զի սպասաւոր քեզ յարեաւ .
 Այր հրամանաւ , արեւ դու ,
 դաս երևեալ ի ծովէ ,
 Քո ճառագայթ հասուցեալ
 զարդիւնըս մեր ժողովէ :
 Քոյոյ լուսոյդ կարօտեալք
 զօր ամենայն քեզ մընամք ,
 Արբեք բղմեղ ոչ խաբեն
 զարմանական քո խընամք :
 Այ թէ անուոյրդ քոյոց
 իցե՛մ վարիչ կառաւար ,
 Կամ ես ըզքեզ կոչիցեմ
 զալ հալածել ըզխաւար :

Եւ դու որ ցանգ զայրագին
 հողմակոծեալ ի բացի,
 Կամիս սաստիւ կրլանել
 զերկիր քոյին դրոացի.
 Օտվ ահագին՝, ո՞ պղպէս
 կապեալ զալիս քո արգել,
 Որք բղպատուէր հրամանին
 շիշխեն երբեք անարգել:
 Դու վեճիւնդիր ես նոցա
 որք շահ անձանց համարին,
 Օխրեանց բղբունքն թողեալ
 երթալ յերկիր օտարին:
 Որ ընդխառնեալ տան զանձինս
 համատարածքն տարեր,
 Ի նենգաւորդ սպաստան,
 զորքս ցամամբ քով հարեր:
 Ո՛հ շուռաականք, այն ինչ մօտ
 հասեալք ի դուռն մահուն,
 Տեսեալ զանձինքս կոծեալս
 եւ երերեալ եւ սահուն:
 Բ՛ղձեռս յերկինս ամբարձեալ,
 քանզի ի բնէ զայն ուսան,
 Ի ձայն սղորմ արտասուաց
 երիտասարդ եւ կուսան,

Աղաղակեալ աղօթիւք
 առ օգնականին վերին,
 ինդ մօտաւորսն խնդրեն
 եւ զանցելոցն թերին:
 Յայնպիսի վիշաքս դառնալ
 առ Աստուած մարդն ջանայ,
 Յորմէ այնպէս ընդ երկար
 խօտորեցոյց սատանայ:
 ՏԻԵՐԱՐԵՑՐՍ բարբառ
 կոչէ զիս յայսրմ վայրի,
 Իօղոք բարձեալ եւ երկիր
 իբրեւ ըզկին մի այլի,
 Սի իբրեւ զիմ ինչ, առէ,
 յինէն զարդիւնքս կրթեր,
 Սի թէ ես ինչ համբարեալ
 կարգեցի զայդչափ մրթեր:
 Այլ ես, այլ նա՝ որ անդուստ
 կազմեաց զիս սերս եւ թաղուն,
 Եւ վասն ձեր զիմ արդանդ⁶
 արար պրտոյովք թաթաղուն:
 Ինձ բարութիւնքս այսոքիկ
 պարգեւին քո աղաղաւ:
 Նա ծաղկալից զարդարեալ
 շուրջ պըսակէ զիս թաղաւ:

Եղիպտացւոց աշխարհին,
 ուր դուն ուրեք եւ անկայ
 Տեղայ անձրեւ, եւ մըշակն
 առնուլ զարդիւնսն ցանկայ,
 Օ ի մի հասցի յոյս նորա,
 ի ժամանակ երաշտի,
 Պէտք անձրեւոյն եւ ցօղոյ
 Նեղոս գետովն պաշտի:
 Քանզի դոյ օր նրկատեալ,
 յորում շուրջ գետնն գեղուն.
 Արով առնի շայեկան
 երկիր իւղոյ եւ մեղուն:
 Այս են խնամք արարչին,
 որ զամենայն դարմանէ:
 Եւ ըստ ամէ կատարեալ
 յաստուածական հրամանէ:
 Այլ ի շնչին իսկ իրաց
 այդքմ լիցիս դու հասուն,
 Սխաղիւր զիւրդ աճեն ծառք
 առանց ուրուք բուսասուն:
 Իմ հիւթք հազիւ ծաւալեալ
 անգրբ յարմատսն խորին,
 Իսկ իւր որ զայն ընդունի,
 առաքէ յոսարս նորին:

Տերեւն ըզնոյն պահանջէ,
 եւ շառաւիղ իւր յանդէ.
 Եւ առաւմիտ ի բարիս,
 բաշխեալ նրմին աւանդէ:
 Բողբոջ եւ կողբ եւ ծաղիկ
 եւ խաւարժի եւ տերեւ,
 Ի պարզեւաց արմատոյն
 ոչ երանեն ի դերեւ:
 Ընդ գեղ մրրգոյն հայեցեալ,
 եւ ընդ խառնուած երանգոյն,
 Բջառնկսրն լոկ եւ անգարդ,
 որ այնքմ չեն ինչ հանգոյն,
 Աչ անարգէ հոգադործն
 առանց ուսման եւ անդէտ.
 Քանզի գիտէ թէ օգտիւ
 մրրգոյ իւրեանց են հանդէտ,
 Սամիս գիտել ըզնոցա
 ըզգօրութիւն⁷ կատարման,
 Սարթեն լինել քեզ ի պէտս,
 եւ մարմնոյդ եւքս դարման:
 Սարեն զաւուրս յերկարել,
 եւ տալ աճել հասակաւ.
 Ի ու մի ընդ այն տրբամիցիս,
 եթէ նոցայն է սակաւ:

Լմենայն տունկ՝ նորատունկ
անդէն փակեալ է յանձին
Սեր եւ ծընունդքս կորեանց,
որ դան յետոյ առանձին:
Իւրաքանչիւրն ի կորեանց
գտանէ յիմում արգանդի
Եւ կերակուր եւ դարման,
ի պահել զաղդ իւր անդի:
ԼԵՐԱՆՍ զերաց շքնաղից
երկիրքս տայ մեզ համբաւ:
Յոր ընդ լըսելս հիացայ,
զի են անհաս եւ ամբաւ:
Պահի հրաման արարչին
եւ ոչ իւիք անարգի:
Եւ ամենայն ինչ տեւէ
յիւրում շարժման եւ կարգի:
Չէ մարթ իմիք ընկերին
լինել խափան եւ արգել,
Ի սահմանին՝ յոր եղան
զիւրեանց ընթացքս կարգել:
Սեծազօր ձեռն արարչին
յամենեւեան նըշմարի,
Որ ինչ աստէն ի խոնարհ,
եւ որ յերկնից կամարի:

ԱՅՈՒՆ՝ որ զայդչափ նըշանս
 իբրեւ ոչինչ համարիս,
 Անտ աննախանձ եւ առատ պէս
 վայելելոյ ի բարիս:
 Ար զարարիչն թողեալ
 կենդանութեան եւ տարեր,
 Բզդիպուածոյն պատահար
 քեզէն Վստուած արարեր:
 Այլ աղէ եկ մեկնեա ինձ:
 Գու ըզծիծռանքն վատրակ,
 Արոյ ոչ սրահք են յետոյ,
 ոչ յառաջոյ անդաստակ:
 Նարտարապետ իմաստուն՝
 որ ըզձեզուն իւր արկաւ:
 Նըշանակերտն գեղով,
 պատըսպարել ընդ յարկաւ:
 Օխարդ նըստեալ խընամով
 ըզկըրկասակերտն՝ շինէ,
 Բաղեալ կըրկուտ բերանով
 ի մօտաւոր իւր շինէ:
 Այլ կամ զխարդ առ ի պէտս
 իւրոյ ազնիւ շինուածոյ,
 Մեփէ ըզկաւքն մանրեալ
 բոլորածն մանուածոյ:

Աւտի թռչունս այս ուսաւ
 շինել իւր տուն դադարման,
 Տըքնեալ ըզտիւ եւ զգիշեր
 առնել ծննդոցըն դարման:
 Արշափ դահոյս բեհեզեայս,
 եւ յօրինեալ անկողին,
 Ի մէջ ոստոց եւ ծառոց
 յետ ծննդոցըն թողին:
 Հայրըն թռուցեալ հեռանայ
 խնդրել ի դաշտրս պարէն,
 Եւ զանկայի ամուսնոյն
 հանեալ բաժին յաւարէն:
 Արուժանին մընալով
 պահէ ըզբոյն իւր մարին,
 Քեռեալ ի թուխրս նրստի
 մինչեւ աւուրք կատարին:
 Բզթընամեացն ասպատակ
 մարտ եղեալ ինքըն վանէ,
 Տըկար անձամբըն¹⁰ վառեալ
 շմեկնի ուրեք ի տանէ:
 Օխ եւ ծընունդքըն նոցա
 որ սոյնգունակ ողորին,
 Իւրեանց որդւոցն¹¹ առ յապոյ
 զայն հատուցեն եւ նորին:

Զորժամ օդ քաղցր աւետեալ,
 եթէ դարուն ժամանեաց,
 Բշպարկեշտ բոցըն վառէ
 պարկեշտութեան հարսանեաց,
 Խւրաքանչիւր սերա սիրով,
 կապեալ ի դու թ ընկերին,
 Բոտեպ նորովք բնակչօք
 զարդարեն զօգըս վերին:
 Առանց թըոց զերդաստանք¹²,
 ուր այնչափ ազգ գրտանի,
 Մինչեւ ոչ հայր ծանառել,
 եւ ոչ զկրեանց ընտանի:
 Արոց յաշնան¹³ փութացեալ
 ի սահմանացըս մերոց,
 Այալ ի մարմանդ տեղիս ինչ
 չուեալ երթան ի ձմերոց:
 Օ ի ձմերական փափոխման,
 դալ յանկարծուս ոչ թողուն,
 Սեկնին մինչ չեւ թառամեալ
 իցեն ծաղիկ եւ ցողուն:
 Քանզի մեծաւ խորհրդով
 դոյ ժամագիր եւ պայման,
 Աւր գումարեալք յիշխանաց
 դան ըստ աւուրն ընծայման:

Արդ իբրեւ այն օր լինու,
 եւ ինքեանք եւրս տակաւ,
 Արամային ձագախառն
 ելեալ երթան բանակաւ:
 Զայեցեալ շուրջ ըզբունովք
 անդ մանկագոյներն կամին
 Ի հարց իւրեանց ուսանել,
 եթէ ի գալ մեւս ամին,
 Երբ գառնայցէ այն դարուն,
 յորում եւ այնչափ ժողով
 Աիւրեանց կալուածքս դարձցին
 ուրախութեամբ եւ փողով:
 Ի ՁԵՌԱՆԵՐՏՍ Աստուծոյ
 Թուիցի՞ ինչ քեզ անկատար.
 Զեռուն կայտառ՝ որոյ տիղմն
 է բնակութիւն եւ սատար,
 Բզմեզ յառեան իւր կոչէ,
 իբրեւ անհաշտ թընամի,
 Աորոց ընդայն անարգեն
 առնուլ համարքս կամի:
 Օ ի՞ թընամանքս խօսիս
 դու ըզփոքրիկ կայտառէ,
 Որ քաջ յաղթէ քեզ զարդուն,
 եւ ոչ լեզուդ պատկառէ:

Յորժամ պէսպէս անկուածով
 ծիրանեգոյն եւ գեղին,
 Պայծառացեալ յորում կան
 շուրջ զարդարեն ըզտեղին:
 Արչափ նոցայն յօրինիչ
 ծածկել զիւր ձեռն ջանաց,
 Նոյնչափ գործեաց առաւել
 զանձն արժանի զարմանաց:
 [Ը]կէպէտ եւ փիղ մեծանդամ
 եւ յաղթ մարմնովն, անարի
 ՚բան ըզգազանս ամենայն,
 եւ հրաշակերտ համարի:
 Յորժամ ի գլուխ բանակաց
 կայցէ ընդդէմ յաղթողին,
 Աշտարակօքն ի վերայ
 թիկանց իւրոց եւ ողին:
 Ա՞չ ապաքէն տեսեալ քո,
 զի խընկալից գինեղէն
 ՚ջնահատակսն վանէ,
 զարմանայիր դու քեզէն:
 Այլ ի միջատս հայեաց արդ
 յազգ մըժղըկաց եւ բրիտաց,
 Արոց զանչափ ըզպատիւն,
 ոչ դք թերեւրս գիտաց:

Դու յայնպիսի շքնշենոց¹⁵,
 որ ոչ արեամբ քով յագին,
 Եւ զուժ անդամ ապաքէն
 նեղեալ հարեր զայրագին:
 Յորդորիչ քո է, ով մարդ,
 եւ վարդապետ լուսատու,
 Ար զարարչէն պատմէ քեզ
 դրոշմեալ յիւրում ճակատու:
 Օ ի անասնիկն այն փոքրիկ,
 որ այդպէս քեւ անարգի,
 Եւ թէ մեղմով նայիցիս,
 գաւանի անշափ մեծարդի:
 Եւ ի պատեանսն հայեաց դու,
 զոր ունի այն անասուն,
 Նրկարակերտ յորինեալ
 գեղեցկութեամբ ըսպատուն,
 Եւ զէն եւ անդ առնուցուս
 ըզհանդէս այնրո ձեռին,
 Արդ մատուներ զայն նրկար
 անդր ի գործուած իւր յեռին:
 Իսկ յարտորայս ուր հասուն
 ատոքացեալ է ցորեան,
 Համբարէ ազգքն մրջկան¹⁶
 համբարս անձին եւ կորեան:

Եմարայնւոյն արբանեակք ,
 որ անգագար աշխատին ,
 Հանապազորդ կըշտամբիչ
 եւ վարդապետ լեալ վատին :
Խոնջեալ ցերեկ ի տօթոյ
 առ ի կրելոյ զիւր աւար ,
 Բազում վըշտօք հասանէ ,
 վարեալ բազում արտաւար ,
Սըրջիւնոցին առ եզերք ,
 որ են մառանք բնդ հաղով ,
Բռեալ գրնէ խիտ առ խիտ
 ըզցորենոյն իւր ժողով :
 Հասարակաց հայրքս մեր
 կերակրէ զիւրսին նովին .
 Զայն ետ մըրջեանքն դարման ,
 զայն եւ մարդոյն գրխովին :
 Բայց թէպէտ մի դարմանք են ,
 այլ ոչ նոյնպէս կատարած ,
 Ընեղծութեան հաղորդ է
 մարդ մըտաւոր արարած :
Օ՛ի թէ որդունքրն մեռեալ
 ի կարգ իւրեանց նորոգին ,
 Չիցէ հընար եւ մարդոյ
 առնուլ անդրէն զիւր ողին :

ՅԻՇԵՆՈՒԹԵՆՆ օգոյս զոյ
 Եւ այլ բնակիչ անուանի,
 Ար ի ծաղիկըս պէս պէս
 զիւր մեծարանսն տանի:
 Բջմեծադորձն ասեմ ես
 զազնբւական զայն մեղուն,
 Ար ի պահանգսն կապեալ
 ըզմամակերտն ձեղուն,
 Արտաեալ ըզմամն անօսէ,
 կազմել ըզմադսն մեղեր,
 Արոյ թերեւրս դործոցն
 Եւ զարմաղօղ իսկ եղեր:
 Վանի՛ դործօն է եւ ժիր
 ոչ վաստակէ ակամայ,
 Բջնիւթ մեղուն անդադար
 ի մեղուարոյն իւր ամայ:
 Ահաք ի մարմանդըս փութան,
 կէսքն դառնան վերքստին,
 Շուրջ թրթրոտան ըզմարդօք,
 ի բեր ծաղիկըս նրստին:
 Ա, ա՛ որ իւրով պաաննիւք
 զանձնն ծածկեալ արտաբուստ,
 Ը ա ամսթոյն սաստկութեան
 զողցես խնդրէր իւր թաքուստ.

Իբրեւ աւուրք փոխեցան ,
 եւ անգրէն եկրն գարուն ,
 Նորափետուր թռուցեալ
 անգրէն յարեաւ զարդարուն :
 Յանձնէ ի բաց ընկեցեալ
 ըզխորխացեալ իւր կաշի ,
 Ի պատուական յօրինուած
 ճարտարութեանքն մաշի :
 Վեզ յարութեան զօրինակ
 յայտ յանգիման նըկարէ ,
 Զի զարարչին զօրութիւն
 ուսանիցիս ի տկարէ :
 Այլ ըզմեղունց ճարտարաց
 զարմանակերարն շինուած ,
 Վեզ Հռոմոց ճարտարին¹⁷
 նկարէ շքեալ յօրինուած :
 Իսկ ուր թողից զայն ճարտար
 կերպասագործրն զեռուն ,
 Յորոյ ազնիւ վաստակոց
 ըզպատմութեան մեր յեռուն :
 Ինքն է նիւթիչ մեապքսին ,
 գործ անկուածոյ ճարտարաց .
 Ար իմաստուն ոստայնանկ
 նըմանել այնքմ կարաց :

Չընչին վաստակըն թրւի,
 սակայն նոխա եմք կարօտ:
 Ենտի դիպակ ճամկաւոր,
 անտի բեհեղ եւ նարօտ:
 Ի մեծ խնամոց արարչին,
 է վասն մեր արդարեւ,
 Ե զու զեռունրդ փոքրիկ,
 տեսեր ըզլոյս եւ զարեւ:
 Զորժամ ըզգործդ յօրինես,
 եւ քո ընթացք կատարի,
 Սակայն արուեստն ընդարոյս
 շերթայ ի ձեռս օտարի:
 Իազում ժառանգըս թողում,
 ճարտարք ի գործ ըսպասու,
 Ողբ ի բնածին բարոյից
 քոց հընարից են հասու:
 Զայնչափ որդւոց եւ թոռանց,
 զորքս դու յետ քո ծընար,
 Ե իւրեանց ծընիչն գիտել,
 եւ ոչ միում զոյ հընար:
 Իսկ մարդ սոցին թագաւոր¹³
 խօսողութեամբն բանին,
 Որում անխօս արարածք
 զիւրեանց ըսպասըն տանին:

Մի եւեթ բան տայ շինել
 եւ պատկառել պարկեշտին .
 Ընդ որոյ գոյնըն ծաղկեալ
 եւ զարմանալ չէ հեշտին :
 Օ, ի ըզմարդ դէմք իւր յայտնեն ,
 երբեմն հեզ եւ ցածուն ,
 եւ այլ երբեմն տրխուր
 եւ վարանեալ եւ յածուն :
 Այլագունեն յերկիւղէն ,
 որ կայ անդէն առ երի ,
 Բան ըզբարբառ յօդաւոր
 վաղ ի թիկունքս բերի :
 Բայց քեզ եւնոյն իսկ բարբառ²¹
 կայ ի հարկի պաշտաման ,
 Այլոց ըզբան քո յայտնէ ,
 յորժամ տացես դու հրաման :
 Իբրեւ հրեշտակ է հոգւոյ ,
 գիտակ բարւոյն եւ չարի ,
 Ընկերութեան քաղցրութիւն
 նովաւ կազմեալ յարդարի :
 Այլ զարմանք մեծ են աչացն
 այնպէս արագ եւ դիւրեաւ ,
 Օ իրաց բազմաց նմանութիւն
 բովանդակել շուրջ զիւրեաւ .

Մի եւեթ բան տայ շինել
 եւ պատկառել պարկեշտին .
 Ընդ որոյ գոյնն ծաղկեալ
 եւ զարմանալ շէ հեշտին :
 Օ, ի բղմարդ դեմք իւր յայտնեն ,
 երբեմն հեղ եւ ցածուն ,
 եւ այլ երբեմն տրեւի
 եւ վարանեալ եւ յածուն :
 Այլագունն յերկիւղէն ,
 որ կայ անդէն առ երի ,
 Բան ըղբարբառ յօգաւոր
 վաղ ի թիկունքս բերի :
 Եւ այց քեզ եւ նոյն իսկ բարբառ²¹
 կայ ի հարկի պաշտաման ,
 Այլոց ըղբան քո յայտնէ ,
 յորժամ տայես դու հրաման :
 Իբրեւ հրեշտակ է հողւոյ ,
 դիտակ բարւոյն եւ շարի ,
 Ընկերութեան քաղցրութիւն
 նովաւ կողմեալ յարդարի :
 Այլ զարմանք մեծ են աշայն
 այնպէս արագ եւ դիւրեաւ ,
 Օ, իրաց բազմաց նմանութիւն
 բովանդակել շուրջ զիւրեաւ .

Ար եւ ի տալն հանապազ,
 որպէս յառնուլն է արագ.
 Եւ փոխարէն ըսպասուն
 չառնու ի քէն պատարագ:
 Նոյնպէս ոգիք անօսրունք²³
 բաշխին յուղղոյն երակաց,
 Արք հրամանացն մըտաց
 չեղեն երբեք դիմակաց:
 Սիտք մեր յըղեն ըզնոսա,
 ի հասանել հրամանին,
 Ընդէն յանդամըս մարմնոյն
 վաղվաղակի բաժանին:
 Ընեըեւոյթ պաշտօնեայք,
 ընդ որպիսի նուրբ փողոց
 Երթայք պահել խընամով
 զայն արահետ ի գողոց:
 Բայց ո՞ դարձեալ եւ զայն հուր
 նըւիրական ի պատիւ
 Ընդ ի սըրտին վառիցէ,
 անշէջ բոցով եւ հրատիւ:
 Ար յօրինեալ յարդարմամբ
 հանապազորդըն վառի,
 Գիցուրտ եւ տօթ լինիցին
 կըշիռ ի նմին գաւառի:

Ար եւ ի տալն հանապազ, XVII
 որպէս յառնուին է արագ :
 Եւ փոխարէն բապասուն
 շառնու ի քէն պատարագ :
 Երկնայէս ոգիք անօսորունք²³
 բաշխին յուղղոյն երակաց,
 Արք հրամանացըն միտաց
 շեղեն երբեք դիմակաց :
 Ախորք մեր յրդեն բզնոսա,
 ի հասանել հրամանին,
 Ենդէն յանդամբս մարմնոյն
 վաղվաղակի բաժանին :
 Ենեբեւոյթ պաշտօնեայք,
 բնդ որպիսի նուրբ փողոց
 երթայք պահել խընամով
 զայն արահետ ի գողոց :
 Եւ այց ո գարձեալ եւ զայն հուր
 նըւիրական ի պատիւ :
 Ենդ ի սրբախն վառիցէ,
 անշէջ բոցով եւ հրատիւ :
 Ար յօրինեալ յարդարմամբ
 հանապազորդըն վառի,
 Ե ի յուրա եւ տօթ լինիցին
 կըշիւ ի նմին գաւառի :

Արդ իցէ մարդըն տըւիչ²⁴
 այսց օրինաց ընծայման ,
 կամ բընաւ ի նքրն տայցէ
 զայնրը կարգաց ըզպայման :
 Բայց նա չէ այդըմ տեղեակ ,
 այլ ըզհետ այնըմ պընդել ,
 Առնէ ըզմարդն արարչին
 իւրում ծանօթ եւ ընդել :
 Օ, ի օրինաց չունել զոք
 օրէնրսդիր չէ հընար .
 Մի թէ առանց խնամածուի
 դու զայդչափ ամբս օրնար :
 Ապա եկ դու , ամբարիշտ²⁵ ,
 աղէ զարդարըն ծանիր .
 Զիա՞րդ ի խուլ եւ ի կոյր
 պատահարաց ի նանիր
 Այդչափ նըշանք լինիցին ,
 եւ տեսչութիւն եւ հանդէս .
 Մի թէ ի զո՞ւր գընայցեմք
 եւ վայրապար ի բանդէս .
 Ա՛րբ մարթայցես փարատել
 ըզքո՞ մըտացըդ վարան .
 Աչք հայելոյ եւ ականջք
 լըսելոյ վասն արարան :

Արդ իցէ մարդըն տըւիչ²⁴
 այսց օրինաց ընծայման ,
 Կամ բընաւ ի նքրն տայցէ
 զայնրբ կարգաց ըզպայման :
 Բայց նա չէ այգբմ տեղեակ ,
 այլ ըզհետ այնրմ պընդել ,
 Եւնէ ըզմարդն արարչին
 իւրում ծանօթ եւ ընդել :
 Օ՛խ օրինաց չունել զոք
 օրէնքսդիր չէ հընար .
 Սի թէ առանց խնամածութի
 դու զայդչափ ամբս սընար :
 Ապա եկ դու , ամբարիշտ²⁵ ,
 աղէ զարգարըն ծանիր .
 Օ՛խա՞րդ ի խուլ եւ ի կոյր
 պատահարաց ի նանիր
 Այդչափ նըշանք լինիցին ,
 եւ տեսչութիւն եւ հանդէս .
 Սի թէ ի զմէր գընայցեմք
 եւ վայրապար ի բանդէս .
 Ա՛րբ մարթայցես փարատել
 ըզքո մըտացըդ վարան .
 Եւք հայելոյ եւ ականջք
 լըսելոյ վասն արարան :

Իսկ արդ որ զայդ ամենայն
 յիւրոց զանձուց քեզ յաւել .
 Ա՛շ ապաքէն քան զոր ետն ,
 ունիցի ինքն առաւել :
 Ար զականջացըն ցընցուղ ,
 եւ զաշաց լուսըն ցեւեաց ,
 Ինքըն բընաւ կոյր իցէ
 եւ կամ կարօտ լըսելեաց :
 Արպիսի կարգք եւ օրէնք
 իրաւական եւ արդար ,
 Յայտ յանդիման ցուցանեն
 զարարչին ձեռըն ճարտար :
 Իսկ զինչ արդեւք ըզմեր միտս
 առ արարիչն ամբառնայ ,
 Հատուցանել ընդ բարեացն
 ըզգոհութիւն մեր առ նայ :
 Սի թէ հովնտ կամ վըտակ ,
 առ որով մայր եւ կաղին
 Ընտառախիտըն բարձամբք
 շուրջանակի ծիծաղին :
 Այլ չեն ինչ պէտք սյդոցիկ ,
 եկ զարմացիր դու աղէ ,
 Ընդ խրատաշունչն հիւսիսի ,
 որ ըզմեր կեանքս թաղէ :

Հորժամ ձմերան կարապետք
 առա ի վերայ մեր տեղան ,
 Ենձրեւոյոյդք , թամնընկէցք ,
 ձին եւ եղեամբն զեղան :
 Տես զի եղծաւ զեղ երկրի ,
 մարդ զիւր բարիսն կորոյս ,
 Եւ փոխանակ այնոցիկ
 դու մեծացիս ի նորոյս :
 Այլ ինչ զեղ նըշմարեն ,
 որք ի հեռուստըն նային ,
 Բայց խորածորքս բարձանց
 ամենեւին լեռնային :
 Տուր մաւրացեալ յանդատանս ,
 եւ քարանձաւ եւ մայրի ,
 փոխանակ քաղցրը մըրդոց ,
 թուփ եւ մացառքս վայրի :
 Աստի առեւծ , անտի օձ
 կամ ահագին ինչ գաղան ,
 Բայց եւ սոքա արարչին
 են յայտնութեան զաւաղան :
 Աւ գու , ով մարդ , տառապեալ
 թերեւս այնպէս համարիս ,
 Եթէ Աստուած մեծազօրն ,
 յորժամ իցես ի կարիս ,

Ամ վարանեալ ինչ մըտօք,
քամ անհանճար զըշխոյին
Եկեալ պաշտօն տանիցի,
այս է մըտացրդ քոյին:

Եւ դու որ միշտ փոփոխիս
արագագոյն քան զանիւ,
Չանփոփոխ կարգըն խառնս,
այլ անկցիս գոյզն բանիւ:

Բըմի անկիւնըն գիտես
տիեզերաց տակաւին,

Ելլն ամենայն ծածկեալ է,
յոր աչք հայել ոչ բաւին:

Եղէ զհարդ յանդրդնեալ
համարիցիս քեզ օրէն,

Ի սակաւէն յայնմանէ
դտակել ըզդօրծն համօրէն:

Ի քո օգուտ, ապաշնորհ,
գիտասջիր զաջ ճարտարին,

Յորոյ կարդեալ յօրինմանց
այդ փոփոխմունք յարդարին:

Օրոց դու միշտ տըրաքնջես
կարծելով չար պատահար,

Եւ զարարիչն համարիս
քեզ բընաւոր զըլիահար:

Աս բնակաւոր քաջութիւն
 ետ մեզ անձնիւր տաւանձին,
 Ար ի թունից անդեղեայ
 գիտէ կազմել դեղ անձին:
 Այց թէ բնդէր են բարձունք,
 եւ կամ մրրկեալ փոթորիկ,
 Ահ ուսուցից հաւաստեալ
 քեզ ըզպատճառս այնորիկ:
 Աս իմանալ զայս գաղանիս
 առ զիս բնկեր եւ սատար,
 թի խաբէրայք են ըստեպ,
 մի աշաց քոյ հաւատար:
 Արդ ծրծեալ տապ ջերմութեան
 արեգական ի ծովէ²⁶
 Ըտամկութիւն խոնաւոյն,
 յամպրս տարեալ ժողովէ:
 Այժ եւ խաղաց բնութիւն ջուրց,
 թէ ոչ ունէր եւ պրնդէր
 Ընտաւ ձեռն արարչին,
 զիարդ կայր անդ, եւ բնդէր
 Օայն օղաշունչ սիւք հողմոց,
 որ տգասաւորք են բանին,
 Արեալ իւրեանց բրանութեամբ
 յայսկոյս եւ յայնկոյս տանին:

Արով եղեալ մերթ անձրեւք,
 Ըղջայեկանքս տեղան,
 Ի ի որոտմամբ ցօղաղին
 Ի զուարթութիւն ըստեղան:
 Իսկ մերթ առնին ձիւնաբերք,
 որով եւ դաշտ եւ արօտ,
 Սպիտակ դունով ըղգենուն,
 Թողեալ ըղպէսպէս նարօտ:
 Ի վերայ բարձր վիմայ,
 որ մեզ գանձուց են սատար,
 Զորոց ծածկեալ է եղեամն
 Ըղբարձրաբերձրն կատար:
 Հասեալ ալեաց եւ փրշրեալ
 ըստ հրամանաց պատգամին,
 Թողուն ըղսիկն եւ զաւաղ,
 որ անդ պարզին եւ քամին:
 Ապա խռոշըս փորեալ,
 տան ճանապարհ եւ տեղի,
 Զի յրստակ ջուրք երթ իցեն,
 Թողեալ զաւաղն աղտեղի:
 Ար զառաջինն մեղմով
 զան խտորութիւն լերանց:
 Իսկ ակն աղբերըն բխեալ
 այսր ի կողմանքս մեր անց:

Յառուս անկեալ ի սկըզբան
 երթան մեղմով եւ տակաւ ,
 Ըպա դարիւ եւ դարիւ
 զեզեալ յորդէն վըտակաւ :
 Ի ծործորոցքն լերանց²⁷
 որ միշտ աստի եւ անդի
 Սառամանեօք կան պատեալ ,
 զոր եւ ի հինս աւանդի ,
 Եթէ հատեալ Ըննիբաղ
 մեծն եւ յաղթօղ զօրաւար ,
 Հարստաբուս քն զօրօք
 երթայր ի մարտ եւ յաւար ,
 Ելանէ զետքն Պաղոս ,
 որոյ պատեալ քնդ հարաւ ,
 Երթայ բազում աշխարհաց
 արբուցանել ըզմարաւ :
 Ի աբարեալ զամենայն
 անդրէն յիւր ծոցքն վանի :
 Եւ Ռազանոս քնդ նրմին
 մեւս եւրս գետ անուանի
 Ընդ զառ ի վայրրս գիմեալ ,
 ոչ խոտորի յուղղօրդէ
 Ի խոտորնակ ճանապարհ ,
 մինչեւ գայ յայս կոյս յորդէ :

Երբին եղբայր է Աւնոս ,
 որ յայլ եւ այլ կոյս շարջին .
 Եւերեալ թումբոս սաստիւ
 եւ ըզպատուար կամբըջին ,
 Իւրաքանչիւր ի մի վայր
 անդրէն զալիս իւր բերէ .
 Քանզի բըզխեն երկոքեան
 ի միօջէ աղբերէ :
 Եպա ի ծովն որ անդուստ
 հիւրամեծար է գետոյ ,
 Իւրաքանչիւր բուռն հարեալ
 դայ զընկերին իւր հետոյ :
 Եւ ոչ երբեք ըզնոստ
 ընդունել ծովն խորշի .
 Բայց արեգակնն ծրծեալ
 առնու անդրէն գոլորշի ,
 Որ բակ առեալ ըզնովաւ
 ծրանայ որպէս շամանդաղ ,
 Թողեալ յերկրի ըզպըղատին
 եւ զաղտաղտին եւ զանդաղ :
 Օայն մառախուղ ըզերամբք
 հիւսիսոյ հողմն ցանկ .
 Եպա լինին վերբասին
 ձիւն եւ անձրեւ յայնցանէ :

Տիեզերաց այս կարգ է,
 առ որ շեն պէտք վրկայի,
 Ար հանապազ կայ յիւրում
 հաստատութեան եւ կայի:
 Յարքայութեան աստ սորայ
 շիք երկպառակ ինչ բնու,
 Տեւէ յիւրում պայմանին
 յոր յառաջնումքն ծրնու:
 Ամենայն ինչ ի դարման
 եւ ի մեր պէտքս պաշտի,
 Ո՞րք եւ ջրաշեղջք եւ լերինք,
 եւ ծառատունկ ի դաշտի:
 Ասողըն պայծառ տըրնջեան,
 որ երեւեալ բզցերեկ,
 Արթայ դողէ եւ դառնայ
 որպէս եռանդն եւ երեկ:
 Ի՞նչ եւ քեզ, ով մարդ, այս կարգ,
 այլ կորուսեր դայն վաղուց,
 Գէթ այժմ բզտեր քո ծանիւր,
 թող զբզրօսանքս խաղուց:
 Այն որ շարժէն դամենայն,
 եւ ոչ շարժի յումկէ,
 Ամենեցուն տըրեալ կեանս,
 ի գիտութիւն իւր թեքէ:

Արդ եթէ ինքն է միայն
 որ զամենայն ինչ արար ,
 Ապա հարկ է զե իցէ
 էութիւն իմն անարար :
 Եւ եթէ ինքն է բոկիղճն ,
 ապա շունի զոք երէց .
 Եւ ո՞ արդեւք ուրանալ
 զայդ լինիցի ձեռներէց :
 Անշարժական միապէս ,
 անտարրական , անմարմին .
 Ո՞ պատմեցէ զազգ նորա ,
 եւ ըզժազումն զարմին :
 Յազգահամար չմըտանէ ,
 զե չէք իւր ազգ ընտանի .
 Քան զամենայն ժամանակս
 յառաջագոյն գրտանի :
 Օ՞ ի ի նմանէ անգրտին
 եղեւ մարդոյն արարած ,
 Երկինք վերինք եւ երկիր ,
 եւ լոյսն բոփիռ եւ տարած :
 Ո՞ՍՏՈ՞ իցէ մըտաց²³ քոց ,
 կամ ո՞ տայցէ քեզ յանօթ ,
 Անեղբ իրիք էութեան
 լինել ընդել եւ ծանօթ :

Ասել եթէ յբզգայնոց
 մեզ պարգեւի այդ նըւեր,
 Ենմբաութիւն արդարեւ,
 եւ ծաղու իմին թըւեր:
 Աւք որ քան զայլ բզգայունս
 համարի մեզ պատուական,
 Իսկանդակէ սակաւ ինչ,
 որ ընդ տեսլեամբ են ական:
 Եւ զայն սակաւքն դարձեալ
 ընդ աղօտ փոքր ի շատէ:
 Եւ ինքն անդօր եւ արկար,
 արագ ծիւրէ եւ վատէ:
 Մարդկօրէն ինչ հայթայթանս
 տակ դարձեալ չէ հրնար,
 Թի զայդ ի բնէ առեր դու,
 այն ինչ դեռ եւրս ծընար:
 Ի հասանել մեր ի շափ,
 շատեալ ուստեք այլ համբաւ,
 Իութիւն իմն իմանամք
 անեղբրական եւ ամբաւ:
 Օտրոյ բղմեծ զօրութիւն
 տեսանելով ընդ հանուր,
 Ենդէն առաք բղնորայն
 ի պարանոց մեր զանուր:

Աստ ահամայ խոնարհել
 հարկ է մարդոյ հըպարտի ,
 Թէպէտ եւ խիստ իցէ այդ ,
 սակայն եւ այնպէս պարտի :
 Հախտենից զոք Աստուած
 ճանաչեն²⁹ ազգ եւ ազինք ,
 Եւ բարբարոսք՝ որոց են
 տուն եւ դադար աւագինք :
 Օջորւթիւն իմըն ծածուկ
 ընդ տիեզերքս բերի ,
 Թըւի թէ փառք են մարդոյ
 տալ նրմա զանձրն դերի :
 Թու չիք Աստուած , ամբարիշտք ,
 մի վայրապար հրապուրեք :
 Աւասիկ չիք վայր յերկրի ,
 եւ ոչ քաղաք³⁰ ինչ ուրեք ,
 Ուր չիցէ զոհ եւ սեղան
 եւ նուիրական պաշտօնեայ ,
 Նա եւ օրէնք պատուիրեն ,
 եթէ զաւուրս ինչ տօնեայ :
 Հաշտից տեղեք աստ եւ անդ
 եւ թանձրախուռն մայրի ,
 Ի սպաս ուրուք Աստուծոյ
 միշտ ողջակէզ մեր այրի :

Հանապազորդ անդադար
 եռել զեռել պաշտաման
 Գունակ գունակ նրբիւրջ
 ոսկեղէն տաշտ եւ աման .
 Թէպէտ եւ մարդըն խաբեալ ³¹,
 քնդ Մատուծոյ ճրջմարտի,
 Երարածոյ տայ պատիւ,
 զոր միայն տյնբմ պարտի:
 Կով որ առ մեզ բառաչէ,
 ունէր պաշտօն եւ տաճար,
 Յեղիպտացւոյ աշխարհին .
 բայց յաղտեղին յայն պաճար,
 Օր պաշտէինքն նոքա,
 եւ լինէին կաթոգի,
 Համարէին թէ իցէ
 աստուածեղէն ինչ ոգի:
 Օխ վրիպական են մարդիկ,
 որ անձանց տեարս արարին .
 Մաղբալից իմքն գիմակս
 բապասաւորբս չարին:
 Եւ զայնպիսի ձուլածոյս,
 եւ բղղբօշեալ եւ դարձան
 Որք միանգամ խոտեցին,
 առանց պատժոյ ոչ դարձան:

Աման այնորիկ Սեզենդոսն
 եւ Սաղմունէս առաւել
 Ոչ կարացին ըզպատիւ
 Հայհոյութեանն քաւել :
 Իսկ Վապանեայ ³² եւ անուն
 Ընդ իւր սոսկումն բերէ,
 Յանգ մերժեցան այնպիսիք
 որպէս վայրի ինչ երէ :
 Եպիկուրեանցն առաջնորդ ³³,
 որ եւ յայն միարս թուէր,
 Եւս առ մեծն Երամազդ
 գայ նրիբել զիւր նուէր,
 Եւ բուժելոյ ըզկարծիս
 մարդկան ըզգից երկիւղէ,
 Ար ինքնակաց անդրստին
 գրնէր զաշխարհ ի հիւղէ :
 Ինդ նորին բանս աւասիկ
 զարմացեալ իմն մրնամ,
 Քանզի եւ նա իսկ ասաց ³⁴,
 գոյ տեսչութիւն եւ խրնամ,
 Եւ որով մարդ տառապեալ,
 որպէս խաղ իմն համարի .
 Նա աւանիկ գոյ, ասէր,
 եւ այլ ըսկիզբն շարի,

Վան զամենայն ինչ ուժգին
 եւ բռնաւոր եւ հարուստ,
 Ար զամենայն մեր պատիւ
 եկեալ բառնայ օտարուստ:
 Վա թագաւոր մեծագոր
 հանդերձ մանկամբ եւ կրնաւ,
 Եւ դուք քաղաքք հոյակապք
 կործանելոյ էք բրնաւ:
 Բապարտիա աստ անկեալ,
 անտի Վթէնք խոնարհին,
 Եւեր եւ սուր եւ արիւն
 ի Հոռոմսց աշխարհին:
 Բազում շինուածք աւեր կան,
 Ընդ որոց փառքս խանդամ,
 Վայրափառին եւ ջրբուեալ
 բազմաց մարմին եւ անդամ:
 Որչափ դափնիք թառամեալ,
 քանի բեկեալ գաւազան,
 Ուր քո, Սեմփիա, փայելուչ
 եւ գեղեցիկ աւազան:
 Եւ ոչ մնացորդք այժմ գոն,
 փայլատակմամբ եւ շանթիւ
 Վնկան չքքնաղ հրաշակերաքն
 որ անհամար եւ անթիւ:

Արով պատուել կամէիր,
 նովաւ զանուն կորուսեր,
 Ալ խնայեցին եւ նոցա
 աւեր եւ հուր եւ սուսեր:
 Ուր են նրշանք պարծանաց
 այնչափ կոթող եւ արձան,
 Յանարդութիւն եւ ի ցաւս
 ամենայն փառք ձեր դարձան:
 Օ ի է պատշաճ եւ արժան,
 զի ամենայն մբսեղի
 Սեծ եւ ահեղ զօրութեան
 տայէ պատիւ եւ տեղի:
 ԲԵՐԲԵՐՈՍ որ մատուցեալ
 ըզնեքմեռանդքն պաղէտ,
 Զանմբռունչ կուռ սն աղաչէ,
 անցուցանել զիւր աղէտ:
 Յածո, ասէ, ըզցատումնդ,
 ով ծարաւեալ դու արեան,
 Թող անցցեն վիշաք վրտանդիս,
 որ ի վերայ իմ յարեան:
 Ահա բերի պատրուճակ
 քեզ ի գառանց մատաղաց,
 Արոյ արիւն աւաղիկ
 շուրջ ըզբաղնաւ ըդ խաղաց:

Տուր ինձ զոր եսն աղերսեմ,
 եւ զոր խրնդրեմն աւանդեայ,
 Բայց թէ գառամբք ոչ հաճիս,
 դարձեալ երթամ ես յանդեայ
 Ածել քեզ ցուլ ըսպիտակ,
 եւ որթ մատաղ նոխաղի,
 Ար հանապազ պատարագ
 աստ առաջի քո յաղի:
 Այ եթէ դու ըզքս խէթ
 ոչ թողուցուս տակաւին,
 Գնում հարեւր պատարագ,
 որով յանցուածքքս քաւին:
 Թէ առ լաւ եւս հաճելոյ,
 յաշտ առնել զիմ նրմանի³⁵,
 Կամ զիմ որդեակ միամօր
 տայցես պատուէր հրամանի,
 Ահա զայն եւքս զոհեմ,
 եթէ ի նուէրդ իմ նայիս,
 Ի նազորոյն, յիս գըթա,
 հաշտեալ արեամբ ընծայիս:
 ԱՅՆՏԵՌԵԻՒՄԻՄՈՒՄ մայրեաց,
 ասեն, յայս նիշ նահանգի,
 Ար եւ մինչեւ ի մեծ ծովն
 որ է հանդէպ մեր, յանդի,

Բնակեալ նըստին ի վաղուց
 ազդք ինչ անդորր եւ խաղաղ
 Ար վայրասուն զափափայտ
 արարին որջ եւ կաղաղ :
 Սգբա, տսեն, դից ումէք
 երկիր երբեք ոչ պագին,
 Ե ի ոչ մեհեանք դոն նոցա,
 եւ ոչ սեղան կամ բազին :
 Չէ արժան գոյզն³⁶ մարդոյ
 որ քեզ եկեալ բարբառի,
 Թէ այդպիսի ինչ տեսի
 յայտ կամ յայն նիշ գաւառի :
 Չէ, ասեմ, պարտ եւ արժան
 լինել նոցա ունկրնդիր,
 Վաւերական վեկայից
 պարտ է լինել ի խրնդիր :
 Սի յամենայն բանից դու
 վայրապար զանձքն խաբէր,
 Չեն ճըշմարիտ որ եկեալ
 տան զայդ համբաւ նորարեր :
 Այլ եկ գրեպուք թէ արդար
 եւ ճըշմարիտ են նոքայ,
 Թերեւս ինքնին, ասիցես,
 ի նոցա վայրս շոքայ :

Սակայն ազգ մի բարբարոս,
 նա անըզգայ մանաւանդ,
 Ար ոչ երբեք պահէցին
 զհրեանց նախնեացըն զաւանդ
 Որոց դադար եւ հանդիստ
 են անապատ եւ անձաւ,
 Եւ ոչ ուրեք նուաճեցան
 ընդ օրինաց ինչ սանձաւ.
 Ենառաջնորդք, անտերունչք,
 չունին քաղաք եւ աւան,
 Վայրենութեանըն կարգօք
 կամին կեալ հաճ եւ հաւան:
 Ի մէջ բերել զայնպիսիս
 իցէ արժան եւ վայել,
 Ենչափ ազգաց իմաստնոց
 զայդ հակառակ վեկայել:
 Ո ուրացեալքդ, յիրաւի
 խոտիք իբրեւ զանասուն,
 Յորժամ յանտառըս խընդրէք
 ձեզ որ նրման վայրասուն:
 Եւ ըն բարբարոսքն այնօքիկ,
 որ երերեալ եւ տատան,
 Թանձրո մըլժով պաշարեալ,
 այնպէս ելին եւ զատան,

Ա արին բնածին օրինօք ,
 Նա աւանիկ ուր թողից ,
 Զի եւ երբեմն առնուն լոյս
 յաստուածեղէն նըշողից :
 Փետայն³⁷ զիւր հարսն սիրէ ,
 եւ հարսնն զայր ամուսին ,
 Եւ ոչ կարի խուժադուժք
 ըզսէր օրդւոյ կորուսին :
 Գ իտէ ըզգուիժ մօր իւրոյ
 մանուկ մատաղ տարեւոր ,
 Եւ զազգակից իւր սիրէ
 իւրաքանչիւր կարեւոր :
 Պատուեն ըզհայր եւ ըղմայր ,
 Նա եւ զյաւրայն եւ զաներ ,
 Զանգիր օրէնքս բարուց
 դու մի դիւրաւ եղծաներ :
 Օյն² են , ասէ , այդ օրէնք
 զոր անուանէք բընածին ,
 Եղգլիսի բանք պաճուճեալք ,
 որ ի բերան ձեր յածին ,
 Ինձ առասպելք համարին ,
 եւ դանդաշանք տըխմարաց .
 Աչ հանդերձեալ դատաւորն
 ահ արկանել ինձ կարաց :

Ա այն լեցից ես յոր կանա,
 մինչեւ առցէ զիս տապան,
 Ե ի վասն անձին եւեթ կեամ,
 եւ չեմ ումէք պարտապան:
 Իսկ քաջութիւն վայրապար
 գիւտք են, առեն, ի հնարից.
 Ե որ ես աստէն ի մօտոյ
 կըշտամբեալ յայտ արարից,
 Եթէ ոչ գիւտք են բանից,
 զոր առ ի մէնջ լուարութ,
 Եւ են օրէնք հաստատունք,
 զոր ձերով զեղծին վարութ
 Դուք իսկ յանգէտքս պատուէք.
 զի զգաստութեան, հաւատոյ,
 Բնութիւն բղձարզն յորդորէ,
 Թէ բղպատիւ քս հատոյ:
 Ա այրապար ոք զիւր չարիս
 Թագուցանեւ յօժարէ,
 Եւ ի վրկայ կըշտամբիչ
 հանապազօրդ բզշարէ:
 Բցեիդ²³ մըտացն ի ներքոյ
 որ իրագէտն է անձին,
 Եր կայ քրննիչ խորհրդոց,
 ուղղեալ ասեան առանձին:

Ապախառաւորն եւ մատնիչ,
 եւ նենգաւորն դատի.
 Չիք ակն առնուլ եւ թիւրել
 անդ զիրաւունս աղքատի:
 Չարագործ որ անօրէն
 խորհրդակցօքն չարեաց,
 Վնասեաց ումէք, կամ այլ ինչ
 սրմին հանգոյն վըճարեաց,
 Անդէն եւ անդ եւ պատիժ
 պատուհասին հասանէ,
 Ա ի ըզվրէժ խրնդրելոյ
 յայն մարդակերպ գաղանէ.
 Այս ինքրն միտք խրդճականք,
 որ վաղ եւ ոչ անագան
 Ակեալ ըզքեզ թողուցու
 բազում վիրօք չարագան:
 Աւ ապաշաւըն լինել,
 զոր ի բնութեան քում ուսար,
 Ի առաջին դահիճ քո,
 յորմէ խուսել մի յուսար:
 Անդ ոսկեզօծ ձեղուամբ իսկ,
 յորում ոչ ինչ պակասէր,
 Ա՛ի ժամ եւ եթ վայելել
 ոչ կարէր այն փառասէր:

Սուսեր⁸⁹ կախեալ ի վերուստ ,
 դառն գործէր զայն սեղան ,
 Թէպէտ եւ պէս պէս խորաիկք
 անդ առաջի իւր զեղան :
 Տիբերոս կայսրը նեղեալ ,
 սուտահասպառք վայրապար
 փաղաքշերով ջանային
 ի բաց առնուլ զայն տապար :
 Բայց են զարմանք , յարքունիս
 ուստի արիւն եւ շարաւ ,
 Սի թէ դահիճ ոք ուստեք
 եկեալ նրմա ընդհարաւ .
 Յանձնէ եւ ոչ այլ ուստեք
 յողոց հանէ եւ հեծէ .
 Զի իրագէտ խիղճ մըտացն
 ոչ առնու ակն ի մեծէ :
 Առանց դեղոց էր հարուածն⁴⁰ ,
 եւ յամենայն ժամ տեւէր ,
 Զի բռնագոյն էր տանջիչն
 որ հար ըզնա կարեւիէր :
 Էղեալ զարիւն անմեղաց ,
 որ ծարաւին էր արեան ,
 Յետոյ յիւրոցն շարեաց ,
 որ հակառակ իւր յարեան ,

Ի վհատութիւն կործանեալ,
 զանհրնարին զայն տաղտուկ
 Օտերակուտին իսկ յայտնեաց,
 զոր անարդէրն զաղտուկ:
 Ար ի գեապակրս շորջէր
 երիւարաւ եւ ջորեաւ,
 Քան զիւր ծառայս շարաշար
 ձրդձրդեալ ինքն կորեաւ:
 Եւ օրէնք⁴¹ գան անդրստին
 եւ յառաջին իսկ օրէ,
 Աչ իշխանաց բրոնութիւն
 բնդդէմ կալ այնքմ զօրէ,
 Աշինչ իւիք եղծ բզնա
 կռապաշտութեանն պատուէր,
 Ար զամենայն ուղղութիւնս
 բնդ վայր հարեալ անպատուէր:
 Հռամայեցիք⁴² զորս, ասեն,
 ծրնաւ Դատղիկրն կուսան,
 Ի Ղուկրեաեայ գովութեամբ
 բզգաստութեան սէր ուսան:
 Օջրէնքս զայս բնդաբոյս⁴³
 սննիմբ դրոշմեալ առանձին,
 Ար մեզ զարժաննն պատմէ
 մերձաւորաց եւ անձին:

Յայտնաբարբառ եւ մեկին
 յընթանչեթի յայս մատեան
 Եւ իմն օրէնս ընթեռնուիք,
 որ արդելուն եւ ատեան
 Բզդողութիւն եւ ըզգաւ,
 եւ այլ որ ինչ յայս հային,
 Բան զ՝ իկուրդոս եւ զՎսղան
 կանխաւ օրէնքս կոչին։
 Ենարդեցաւ հարկինսս⁴⁴,
 մինչ գեռ շեւ եւրս տակաւ
 Կոչին օրէնք Զոռոմնոց
 երկոտասան տախտակաւ։
 Ընդէր, զանպարտըն զըրկել
 եղեալ ուրուք ի մշտի,
 Ոչ տակաւին բազում ժամս
 ի գործ շարեացըն ժրտի։
 Ասխ ըզնա միտք իւր տանջեն,
 մերժեալ ըզրան իւր ողոր,
 Չեւ հասեալ յունկըն նորայ
 դատախազին իւր բողոք։
 Երգարեւ խիստ է մարդոյ
 անաւ մշտաց եւ բանին,
 Որ միշտ ըզնա ի պարկեշտ
 եւ յուղիղ կարգըս տանին։

Իայց եւ այնպէս ընդ օրէնս
 ըզգաստութեան եւ խրատու,
 Բքանչացեալ համարի
 ըզնա անձին լուսատու:
 Օ ըզգաստութեանն պատիւ
 ջանկութիւն ինքքն ծանեաւ
 Սինչեւ ծածկեալ ընդ նորին
 ազնւական հովանեաւ,
 Օ այր անըզգամ հրապուրեալ
 կոչէ ի բանքս պատիր,
 Ի խով, ասէ, փայելել
 ըզքաղցրութիւն իմ մատիր:
 Իսկ քաջութիւն⁴⁵ ոչ այդպէս,
 ոչ նենգութեամբ եւ մանկաւ
 Եւ ճըշմարիտն գեղով,
 որ յուրուք միտքս շանկաւ:
 Արոյ միայն հայեցուածք
 կըշտամբութիւն են շարաց.
 Ո՞ր անօրէն անգոսնել
 ըզնորա գեղմն կարաց:
 Եւս օսկի եւ արծաթ
 յառաքինւոյն են հեռի,
 Իայց ամենայն զարդ փառաց
 յանձին նորա բեւեռի:

Բզգաստութեանն շնորհք,
 որպէս յեռեալ կարկեհան,
 Եր ի գանձուց բզգաստին
 տակաւին ոչ ոք եհան:
 Ար ըզնորին զարդ ագաւ,
 եւ ըզնրշանն շրգեղ,
 Համարեցի արդարեւ
 զամենայն փառքս տրգեղ,
 Ար զամենայն կորուսեալ
 ըզնա գըտին մահացուք,
 Նախանձ բերցուք ընդ նոսա,
 երանի եւրս տացուք:
 Սի փափկութեան հաճոյից
 եւ գրգութեան քում ցանկար,
 Փափկասիրին զերծանել
 ի տանջանաց է անկար:
 Մնտի յուսով վայրապար
 մի յօտար կողմն խուսեր,
 Ե ի կարի հեռաստան
 գայցէ ըզհեա քս սուսեր:
 Արացես ի բանա նեղութեան,
 ի խաւարին եւ յանել,
 Ե թէ կամաւ եւ թէ ոչ,
 հարկ է բարւոյն հաւանել:

Բզգաստութեանն բողբոջ
 Հէ անպրտուղ եւ արուք,
 Բայց թողուցու սովամահ
 Բզգօտացեալսն վարուք:
 Յօղ ոռողիչ լեալ բարեաց
 պահէ բզբոյսն դալար,
 Եթէ շեղեր պրտղաբեր
 հուր փոխանակ ընկալար:
 ԲՋՄԽԵԸՋՕՐ ձեռին քո,
 ո՛ր Տէր, առեալ բզհանդէս,
 Յուրաստ լիցնէք տակաւին
 ի գեղեցիկ աւանդէս:
 Մարդ տարապարտ խորհրդոց
 զունկընդրութիւն իւր լայնէ,
 Հեռացուցեալ բզսիրտ իւր
 յազդական քումբդ ձայնէ:
 Յաճախեցեր վասն մեր
 զըսքանչելիս⁴⁵ քոց ձեռաց
 Եւ ոչ այնպէս տակաւին
 սիրտ մեր սիրով քո եռաց:
 Ի գործքս քո հայեցեալ
 շառաք զազգումն նորայ,
 Որ մեծաձայն ազգէ մեզ
 քան բզբարբառ շեփորայ:

Թողեալ ըզհայրդ գրթած
 եւ ողորմած եւ բարի,
 Սխտեալ երթամք վայրապար
 ըզկրնի տեառն օտարի:
 Թէ ոչ .ք՞ .քաղցր խնամք
 ընդ ճըզնութիւն մեր գրթան,
 Աւանց յուսոյ կորիցուք
 յայտպիսի թանձր մրթան:
 Սի ըզմեզ, տէր կենարար,
 Թողես առանց դարմանոց.
 Սինչեւ ցերբ գառն լըծով
 ընկճեցի մեր պարանոց:
 Ան առ ըզմեզ տեսցուք պժժ
 որչափ կարօզ եմք բաւել,
 Ի ճանաչել⁴³ մեր զանձինս,
 քեզ ընդենումք առաւել:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. Ա Ս Ն

ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԳՈՑ

1. ԸՍՑ եւթանասներորդի երկրորդի սաղմոսին, որ ասէ. Բայց զի իմ փոքր մի եւս սասանեալ էին ոտք, սակաւիկ մի եւ զայլ թակղեալ էին գնացք:

2. Նախնիքն՝ որ կարծէին եթէ զամենայն աստեղս տեսանիցեն, Համարեցան այնպէս եթէ ի Համար եւս արկանել կարիցեն զնոսա. բայց իբրեւ ի ձեռն գործւոյն՝ որով զՀեռաւորսն տեսանեմք, այլ եւս բազում աստեղք ի յայտ եկին, որ ոչ ընդ տեսլեամբ ական անկանին, խոստովան եղեն ճարտարք աստեղագիտացն, եթէ առանց Համարոյ են աստեղքն:

3. Մեծութիւն լուսաւորաց թուի եթէ անհնարին առանց հասանելոյ է. կրողն, ասեն աստեղագետք, չորիւք հազարաւ չափ մեծ քան զաշխարհս է. եւ Արամացդ ութ հազարաւ. իսկ արեգական Հարեւր բւեր չափ մեծութեան է ասեն, քան երկրի: Անչափ մեծատարած մեծութիւնն, զոր ունին

լուսաւորքն, արդարեւ անբաւ ի խոր-
հրդոց մասաց իցէ: Գունդ մի է, ասե-
Պապագիս, որոյ չիք սահման, ամե-
նայն միջափայլ է, իսկ շրջանակ եւ ոչ
մի կողմն: Կայնպէս եւ առանց հասա-
նելոյ է եւ փոքրկութիւն անասնոց,
զորս տեսանեմք ի ձեռն գործւոյն՝ ու-
րով իրք մանուկը երեւին: Կայնպէս զի
մեք ի միջոցին իցեմք երկուց անեզր ի-
րաց, որոց մին անբաւ մեծ իցէ եւ մեւան
անչափ փոքր, եւ երկոքեան ի վեր են
քան զմարդկեղէն խորհուրդս:

4. Մեղմով եւ առ սակաւ սակաւ
տայ եւ ամփոփէ արեգակն դիւր ճա-
ռագայթսն, զի եթէ միանգամայն մի-
ով յանկարծածին ժամաւ ծաղէր ա-
րեգակն, շլանային աչք մեր, եւ չու-
նէին ժոյժ մեծապայծառ լուսաւորու-
թեանն, եւ եթէ յանկարծ մտանէր,
բազում երկեւղ ի վաղվաղակին խա-
ւարելոյ պաշարէր զմարդիկ, եւ եթէ
մեծադոյն կամ փոքրադոյն էր եւ կամ
քան զոր են հեռագոյն կամ մնտա-
դոյն, հարկ էր կամ խարշել ի տապոյ
եւ կամ ի ցրտոյ բրտանալ: Ապա ո՞ր
ցէ, որ եւս նմա կշիռ զմեծութիւնն եւ
զբացարձակութիւն եւ զգնացսն վասն
մերոց պիտոյից:

5. Թեպէտ եւ մեծամեծս տայցեն
մեզ իմանալ պարք աստեղաց զԱստու-
ծոյ մեծազօր զօրութենէն, սակայն
հարկ է մեզ ընդ սաղմոսերդին ասել,
որ յիննաներորդումն երկրորդում սաղ-

մտացն ասէ : Աքանչելի եղեն զքօտանք ծոփու , սքանչելի ես զու տէր ի բար-
 ձունս : Ալիք նորա՝ որ յանախ ցաս-
 մամբ սպառնալիս բարբառին երկրի ,
 որպէս թէ միսանգամ ողողել կամի-
 ցին , ի տկար աւազոյն խորատակին , եւ
 թէպէտ եւ անհնարին բարկութեամբն
 իցէ ծոփ , յորժամ ի ցամաքակէտն հա-
 սանիցէ , անդէն մեծաւ պատուով ի
 բաց կայցէ , եւ խնարհեցուցանիցէ
 զայիս իւր առ ի պատուելոյ զհրաման
 հրամանատուն , որ անդն գրեալ է ,
 եթէ Զայդ վայր եկեսցես , եւ այլ մի
 անցանիցես :

Անգ հայց անկեալ խնդրէին փիղիսո-
 փայքն , եթէ զինչ պատճառք իցեն ,
 որ զծոփ պնպէս արգելուցուն . զինչ
 այլ ինչ պատճառք քան զԱստուծոյ
 հրամանսն կայցէ :

6. Պղինիոս ասէ , Բնութիւն մեզ
 կարի մեծագնի զիւր պարգեւսն վա-
 ճառէ : Թուի , ասէ , եթէ վասն մար-
 գոյ բնութիւն զայլն ամենայն ծնուցա-
 նիցէ , մեծաւ եւ խիստ վարձուք հա-
 կառակ պնչափ իւրոցն պարգեւաց ,
 մինչեւ չլինել մարթ իմանալ ազնուա-
 գոյն ծնող մարգոյն իցէ եթէ զժնդակ
 մօրու : Բնութիւնն եղեւ իսկ մօրու ,
 յորմէ հեռէ մարդն ապստամբ եղեւ
 յԱստուծոյ , որում Պղինիոս շէր տե-
 ղեակ :

Ի դոյզն ծաղիկս եւ ի փոքրիկ տե-
 րեւս , եւ ի տկար թեւս թռչնոց կար-

զեաց Աստուած զյօրինեալ յարդարումն մասանցն նոցա ընդ միմեանս :
 Այլ զԹռչնոց թեւս, ոչ զխոտոց ծաղիկս եւ ոչ զտերեւս ծառոց առանց մասանցն նոցա պատշաճութեան եթող, ասէ երանելին Ազոտաբնոս :

Հիւսիս երկրի շուրջ զայ ի ծառս եւ ի տունկս, որպէս արիւն ի մարմնս շնչաւորացն :

7. Ի մեխրոյ ազգի ազգի խոտոց, որպէս ակքանի եւ այլ եւս խոտոց՝ որ անարգն թուին, լինի ապակի եւ վանակն եւ պաղպաղակ : Իսկ եղիճն զեղ է, եւ է փշալից, զի ասէ Պղինձոս, որ զընտրեան ծառսն գրեաց, եթէ բընտրեանն զտունկս կեցուցիչս, զի մի անասունք ճարակիցին, կամ ձեռք ժըպրբհաց կարկառուցուն եւ առնուցուն եւ կամ թռչունք փնաս ինչ առնիցեն, ամբացոյց փշովք եւ ետ խայթոցս, զի ի պէտս զեղոց միայն պահիցին : Սակայն հարկ է ասել, եթէ այդ բանք Պղինեայ հանճարեղք են եւ ոչ հաստատունք : Թող գոչիցէ ակքանն, եթէ անասուն մի ճարակեացի, այլ է՛ որ զնայն ճարակի, չլսէ նմա : Չեմք ինչ տեղեակ, եթէ ընդէր զայս նիշ տունկ փշովք պատեաց Աստուած եւ զայն նիշ ոչ :

8. Պաղարեւութիւն անկոց տայ զընծայութիւն զմտաց արարչին, որ ոչ միայն առ ի պահպանութիւն ազգինոցս սկէ, այլ եւ պիտոյից այնչափ շնչա-

ւորաց որ ի ցորենոյն սնանին : Որ կա-
լուածոց տեարքն իցեն, ասեն, եթէ
առատութիւն ցորենոյ չարիք իմն են,
զի ոչ վաճառի, ասեն : Աստուած՝ որ չք-
լսէ յորժամ առ ցանկութեան ազա-
հութեան տրտունջ լինիցին մարդիկ,
յաճախէ զցորեանն որ պիտոյն է մար-
դկան : Իսահակ եղիա՝ հարիւրաւոր ըզ-
դարին, զոր ի Գերարայն սերմանեաց :
Պղինձոս ասէ, եթէ մի քոռ ցորենոյ
առնէ արդիւնս երբեմն հարելը եւ յի-
սուն. եւ պատմէ իսկ եթէ ոմն յոստի-
կանաց առաքեաց առ Ներոն երեքհա-
րելը եւ վաթսուն հասկս՝ որ ի միողէ
հատոյ ելին, յորմէ ամ զմտաւ, եթէ
չիք յարմոխ, որ քան զցորեան պըտ-
ղարեր իցէ, զի քան ամենայն արմտեաց
ամա պէտս ունին մարդիկ : Դարձեալ
եւ ժամանակս բազումս պահի ցորեան.
ամանք ասեն, եթէ կերան հաց ի ցորե-
նոյ, որ ի հարելը ամաց ուրեմն կայր :
Բայց կարի զարմանաց է, զի Պղինձ-
ոս, որ այնպէս ընդ սքանչելիս բնու-
թեան զարմանալ գիտէր, զնոցա զա-
րարիչն մոռացաւ : Բայց նոքա ի հար-
կէ առ աստուածութիւն անգր ամեն
զմեղ, զի որպէս երանելին Աբրեղ ա-
սաց, Փիղիսոփայութիւն կոչումն ըն-
ծայութեան առ հաւատս է :

9. Արկերոն ընդ թաշնոց իմաստու-
թիւնն զարմանայ. Թաշունք, ասէ,
հանդիսա խնդրեն, ի ծնանել տեղիս
եւ դադարս անձանց, եւ զրդյնսն չի-

նեն, եւ որչափ մարթիցի փափուկս
գլատական յորինեն: Չիք ինչ որ ա-
ռանց ամուսնութեան երկուց ազգաց
ծնանիցի, եւ ամենայն շնչաւոր իրրեւ
զմարդ ունի հաւս եւ նախնիս: Չիք
թռչուն, ասէ Պողոթնակոս, որ հաւս
լուծիցի, բայց մին միայն, զոր ամենա-
զօրն արարիչ առանց իրիք սերման ա-
րար, այս ինքն զառաջինն զոր յաշն-
էն ած յինչ:

10. Յորժամ տաղնապ ինչ ուսուեք
հասանիցէ, յայնժամ կարի երկչաւքն
զօրանան: Մարին իսկ գոռալ ընդ մար-
դոյն կամի: Բայց գութքն կատարին
փաղփաղակի, իրրեւ ձազքն լուծիցին
պէտս օգնականութեան: Հարք եւ որ-
դիք այնու հետեւ ոչ գիտեն զմիմեա-
նքս: Պղինիոս յայտ առնէ եթէ մը-
կունք ֆամբեն կերակուր հարց իւրեանց
ծերացելոց հինօրեից:

11. Ի գիրսն՝ որ հանդիսառեսն կո-
չի, ի քառասներորդ եւթներորդ ճա-
սին գտանին բանք ինչ՝ որ արժանի իսկ
պատմելոյ են: Եթէ չհամարեսցուք,
ասէ, եթէ էութիւն իմն՝ որ ի վեր քան
զամենայն իցէ, անեղք իմաստութեամ-
բն փարիցէ զմեզ, զխորդ մեկնեսցուք
զհամեմատութիւնն՝ որ ի քաղաքս մե-
ծամեծս կշիռ ի մէջ նոցա որ ծնանի-
ցին եւ մեռանիցին, գտանի, եւ ի մէջ
պատանեկաց եւ աղջկանց, որ գայցեն
յաշխարհ: Ո՞ւրն որ իցէ, որ իւրա-
քանչիւր ազգի ճշգիւ գտակաւ զթիւ

այնոցիկ՝ որ կոտորեցանն, անդրէն լե-
նուցու. կամ ո՞ր զայնչափ մարդիկ՝ որ
նորոգն անիցեն, հասարակ յարուս եւ
յեղս բաժանիցէ: Դիպուածոյ ինչ պա-
տահարք այնպէս անմիշտ հանապազ
հասարակակշիռ զկշիռսն ունել շկարի-
ցեն: Եթէ ոչ տեսուչ որ գլխաւոր կայ-
ցէ, որ զամենայն իրս կարգիցէ, մերթ
անհնարին բազմանային մարդիկ, եւ
մերթ յանապատ անմարդի լինէին քա-
ղաքքս մեր. երբեմն, որպէս Փղորոսն
ասէ, արք յաճախէին, եւ երբեմն կա-
նայք բազմանային: Չնոյն խորհուրդ
մարթ է եւ զամենայն ազգաց արարա-
ծոց խորհել, որոց կենդանութիւն դու-
ցէ, որ անգասին ի հինգ հազար եւ
աւելի եւս ամաց պահին: Եթէ ունե-
աք դրով զհամար անասնոցն՝ որ ամա-
նայն ուրեք ի ցամաքի կոտորիցին, յի-
րաքանչիւր անասառս իսկ եւ ի ջրա-
շէղջս եւ ի լերինս, քանի՜ բնծայու-
թիւնս զարմանալիս չէր մարթ ի նոսա
գտանել զուրուք տեսութենէ, որ զա-
մենայն առ հասարակ զարմանիցէ:

12. Որպէս ի տունկս, նոյնպէս եւ ի
ծննդականութեան անասնոցն դաս-
նին նոյն խորհուրդք արարչին, որ սկի
ոչ միայն զի ազգի ազգի ազգքն նոցա
պահիցին, այլ զի եւ զարմանք եւս լի-
նիցի նոցա: Փորրիկքն եւ անաւազք՝
որ կերակուր լինին աւազաց, քան զայլս
բազմածին ծնունդս ունին: Եթէ զա-
լանք վայրենիք իբրեւ զանասունսն՝ որ

Համբարյան եւ ընդերթութիւնս ընդ մարգդն ունին, բազմամային, մարդիկ վաղ-վաղակի շլինեին այլ եւս տեսարք երկրի: Նոյն բան է եւ վասն մարդկան. հանգէս լինալ յանդգիացւոյ աշխարհին, գտաւ զի գրեթէ նոսրն չափով մեռանին մարդիկ եւ ծնանին. այնպէս զի յորժամ ազգ մի անցանիցէ, մեռն գայցէ, եւ չէ մարթ երկրի, ոչ կարի իմն խճողել մարդկաւ եւ ոչ յանապատ լինել:

13. Մատենագիր ոմն անդգիացի յազգէ, որ ընդ նորին կարծիս ախորժէր, ասաց իսկ եթէ թռչունք՝ որ շուրջ յաշխարհէ յաշխարհ շրջին, ի յուսինն երթան: Սակայն ստոյգ է, եթէ բազումք զծագս հատանեն անցանեն, այլք ի սորս եւ ի ծակս փմաց բունեալ նստին:

14. Բնութիւնն, ասէ Պղինիոս, ոչ ուրեք այնպէս կատարեալ է, որպէս յիս մանունս, զի բնութեանն մեծութիւն, որչափ ի նեղ ինչ ամփոփիցի, այնչափ առաւել զարմանալի լինիցի. զի ի մի վայր գայցէ, եւ որպէս յամուր ինչ յանձուկն անկանիցի: Զարմանամք, ասէ, ընդ շինուածածեւ եւ ապարանազարդ կերպարանս փղի, բայց որպիսի կատարումն ի փոքունսն եւ ի շնչինս ոչ գտանիցի, որ առանց հասանելոյ իցէ:

15. Թէպէտ եւ ասելի իցեն միջատքն, զի փնտսակար եւս են արդեանց երկրի, սակայն կարի զարմանալի է արար նոցա: Արիստոտելէս յառաջ մա-

տուցեալ ասաց, եթէ ազգ՝ որ խեցե-
մորթքն կոչին, չունի աչս: Այլ գոր-
ծիք՝ որով մանուկն երեւին, զայս փռեալ
ազգեցին: Եղջեւբն խղունջնաց չիղք
իմե են, ի գլուխս եղջերացն կան հա-
տատեալ աչքն: զայս ասեն բազումք
ի մտադիր քննողաց: Կէսք երկմիտ իմե
են անտի, նոյնպէս եւ վասն շտեմա-
բանացն մրջեան: ապա ուրեմն երկրա-
նութիւն է ի մէջ այնոցիկ, որ այնպի-
սեացն միտ գնիցեն: Ի հինգերորդումն
երկոցս ճառեալ եթէ անդէտ եւ ան-
տեղեակք եմք անճառ ճառիցն բնու-
թեան, ասացի եթէ զգործս ինչ բը-
նութեան գիտեմք, եւ ոչ բնաւ զպատ-
ճառսն: Եւ գործքն իսկ ոչ ստոյգ ինչ
իցեն, զի Աստուած եւ մեզ աչս զի նո-
քօք վարիցիմք, եւ ոչ զի զամենայն
գնորա արարածս տեսանիցեմք: Տեսա-
նել տեսանեմք, բայց այնչափ, որչափ
բաւականք իցեն, առ ի գիտելոյ զա-
րարչագործն եւ ընդ այն զարմանալոյ:

16. Ասի եթէ մրջիւն զհասն եւս
կտրե զի պահեսցի ի նեխոյն, որ ի հիւ-
թոյ խոնաւութենէ լինիցի: Ազգո-
ւանդոս ասէ եթէ տեսեալ իսկ է զըշ-
տեմարանս մրջեանն: Դերհամ զայլ
եւս բազում իրաց զարմանալեաց ըզ-
հանգամանս պատմէ: Սակայն Ռեոփ-
մուր յայտ իմե առնել կամի, եթէ մըր-
ջիւն ձմերայնի ի քուն կայ, եւ բնաւ
ոչ ուտէ. իսկ հատքն զորս կրէ տանի,
լինին ի պէտս եւ յօրինուած շինուա-

եռացն իւրաց, եւ սոսկին աւաստիկ կործա-
նին ամենայն մատանքն եւ շտեմարանք
նոցա: Բայց թէպէտ եւ այդ յայտնի
եւ երեւելի ամենեցուն իցէ պիտի, սա-
կայն մարթի ըստ նախնեացն կարծեաց
խօսել, որ յայտնի իսկ է, ոչ միայն ի
Սողոմոնէ, այլ եւ ի բազմաց, որ բնու-
թեան միա եղին: Եւ եթէ չիցեն մե-
ջեանն շտեմարանք, բայց եւ այնպէս
հարկ է զարմանալ ընդ շինուածսն, որ
յայտնի իսկ ընծայութիւն է իմաստու-
թեան նոցա, որով զհանգերն լոյս ինչ
իրաց փոյթ յանձին ունիցին: Կար-
նեալ Գերհամ խօսի զանասնոց ինչ
փոքունց, որոց ժողովեալ համբարս
բաւական իւրեանց զարմանիցն ի ժա-
մանակս ամարայնոյ, ձմերանի բայա-
ցեալ կան ընդ երկրաւ:

17. Վերդիգիսս յաճախ բազում ինչ
կցկցէ վասն մեղուաց, այլ որ ինչ յայտ-
մաւ քննչացս պատմին, կարի իսկ նո-
րանշան են. ճառքն Մարտոզեայ եւ
Ռեովմուրեայ քան զՎերդիգեայն ա-
ռաւել զարմանալի են:

18. Ասել եթէ ամենայն ինչ վասն
մարդոյ եղեւ, է նշմարիտ եւ չէ: Չի
ոչ ամենայն ինչ ուղիղ վասն մարդոյ
եղեւ. քանզի եւ չէ իսկ տեղեակ մա-
սին ինչ երկրին բարեաց. այլ ամենայն
զոր երկիր ունիցի, կամ առ ի գեղե-
ցկութիւն եւ կամ առ ի պահպանու-
թիւն նորա է. եւ յայս միտս ամենայն
ինչ կողմեակի իմն ի գէպ զայ մարդոյն:

եւ վասն զի նա միայն յամենեւին՝ որ
ենն, մտաւոր եւ բանաւոր է, եւ մտօքն
եւ ճարտարութեամբն զոր ունի, մար-
թի իւր զամենայն բարիս երկրի սեփա-
կանել, յիրաւի թագաւոր կոչի:

19. Այլ ընդդէմ կան. անասունք
ինչ են, ասեն, որ ուղղորդ գնան իրրեւ
զմարդ, եւ ձուկն մի է, ասէ Գաղիա-
նոս, որ միշտ ընդ երկինս պշուցեալ
նայի: Գարձեալ եւ զթռչունս որ եր-
կայն պարանոցս ունին, ի մէջ բերեն,
որք եւ գիւրաւ, ասեն, քան զմարդ
ընդ երկինս յառեալ Հային: Մանկուոյ
քանք են, որովք Հակոբաւն կան, զի ոչ
եթէ մարդոյ միայն տալ զայնպիսի ա-
ռաւելութիւն կամօցիմք, նա մանա-
ւանդ աչք նորա թուին եթէ առաւել
վասն ի խոնարհ, քան ի վեր նայելոյ ա-
րարան, զի վերին արտեւանունքն քան
զներբինսն մեծապոյնք են. այլ ասեմք
եթէ միայն մարդոյ ողնայարն կից ընդ
ազդերաց ոսկերսն ի վեր կոյս ուղղեալ
է, իսկ անասնոց ողնայարն կորացեալ
ի խոնարհ կախի: Ապա ուրեմն ուղղոր-
դքն դիր, որ կարի ազնուադոյն է, բնու-
թեան մարդոյն է. եւ Ոգիդիոս յիրաւի
յառաջնութեան յայլակերպութեանցն ա-
սաց. Ոսկերս բարձունս ետ մարդոյ, եւ
հրամանս ետ ընդ երկինս նայել, եւ կան-
գուն կալ եւ ընդ աստեղս պշնուլ:

Այլ մանկունք, ասեն, ի չորք ան-
կեալ յոտս եւ ի ձեռս սոցին: Այո առ
տկարութեան, եւ վասն զի երկու սիւն-

քրն՝ որոց անկ է բառնալ կրել զմարմինն, չեն տակաւին հաստատունք:

20. Անդամք բազումք են մեր որ ընդ անասնոց հասարակ են, բայց գոն եւ բազումք որ չեն պատշաճ, բայց միում մեկնակ արարածոյ, որ ընդ երկինս նայիցի, կանգուն գնայցէ եւ խօսիցի, այլովքն հանգերձ: Այսպիսի են մասունք ճակատուն եւ ձեռացն եւ քանաւոր խօսարանաց: Գաղիանոս միտ եղեալ զի գիշակեր դազանք, որ միշտ զշաղիղ տակեն, մազիլս սուրս եւ սաստիկ ժանիս ունին, իսկ մարդոց եղբնոյնք հարթք են, եւ երկու միայն ատամունք մեծամեծք աստի եւ անտի, ասէ. Բնութիւն ճարտար գիտէր եթէ քաղցր եւ մարդասէր լինելոց է մարդ, որ ոչ ի մարմնոյն, այլ ի հանճարոյն հնարիցի իւր զօրութիւն:

21. Բարբառք՝ որ ստղղ նշանակ են խորհրդոց, մարդկան միայն տուան: Բազումք յանասնոց գործիս ի բարբառել իրենւ զմեզ ունին, որք եւ ի կրթութելոյ եւ ի սովորեցուցանելոյ, որ սովորեցուցանեմք զնոսա, ուսանին բարբառա, այլ այն նմանութիւն միայն է. զի բարբառք նոցա զոր բարբառիցին, ոչ են նշանք խորհրդոց նոցա:

22. Էրկուս աշս ունիմք, այլ ոչ կրկին երեւին մեզ իրք. եւ այն վասն այնորիկ է, զի յորժամ մին փնտսիցի, մեւսըն զնորին պէտան վնարիցէ: Սարգս աշս շորս, վեց եւ ութ ունին. եւ զի

առանց պարանոցաց են եւ շարժել ըզ-
գլուխս իւրեանց չկարեն, բազում աշ-
քըն ընուն զտեղի շարժման պարանո-
ցացն: Խորհուրդք արարչին յամենայն
իմիք նշմարին: Վասն այնորիկ եւ ման-
կան մատաղոյ, մինչ զեռ ընդ ֆերմ կա-
թամբ մօրն իցէ, ոչ գան ատամունքն,
զի եթէ մինչ զեռ ստնդիացն իցէ, գայ-
ցեն ատամունք, այն ի վնաս եւ նմա եւ
ստնառսին լինիցի:

23. Յորժամ խօսելն կամիցիմք, որ-
շափ լեզուն եւ շրթունք եւ թոքք շար-
ժիցին: Յորժամ ի հեռաստանէ ոք կամ
ի մօտոյ պշնուլ կամիցի, եւ բիրք աշացն
նոյնպէս ըստ նմին համեմատութեան
ձկտին եւ ամփոփին. որ ոչ մերովք ինչ
կամօք գործին: Էւ թէպէտ եւ մարթի
ու մեք իւրովք կամօք մեղմով կամ ա-
բազ արագ տալ եւ առնուլ զշունչն,
սակայն ի քունն լինել յանգէտս յան-
կամս ծծեմք զօգս. որով յայտ առնի,
եթէ ոգիք որ իշխանութիւն ի վերայ
մարմնոց ունին, ոչ յանձանց ինչ գայն
իշխանութիւն ունիցին, այլ յու մեքէ՝
որ զօրագոյն քան զնոսա իցէ:

24. Սովոր իմն են մարդիկ հանապազ
նորաձեւս իմն նորոգել. այլ Եպիկու-
րայքն թուի եթէ գլեն իմն նովին: Ե-
ծէին նորա զմտաւ եթէ գիպուածոյ ինչ
պատահարաց արարեալ իցէ զամենայն.
եւ թէ մասունք մերոց մարմնոց ոչ ի
պէտս ինչ կարգեալ իցեն, այլ մեք մե-
զէն կարգեցաք զնոցա պէտսն, զի մեք

իսկ գտաւ զնոսա : եւ թէ նախ մարդիկ
ծնան յերկրէ՝ որ ջեռաւն յարեղակնէ :
Երկիր, ասեն, ի մանկութեանն յղա-
նայր եւ ծնանէր մարդիկ եւ անասունս,
եւ յետոյ, ասեն, եղևւ ամուլ : զոր օ-
րինակ զիպիցի կանանց յորժամ պա-
ռաւիցեն : Այս կարծիք, որ յեզիպտա-
ցւոց աշխարհին սկսաւ, թուէր առա-
ջնոցն եթէ մերձ ի ճշմարտութիւնն ի-
ցէ, ի պատճառս զորոնցն զորս համա-
րէին եթէ յերկրէ բոլորիցն յանձրեւոյ
ժամանակի : Մեր փիւսկեան փիղիսո-
փայր ուսուցին մեզ ծաղը զնոցա մեղ-
րութիւնսն առնել :

25. Չարիքն՝ որ ի բնութեան եւ ի
բարս են, ետուն պատճառս առաջնոցն
երկուս արմատս զնելոյ. զնոցն առեալ
եւ մանիքեցւոց կցկցեն : Չէ մարթ պա-
տասխանի առնել այնմ զոր ասենն, բայց
կրօնիքն քրիստոնէից : Բայիզոս՝ որում
հաճոյ թուեցաւ այնմ լուծումն առնել
ի խօսսն զոր ընդդէմ մանիքեցւոց եւ
մծղնէից արարեալ է, խոստովան լինի
եթէ չմարթի այնմ առնել պատասխա-
նի, բայց միայն ի ձեռն յայանութեան՝
որ մեզ զանկարգութեանցն զպատճա-
ռքս ուսուցանիցէ : Ես ինքնին զնոյն
յանդիմանութիւն եզից ընդ աստուա-
ծականսն ի հինգերորդումն երգոցս .
բայց զի կայ մեզ պատասխանի առնել
նոցա որ անաստուածքն են ի ճառիս՝ որ
առաջի կայ, շատ եւ բաւական համա-
րիմ ցուցանել նոցա, եթէ ոչ յանկարծ

ինչ ի դիպաց է աշխարհս, եւ անկարգութիւնք որ երեւինս, ոչ են խափանիչք առ ի շնանալելոյ ընդ բնաւ զգրութաւորն իմաստութիւն: Թերակատարութիւնք երկրի առաւել ի հասարակաց ապականութենէ անտի են, որ եղևն ի ջրհեղեղէ. որպէս ասելոցն եմ ի հինգերորդ երգս: Այլ բազում անգամ որ փաստակարքն կարծին, առնին օգտակարք. յօձից լինի թերիակէ, եւ խնդակոթն գեղ է:

26. Գետք եթէ ի գոլորշեաց թանձրացելոյ կամ յանձրեաց լինիցին, որպէս Գերհամե ասէ ի գիրսն՝ որում փիւսկեան աստուածխօսութիւն անուն եղ. եթէ ի խոնաւութենէ որ ձգին եւ ձծի ի ծովէ, եւ եթէ այն ամենայն պատճառք միանգամայն ի միասին ընթանայցեն, ընդ այն ոչ որ երկմտիցէ եթէ առաւել լերինք գործակից յայնպիսի իրս գտանիցին: Եւակք եւ սորք մեծամեծք որ են ի վերայ երեսաց երկրի, իրբեւ տեղիք ինչ են, ընդ որս քամին ելանեն ջուրք:

27. Պագոսն եւ Ռոգանոս եւ Ռենոս գետք ունին զակունս իւրեանց ի լերինս Աղպից, եւ երկու յետինքն անդասին ի միջէ լեռնէ ելանեն:

28. Վիտել մարդկան զանրօժանդակականն անտի է, ասէ Ղուկքոս, զի յայն որ բոժանդակին յաւելուլ ինչ կարօղ են: Գետակարտէս, եւ նախ քան գնա Պղատան եւ Աիկերոն ասացին, եթէ

ընդարդյա բնութեամբ գիտեմք, եթէ է ինչ՝ որ անբաւ եւ անբովանդակ է։ Եւ կարի իսկ քաջ. ապա թէ ոչ ուստի գիտեաք, եթէ բովանդակելի են իբր՝ որ երեւինա. զի յայնմանէ՝ որ անբաւն է, յայտ առնի այն՝ որ բովանդակին. որպէս սակաւն յառաւելոյ անտի հանաչի։

29. Այլ ուրեք երբեք զտաւ ազգ, ի նոր աշխարհին իսկ, որ շունիցի պաշտօն կարգեալ ի պատիւ աստուածութեան. եւ զայս միարան հաւանութիւն ամենայն ազգաց պարտ եւ պատշաճ է. որպէս Աիկերոն ասէ, իբրեւ զբնութեան ինչ օրէնս համարել։

30. Այս այն է զոր ասէն Պզուտարքոս, եթէ Գտանիցես զու քաղաքս որ առանց պարսպաց, առանց թաղաւորի եւ առանց թառերաց իցեն. սոյլ ոչ որ առանց զից իցեն, որոց եւ զոհք եւ նուէրք մատչիցին զի բարիք մարդկան լինիցին, եւ շարիքն հեռանայցեն։

31. Չոյն եւ Աիկերոն իսկ ասէ, Բազումք զգիցն ոչ ուղիղ իմանան, սակայն ամենեքին միարանք են, եթէ զօրութիւն իմե եւ բնութիւն աստուածեղէն գուցէ։ Ամապաշտութիւն, զորմէ յերկրորդ գիրս ճառեցից, յայտ յանգիման ցուցանիցէ, եթէ մարդիկ զաստուածութենէ չեղեն երբեք երկմտ, նա նմին հանապազ ի խոյզ եւ ի խնդիր լինէին. սակայն ընդ գննականս բեւեռեալք, աստուածեղիք իմե համարէին

զայն ամենայն, որ ինչ զգայնոցն զարմանալի թուէր:

32. Մեզենտիոսն զգիսն անգոսներ, եւ էր, ասէ Վիրգիլիոս, բռնակալ զոր ամենեքին ատէին, եւ խորշէին զարշէին ի նմանէ: Սաղմոնէսն եւ Ասպանոս, ասեն վիպասանք, վասն ի դիսն ամպարշտելոյ ի հրացան բարկութենէ սատակեցան: Պրոտագորաս եւ Պրոտիոս նոյնպէս սպանան վասն հայհոյութիւն զգիցն խօսելոյ. զնոյն բարուրս առնէին ի սպանանել զՍկիրառէս:

33. Դիոկղէս տեսեալ իշպիկուրոս ի մեհենի ուրեր, աղաղակեաց եւ ասէ. Ոչ էրբեք այնպէս մեծ զԱրամազդ համարեցայ, որպէս այժմս զի Իշպիկուրոս առ նորա ծունդան կայ:

34. Զօրութիւն իմն ծածուկ զիրս մարդկեղէնս չախլախէ, եւ զգեղեցիկսն եւ զսաստիկս կոխան առնէ, եւ թուի թէ ծաղր իմն առնիցէ:

Այս բանք Ղուկրեստեայ են, զորս Իշպիկուրայ ետու. զի Իշպիկուրայ մատենայն կորուսեալ են, յաշակերտէ անտի նորա միայն մարթիմք ճանաչել զվարդապետն: Այնպէս զարմանալի է այդպէսն խոստովան լինել Ղուկրեստեայ, մինչեւ սմանց պնդել իսկ եթէ զտարրեղէն զօրութենէ ասաց, որ չիցէն մոտոր: Այլ Բայիղոս չէ ի նոյն խորհուրդս որ ասէն. Աւասիկ փիղիսոփոսն կամակոր յամառութեամբ ուրանալ զինամպկալութիւն ժափ, եւ

զամենայն համարի ի խառնիխառն շար-
ժելոյ մանրամաղն փոշւոյ : ոչլ փորձն
ստիպէ զնա զի առանձին ինչ հանդա-
մանս ճարտարութեան հնարիցի առ ի
զմեր պատիւ քակելոյ : Նմին իրի զօրու-
թիւն իմն ծածուկն՝ զոր ասէն , ընծայ-
ութիւն հաւանութեան ընդգէմ իւրոյ
անձինն է :

35. Ի մէջ ամենայն ժողովրդոց աշ-
խարհի մարդիկ զիւրեանց նմանիս զե-
նուին : Մարդ խռովեալ ի մտացն խրդ-
ճէ , եւ հայեցեալ յաստուածականն ի-
բրեւ ի թշնամի , կարծեաց եթէ շէ կա-
րող ջաժուցանել զնա զոհիւք զորս սո-
վոր էին մատուցանել . հարկ իմն եղեւ
զարիւն մարդկեղէն հեղուլ , առ յա-
ղերս ածելոյ :

36. Բայիզոս՝ որ ի գիրսն զոր վասն
աստեղաց գիտաւորաց գրեալ է , քննէ
իմն եթէ անաստուածութիւն իցէ շար-
քան զկապալաւութիւն . ինդիր՝ որում
չորք տումարք աւելորդ էին . առ ըն-
ծայեցուցանելոյ՝ եթէ մարթի թէ իցեն
անաստուածք , զոմանց դոյզն մարդոց՝
որոց տար աշխարհս հատեալ էր , ըզ-
վկայութիւն ի մէջ բերէ : Իմեպէտ եւ
այն վկայութիւնք ճշմարիտք լինէին ,
զինչ ինչ մարթէին ընծայեցուցանել :
Ար վայրենին է , իբրեւ զմանուկ է խակ
եւ անմիտ :

37. Մանդանիոս ասէ , եթէ բարբա-
րոսացն մարդակերաց առաքինութիւն
յերկուս օրէնս կայ , զի ժիր եւ քաջ ի

պատերազմի իցեն եւ զիւրեանց կանայս սիրիցեն:

38. Մեծ զօրութիւն է, ասէ Աիկերսն, խղճի մտացն յերկոցունց կողմանց, զի մի երբեք երկիցեն, որ ոչն մեղան ինչ, եւ զպատիժ պատուհասին հանապազ առաջի աչաց տեսանիցեն, որք մեղանն:

39. Գամակղէս ողորիչ Գիսնիսեայ բռնակալի երանի տայր նմա. այլ շրջեաց նա զբանսն, իբրեւ հրաւիրեալ յիշխանէն ի խրախուսս, եւ նստեալ իբրեւ զնա ի դահոյս շքեղս, ետես զի սուսեր մի կշիռ ի վերայ գլխոյն զառիանոյ միոջէ կախեալ էր: Անտի իսկ եկն յասել Որատիոս, եթէ Որոյ սուր ի վերայ պարանոցին կախիցի, ի զուր ջանայցեն ազգի ազգի խորտիկքն ըզբաղցր ճաշական ճաշակեցուցանել:

40. Տակիտոս ասաց. Չբռնաւորաց սիրտս եթէ բանայր ոք, տեսանէր, զիւրք հարեալ եւ տրորեալ են, զի լարիքն իսկ իւրովի ի տանջանս շրջիցին:

41. Եթէ երբեք ի փիղիսոփայութեան շահեցաք ինչ, հարկ է թէ քաջ հաւանեալ իցեմք, զի եթէ եւ ի դից եւ ի մարդկանէ ծածկել կարացաք, սակայն ոչինչ ազահութեամբ, ոչինչ անիրաւութեամբ, ոչինչ անպատեհ ջանկութեամբ, ոչինչ անժուժկալութեամբ գործել արժան իցէ: Աիկերսն է՝ որ սակաւ յեղյեղու, եթէ ոչ վասն հատուցմանցն կամ վասն պատժոց, այլ

լաւութեանց վասն պարտ է բարեգործքս լինել: Եւ ասէ իսկ, գրեացուք եթէ որ կարիցէ, շարժելով միայն զմատունն, լինել տէր կտակի մեծատանց, արժան ինչ իցէ զայն առնել, թէպէտ եւ գիտիցէ սաղոյ գթէ չէ որ կասկածելոց, եթէ այնպիսի ինչ զաղանիս գիտիցէ: Եւ ասէ թէ բնաւ չէ արժան. եւ գեղեցիկ իմն ի նոյն յարեալ ասէ, եթէ որ բնոյ այս զարմանայցէ, խոստովան լինիցի, եթէ զինչ որ իցէ այր լաւ չգիտիցէ:

42. Առ Հոռոմովքն՝ որ պանծային եթէ Արեւի եւ Աստղեկան որդիք իցեն, մինչ չեւ եւս օրէնք ինչ վասն ջրնացելոց գոյին, Ղուկրեաեայ փիլոսոփն՝ որ ետուն զթագաւորսն ի Հոռոմոց քաղաքէն հալածել, անուանի զնորին առաքինութիւն գործեցին: Տիառս Ղուկրոս ասէ զնմանէ նախ քան զանձինն առնել այսպիսի ինչ բարբառեալ, եթէ Մարմին է միայն որ ապականեցան, ոգին անպարտ է: Ապա զի՞ է զի գիւրովին երթայցէ, որպէս երանելին Ագոստինոս ասէ: Յերաւի գովեցաւ զի ջաւեաց նմա, այլ ոչ զի անձինն արար:

43. Կիկերոն վասն բնական օրինաց իւրով ճարտարարանն խոսողութեամբ ճշմարտագոյնս ճառէ: Ճշմարիտ ինչ օրէնք, ասէ, յամենեօին սփռեալ են, հաստատունք, մշանջենականք: Զօրէնս զայս ի միջոյ բառեալ չէ արժան:

եւ ոչ հասանել ինչ անտի օրէն է, եւ
 ոչ համօրէն անհետ առնել մարթի, եւ
 ոչ իսկ կամ ի ձեռն ծերակուտին, կամ
 ի ձեռն խառնիճազանձ ռամկին զերծա-
 նել յօրինաց անտի կարօղ ինչ եմք :
 Եւ եթէ չգոյին ի Հոռմօրէնք գրեալք
 վասն խարդաւանութեան, ոչ վասնայ-
 նորիկ հակառակ պից օրինաց մշանջն-
 նաւորաց շէր բանութիւնն՝ զոր Տար-
 կինիսս ի վերայ Ղուկրեաեայ ած : Զի
 բնական օրէնք՝ որ ի միտան անկեալ են,
 եւ յուղղութիւնս յորդորիցեն, եւ ի
 յանցանաց զգուշացուցանիցեն. որ ոչ
 յայնժամ ինչ սկսաւ օրէնս լինել, յոր-
 ժամ գրեցան, այլ յայնժամ՝ յորժամ
 առն սկիզբն լինելոյ. արդ բնդ աստու-
 ծեղէն մտաց առ սկիզբն լինելոյ :

44. Մեախոս նենգաւոր եւ Տարկի-
 նոս անադորոյն զօրինօք ինչ գրելովք
 շանցին, զի ի Հոռոմոց քաղաքին տա-
 կաին օրէնք ոչ գոյին : Պարտաւոր ե-
 ղեն նոքա յօրինաց անտի՝ որ մշանջն-
 նաւորն առանց շրջելոյ է :

45. Որպէս ի վեցերորդ երգս ասելոց
 եմ, առանց քրիստոնէութեան կրօնից
 չիք բնաւ ճշմարիտ առաքինութիւն.
 բայց եւ պնպէս առ հեթանոսօրն իսկ
 չունել ինչ որով որ զանձն ըստգոտա-
 նիցէ, չյինել անձին իւրում իրազէս,
 ոյինչ իւիք փնատու զեղնել, տայր Ա-
 րիստիդեայ ճաշակել զերանութիւնն՝
 զորոյ կատիղինա առնուլ զճաշակն ոչ
 կարէր : Այլ Բրուտոս, իբրեւ անձին

առնէր, բարկացաւ, ասէն, առաքինութեան յոյժ. մինչեւ աղաղակել իսկ եւ ասել. Ո՛հ էքդ եւ թշուառականդ, դու անուն լոկ ես, եւ ես ծառայէի քեզ որպէս թէ արդիւնք ինչ էիր դու. այլ զչափ առնում զի դու բախտին ստորուկ ես: Բրուտոս՝ որ առաքինութիւն քզվայրենական սէր ազատութեան համարէր, իբրեւ ետես՝ զի որք յԱնտոնինեայ կողմն էին, յաղթեցին, առ յուսահատութեան այդպէս խօսեցաւ. Բայց իբր մարտիցի ասել, եթէ առաքինութեան ի սպասու կայր նա, որ եւ զկայսր զիւր երախտաւոր նենդ դործեալ սպանանէր:

46. Իբրեւ մարդն ի զնին տեսլեան ընտելեան մատչիցի, կամ ընդ իւր անձըն հայիցի, ընդ որ կոյս եւ զաշխարհիցէ, Աստուած գայցէ յանդիման լինել նմա: Իսկ փիղիսոփայքն կամ քշտարրեղէնս միայն տեսին, կամ վասն զի մի ինչ զմիտս եւ զնիւթ եղին, զԱստուածն եւ զընտելիւն եւ զողի ինչ աշխարհիս շփոթեցին. եւ կամ զամենայն խառն ի խուռն իմացան: Չգայունք մեր միայն ի տարրեղէն իրս անեն զմեզ. եւ միտք ընդ զգայունսն բեւեռեալք դժուարաւ ընդ հոգեւոր իրս ընդերնուցուն: Ապա չէ մարթ, որպէս աստուածականքն կամին, եթէ միտք միայն կանոնք մեզ լինիցին. ոգիքն արգելեալք ի խաւարչուտ բանտի այլով իւրք լուսով կարօտանան:

47. Եթէ ի ճարտարութենէ հերձլոյ
զմարմինս ի միտ առնումք զմեծաբանչ
իմաստութիւն զարմանադործն Աս-
տուծոյ, որոյ այնպէս զեղեցիկ զմար-
մինսն կազմեալ է, ապա որչափ եւս ա-
ռաւել ի գիտելոյ անտի զմերոց անձանց
թշուառութիւն եւ զմեծութիւն: Ու-
սումն պատշաճական մարդոյն մարդն
է, այլ զսմանէ անփոյթ առնեն մար-
դիկ. նմին իրի ասաց Պապքաղիս. Որով-
հետեւ իմաստութիւնք ճարտարու-
թեանց՝ որ զճառսն սեթեւեթեալս
բանիւք ի մէջ մատուցանիցեն, լեն սե-
փական մարդկան, ներեցի իմն նոցա,
զի այնց չլինէին մտադիր. բայց կարծէի
իմն, եթէ գտից զքաղումս որք պարա-
պիցեն ուսանել զինչ մարդն իցէ, զի
այն իմն ամենեցուն ի գէպ է. սակայն
խարեցայ, զի սակաւք են որ զայն ու-
սանիցին, քան զերկրաշափութեան
ճարտարութիւն:

٦٢٩٠

Ե Ր Գ Ի

Ի ՏՂԱՅՈՒԹԵԱՆ Հասակէ
 ուսայ ըզկարգ Հաւատոյ,
Իայց այժմ թող տուր ինձ, Տէր,
 եւ ըզքո ձեռն մատոյ:
Ամիմ ըզմարդ եղծական,
 որ է այսօր եւ վաղիւ,
Ընեղծ բանիւրդ վառեալ
 նրւագէլ գոյգուն տաղիւ:
Անում գերեսըս մարդոյ,
 որոյ ածեալ ըզմրտաւ,
Յորպիսի վեշարս կանխաւ
 ի ծընանել իւր գըտաւ,
Առ քեզ այսպէս կարդայցէ,
 թէպէտ եւ ոչ անվերդով,
Ի քէն առնուլ ըզհանձար
 ազնւական խորհրդով:

Ի ՄԱՅՑ. բազում աղմբիկի
 եւ խռովութեան եւ ծընայ,
 Երտասուակից մօր խնայ,
 որ տառապէրն անխընայ:
 Շուրջ պաշարեալ ի վըշտաց՝
 մըտի յաշխարհ ցաւագին,
 Եւ մահ բաժին տըւաւ ինձ.
 Ընդ ոսկեհուսուն թագին:
 Դայեակ մըտեալ կին օտար,
 մինչ դեռ էի կաթընկեր,
 Յիւրոց ըստեանց ջամբէր կաթն,
 եղեալ ինձ մայր եւ ընկեր:
 Եւ իւ արդեւք հատուցի
 նորա սիրոյն փոխարէն,
 Ար գրգուելովն տայր ինձ
 զայնպիսի քաղցր պարէն:
 Այլ ալ իւիք արդարեւ,
 բայց միայն դոյզըն ծաղու,
 Սակաւ նըշոյլ հանձարոյ,
 որ խափանեալ կայր վաղու:
 Եւ ի յաճախ կրրկներոյ,
 որպէս սովոր է սանուն
 Աւուամնասէրըն դայեակ,
 ուսայ բարբառ եւ անուն:

Աւ միտ եղեալ կազմածոյ
 կերպարանաց եւ տարեր,
 Ըրարածոց ընդերայ,
 զորքս դու, Տէր, արարեր:
 Ապա ուսայ անձկանօք
 կոչել զանուն ծընողաց,
 Յորոց արդար ցաամանէ
 Հանապաղ սիրտ իմ դողաց:
 Յանկարծօրէն ինչ պատիժ
 զարթուցանէր զիս արագ:
 Իայց գոյր եւ վարձ քաջութեան,
 եւ փոխարէն պատարագ:
 Հարկ էր անաւ հրամանաց
 զոր պատուիրէր խնամածուն:
 Ան վարդապետքս դարձեալ
 ցուցանել միտքս ցածուն,
 Աին զանցեալ գէպքս պատմէր,
 որ եղեն յայնրմ դարու,
 Մեւորն կանոն դրպրութեան,
 Թէ ո՞ր է էգ կամ արու:
 Ի մէջ անուանց զատանել
 ուսուցանէր ըստ կարի,
 Աւ ի բարբառքս վարժել,
 որ ինձ օտար էր կարի:

Պօլ մի բընաւ ընդ այս փոյթ
 վարդապետաց նախանձիր,
 Այնքմ ախոյ գըպրութիւն
 է նեղութիւն եւ ձանձիր:
 Այլ իբրեւ միաք իմ մեղմով
 ժամանակաւ բնդեւան,
 Այլ եւս յայնժամ ըզգըպրոց
 Համարէի արդեւան:
 Ինձ թըւէին ցանկալի
 ճառք Ասքինեայ՝ հռետորի,
 Ար ի կարգաց արուեստին
 ոչինչ իւրիք խոտորի:
 Իսկ Հոմերոսըն ճարտար
 ինձ թըւէր իմին մեղու,
 Ար պաճուճեալ առակօք
 բազում ճաշակըս զեղու:
 Օ Համենայն երգըս փիպաց
 պրեւանից որոնեայ,
 Այլ ինչ գըտցես ցաւագին
 քան ըզկարիս Ղիդոնեայ՝:
 Վրանիցս անգամ ընթերցայ
 ի նկարագրին զայն տեղի,
 Օնորին խարոյկ շիջուցին
 իմ արտասուք զօր հեղի:

Բզմանկութիւն մոռացայ,
 եւ զըզրօսանքս խաղուց,
 Զոր ցանկալին կարծէի
 յայն ընդելեալ ի վաղուց:
 Անծ թըւեր ինձ Նւատանեայ՝
 իմաստութեանն կարծիք,
 Ընդ որ նորին աշակերտք
 յօրացեալ իմին պարծիք:
 Բշխեակարտեայն մերժելով
 իբրեւ անդէպ եւ արդի,
 Անատագոյն քան ըզյարդ
 եւ քան զոստայնքս սարդի,
 Անւ եւքս զունդ իբրեւ զայս
 տեսանէի ընդ այեր:
 Դու մի եւ զայդ գատաստան
 հասուն մրտաց ընծայեր:
 Վանգի եւ ինքրն գիտեմ
 զի խաղալիք են այոյ,
 Եւ մեր ուսումն կարծեաց
 իբրեւ մանկան տրդայոյ:
 Արչափ նըստեալ մշտադէւր
 զամենեցուն մեծարոյն,
 Բզմառագայթն լուսոյ,
 Ճրշգրտութեամբ համարոյն,

Օր վարդապետն աւանդեաց,
 որպէս կարան հանդերձի,
 Տատարրն զայն անբաժին
 ի բուն բաժին իւր հերձի.
 Յեթըն գունով պլակերպ
 Է հաւասար շառաւիղ,
 Զի յառաջին գոյն եկից
 փակեալ պլոցքն շաւիղ:
 Ի ԿՐԱՄԵՐԻՑ ռւսմանէ
 զանձըն թողեալ մեկուսի.
 Ի գոյն ցընոր Երազոց
 զամբս բազում կորուսի:
 Օի զինչ արդեւք մարդն իցէ
 չածի երբեք ըզմբտաւ,
 Յետոյ ուրեմն ըսթափեալ
 ի բաց առի զայն կրտաւ,
 Ար իբրեւ քօղ զերեսօք,
 լինի խափան եւ արգել,
 Զանձանց մերոց մեծութիւն
 ի միտ առնուլ եւ յարգել:
 Անապարժութիւն չեա յիշել
 ըզմեծութիւն վրտանգին.
 Զի յուսացեալ զըտանել
 բազում ինչ նոր եւ անգին,

Մինչ ի բուն անդրբ մատեացի,
 ի խոյզ արկեալ ընդ երկար,
 Գլաթ արիւն եւ շարաւ,
 յոր կանխաւ, անձրն, ներկար :
 Այդքմ գանդէտն լինել
 Համարեցայ լաւագոյն,
 Քան տեսանել լի ցաւովք
 զանշաթ պատիւ աւագոյն :
 ՔԱՆԻ ահիւ պակուցեալ
 արտասուօք զանձրն փետեա,
 Որպէս զայր դք որ յանկարծ
 զարթեաւ ի քնոյ եւ ետեա,
 Ածեալ յանշէն ինչ երկիր,
 եւ ընդ գաղանքս վայրի :
 Աչ գեւղ ուրեք կամ աւան,
 այլ միայն ծով եւ մայրի :
 Արդ յայն տաղնապ հասեալքս
 զխորդ նըստիս ի գողման,
 Չիշխեալ յառաջ կոյս խաղալ
 անծանօթ այնքո կողման :
 Այլ իմ որպէս թէ նընջեալ
 ի հանգըստեան քաղցրաբուն,
 Որ ինչ գործ էրրն, պահէր
 յինէն ծածկեալ եւ թաքուն :

Սակայն իբրեւ զարթեայ ես,
 զանձրն տեսի առանձին,
 Պատըսպարան չէր ուստեք,
 ոչ ամբութիւն ինչ անձին:
 Որպէս զայր ոք որ անխեթ
 եւ յապահովես նաւէ,
 Ի մեծատուն, ընչաւետ,
 եւ դարձեալ սին ի բնաւէ:
 Իբրեւ իշխան որ բիւրուց
 եւ հազարաց տայ հորդան.
 Դարձեալ անգոր հաւասար
 պիղծ եւ տըկար մի որդան:
 Սնիմ ես միտըս թըռչուն,
 այլ զինչ օգուտ ինձ անտի:
 Կամ ի տոռունըս շաղեալ,
 պարաւանդեալ ի բանտի:
 Սըխալաւոր եմ եւ սուտ,
 եւ միշտ երեր եւ տատան,
 Քանզի մարդիկ ուղղութեան
 հաղիւ երբեք հաւատան:
 Թըւի թէ չեն միաբան
 արարածոցըս ժողով,
 Որ մերթ պատմեն զարարչէն
 ահեղ եւ բարձր փողով:

Արպէս թէ տէր ի վանել
բղթընամիս իւր հեծաւ:

Եւ մերթ ցածնուն հանդարտեալ
լռութեամբ իմքն մեծաւ:

Մինչեւ ընդդէմ իւր կարծի
բարանչելին այն փողար:

Թէպէտ եւ ոչ նովին, Տէր,
դու բնդ կարծեօք ինչ թողար:

Եւ մեք արբաք բղթմբիրն,
եւ ոչ դոյ մեզ անդեղեայ:

Յանշարժականըգ խարխա
դու բզմեզ, Տէր, զեռեղեայ:

Եւ, բղթութիւն եկ հարցցուք,
թէ զի երկմիտրա թողեր,

կամ յայտնագոյն հանապազ,
եւ կամ բընաւ մի փողեր:

Սակայն բնութեան տալ բանիդ
պատասխանի չէ դիւրին:

Զի յօրինեալ կարգք նորա
ոչ ի մի կողմքն թիւրին:

Բզփառաց սէր բնկեցուք
որպէս հնացեալ ինչ կեղեւ:

Երկիր միայն շատ է մեզ
զի վասըն մեր իսկ եղեւ:

Այլ զե՞նչ իցէ յերկրի աստ
 ակորժական եւ ընդ իր,
 Առանց իրիք դառնութեան,
 որում լիցուք ի խընդիր:
 Բզջանկութիւն իւր հաճել
 չմարթի երբեք ըզճարաւ:
 Ե իջուցանել ի սրբաէ,
 յորժամ նովին ոք հարաւ,
 Հասեալ որում ցանկային⁵,
 եւ այլում եւրս ցանկան,
 Են արդարեւ այնպիսիք
 անմիտ քան զանձըն մանկան:
 Այլ դու բարիս հաստատուն
 տուր ինձ Աստուած կամարար:
 Արով իմոց տենչանայ
 լիցի յազուրդ եւ պարար:
 Պարզեւք քո, Տէր, եղիցին
 քում մեծութեանրդ վայել:
 Կամ գոնեայ ինձ արժանի,
 զի մարթացայց յիս նայել:
 Աւասիկ դարձեալ պարծել
 եւ պանծանալ ի նանիր:
 Եղէ ըզքո զարժանին
 մըտադեւր, անձըն, ծանիր:

Ի միոյ յայլ անդադար
 եւ բղմիմեամբք ելեւել,
 Յուզին ի մարդըն կարիք,
 շէ մարթ միումըն տեւել:
 Սերթ անձնատէր է եւ սէգ,
 եւ մերթ դարձեալ անձնատեաց
 Եւ քան բղմեդ թուլագոյն,
 զոր հողմ թէ թէ փարատեաց:
 Օ անձըն կարծէ մեծարգի,
 դարձեալ անարգ եւ չընչին,
 Եւ թմու պարծելըն վաղիւ
 բնդունայն լեալ կորրնչին:
 Սերթ պատուադիր եւ առատ,
 մերթ ըզբօսեալ կարատեաւ,
 Եւ թրմ ցանկայ հաճել զայն,
 որում յառաջըն ցատեաւ:
 ՅԵՁԱՅԵՑ անտի որ ունին
 զափըն դետոյն Յամեսայ,
 Ոմըն⁵ մատչի ի պայքար,
 հաւատարիմըն փեսայ,
 Կամի առնել անարատ
 զիւր բընութիւն լըծակից.
 Զորոյ ըզբանսըն ճըղգիւ
 ի սակաւ ճառըս փակից:

Սա, քանզի չէ տրտընջող,
 ասէ. Նրնաւք են բարի.
 Եւ Նստուծոյ տեսչութիւն՝
 որ ի մեր պէտքս վարի,
 Թողու ըզմեզ ի կարգ մեր,
 ի զարդարել զիւր նրկար.
 Զորում յօդեաց միացոյց
 ըզմեծատուն եւ տրկար:
 Վրան զայդ տեսիլ զինչ անդէպ
 գեղեցիկ այնքմ թատեր.
 Զայդ ասելով ի միջոյ
 եւ ըզբուն գեղնն զատեր:
 Սա աւանիկ յայտ առնես
 դու եւ դովին իսկ բանիւ,
 Եթէ են կառքըն թիւրեալ,
 եւ խոտորեալ է անիւ:
 Յանեղծութեանն կարգէ,
 եւ ի փառաց աստեղաց
 Յայս պատուհաս անկեալ եմք,
 որ ի պատիժ մեր տեղաց:
 Ի թընամեղն մերկացեալք,
 որ հակառակ մեզ յարեալ,
 Նսես, կարի վայելուչ
 մարդ զարդարեալ է բարեալ:

Վաւ երանեալ երջանիկ
 ի մեծութեան քում թագիր .
 Զիս ոչ թողցէ տէր աստէն
 յիւրոց փառաց տարագիր :
 Այլ է հասեալ տակաւին
 ըսքանչելին կատարած ,
 Աստուածեղէն խորհրդոց
 ամփոփել զիւր արարած :
 Ապա կացից հաւատով
 տկըն կալեալ յիրաւի ,
 Խոստացելոց բարութեանց ,
 որոց եւ եմ ծարաւի :
 Եւր, Տէր , ի մեզ հայեացիս ,
 յերիտասարդ եւ ի ծեր .
 Այսրմ վայրի արտասուաց ,
 զոր դու կանխաւ անիծեր :
 Բշխութեամբ իւն եւ զալիս
 խաղաղարար տէր , ցածոյ ,
 Բշխանդարելոն տեսեալ
 Քոյոյ ձեռին կազմածոյ :
 Վաւ դատաւոր մեր եւ հայր
 մի այլ վըշտացըս ներեր ,
 Զիւրդ ըզմեզ թողուցուս
 վըտարանդի եւ երեր :

Վաւ լիցի հայր բարերար .
 զի ո՛րման քեզ գրտաւ .
 Եւ ըզնորին հակառակն
 ըզքէն ածեմ բզմրտաւ .
 Եթէ բնութիւն մեր անկեալ
 երբեմն քեւ զեռեղի .
 Եւ շեմ տեղեակ եթէ նրբ
 լինիցի այդքմ տեղի :
 Երանութիւն ցանկալի ,
 որ վաղ ուրեմն կորեար ,
 Զոր ոչ եղիտ մեր աւագ ,
 եւ առաջին այն որեար :
 Աչ գրտանիս գու ի մարդ ,
 որ իբրեւ զիս հողեղէն .
 Որ էն այսօր , եւ վաղիւ
 յափքշտակի ի ցեղէն :
 Հարկանէ մահ հանապազ ,
 եւ գերեզմանն պնդէ .
 Երթայց եւ ես ըզկրնի ,
 քանզի եմ յայնքմ գրնդէ :
 Աչ յով երթանն զիտեմ ,
 արկեալ ոսկի մեհեւանդ ,
 Եւ բեր զարդու զարդարեալք ,
 մի թէ խրնճոյք են եւ անդ :

Այս մըխիթար մեծատան
 է առանձին եւ ուրոյն,
 Եւ աղքատին տըւոյտել
 ի տառապանքս մուրոյն:
 Սակայն ով մահ տակաւին
 դու ոչ բղոյս մեր հատեր:
 Զի զերծանիմք ի բանտէս,
 հատուցեալ գոյգըն սատեր:
 Դու կոտորես անխընայ
 զայնչափ նըւէր մարդազեն:
 Եւ նոքա ոչ մեռանին,
 զի յայլ սահմանքս նազեն:
 Ապա ուրեմն յետ զաճիւնն
 ամփոփելոյ ի սափոր,
 Եւ փակելոյ իսկ զանքակ
 զերեզմանին դարափոր,
 Տակաւին եմք կենդանի,
 եւ ոչ է յոյս մեր պատիր:
 Եւ զինչ ասեն ամբարիշտք,
 դու լըսել այժըմ մատիր:
 Օչես օրինակ զաւղանջն
 շան նրմանեալք եւ վաղեր:
 Մի, ասեն, այր դու, անեղծ
 այնրմ փառաց փափազեր,

Անորին վասըն կեան գու,
 եւ ոչ յայն սակրս ծընար:
 Քանզի ի գոյղն փոշւոյ
 յայն հասանել չէ հընար:
 Իբրեւ զըստուեր են կեանք մեր,
 եւ որպէս զանձըն մուծեր,
 Նոյնպէս հանցես ըստ դիպաց,
 դու պատանեակ եւ դու ծեր:
 Եկըն կալեալ վախճանի,
 համբեր վըշտաց եւ հանգիւր,
 Ընեղծութեան յոյսըն քոյ
 է անհաստատ եւ անգիր:
 Մեք մեռանիմք եւ ընդ մեզ
 պլն ամենայն դադարեայ.
 Օխնչ ահագին են դադաղք,
 եւ կամ տապան մի քարեայ:
 Չիք անդ երկիւղ եւ տաղնապ,
 պլ ափ մի հող եւ մութիւր.
 Ա՛ գրողիցէ ըզքեզ բայ,
 մի յայն հանգիստըն փոխիր:
 Իցէ արժան համարել
 ըզմահ մարդոյն եղեռան.
 Իբրեւ չեղեալք՝ լինիցին,
 եւ հանգիցեն որք մեռան:

Արկղութիւնս աներկեւ
 ընդ այն անգունդ որկորեաց .
 Սի առիցե ոք երբեք,
 թէ յաւիտեանքս կորեաց :
 Այս գոն պատիժք եւ ոչ փառք
 յորժամ յաստեաց դու ելեր .
 Սի անապցես այնոցիկ՝
 որք մի, ասեն, փայելեր .
 Օյ գոն տանջանք ցանկութեան
 որով զողիս ձեր եղծիք .
 Այդպիսի բանք վայրապար
 եւ առասպելք եւ կեղծիք :
 Եւրոպոս անօրէն,
 անկարգ եւ պիղծքն բերան,
 Սեծի ուրուք իմաստնոյ
 առեալ զանուն բազմերան .
 Ապուս ինչ նուրբ յայտասիկ
 յանձնէ յօգեաց եւ յաւել .
 Պաճուճանօքքն զանդէտս
 ի նոյն խոհեր թաթաւել :
 Օտրոյ ըզբանսին շափովք
 նըւաղեաց ոմքն կարապ .
 Թէպէտ եւ չէր անկ ի զուր
 կորուսանել զայն պարապ :

ՕՅՆԶԵՆ քո, այր դու, ասէ՞,
 մի այդչափ մեծ համարիք.
 Եւ որպէս հուր շիջանի,
 յորժամ անկցիս անյարիք:
 Մի թէ երբեք ոչ իցէ
 տեսեալ քո զայր յետնածեր.
 Եւ ըզնորին մանկութիւն
 դու ըզմըտաւ ոչ ամեր:
 Գունեան գունով եւ կայտառ,
 մինչ էր փրթթեալ ի ծաղկի.
 Եւ ժամ ծընօտք խորշովեալք,
 տակաւ մարմին իւր յաղկի:
 Տեսանեն աչքն փառեալ
 այլ ընդ այլոյ եւ նըւաղ,
 Ընքուն ըզցայդ հանապաղ,
 եւ ըզցերեկ անսըւաղ:
 Երին յերակսն պաղեալ
 պահէ ըզունչ իւր հաղիւ.
 Եւ ուրք նորա ծանրացեալք
 կապեալ են գոյզն մաղիւ:
 Եւ է հոգին մերձ ի մահ
 որպէս պատրոյզ ի կանթեղ,
 Եւ անց իւզոյն զուարթութեան,
 եւ որպէս կայծ մի յանթեղ:

Յայնժամ մարմինն ծընդեալ
 ըստէս ցաւովք ջերանի,
 Եւ կորնչի ընդ հոգւոյն,
 որում դու տաս երանի:
 Ի գերեզման ամփոփեն,
 ուր կոյտք որդանց եւ սողուն.
 Ար տոհմայինքն մերժեն,
 եւ ընտանիք իւր թողուն:
 Ար եւ անգոր եւ արկար
 քան ըզմանուկ ըստընդի,
 Յայլոց բարձեալ անըզգայ
 դոյզըն կտաւովն պընդի:
 Եւսպէս մահուն արբանեակք
 միշտ ընդ մարմնոյ ոգորին,
 Սինչեւ ի սպառ եղծանեն
 ըզյորինուածքն նորին:
 Այ. անօրէն պւեափկոս,
 արդարեւ քեզ նրմանոյ
 Վարդապետին քոյ թարգման.
 աղէ դու զայս ինչ ծանոյ:
 Սի թէ հատեալ ըզյոյս իմ,
 որ զանթիւ վարձքս թըւէ,
 Եղէց ըզցայդ ի հանգիստ,
 եւ ի խընջոյս ի արւէ:

Եւ ըզկենաց ժամանակ
որ վաղ սրանայ եւ սահի,
Չայն դից՝ ումեմն աղտեղոյ
նըւիրիցեմ առ ահի:

Օ Եստղիկն ասեմ, որ է մայր
լըպըրշանաց եւ խաղու:

Չոր գուդ ընտրես առաջնորդ,
որ արժանի է ծաղու:

Աւուրս գրեսցուք թէ ոչ կեանք,
այլ կայ քարշել ընդ գետին,
Յաւուր յորում յանձնէ մարդ
հանցէ ըզշունչ իւր յետին:

Երդ գու՝ որ ցանգ ի գրըգանս
խմաստուլթեամբ քով հատար,
Եւ ի սփոփել ի վըշտաց
մի թէ եղեն քեզ սատար:

Աչ ապաքէն առաւել
յուսակորոյս իսկ եղեր:

Աի դու եւ զիս յայդ տաղնապ
անմըտուլթեան քո նեղեր:

Յորժամ եւ ոչ յոյս կայցէ
երանուլթեան ինչ գալոց,

Աչ ըսփոփեն զիս հրնծանք,
եւ ոչ արդիւնք ի կալոց:

Իշխանաւորն եւ իշխան,
 տէր եւ ծառայն ընդոծին,
 Լահասարակ տաղնապետ
 ի նրմին ծուփրս կոծին:
 Մի զանձըն քո ի տեսիլ
 կերպարանացըն խաբեր.
 Քի գեղեցիկ է եւ վարդ,
 այլ ունի փուշ դառնաբեր:
 Բազում անդամ եւ ըզջուր¹⁰
 որ չէ յականցըն պըղտոր,
 Ի ճաշակել քում տեսցես
 փոթփոթահամ եւ դըղտոր:
 Օջայս զոր ասեմքըն գիտէ
 Եպիկուրոս իւրովի.
 Բայց ի գըրգանքս կոչէ
 ճարտարախօս կորովի:
 Իձոր, աղէ զայդ վարդապետ,
 եւ կաց անտի ի բացէ.
 Քոյին հանճար որոնեա,
 նա քեզ զիւր լոյսըն տացէ:
 Ապաքէն միտս¹¹ ունիս դու,
 տես ըզնորին զարարած,
 Լնտարրական, լուսեղէն,
 ոչ ունի բիծ կամ արած:

Ապա մարմին հեղդ եւ վառ
չէ ի բարեաց համարի .

Նա եւ ոչ իսկ սղջոյն մարդ
մարմնով եւեթ կատարի :

Յորժամ խորհիս դու մքտօք ,
յի եմք խօսուն եւ ասուն ,

Ինչ մի աղնիւ քան բղնիւթ
առնէ ըղբան քս հասուն :

Ապա ուրեմն ի մարդիկ
գտանի հոգի եւ մարմին ,

Ինդդ իմակացք իրերաց
գան միանան ի վարմին :

Օ ի յօղապատ են մարմինք .
ողին լուսոյ եւ դիմաց

Նստուած ութեանքն պատկեր ,
ի խորհրդոց անիմաց :

Այս էութիւնք Երկոքեան
այնպէս սերտիւ գան ի մի ,

Սինչեւ չէ մարթ իրերաց
գալ հարկանել ի դիմի :

Հողին մարմնոյն առաջնորդ
ունի բղսանձն ի ձեռին .

Չյգ աշխարեն եւ խնդան
ընդ մօտաւորն եւ հեռին :

Բայց թէ մարմին խօթացեալ
 և շարանոյն կայ յախտի,
 Լինանութիւն հանճարոյն
 յայնժամ երբեմն խախտի:
 Սա՛ որ մինչ չեւ ի խաղաղ
 նաւահանգիստսն ժաման,
 Լեալ նաւաբեկ ի ծով անդր
 բղկարասին իւր աման:
 Առանց կայսի և զեկաց,
 զայլ և ըս միշտրս թողի:
 Զահի հարեալ նաւորդացն
 և նաւապետն բղղողի,
 Սաւախարաց հրաման տայ.
 ոչ լըսող այնքմ լինին:
 Եւ տայ հողմոյն զաւաղասան
 ընդ բընութեամբ շար հինին:
 Բցնա իւրովքն կալաւ
 և եկուլ ծով որկորուստ:
 Այլ մերըս զերծ է անտի,
 ոչ տիրէ այնքմ կորուստ:
 Քանզի իրիք՝ որոյ պարզ
 և սուղական է արար,
 Սահ, վայրասպար ընդ նրմա
 առ եղծանել ընդ հարար:

Վակեւ քակին մարմինք մեր,
 եւ երեւի թէ կորեան,
 Եւ սերմանին ընդ հողով
 որպէս կայ յանդրս ցորեան :
 Եւ պա յորժամ առնու ոք
 զազդոյ հարուածքն վաղեր,
 Սի դու անցոյս եւ անդարձ
 բղնա ի բուն իւր թաղեր :
 Սի երկրնչիր թէ կորեան,
 որք ամփոփին յայն փորոգ,
 Չի դառնայցեն վերըստին
 անապական եւ նորոգ :
 Եւ մնայնի՝ որ եղեւ
 եւ կամ լիցին յոչնչէ,
 Յոչինչ¹² դառնալ չէ պատշաճ,
 զայս եւ բնութիւն իսկ հրնչէ :
 Ար քանզի է արդարեւ
 յիւրսն ժրատ եւ ազահ,
 Չթողու ըզդոյզն նըշխար,
 զոր ետն տէր բարձրագահ :
 Ճարտարութիւն քո եւ հնոցք
 եւ ոչ ըզմասն տարեր
 կարեն ի սպառ եղծանել,
 մի փայրապար ճարտարեր .

Ով դու ճարտար հնարագետ¹³ ,
 որ կարդալով բղձերմէս ,
 Երկանէս աղ ի հալոց ,
 այլադունակ ի մերմէս :
 Կարես պարզեալ եւ լուծեալ
 դարձուցանել ի շողի ,
 Իայց նա կամօք արարչին
 ոչ ըսպառեալ նորոգի ,
 Եպա զի՞ նոր ինչ կազմել
 ժպրրհեալ ի ներքրս մրտեր .
 Ուր ոչ կարես լուծանել
 ըզսակաւ չափ մի լռտեր :
 Իսկ թէ անեղծ¹⁴ մրնան աղ ,
 եւ փոքրր թին եւ որիդ ,
 Եպաքէն մեծ են ոգիք .
 քան դուզնաքեայ զայն կորիզ :
 Իսկ զինչ սեղան¹⁵ մահուն է ,
 յորում չեւ եւքս զենար .
 Ե խորտակել բղշրղթայս ,
 տրւեալ մահուն զիւր գենար :
 Ի հող մարմին քո դարձցի ,
 անցաւ ի դուրս եւ ի ջեր ,
 Եւ դու հոգւովդ բնդ երկինս .
 քանզի անտի իսկ իջեր :

Վո՛ւ զայստոսիկ լըսելով
 մի այլ նրնջեր եւ խորդար,
 Զի աւետեն քեզ սոքա
 երանութիւն եւ նոր դար:
 Իսկ որ ասեն տակաւին
 եկեալ բանիւք ի վըսեր,
 Թէ չեն սգիք յԱստուծոյ,
 մի այնպիսեաց դու լըսեր:
 Ոչ այս սգին¹⁰ է որ ցանկ
 թառցեալ որպէս բլբաղէ,
 Թէպէտ եւ էն ի մարմնի,
 ելեալ յերկինքս նաղէ:
 Եւ մեծացեալ վերբասին
 դարձ արարեալ զայ ի տուն.
 Որպէս յաճախ Պրզատուն,
 այրին ճարտար եւ գիտուն:
 Հանդերձ նովաւ եւ դու իսկ
 զարմանալիդ Վեպիարաւս,
 Եւ Պառքաղիս՝ զոր գովել
 ոչնէ բաւէր իմ քարաւս:
 Եւ դուք պետեալք¹⁷ հոյակապք՝
 ընդ որոյ քաղցր թրնար,
 Եւ ընդ հանճար զարմանալ
 ըստ պատշաճին չէ հրնար:

Վերգիդիոս աշակերտ
 երեւելոյդ Հովերեայ,
 Թէ ասացից քեզ նրման,
 ինձ վարդապետորդ ներեայ:
 Վուռնեղիոս, եւ դու իսկ
 մերոց քաջացրս վահան,
 Զոր եւ շիշխեմն անուանել
 զարմանալիդ երգահան:
 Իցէն ոգիք ձեր շոգի,
 կամ երեւոյթ ինչ փայլուն,
 Նրման շնչոց անասնոց,
 իբրեւ բզան եւ դայլուն:
 Ասել, ոգիք անմահ են,
 եթէ իցե ինչ եպեր,
 Սի հասանել պատուոց ինչ
 եւ կամ անուան դու ճեպեր:
 Ինդէր արբեալ ի փառաց
 եւ գովութեան համբաւէ,
 Եւ յետ մահուան կեալ յանկամ,
 որչափ քո ձեռքն բաւէ:
 Պայծառ գործովք փարատել
 կամին բզմութքն նրսեմ,
 Ար յետ մահուան լինիցի.
 Զոր ի բազմաց իսկ լըսեմ:

Օ ի ամենայն դք աստէն,
 Թէպէտ եւ ծեր եւ տղայ,
 Ընել զանուն իւր շքեղ
 ոչ դադարէ եւ դրդայ:
 Օ անմահութիւն քարոզէ
 այս անխօսին եւ համեր,
 Դու յըստոյդ փառսն փութա,
 մի յանցաւոր ինչ յամեր:
 Խորքստական ինչ բարեզք
 փափագ սրբտիս ոչ հարաւ,
 Դու Տէր միայն կարօղ ես
 անցուցանել զիմ ծարաւ:
 Աթէ աստէն եւեթ եմք
 այսպէս սահուն եւ երեր,
 Ընդէր դու, մայր իմ, երկամբք
 եւ զիս յերկունքս բերեր:
 Այլ եթէ շէն անմահ փառք,
 եւ եղծական է հօգին,
 Ընդէր ի բնէ եմք այնպէս
 զանմահ փառաց կաթողին:
 Օ՛ր եւ կամին անխրատիք
 սիրեն մարդիկ եւ ատեան,
 Օ ի անձնիշխան են կամօք
 որով յայլօցըն զատեան:

Չկամել լինել երանեալ
 ոչ ի նոցա ձեռքս կայ,
 Ինդդէմ նքմին ոչ զօրէ
 այր բրնաւոր եւ հրակայ:
 Յայդըմ շեղեւ եւ չէ իսկ
 ի մարդկանէ ոք ազատ,
 Ի ընդ մարդոյն ծընանի
 որպէս զեղջայր հարազատ:
 Սինչեւ կարծել թէ իցէ
 այդ ցանկութիւն ի հարկէ,
 Եւ փորձ արդեանցըն նոյնպէս
 զայդ հանապազ ակնարկէ:
 Դու Տէր կարօղըդ զանկեալ
 մեռելութիւն մեր յարոյ,
 Ար ետուր յոյս նորոգման
 անմահութեան արդարոյ:
 Եւս բարիքըն լան¹⁸ աստ,
 եւ անօրէնքըն ցրնծան,
 Եւ չեւ են հունձք տակաւին,
 չէ պատրաստեալ եւ հրնծան:
 Հանցէ զորոմն ի միջոյ,
 իբրեւ աճեն եւ խայծին,
 Յայնժամ ընարեալ որոշէ
 նոյնպէս զօդին եւ զայծին:

ԱժԺԺ ձրդէ զամենայն
 առհասարակ եւ հինու.
 Սինչեւ ընդ մէջ կրտսեացէ
 արդարութեանքն զինու.
 Եւ այրեացէ զանհաւանան
 իբրեւ ի կալըս զորայ.
 Որպէս ներել իւր, նոյնպէս
 է եւ ցասումքն նորայ.
 ՊԵՏԵՐՈՍ¹³, ասեն, զայդ գրաին,
 զոր ընթերցեալ եւ համայն
 Եւնաց ազգին ճարտարաց,
 հրոշակ հարին առժամայն,
 Թէ լաւք յանայշըս գրնան,
 եւ որ խոսենն ըզգեհեն,
 Բնասա բոցք տաշարիչք
 յետ վախճանին հրդեհեն.
 Օհհեղ ըզդիցրն լուեալ
 յիմարեցան եւ արբին.
 Պատուեալ առին ի պաշտօն
 զոր գրօշէրն գարբին.
 ՊԵՏԻՆՈՍԵՑ հրնարք են
 այս Պղուտօն եւ Հերայ,
 Եւ նոցին ձեռք զիւրիսն
 եզին յանուոցրն վերայ.

Պարձեալ եւ այն՝ զոր ասեն,
 Թէ ջուրք Մատիքսըն գետոյ
 Բարաբարսըն պատեն,
 նոյնպէս յողեալ են յետոյ:
 Եւ զՏանտաղէսն, ասեն, գից
 անդ ցասուցեալ յիրաւի,
 Երկին ի խաղ մի գետոյն,
 ուր կայ այնպէս ծարաւի:
 Իբրեւ բմպել կամիցի,
 խոյս տայ վըտակըն ծորուն,
 Այ զաւայոյց բզպապեալն
 եւ ոչ կաթիլ մի նորուն:
 Ենդ է, ասեն, եւ Աինովս,
 ի դատել զայր անիրաւ,
 Արդ սաստիկ դատաւտան
 ոչ ողորի նըիրաւ:
 Եւ բարբառել ցաւագին
 ուրուականայրն²⁰ տային,
 Արք արգելեալ բազմութեամբ
 աներեւոյթ բազային,
 Եղէն մարդկան ի հեռուստ,
 զի հայեցեալ յայն տեղի,
 Աւային բռչիս մեծարել,
 մի ինչ զործել աղտեղի:

Այլ որ եգիտ զայդ բարեւոք
 եւ կարեւորքն խնդիր,
 Զխորդ կարող էր երգոյն
 զոք գրտանել ունկընդիր,
 Թէ ոչ ծածուկ ինչ բարբառ,
 քան ըզնորայն զօրագոյն,
 Ի սիրտ մարդկան գըրեալ կայր,
 որ արգելցյր ի կազոյն:
 Ծածուկ բարբառ՝ որ ասէն,
 եւ է արդար եւ վաւեր,
 Թէ գոյ ահեղ դատաւոր
 եւ դատաստան եւ աւեր:
 Արոյ ածեալ ըզմիջով
 զարդարութեանքն կամար,
 Եկեալ բազում հաւաստեալ
 պահանջելոց է համար:
 Իայց ոչ ընդ վայր հարկանէ
 զորքս լինին վաշտամբեր.
 Ազդեալ կարգի ամենայն,
 կալ դու յանձին եւ համբեր:
 ՅԻՒՐԱՆ ազգէն տարապարտ
 առեալ թըմբիր Սոկրատայ,
 Յաներեւոյթքն դատիչ
 զիւր դատաստան հաւատայ:

Տարապարտուց հալածեալ
 յանիրաւացըն խըմբէ,
 Ի զմահաբերըն բաժակ
 առնու. կամաւ եւ բմբէ:
 Օ չարմանալի՜ լինէր նա,
 որ մեռանէրըն խաղաղ,
 Թէ չէր իւրոցըն տըւեալ
 հրաման զոհել աքաղաղ:
 Մի զայդ նըւէր ծաղրալից,
 զու իմաստունըդ զոհեր:
 Եւ մի մըթացոյց բզհանձար
 կռապաշտութեանըն խոհեր:
 Օ՛հ մեղադիր եմ նըմա,
 ահա հասեալ յարտեւան
 Դըժուարին այսքը լերին,
 ունի եւ զիս երկեւան:
 Օ խորդ իցէ մարթ հոգւոյ,
 որ խաւարին եւ մըթար,
 Ի ինել ճաճանդ Դատուծոյ,
 եւ զօրութիւն անգլթար:
 Մին լոյս եւ մեւըն խաւար,
 որ ի կորուստ մըթերի,
 Նա ձեռադէտ կատարեալ,
 սա արարած եւ թերի:

Մարմինքրս մեր արդարեւ
 Եւ որպէս բանա ինչ ժրժին,
 Աորմէ եւ ցաւք պղչափ խիստ
 եւ այդպէս դառն կրթին:
 Տանջել առանց գիտելոյ
 Եթէ ընդէր եւ վասն ոյր,
 Եւ կարի հեղն ապաքէն
 գըժկամակէր եւ ցասնոյր:
 Աղաչեցի ըղհանճար,
 դու խեղամուտ գիւ արայ:
 Այլ ի լուել իւր ի սպան,
 դառն ցաւովք եւ հարայ:
 Մինչեւ կոչեալ զաղղ մարդկան,
 իրրեւ անկեալ ի լուսոյ,
 Աւտի կամ յոր վայր երթամն,
 ասեմ ճշդիւ ինձ ուսոյ:
 Սակայն նորա ըղբաղեալք
 իւրաքանչիւր յիւր արար:
 Ահա յաւելորդ քո փութոյդ
 միայն զամօթն տարար:
 Այլ զայն ամօթ թօթափեալ
 իրրեւ ըղքուն եւ յարեայ:
 Ահա ոմանք ի դահոյս
 եւ ի տաճար մարմարեայ:

Ամէք բարձրացեալք ի պատիւ,
 ասեն առ մեզ մի հրպիր,
 Իմաստութեան²² պարապեալք
 ճարտարախօս եւ դրպիր:
 Դարձեալ մեւս ոմին ճարտար,
 պատիր երգոցն դուսան,
 Որով բազումք յորացեալ
 անմահութեան իսկ յուսան:
 Իսկ այլ ոք դարձեալ իշխան
 վաղակաւոր իւր յազգեր,
 Ընդդամին, ասէ ինձ,
 մի ի շարիս իւր ազգեր
 Օ՛ր ընդ ինեւ են կապանք,
 եւ ընդ ինեւ արգելոց,
 Ի՞մ է ազգել եւ պատժել,
 եւ արկանել ի գելոց:
 Թող եւ զազմուի քաղաքաց
 եւ արքունեաց եւ գօրու:
 Եւ զոր ունի ընդ մանկան
 եւ ընդ գրսաւորն մօրու:
 Եւ մոռանալ ջանկայի,
 որպէս սոքա զի խընդան,
 Ըջդառնութիւն յոր անկեալ
 այդպէս նեղիմք ի պընդան:

Աւ ըղբօսեալ ի շարեաց,
 որ ի վերայ մեր հասին,
 Սքնալ անխիղճ եւ անխէթ
 ակն ունելով օրհասին:
 Սակայն լուեալ թէ երբեմն
 եղեալ առ Յոյնքս ժողով,
 Իսկուհի ինչ նոր յայտնեցին²³
 որ կայր ծածկեալ ընդ քողով:
 Նըշմարտութեան միտ եղեալ,
 թողեալ քան զայն աւելին.
 Արով պատիւ եւ անուն
 ազգին իւրեանց յաւելին:
 Օջարմանալիդ Ուսիայէդ
 դու մեզ ի գեղ երանգոյ,
 Ի մէջ ածեալ զայն աւսիլ,
 ըզցանկութիւն մեր հանգոյ:
 Սնդհարուզ, արդարեւ
 ապշեցուցեր, համբարու,
 Տեսի ես զարօրն բազմեալ
 գեղեցիկ յայնքմ պարու:
 Իսկայ այլ եւ այլ են խորհուրդք
 իւրաքանչիւր եւ առակ,
 Նոր առաջնորդք ազանգոյ
 յառնեն միմեանց հակառակ:

Ինդ աւելորդ փոյթ մարդկան
 Հերակղխուէս²⁴ արտասուէ,
 Ինդ որ խընդայր Վիմնկրիտ
 անդըստին յայնքմ գասուէ:
 Օ ինչ օգուտ ծաղըր կամ լալ,
 առ վերըստին յարդարման,
 Պարտ է բզսիրտըն բուժել
 ուսեալ բարւոք զիւր դարման:
 Այլ աղէ զինչ քեզ ուսոյց
 այդ մինութիւն²⁵ եւ մայրի.
 Նա հողամաղք ինչ, ասէ,
 էին ուրեք ի վայրի,
 Արոյ յանկարծ խոտորեալ
 անդէն ի մի վայր եկին.
 Խիստքըն նոցա եւ անհարթք
 անդ միացան անմեկին:
 Այս պատահել ըստ դիպաց,
 նոր եւ չըքնաղ նըշանաւ
 Չալըս մարդոյ վայելուչ
 արտեւանամբք իւր հանաւ:
 Օչայտըն պարզեալ եւ յողկեալ
 մարմարածեւս ի վերոյ,
 Եւ ըզկրլափն ի խոնարհ,
 յորում զալիս ետ ծերոյ:

Նոյնպէս թեւոցըն կազմած
 առ ի գործել վաղվաղուն,
 Եւ ընդ սախքըն նորա
 երկիր սեղմեալ եւ թաղուն:
 Նա՛ բանաւորքըն մրտօք,
 եւ անասուն գետնաբիր,
 Զայնրմ նիւթոյ յօգեցան,
 եւ մի այլազգ ինչ խաբիր:
 Ապա կարի քաջ բրժիշկ
 քաղաքացիք իւր ամին,
 Դարման տանել խրնամով
 բանդագուշեալ ցաւածին:
 Թաղէս²⁶ ասաց թէ կանխաւ
 ջուր էր բսկիզբըն տարեր,
 Նաքսիմէն՝ թէ օդ էր,
 դու մի եւ յայն դադարեր:
 Էրակղիտէս եղ ըզհուր
 չորից հիւթոցըն դարան:
 Պիւռոն²⁷ որ ոչըն գիտէր,
 քան զիւր մըտացըն վարան,
 Առ երկիւղի թիւրելոյ
 ոչինչ ճըշգիւ յայտ առնէ:
 Բանզի եւ չէր մարթ յուսալ
 հաստատագոյն ինչ յառնէ,

Ար ոչ թէ կեայրքն գիտէր,
 որպէս ընդ քուն եւ արթուն,
 Այնպէս իմիք չէր կարօղ
 համարել զանձըն մարթուն:
 Այնչեւ անմիտ անասնոյն
 նըմանեցաւ ի նաւի,
 Այնչ յընկրղմելն մերձ էր,
 որ ի բազմաց համբաւի:
 Իսկ պակասեալն ի մրտաց
 քան զամենայն անասուն,
 Դիողինէս²⁸ աւասիկ
 եկեալ իւրով կարասուն,
 Արկեալ լաւդիկ եւ մախաղ
 ծաղը առնելով ի լըրջի,
 Տրագաւ ըզմարդ գըտանել
 ի հրապարակըս շըրջի:
 Այլ դու ի բաց կաց յինէն
 շընաբարոյդ եւ պատիր,
 Այն զեղծանել զիս ընդ վայր
 եւ վայրապար պաղատիր:
 Այժմ ըզնոսա լըւիցուք,
 որք համարին անարատ,
 Թեպէտ քան զայլըս թուին
 ինձ պըղծագոյն եւ յարատ

ԱՆԵՐՍԵՎ-ՈՐ²⁹ շատ է արդ,
 մի այլ յաստեղըս նայիր .
 Իցէ թէ մեզ զարարչէն
 նոցա ծանօթըս տայիր :
 Բայց մինչ գեռ աչք ծանրացեալ
 Եպիկուրեայ³⁰ ի քուն կան,
 Հընչէ բարբառ ինչ ուստեք,
 որ կարի հեշտ է ոչնկան :
 Բազումք յիւրմէ աղանդոյն
 լի փափկացեալ եւ զեղուն,
 Ենդ կողմանեալք ընդ ծառովք,
 ըզնորին բան յեղյեղուն :
 Արեք, ասեն, ի հանգիստ,
 որոց ի ցաւըս նըստին,
 Բնութիւն եղեւ ցամաքեալ
 իբրեւ ըզմայր անըստին :
 Աստիկ մահ զինեալ գայ,
 ըզվարագոյր իւր եցել,
 Ի փափկութեան կաթանէ
 ըզմեր անձինըս քեցել :
 Ար շահապետք են ոգւոց
 մերում շընչոյ դարանին,
 Դալ զասղանին հատանել,
 եւ ըզթեզան կարանին :

Այլեւեցից գեթ մի ժամ,
 ոչ հրաժարեալ ի շատէ,
 Սինչեւ եկեալ այն գազան
 զիս անողորմ զիշատէ:
 Ղու զայդպիսիս բարբառիս,
 այլ քո սասխըն³¹ տրդոյն,
 Կայ ի սրահին ճառ արկեալ
 յայտնել բղէն եւ չրդոյն:
 Ձթըին ինձ ցաւք հեշտական,
 որպէս կարծէ ինքըն դայ,
 Որ ի մըտաց իսկ անկեալ
 յտախցըն ցաւքս խընդայ:
 Եւ զայդ ձանձրոյթ ջենոնի
 եբարձ դըպրոցն հուսկ յետոյ,
 Պրդատոնի բարբառովն
 հանգոյն առատ ինչ գետոյ:
 Իայց եւ Պրդատոն դըլխովին
 զինչ ինչ կարէր առաւել,
 Ուր վարդապետ իւր պանծայր
 երկբայութեամբըն գաւել:
 Նըմին նըման հանապաղ
 տարակուսեալ³² ի մըտի,
 Յանդիմանեալ, ոչ երբեք
 ընծայութիւն տալ ժըտի:

Արգարեւ բանք քո եղեն
 մեզ ոչ սակաւ քաջալեր,
 Սի զոր ասեորդ բանիւք
 երկբայութեան տապալեր:
 Այլ գայ նորին աշակերտ³³,
 փառք յաջողեալ են ընդ իւր,
 Այ իբրեւ զայլսն սաստիկ,
 եւ ոչ կարի անձնդիւր:
 Բայց մի պատմիչ զանձն քո
 հանդերձելոյ ինչ ատեր,
 Աղէքսանդրի վարդապետդ.
 եւ ոչ դու յայն չափ հասեր:
 Օ՜յնչ շահ երեր պաճուճեալ
 իմաստութեամբ քո ազանդ.
 Այ գըտցես գոյզն կըշիւ
 յայնչափ բանիցն տաղանդ:
 Օ՜ւր է պարծել քո, արկեալ
 ըզպատմուճան թեզանեայ,
 եւ ոչ մի բան լուսաւոր
 յիմաստութեան քում ծանեայ:
 Առէք զուսումնրդ զայդ, Յոյնք,
 զոր իմաստունք ձեր ունին,
 Յիտաղիա կոչէ զիս
 խորհրդական ծերունին³⁴:

Եղեալ շնչոց փոփոխումն,
 Լ՛ նախանձոտ եւ յոռի
 Որ ընդ ուրուք մեռանել,
 ասէ, տրբամեալ խոժոռի:
 Որ ի լուսոյ զըրկեցաւ
 դարձեալ ի լոյս գայ անդէն,
 Ընդդէն ի բանտ մրտանեմք
 հաղիւ զերծեալք ի բանդէն:
 Օ ի ոչ կորուստ ինչ է մահ,
 այլ փոփոխին գան առ այն,
 Որ ինչ յառաջնն չէին,
 անխրտիւր տէր եւ ծառայն:
 Ո՛ր քան ըզմահ դառն կեանք,
 օրինադրեալ ի շարէն,
 Ընդ հինգամեայն լըռութեան
 գայս ինչ հատոյց փոխարէն:
 Սորստութիւն արդարեւ,
 եւ առասպել օրնոտի,
 Որով պատկեր արարչին
 ի շնչաւորսն խոտի:
 ՓԻՂԻՍՈՓԵՏԵ իմաստունք,
 նա մաքառողք անպիտան,
 Ի զուր եղաք ունկրնդիր
 ձեզ արտաքոյ եւ ի տան:

Աշինչ ուսեալ ի ձերոց
 պաճուճազարդըն բանից,
 Այսու հետեւ ոչ մի ժամ
 յունկընդբութիւն ձեր հանից:
 Խաբէութեամբ պատրանօք
 տունք խորհրդեան ձեր կազմին,
 Յորում սակաւ ինչ գրտի,
 մինչ յուսայի ես բազմին:
 Բզղապատոնէ՞ չունիմ ինչ,
 չէ իբրեւ զայլսըն լռկտի,
 Աչ ժպրբհութեամբ յանդըզնեալ
 ի մեծամեծսըն ձրկտի:
 Այլ երկիւղած հանապազ,
 խոտէ բղսուտ եւ ատեայ,
 Կորին բանիւք ի խընդիբ
 ճըշմարտութեանըն մատեայ:
 Կա ետ ինձ յոյս նորոգման,
 եւ ծընընդեան երկրորդի,
 Եւ թէ է մարդն Աստուծոյ
 եւ բարեկամ եւ որդի:
 Այլ թէ որդի եմ նորա,
 եւ բարեկամ մրտերիմ,
 Ինչէ՞ր այնչափ թըշնամեաց
 մատնեալ ի ձեռքս գերիմ:

Զօգեաց ըզկաւքն խոտան
 ընդ ընտրութեան արծաթոյն,
 Եւ բնակակից ետ ըզմահ,
 Իբրեւ զազան շարաթոյն:
 Ապաքէն հարց ընդ որդւոց
 գութ եւ խընամբ հաղորդին,
 Հայր՝ որ առաւան է, շիշխէ
 առնել կարօտ զիւր որդին:
 Իսկ որ էն միշտ երանեալ,
 եւ զիւր գործուածքն պարտի
 Նոյնպէս առնել երանեալ,
 եւ լինել ձեռն ի մարտի:
 Իսկ ըզմեզ հայր մեր պատժեաց
 եւ ոչ գիտեմք առ իմէ,
 Յերկրի շորջիմք տարագիր,
 որ մեւք յեղծումքն գիմէ:
 Այ՛ս ո՞ք եմքն գիտեմ,
 եւ ոչ ըզփիշտ վրտանդին,
 Եւ ոչ թէ զի՛նչ իցեն փառք,
 որ անդ յետոյն ժառանգին:
 Ահեացէ արդ Պրզատուն,
 եւ աւասիկ ձայնատու,
 Մրժուարալոյժ է կրնճիռն,
 այլ հատցէ բան իւր հատու:

Ինձ, ասէ՞, չէ մարթ թրռչել
 եւ վերանալ յայն կատար,
 Սնացո՞ւք ապա ի մրթան,
 չունելով զայլ ոք սատար:
 Օ ի յերկրի այնց խելամուտ
 չէք ոք այնպէս իմաստուն,
 Բայց թէ տացէ ինքըն տէր,
 որ ետ բարբառ գրբաստուն:
 Ապա անկեալ յայդ անել
 բաւղակաձեւըդ բաւիդ,
 Օ՞ ոք առցուք առաջնորդ
 ի ցուցանել մեզ շաւիդ:
 Ո՛ մեզ զանդունդըս բանայ,
 եւ ըզխաւարըն պարզէ,
 Առ ի զանյոյսըս փրրկել
 եւ հանել յայնքմ մարզէ:
 Աեալ հանապազ վարանեալ
 է քան ըզմահըն դաժան.
 Իցի՛ւ լուծեալ եւ քակեալ
 ընդ իս ոգին անբաժան:
 Աղէ հարէք զիս, երկինք,
 որ եմըն ձեզ դրժպըհի,
 Օ իս ըզծընունդ անիծից
 եւ սատակման եւ վըհի:

Թող ծածկեցեն զիս լեթինք,
 բացցէ երէիք զիւր բերան,
 Եւ գերեզմանք կըլցեն զիս,
 որպէս եւ զայլոքն կերան:
 Եւ կորիցէ յաւիտեան
 այն օր ի կարգրս դարու,
 Զորում ասեն ցըհայր իմ,
 Եթէ ծընաւ քեզ արու:
 Իւրեւ զիս ոչ իմաստունք,
 ոչ պւետիկոս եւ մուսայ
 Ընենլ տեղեակ կարացին,
 յանկարծ համբաւ ինչ ուսայ,
 Եթէ գոյ գիր եւ մատեան
 յազգի միում բովանդակ,
 Որ յԱստուծոյ իսկ տըւաւ,
 նորին ձեռացըն քանդակ:
 Բայց ո՞ր շաւիղ ամէ անդր,
 ո՞ր ճանապարհ եւ ուղի,
 Զորում խորշի թաղուցեալ
 չըքնաղ մատեանըն զուղի:
 Օր ինչ Ըստուածըն խօսի,
 քնդունիմ հաճ եւ հաւան,
 Ըմ զինչ անուն է ազգին,
 ուր նոցին դելդ եւ աւան:

Լորս առաջնորդին մի է,
 որ քեզ բանայ բզճամբար
 Լստուածեղէն պատգամացն,
 առեալ ի ձեռքս զամբար:
 Իւրաքանչիւր ըստ կամաց
 զինչպիտու թեանքն գընայ,
 Եւ արասցես դու անձին
 եւ կորըստեան քում խընայ:
 Եւ³⁷ որ անցաւ եմ պանծայր,
 թէպէտ եւ էր ի դրժար,
 Թող ասիցէ թէ յոր կողմն
 է հակելոց մեր նըժար:
 Սեւ իմաստուն³⁸ որ պարծէր,
 մերոյ ազգին եւ դարուն,
 Եւ թէ զուգորդին տանի,
 չէ ճանապարհ իւր վարուն:
 Իսկ դու³⁹ որդիդ խաւարին,
 որոյ բերան իւր քարբի,
 Եւ ըզրաժակրդ գեղով՝
 զոր մատուցեր, ոչ արբի:
 Ար հաւասար իսկ եղեր
 յայն անբաւ էն եւ ի դոյն
 Զարարածոյն ըզպատկեր,
 եղծականին եւ հիգոյն:

Սուտ ի խաւար եւ ի մէզ,
 եւ անդէն զանձրն թաքոյ,
 Զերծ կալ յիմոց հարուածոց
 ոչ կարասցես արատաքոյ:
 Առ ի քըննել ըզքո՞ բան,
 իբրեւ անհաս եւ խորին,
 Ահա բոցով նախանձուն
 քո աշակերտք տոչորին:
 Իւրաքանչիւր սաստկութեամբ
 վասրն փառաց մաքառի,
 Ո՞քան զընկեր իւր իցէ
 խելամուտ պնըմ ճառի:
 Սո՛ւ պատրանօք խօսեացիս
 դու ուրացեալդ⁴⁰ գոնեայ,
 Զորմէ յաճախ պարծեիր,
 ըզքո՞ հանձար⁴¹ որոնեայ:
 Նա լիցի քեզ առաջնորդ
 եւ պահապան եւ գայեակ,
 Զի մի ըզսերմնն տարցի
 յափշտակիչն ճայեակ:
 Իմա ըզսերմն հաւատոց,
 զոր մթթերեաց եւ յաւել
 Արշտմարան քո իմ երգ,
 առ յապահովես նաւել:

Աղին տաղէ լոյս ընտրելոյ
 Ի ցորենոյն ըզհաճար .
 Եւ ըզքեզ ինքքն մուծցէ
 յաստուածեղէնքն տաճար :
 Զանճար է լոյսըն նորա ,
 որով եւ ինքքն ցընծայ ,
 Սի առնիցես անշընորհ
 ընդունելով զիւր ընծայ :
 Բընա առի ես ընկեր
 եւ բարեկամ եւ զուող ,
 Եւ պարգեւաց եւ լուող
 եւ փառաց ինքքն տուող :
 Օջառհաւատչեայն ազուցեալ
 զիւր ոսկեղէն մատանի ,
 Ի նոյն տաճար հաւատոց
 առաջնորդեալ զիս տանի :
 Օոր ինչ խօսին եւ պատմէ ,
 մատիւր լըսել անվեհեր ,
 Եւ մի յանանցըն խարոյկ
 ըզքեզ , առէ , հրդեհեր :
 Բընա տեսցես դու ընդ հուպ ,
 որ ըզգերիս ամայի ,
 Եւրացէ տէր եւ ժառանգ
 եւ բարձակից արքայի :

Նաբին իսկ միայն⁴² ասեն ինձ,
 մի քում անձին հաւատար,
 Եւ ըզկրօնիցըն լապտեր
 քեզ լուսատու եւ սատար:
 Սովին խրատու զօրացեալ
 մատեայ սեմոցըն մլտից,
 Նովին վարեալ եւ ըզբուն
 ճըշմարիտ կարգըն գլտից:

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՎ

Գ. Ը Ս Ն

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՐԳՈՑ

1. **ՉԱԿԵՐԵԳԻՐ** մերոց շարեաց լուխ-
ցուք նախ յիմաստնոյն՝ որ ասէ. Գաղե-
ցի եւ զամենայն մեռեալսն որ յառա-
ջագոյն մեռան, քան զկենդանիսն՝ որ
ցայտմ կենդանի իցեն։ Եւ քան զնոսա
զերկոսին լաւ այն է, որ չեւ եւս իցէ
լեալ, որ ոչ ետես զամենայն արարածն
շար՝ որ արարաւ ի ներքոյ արեգական։
Լուիցուք զարձեալ իմաստնոցն Հե-
թանոսաց։ Դուկրեափոս ասէ. Անդըս-
տին ի մատաղ տիոցն, իրրեւ զնաւորդ՝
որ ապրիցի յայեաց ծփանաց, մերկ յեր-
կիր անկեալ զնիցի մանուկն, որում կայ
մնայ ի կեանսն միայն ցաւոց զեւ ի վե-
րոյ լինել։

Ինչոյն յաւելցուք եւ զկիկերոնի բան-
սըն զոր եւ երանելին Ազոստինոս ի
մէջ բերէ։ Մարդ ոչ ի մօրէ ինչ, ասէ,
այլ ի մօրուէ, մերկ մարմնով, անզոր եւ
տկար, արտում ոգւով ի նեղութիւնս
ծնանիցի, սակայն եւ Հուր իմե աս-
տուածն զէն ի նմա զօղեալ կայցէ։ Ի

նոյն յարեացուք եւ զայն զոր ասաց
Պղինիոս՝ որ զբնութենէ արար խօսս :
Չեաօք եւ ստիւք կապելովք անկեալ
զնի, ասէ, եւ արտասուս արկանէ նա
որ այլոց շնչականաց հրամանատար լի-
նելոց է, եւ տանջանօքն քաւէ զկեան-
սըն վասն միոյ մեղաց, յորում ծնաւն :
Ծանօթ իսկ է առակն՝ զոր առ հինան
ասէին, եթէ լաւ է նախ՝ բնաւ ոչ ծնա-
նել, երկրորդ անգամ՝ փաղամեռն լի-
նել : Ապա վայրասպար իմն մեղադիր լի-
նին Պապաղեայ, եթէ մարգարեցիկ
բարոյիւք ասուարացուցանէ զչարիս
մարդոյն, այլ նա ոչ աւելի ինչ քան
զհետանոսան խօսեցաւ, զի իբրեւ ըզ-
փշտան նկարէ, հանդէպ այնմ եւ ըզ-
փառաւորութիւնն զնէ. ուր Պղինիոս
յայն իմն զառաւաւ, մինչեւ ասել եթէ
մեծ պարգեւ բնութեան է կարօղն լի-
նել մահ ի վերայ ամէլ :

2. Ինքինոս ստիւ է Դեմոսթենեայ,
որոյ ճառքն՝ որ պատկացն անուանեալ
կոչին, գեղեցիկ են յոյժ :

3. Սուրբն Աւդոսաինոս ի գիրսն որ
խոստովանութիւնքն կոչին, անձին մե-
ղադիր լինի, եթէ մինչ մանուկն էր,
Սիրգիղեայ երգքն կարի հաճոյ թուէին
նմա, եւ ասէ իսկ, եթէ իբրեւ գերզս
պետիկոսին ի ձեռս առեալ ընթեռ-
նոյր, արգահատէր իմն Ինեայ ուրում
մոլորութեանցն, մոռացօնս արարեալ
ամենեւին իւրոցն, եւ լայր ընդ Դի-
ղեայ մահն, իսկ ընդ իւր անձն՝ որ յընդ-

ունայնութեան մեռեալ էր, ցամաք աշտ հայեր*։

4. Նեւտոն զԳիտականաց մերիկեալ զօրէնսն՝ որ վասն գունոց եղեալ է, եղծ։ Նշոյլք իմն գունաւորք են, ասէ նա, ի լոյսն. ճառագայթ լուսոյն յեւթըն մասունս բաժանի, իբրեւ առաջին գոյնք, ասէ, ընդ միմեանս խառնիցին, ազգի ազգի երփն հարկանիցի։

5. Ընտածին իմն է մարդոյ, ասէ Բոսուէտ յընծայութեան փիղիսոփայութեան, երանութեանն սէր։ Միտք, վաղժազակի իբրեւ սկսանիցին, այնմ ի խնդիր լինին, թէպէտ բարւոք, թէպէտ չարաչար, սակայն ի խնդիր են։ Դարձեալ եւ ցանկամբ իմն, որով յայտ առնի թէ շեւ եւս զամենայն ստացեալ

* ԶԳիտոյ առն, ինչ է պէտքոցոյ տալան էր եւ զվարդեան լինոց։ Ի Պիլիճալիսն յերմէ արդիւնն՝ որ թագաւոր էր պէտքոցոյ եւ սպան իսկ զայր նոր, ի պէտքոց, ի լոյսն առիտ տրիւնցոց աշխարհն գիտեալ պարտիճ քնոյր, եւ անք զվարդեանացոյ տալան լինիւր։ Յարեաւ ահ թագաւոր գիտեալցոց ցանկացաւ, առն, Գիտնէ եւ լինիւր առնէր նա, իմ առնանալ, եւ իմ պարտք լինել ասլ պարտաւր։ Իսկ նա, տալի էր պարտել զլինելէն առնէր առն, իբրեւ ասլ էր պարտն լինիւր, զանն է իտոյլ արի եւ ասար հարել անիւր արար։

է մեր: Որ ջանկայ որ, չէ ամենեւին երանեալ, զի նմա եւ ամա ի միասին լինել չէ մարթ:

6. Ըստ Պոպեայ ամենայն որ ինչ է, բարւոյ է. եւ ի յօրինեալ յարգարմանն արեղերաց, մարդն յիւրում տեղւոջ կայ: Իւ Սենեկայ նոյնպէս ասացեալ էր, եթէ ոչ կարեմք ժուծել հանգարտել մեծամեծ եւս բարեաց: Մեծամեծըս, ասէ, ընկալար, այլ եւս մեծամեծաց չեմք բաւական: Արդարեւ մեծ մեծ են զոր ասաքս, այլ կրօնք ուսուցանեն մեզ, եթէ մեծ եւս են յոյժ զոր կորուսարն:

7. Այդ իմն է բարբառ ամբարշտաց, որպէս ի զգօնութեան գիրան կայ: Յանկարծակի իմն եղեալք, եւ յետ այսորիկ լինիցիմք իբրեւ գլեղեալք: Իւ նմին նման ի մէջ բերէ Սենեկա երգահան, եթէ Յետ մահուան չիք ինչ, եւ մահ ինքնին գլխովին ոչինչ է, արագ անցրպետութեան կատարած: Զինչ ուրախութիւն, որ փառաւորութիւն յայդպիսի իրս կայցէ, ասէ Սիկերոն, առ նոսա՝ որ զուարթագին իմն ասիցեն զայն ինչ, որ քան զամենայն աշխարհի իրս տրամադոյնն է, որում մարթ էր զմեր յոյս հաստանել, եթէ ճշմարիտ լինէր:

8. Ղուկրեաթոս յերրորդում մատենին ասէ. Գարծեալ ի միտ առնումք եթէ միտք բնդ մարմնաց ծնանին, ի միասին աճեն, եւ զոյգ ծերանան: յետոյ ապա իբրեւ բազմաժամանակեայն խար-

խալիցի մարմինն, եւ լքեալ անկանի-
ցին ի զօրութենէ անդամքն, կազան իմն
խորհուրդք, եւ լեզուն եւ մտք բան-
գազուչեն:

9. Ղուկրետիոս ի սկզբան երգոցն
զԱփրոդիտ ազաչէ, այս ինքն զԱստ-
ղիկն, որ ուրախութիւն է, ասէ, զից
եւ մարդկան:

10. Բառ բանին Ղուկրետեայ որ ա-
սէ, եթէ էլ յաղբերէ որ զքաղցրն
բղիւիցէ, զառն ինչ ելանէ, եւ ի ծա-
ղիկս է ինչ, որ հեղձուցանէ: Ասան ո-
րոյ եւ ասաց իսկ ոմն. Յանկութիւն՝ այ-
նու զի չէ հաստատուն, չհանգարտե-
թէ որ կարի ի խորս մտանիցէ, այլ
պարտ է արագ անցանել. նման է եր-
կրի ուր բազում արիզ կայցէ, նմին իրի
հարկ իցէ թէթեւս ընթանալ, եւ ոչ
ուրեք ստիւք զազարել:

11. Արկերոն որ կանուխ է յոյժ ժա-
մանակաւ քան զԴեակարտէս հաստա-
տեայ զայս ընծայութիւն զոր ի Պղա-
տոնի գիրսն գտեալ էր: Յայն՝ որ ճշ-
մարիան թուեցաւ արանցս այսոցիկ ա-
ւագաց, Ղուկրոս երկեւան երկմառ-
թեան մուծանէ, եւ երկմիտ իմն է, ե-
թէ որ տարրեղէնն իցէ, չլինիցի մտա-
ւոր: Չիք բնաւ կարծիք, որպէս ասէ
Արկերոն, թէպէտ եւ կարի անմառ-
թեան իցէ, որ ումք ի փղիսոփայից
չթուիցի հաւանութեան: Ղուկրոս
խոստովան լինի թէ չէ հնար մերոց մը-
տաց իմանալ եթէ զխարդ ունիցի միտս

որ տարրեղէնն իցէ . այլ չէ պարտ, ա-
սէ, վասն այնորիկ կարծեւ, թէ եւ Աս-
տուած չիցէ կարօղ առնել զայն մտա-
ւոր թեւակէտ եւ յԱստուծոյ կարօղու-
թիւնն ընթանայցէ, բայց եւ այնպէս
չփարատիցի երկեւանն, քանզի մարթ-
է յամենայն ճշմարտութիւնս որ յեր-
կրաշափութեան են, երկեւան մուծա-
նել, եւ ասել զգիտիցէ եթէ Աստուած
չիցէ կարօղ առնել բոլորակ շորեք-
կուսի:

Վանաղդոս ի թուղթմն յայտ առնէ,
եթէ Գեակարտէս յայնմիկ զի վասն
ողոց զրեաց, թուի ընտրեալ յԱս-
տուծոյ տեսչութենէ առ յամենա
նկոյ զցոփան օրինօք իմն՝ որ պատշաճ
էր յօժարութեան նոցա: Զի էր նա,
ասէ, անհնարին մեծ մտօքն, եւ մտա-
զիր միայն փիղիսոփայութեան, յորմէ
չկատկածեն նոքա, գիւրաւ եւ վաղվա-
ղակի ի հասարակաց կանխակալ սոփո-
րութենէ ի բաց մերկանայր, ընդ որ
նոքա արտօթեն, եւ սոփին իսկ իմացաւ
հնարս ըմբերանելոյ զնոսա եթէ չիւր
ինչ՝ որ այնպէս հակառակ հանճարոյ
իցէ, որպէս կամել, զի ի քակտել մար-
մնոցն՝ որ քայքայութիւն մասանց ինչ
նիւթոյ է, եւ ողիւք եւս չիջանիցին: Եւ
զիարդ եզիտ նա այդմ հնարս: Հաս-
տատելով յայտնի եւ մեկին բանիւք ե-
թէ այն որ մտաւոր է, եւ այն որ մար-
մնաւոր, երկու էութիւնք են ամենեւին
զառք եւ ուրոյնք, այնպէս զի եւ զմտաւ

իսկ ամեն շէ մարթ, թէ որ խորհին
մարմնաւոր իցէ:

12. Ամենայն՝ որ մարմնաւոր բնու-
թիւն է, յայնժամ եղծանիցի, յորժամ
մասունքն ի միմեանց բաժանիցին: Զոր-
ժամ որ զփայտ ինչ պրիցէ, չկորնչի ինչ
անտի. մասն՝ որ կարի նուրբ է, ի վեր
կոյս ամբառնայ, որ ծուխն կոչիցի. եւ
որ պարարան է, ընդ ծխահանան մած-
նու, եւ մուրն անուանի. իսկ թանձրն
մոխիր լինի եւ ի հնոցին կայ:

13. Հերման Տրիսմեգիստէս է, այս
ինքն երկոյս մեծ, զոր արուեստագէտք՝
որ զքրէական նիւթս փոփոխել ասեն,
գտակ իւրեանց արուեստին համարին.
զառանցելոց բանք են, որպէս եւ ճար-
տարութիւն նոցա, որոց սկիզբն ստեղ
է, եւ մէջն ջանալ, եւ վախճան մու-
րանալ:

14. Ամենայն խմբ՝ որ պարզական բը-
նութիւն է, թուի մեզ եթէ անձամբ
յանձնէ եղծանել շէ հնար, եւ պնդեա
մարթեմք անմահս զնոսա կոչել: Բայց
չեմք ինչ տեղեակ եթէ յորժամ տիե-
զերք եղծանիցին, տարերք՝ յորմէ աշ-
խարհս յոգեալ է, յոյինչ դառնայցեն:
Ասացի եթէ չեմք ինչ տեղեակ: Բայց
սոյն մանաւանդ երկեւան իմն է, քան
անգիտութիւն, քանզի յայտնութիւն
զնմանէ բարբառի, սակայն վիճին իմն
վասն այնք զոր ասեն: Տարերք լուծցին
ասէ երանելին Պետրոս, իսկ լուծանելն
ալ եթէ յոյինչն գարնուցանել իցէ:

Փոխեացես զնոսա, այս ինքն զերկինս, եւ փոխեացին, ասէ սաղմոսանուագն. չէր մարթ մեկնադոյնս ասել առ ի զլոկ փոփոխումն յայտ առնելոյ: Սուրբն Աւգոստինոս լոկ փոփոխումն Համարի, յորժամ ասիցէ, թէ Փոփոխելով իրաց, եւ ոչ ամենեւին կորնչելով անցանիցէ աշխարհս, կերպարանքն անցանիցեն, եւ ոչ բնութիւնն: Սուրբն Երոնիմոս զնոյն ամ զմտաւ: Գիտացի, ասէ Սաղմոն, թէ զամենայն զոր արար Աստուած, այն կայ յաւիտեան. Հերբայեցի մշտնջենականք իցեն, ասէ: Այս միայն բաւական է իրաւացուցանել զիմ երգս:

15. Ղուկրետիոս ինքնին զնոյն իմե ասէ. որ Հակառակ է իւրոյ վարդապետութեան, զոր եւ Ղակտանտիոս ի միջ բերէ, եւ զօրութեան ճշմարտութեանըն Համարի, որ եան այնպէս բարբառել պետիկոսին:

Որ յերկրէ, ասէ, կանխաւն եղեւ, յետուա ուրեմն յերկիր երթայ. իսկ որ ի վերասոյ յեթերացն առ աբեցաւ, զայն անգրէն երկնից մեծապայծառ տաճարք ընդունիցին: Բայիզոս ի ճառան՝ զոր փասն Ղուկրետեայն գրեալ է, բռնազրօսել իմե զբանն կամի, սյլ ոչ այնպիսի ինչ իցէ միայք երգոցն, որպէս նայն կամակորէ: Ապա իրաւացիկ մտօր ասաց Ղակտանտիոս, եթէ Ղուկրետիոս ոչ հայեցեալ յայն զոր ասէրն, եւ թէ որպիսի կրօնից չատագով մտանէր, ըզ-

բանս զայսոսիկ եղ. այլ պատրեալ գր-
տանի ի ճշմարտութեանէ անտի, եւ ա-
ռանց խորհրդոյ կորզեցաւ ի նմանէ
բանն:

16. Որպիսի խնդութեան պատճառք
չլինիցի մեզ գտանել ճշմարիտ ինչ օ-
րէնս իմաստութեան: Պիտեալորաս
զոհեաց ասեն զոհս զոհութեան եզինս
հարեւր, զի եղիտ զչորեքկուսի կողմանց
երեքանկեանն: Չկարեմք իմանալ ըզ-
ճշմարտութիւնսն որ յախտեանականքն
են եւ անփոփոխ, բայց միայն լուսով
իւր, որ նոյնպէս մշտնջենաւոր եւ ա-
ռանց չբլելոյ իցէ: Իութիւնն՝ որ այն-
պիսի ինչ լուսով պայծառանալ կարէ,
չէ մարմնաւոր: Անտի ունի գլանգիմա-
նութիւնն եւ թէ աստուածեղէն է, ասէ
Սենեկա, զի որ ինչ աստուածեղէն է,
այն զնա զուարճացուցանէ, եւ ոչ ի-
րեւ յատարին ինչ ի մէջ մտանէ, այլ
իրեւ յիրան ինչ: Աիկերոն ի ծերու-
թեան ճառան զնոյն խորհուրդս խորհի
Այսպէս եզի, ասէ, ի մտի իմում, սոյն-
պէս իմանամ, թէ յորժամ այնչափ ե-
րազութիւն մտացն իցէ, այնչափ յի-
շատակ անցից անցելոց, եւ առ յապա-
լինելոց իրաց հանդերձելոց իմաստու-
թիւն, այնքան ճարտարութիւնք, այն-
չափ գիտութիւնք, գոյնչափ հնարա-
գիտութիւնք, չէ մարթ այնք բնու-
թեան, որ զիրան զայնոսիկ ունիցի,
մահկանացու լինել: Եւ յայլում տե-
ղով ասէ եւս, թէ պարտիմք ճանաչել

զմեր ուզես զոր ոչն տեսանեմք, զոր օրինակ ճանաչեմք զԱստուած, առանց զնայն տեսանելոյ, անդստին ի նորին գործոց: Զմիտս մարդոյն, ասէ, թէ պէտ էւ զնա ոչ տեսանիցես, սակայն որպէս զԱստուած գիտես ի գործոց անտի նորա, նոյնպէս էւ ի յիշատակէ իրացն, էւ ի հնարադիտութենէ էւ յերազուսթենէ շարժմանն, էւ ի բոգմանդակ գեղեցկութենէ առաքինութեան զմիտսն իմանայցես:

17. Կիկերոն քաղում զօրութիւն պարյանդիմանութեան համարի. Զի նշ որդեծնութիւն, ասէ, զի նշ անուանիսն քարոզել, զի նշ գերեզմանք յիմացն յայտ առնիցեն, եթէ ոչ զի ըզհանգերձերոց փոյթ ի մտի ունիմք: Զորմէ Մանտանիտս պսպիսի ինչ ած զմիտաւ: Փոյթ մեծ է, ասէ, ի մարդիկ, զի երկայնօրեայք լինիցին: Ասան ամենայն իրաց իմացան հնարս, վասն մարմնոց գոն գերեզմանք, վասն անուանփառք, զամենայն փոյթ ի մէջ առեալ զի անդրէն շինեացին էւ ունիցին ինչ յոր յենուցուն: Միթաբութիւնս իմն յամենայն կողմանց շրջին էւ մութանան ողիք, զորոց խիղքս արկեալ վակժոյթ լեալ կան: Պարտ էւ պատշաճ էր Մանտանեայ աստի զմտաւ ածել զողոտցն մեծութիւն, զոր ոչինչ, որ կորստական է, հաճել կարօղ է:

18. Դարձայ էւ տեսի ես զամենայն ջրպարտութիւնս, որ լինին ընդ արեգ-

ակամբ, եւ ահա արտասուք զքաղարտե-
լոցն : եւ ոչ որ էր որ մտիթարէր զնո-
սա : Այս որ անդէպն թուիցի, եւ հե-
թանոսացն քրթմնէլ ստեպ զխնամա-
կալութենէ : Որպէս եւ Աղաւդիոսն ա-
ռէ : Այլ իբրեւ զիրս մարդկեղէնս, ա-
ռէ, այնչափ միմով պաշարեալս տեսա-
նէի, զի որ փնասակարքն են, հանապազ
յուրախութեան են, իսկ որ բարեպաշ-
տըն է, ի նեղութեան կայ, թուէր թէ
անկանիցին իմն կրօնք, այլ Հռփինեայ
պատիժքն զայս աղմուկ բարձին, եւ ըզ-
գիսն արձակեցին ի բամբասանացն :

Սուտ են զոր ասէն, զի Աստուած ոչ
հանապազ նովին օրինակաւ վրէժս պա-
հանջեցէ : Որչափ չարագործք իցեն, որ
չկրեցին ինչ պատիժս յերկրի, պարտ
էր Աղաւդեայ զմտաւ ամեւ, թէ այլ
իմն բնակութիւն կայցէ ուր ամենայն
ինչ նորոգիցի : Եթէ ամենայն մա-
հուամբ եղծանիցի, ասէր Պղատոսն, այն
յոգուտ մեծաշահ չարացն լինիցի : Ամ-
լէ եւ չէ իսկ այնպէս . ոգիքն ընդ իւ-
րեանս առեալ տանիցին եւ զքարի եւ
զչար գործսն, որ մշտնջենաւոր բարեա-
ցըն եւ չարեաց պատճառք լինիցին նո-
ցա : Աւասիկ պատասխանի ամենայն
բանից զոր զխնամակալութենէ որ ա-
սիցէ : Ի բարոյից եւ ի բնութեան կար-
գըս բասրեմք իմն զխնամակալութիւն,
զկողմն մի եւեթ տախտակացն տեսա-
նեմք, եւ զամենայն զգործուածն քըն-
նել կամբմք :

19. Վիպասանք յիւրեանց պաճու-
նեայ առնապելսն պահէցին զառույ-
թիւն անմահն լինելոյ ողւոյց: Թեւ տե-
ւելոց են ոգիք, ի մարան հաւանու-
թենէ ազգաց համարիմք, առե Վիկե-
րոն: Իսկ յորում տեղւոյ կայցեն, որ-
պիսիք լինիցին, զայն ուսանել արժան
է. եւ քանզի այնմ շէին զհառակ մար-
դիկ, սանդարամետս իմն ստեղծին, յոր-
մէ եւ ուրուականացն օրէնք զոր Հոմե-
րոսն եղեալ է, եւ մատառ մեզ Ղառ-
նոսն ծովակ: Նոյնպէս անախ է եւ
Պետիոյն նկարագիր ի Պղատանի գիր-
սըն, որ նկարէ իմն զքնակութիւն ար-
դարոցն եւ զքնակութիւն յարաց: Նո-
քա, առէ, որ յանցանա ինչ, որ թե-
թեւ ինչ տանջանոք քաւիցին, յանցա-
նիցեն, զմի ամ եւեթ ի տանջանս կան:

20. Վիրգիլիոս այնպէս իմն նկա-
րեաց, որպէս թէ ամպարիշտ ոք կայցէ
ի տարտարոսն, որ ազադակիցէ եւ ազգ
իմն առնիցէ, թէ Ուսարուք զարդա-
րութիւն եւ մի զգիսն անգոսնիցէր:

21. Սոկրատէս, որ զարմանալին թը-
ւի, ի պատմութեանն, զոր Պղատոն
զնորա մահուանէն գրեաց, իրրեւ զա-
նուանի ճառսն կատարէր, ինզրեաց,
ասեն, զի աքաղաղ մի Մեղեպեպ գիցն
նուիրիցեն: Սմանք չառնուն յանձն հա-
ւանել, թէ այր մի որ այնչափ անուանի
եւ նշանաւոր էր, այնպիսի մանկուոյ
բանս խօսէր. եւ ասեն, թէ այլափոխ
իմն բանիւք ասաց, այլ զի չէ այլաոսա-

ցիկ ինչ յորջորջումն, յայտ ի պատաս-
խանայն է, զոր Արիտոն ետ. արաս-
ցուք, ասէ, զոր ինչ կամեցարդ. ապա
այնպէս իմացաւ նա, որպէս ինչ նը-
կարագիրն յայտ առնէ, այս ինքն ըստ
կրօնիցն հեթանոսաց:

22. Կեղ իմն, ասէ Յորնազ, անբը-
ժըկական ունի զբազումս՝ գիրս գնե-
լոյ: Այս աստ ի վաղուց կայր, զի եւ
Սողոմոն յէկղեօհաստէսն, Վարժ բա-
զում, ասէ, աշխատութիւն է մար-
մնոյ: Մանտանիոս տրտնջէ զիւրոյ ժա-
մանակին մարդկանէ, զի զոյգն ոք գրա-
գէտ ի մատենագրել յօժարէր. Պարտ
եւ պատշաճ էր, ասէ, օրէնս վասն մա-
տենագրաց տգիտաց եւ անտեղեկաց
գնել, որպէս գնին վասն թափառակա-
նաց, եւ որ ի դատարկութիւնս հատա-
նիցին, եւ յայնժամ, յաւել ասել, զիս
եւ զայլ եւս բերս յաշխարհէ մերժիցեն:

23. Ամենայն մարդիկ ի խաւարի կա-
պալտութեան կային, եւ առ ամենայն
ազգս եղեն իմաստունք՝ որ ի լուսոյն
ինդիր շրջէին. քուրմք յեփապոս, մոզք
ի Պարսից աշխարհին, եւ իմաստունք ի
հնդկաց աշխարհին, եւ գաղատացւոց
քուրմքն եւ իմաստունքն Յունաց: Այլ
արդ զոր լոյս գտին նոքա. եթէ ստոյգ
ինչ գտեալ էին, ոչ յայնչափ ազանգս
բաժանէին եւ ի բազում ջոկս զատա-
նէին:

24. Հերակղիսէս, որ արտասուօղն
յորջորջեցաւ, հանապազ, ասեն, ընդ

մարդկան յիմարութիւն յայր : իսկ Գե-
մակրիտէս ծաղր իմն առնէր : Երկուքեան
եւս յերաւի դործէին : բայց եւ կարի
իսկ անմտադոյնք էին : այնու զի քան
զարժանն նարտարել ցանկալին :

25. Գեմակրիտէս : որ մեկնեցաւ գը-
նաց ի գերեզմանս զի բարւոյ խօսկալցէ :
յանկարծ առ միմեանս գաղոյ մանրա-
մազ փոշոյ զարարութիւն աշխար-
հիս : եւ զազատ կամս մարդոյն համա-
րէր : Զինչ հաւասարութիւն ի միջի
մանրամազն փոշոյ եւ այնք ազատ կա-
մաց կալցէ : Այս վարդապետութիւն
գոր եւ Եպիկուրոսն ասէ : յամսի առ-
նէ զմիտս մարդոյն : Քաղաքացիք Գե-
մակրիտէայ երկուցեալ զի մի ի մտաց
անկանիցի : առաքեցին զՀիպոկրիտէս :
զի զնա յառաջին առողջութիւնն ա-
ծիցէ :

26. Փիլիսոփայիցն անմտութիւն այն
իմն էր : զի հանապազ զսկիզբն իրաց
խնդրէին : Թաղէս զչորս զնէր սկիզբն
ամենայնի : Անաքսիմենէս զօդ : եւ Հե-
րակիտէս զհօր :

27. Պիւտոն ի մէջ մըրկի եցոյց նոցա՝
որ քնդ նմա ի նաւին էին : խոճկոր մի :
որ մեծաւ հանդարտութեամբ : որպէս
սոփորն էր : ուտէր : կամեցեալ զնոսա
անհոգս եւ անկասկած նոքին օրինա-
կաւ առնել : Պիւտոն՝ որ ամենեւին զա-
մենայն իրաց երկմուէր : զբազումս ու-
նէր յիւրմէ աղանդոյն : որ կից ի նորա
անուն կոչէին :

28. Գիտցինէս անկրօն, անամեթ եւ անիմաստագոյն եւս էր: Իւ Աղէքսանդրոս յորժամ առաջն թէ Գիտցինէս կամէր լինել եթէ Աղէքսանդրոս չէր, յայտ արար թէ անշանքն զոր անշայր զի քան զամենայն մարդիկ երեւելի լինիցի, անհանճարական իմն էր: Այրս այս որ անհնարին բնդ փառաւորն լինել կամէր, զամենայն հնարս հնարէր զի նշանաւոր լինիցի, եւ եթէ միահեծան իշխանութեամբ ոչ, գտնեալ իրրեւ բզ- Գիտցինէսն զամենայն քամահելովն:

29. Ընտրաստգորսոս, իրրեւ հարցինցնա եթէ վասն էր իրիք ծնեալ իցէ, եւ պատասխանի. Ասի զարեգակն, ասէ, եւ զլուսին նշմարելոյ:

30. ԶԻշպիկուրոս այր փափկակեաց կուէ Կիկերոն, եւ Սենեկայ փափկութեան վարդապետ. Որատրոս փափուկն ասելով ոչ զգիրդն ինչ իմանայ, այլ զմեղկն, եւ ամենեւին զվտի մտաջն ասէ. յորժամ ի խղիցն երամակէ զնա կուիցէ:

31. Ընուանի սրահն է յԱթենաս քաղաքի, ուր Զենոն, որ ստոյիկեանցն գլխաւոր ճանաչէր, զիւր զպրոց ունէր: Իս նա զիւր գոյն տնդ ունել, զի հրամանք, ասն, ի գիցն եղեն նմա, զի ըզմեռելոց գոյն առնուցու: Ստոյիկեանցն ձեռն յանձին հարեալ պարձէին, սրպեօ թէ իւրեանց իմաստութեամբն այնպիսի զմարդ առնիցեն, զի եւ ոչ մի ինչ յողորդել զնա կարիցէ: Ի նոցանէ ոմն

մինչ զեռ անհնարին յոտիցն ցաւս տա-
գնապէր, աղաղակեաց, բարւոք են, ա-
սէ, եւ ոչ չար ինչ ցաւք:

32. Սոկրատէս եւ Պղատոն բազում
նորանշան իրս ճշգրիտ պատմեցին, բայց
եւ հանապազ երկրայ մոռք խօսէին:

33. Արիստոտելէս զամս բազումս
աշակերտ լեալ Պղատոնի, ապա մեկնէր
ի նմանէ, եւ նմին հակառակ աղանդոց
իմն գլխաւոր ճանաչէր: Եւ իրրեւ ա-
ւանդէր, ասէն, զուսումն վարդապե-
տութեանն, ճեմ առեալ շրջէր: Չէ
յայտ թէ զինչ ինչ վասն ոգւոցն ան-
մահութեան խորհեցաւ, բայց զար-
մանք այն են, զի ասի թէ եւ գիրս եւս
վասն ոգւոց եզ, եւ զբարոյից արար
խօսս:

34. Պիւթագորաս՝ որ առական իմն
այլ բնդ այլոյ կարգէր զհրաման վար-
դապետութեանն, ժառկալութեան եւ
լաութեան օրէնս աշակերտացն սահ-
մանեաց, եւ փոփոխմունս եւս շնչոց
ի մարմնոց ի մարմինս եզ: Եւ զի փո-
փոխմունս շնչոց եզ, յայտ Սփիղեայ
այլակերպութեանցն է. Բնաւք շրջին,
ասէ, կորնչի ինչ ոչ, այլ յածի, եւ ան-
տի այսր դայ, եւ աստի անգր երթայ,
յինչեւապէտ երակս գոյ շունչ, եւ ան-
խտիր զազանաց ոգիքն ի մարդկեղէն
մարմինս անցանեն, եւ մարդկանն ի
զազանս:

35. Պղատոն ուստր Արիստոնեայ
քաջ ի միտ առ, եթէ գծաւորին առ

Հասանել են մեր իրքս, եւ չէ նորա մեզ, զի չկարաց անել այնմ լուծումն. զիրան ետես, այլ զպատճառսն ոչ գիտաց: Այնուիկ՝ զոր ասէն, թէ ոգիք յառաջագոյն քան զմարմինսն կային, չառնի լուծումն, եւ ոչ զերկուս արմատան դնելով: Արկերոն ի նոյն յանկ եւ մերձ խօսեցաւ, ասելով եթէ Օնանիմք զի գյանցանաց ինչ, զոր յառաջին կեանսն յանցեաք, զվրէժն տալցեմք: Այլ որ առաջին կեանքն իցէ: Բայիդոս խոստովան լինի, եթէ ոչինչ իւր մարմնի յայնմ խնդրոյ զերծանել, բայց եթէ գուշակութեամբ: Ի պատմութիւնս, ասէ նա, թշուառութիւնք եւ յանցուածք մարդոյն պատմին: Չիք քաղաք ուրեք, յորում դարմանոցք եւ կախաղանք չիցեն, զի եղուկ եւ շար է մարդ: Այլ ընդէր հեթանոսք ոչ այնպէս ինչ, որպէս արժանն է, զայսմանէ ճառեցին: Չի միայն յայտնութեամբք հնար է յայնմ տագնապէ ազատանալ:

36. Եթէ ոչ, ասէ Պղատոն, ճանապարհ ինչ անքղոյթ ցուցանիցէ որ մեզ, որպէս զաւետիս ինչ կամ զաստուածեղէն յայտնութիւն, յոր իրրեւ ի նաւ ինչ, որ անհոգ եւ անկասկած ընթանայցէ, մտեալ, անողութեամբ զճանապարհն ի գլուխ հանցուք:

37. Յանդիման անի, որպէս թէ յառեալ հայիցի ընդ մեա կշռոց, որ ընդ օգս կախեալ իցէ, այսպիսի ինչ նկարագրաւ, թէ Չինչ գիտիցեմ:

38. Չամանէ ի թուղթս ինչ երկայնաձիգ բանիւք ճառեալ է իմ:

39. Կորին իսկ, որ պարծին իմն եթէ տեղեակ եւ խելամուտ իցեն Սպինոսայ գրոցն, ի միմեանց բանից վերայ կալ ոչ կարեն: Բայիզոս, որ տեղեկագոյն էր բանիցն նորա, յետ մեկուսին կալոյ յայնմանէ, զոր մեծարոյ իմն համարին, այս ինքն թէ ամենայն Աստուած իցէ, որոր պատասխանի, որոց մեղադիրն լինէին նմա, թէ վասն զի ոչ քաջ զոր ասէրն ի միտ առ, վասն այնորիկ ի բաց եկաց. Էթէ բարուր, ասէ, իմացեալ չիցեմ, այն ոչ իմ ինչ մնաս իցէ: Ոչ այնչափ համարձակութեամբ ասէի, եթէ ամենայնի՝ զոր Սպինոսայն ասէ, հակառակ ինչ գրեալ էի. դեպ լինէր թերեւս բազում անգամ չիմանալ, թէ զինչ այն ինչ իցէ զոր ասելն կամիցի, եւ մարթի իսկ կարծել, եթէ եւ ոչ ինքն իսկ իւրովի զոր ասէրն, իմանայր: Արդարեւ ի նմին վարդապետութեան, որ լին է խառնակ չիոթութեամբ եւ խառարին, ամենեւին ամենայն ինչ առանց հասանելոյ է, բաց յամբարըտութենէ:

40. Ինքն իսկ Բայիզոս ի ճառան՝ զոր վասն մանիքեցւոց գրեալ է, զմիտս ընդ Մոփսէսի օրէնս կշռէ. Օրէնք, ասէ, որպէս որ մերոց կարգաց խելամուտ են ասեն, ոչ այլ ինչ մարթէր վճարել, բայց եթէ տալ մարդկան ի միտ առնուլ զխրեանց տկարութիւն, եւ թէ

կարեւոր պէտք են, զի եկեալ ոք նորոգիցէ եւ զողորմութեան եւ զխնամոց օրէնս գնիցէ: Եւ էր դատարարակ, որ զմեզ ի ֆրիստոս անդր տանէր: Ասաց, ցուք գրեթէ զնոյն վասն մտաց, զի եւ սա յայտ յանդիման ցուցանէ մարդկան թէ ի խաւարի կան, եւ անգոր եւ տկարք են, եւ կարօտ յայանութեամբ իւրի:

Չսոյս ասէ ցարգ, նա եւ առաջնորդէ եւս յորժամ յայտնութեան որ ի խընդիր լինիցի, ցուցանելով զճշմարիտ կրօնիցն ընծայութիւն եւ ամէ զմեզ առ նա՝ որ դարձան տանիցի շարեայն մերոց, եւ հաւանեցուցանէ իսկ զմեզ, եւ թէ անհնարին դժնգակ են շարկբս, զոր առ հեթանոսո՞վքն առնել ոչ կարէր: Որ կարի հանձարեղքն էին յիւրեանց մտաց անտի կշտամբեալ յանդիմանէին, եւ քանզի գիտէին եթէ Աստուած մարդկան ցառուցեալ է, զգատիժսն՝ զոր նա ի մեր վերայ ամ, մեծութիւն խառն ընդ թշուառութեան տալով մեզ, կշտէին ընդ պատժոցն, զոր բռնաւոր ոք տայցէ կրել այնոցիկ, որ ի մեռեալ մարմինս յարեալ կայցեն, եւ այնպէս գիրկընդխառն տակաւ կորնչիցին: Չքանաւորէն զայնմանէ Արդիդիոս ճառեալ, ընդ մարմնոց մեռելոց, ասէ, զկենդանիս զուգէր, յօդեալ ձեռաց ձեռքս եւ բերանոց բերանս, որ ազգ ինչ տանջանաց է, եւ ծիւրեալս ծնդեալս ի գիրկընդխառն լինելոյ անտի այնպէս ընդերկար անհնարին մահուամբ սա-

տակեր: Աւստիկ գժնդակ կեանք մար-
դոյն յեա մեղացն, սոյն իմն է ծանրա-
տաղտուկ լուծն՝ որ եղաւ ի վերայ նո-
րա, վասն որոյ Եկզեսիաստեան ասէ:
Զբացումն մեծ՝ հաստատեալ է ամե-
նայն մարդոյ, եւ լուծ ծանր ի վերայ
որդոց Ազամայ, յորէ ելանելոյ մըր
իւրոյ, մինչեւ յորն թաղելոյ ի մայրն
ամենեցուն: Պեղադիանոսոյն՝ որ ասե-
ին թէ ոչ դոն առաջին մեղք, պնդեալ
էին, թէ այնպիսի, որպիսի հաստատե-
ցաքս ՂԱտուծոյ, կայցեմք: Սուրբն
Ազոստինոս զնկարագիր մարդոյն ի
ծննդենէ մինչեւ ցնորին մահ՝ առաջի
զներ նոցա, եւ հարցանէր թէ զիսրդ
արարած մի, որ անմեղն իցէ, այնպէս
հէք եւ եղուկ ծնանիցի: Հարկ է, ա-
սէր, անիրաւութեան ինչ կամ տկարու-
թեան կարծիս զՂԱտուծով արկանել-
ող քանզի ոչ անիրաւ եւ ոչ տկար ինչ
դք է Աստուած, յայտ է թէ զծանր
լուծն ի վերայ որդոց Ազամայ չոնէր,
եթէ ոչ յանցանք ինչ կանխաւ արժա-
նի պիտ գոյին: Ապա զնոյն զառաջին
մեղան յուչ առնիցեն մեզ միտք, եւ նո-
գին տալցեն մեզ ի միա առնուլ եթէ
կարելոր պէտք են յայտնութեան:

41. Որ զմիտան բովանդակ դիտիցէ,
ոչ զնովաւ եւեթ գայցէ, զի լոյս ինչ
մթաղին է նա, նուազագոյն իմն աս-
տուածեղէն հուր ասէր Արիւստան: Լու-
սաորութիւն նորա եւ մթաղութիւն
եւ զկէսս կարի մեծարել, եւ զայլս յոյժ

արհամարհել: Աստի իսկ ազգի ազգի ազանդք եղեն, ստոյիկեանցն եւ Պիւռոսնի, որոց մին յամբարտաւանութեանէ եւ մեւսն ի թշուառութենէ առ ըսկիզբն: Ասել եթէ միայն ստոյգ է, թէ չէք ինչ ստոյգ, չէ քան զայն հիշութեանն ինչ կամ ամբարտաւանութեան, առե Պղինիոս: Մանտանիոս, որ զպիւռոսնական ուսումն յայն ամ, մինչեւ հայելոյք ընդ կշիռսն առել թէ զինչ գիտիցեմ, եւ ոչ թէ չգիտիցեմ, գի չկամի ինչ հաստատել, եւ ընդ այն իսկ թէ երկմտիցէն արդեւք, երկմտ է, խոնարհեցուցանել միայն զմարդն ջանայ: Իսկ Բայիդոս զմտաց առե, թէ յաւեր եւ ոչ ի չինամ են, զի առ յերկուանալ միայն ի գէպ գան առե: Եւ զի ստեպ հակառակ անձին իւրոյ խօսի նա, ազնուազոյն քան զայլ որ զմարդոյն տրկարութեան զլափ առեալ է: Առաջնոցն՝ որ երկմտեինն, չգոյր մեզ գնել: զի միտք յայնժամ բարւոք ինչ վճարել չկարեին: Բայց ոյժմ գի ի կրօնս զմեզ առեալ անեն, արք իբրեւ զՄանտանիոսն եւ զԲայիդոս իցենն ինչ առանց մեղադրութեան: Չհանձար ի միջոյ բառնալ եւ զամենայն հանձարով կամել վճարել, առե Պաքրադիս, կարի իսկ անհանձարութիւն է, եւ երկորին զոյգ փաստակարք: Ամենայնի հաւատալ եւ զբնառե թերահաւատ լինել նոյնպէս անհաւատութիւն է, եւ երկորեան, թէպէտ եւ հակառակ միմեանց իցեն:

զմի եւ զնոյն բղխմունս ունին, զի վրիպեն իմն ի քննութենէ: Որ ամենայնի հաւատայցէ, զսակաւ ինչ լուսաւորութիւն իրրեւ զճշմարիտ ինչ լոյս համարիցի. իսկ որ զամենայնէ թերահաւատիցէն, զփոքրիկ ինչ ամալ ամենեւին խաւար աղջամուղջ կարծէ:

42. Միտք ինքնին գլխովին ասեն մեզ, եթէ սողոյգ ինչ լոյս տալ մեզ չկարեն, եւ այսր ընծայութիւն ի Պղատոնի բանսն կայ, զոր վերագոյն ի մէջ բերի Սոկրատէս՝ որ անդ ճարտարաբանն խօսողութեամբ զոգւոցն անմահութենէ ճառէ, ստիպի իմն խոստովան լինել, եթէ այն ընծայութիւնք ոչ հաստատութեամբ ինչ իցեն, այլ յուսով եւեթ: Բայց հարկ է, ասէ, ի նոսին իրրեւ ի մակոյկ ինչ մտեալ, զձոմն զաստի կենաց, որ հանապազ ամբոխիցին ի մրրկաց, հատանել անցանել. եթէ չգոցեն ի միջի աստուածեղէն ինչ աւետիք կամ յայտնութիւն, որ լինիցի մեզ իրրեւ զնաւ՝ որ չերկնչիցի ինչ ամենեւին ի փոթորկաց: Բանքս, զոր հետանաս այր ասէ, յամսթ առնիցէ զմեր ամբարիշտս, որ եթէ ըղձային թէ յայտնութիւն ինչ լինէր, զմերոյն ճշմարտութենէ չլինէին երկմիտ. իսկ եթէ այնմ ինչ ոչ ցանկան, ապա ունկնդիրք մտաց չեն:

669 9

669 9

4P 4P 4 4f

Ե Ր Դ Գ

ՔԱՂԱՔԸՆ մեծ Հոռոմոց,
որոյ ի ծոց իւր զեղան,
Պատերազմաւ եւ մարտիւ
եւ զօրութեամբ աղեղան,
Ազգք եւ ազինք եւ լեզուք,
ամբս բաղում եւ յերկար
Աղեւ իշխան աշխարհի,
զոր պատմել ոչ է մեր կար:
Նոյն եւ այսօր գեղեցիկ
կարգօք կրօնից ընդ հանուր
Արկեալ ունի քաղցրութեամբ
բզհաւատոյցն զանուր:
Ազգք՝ մեծամեծք եւ հըզօրք
որք հակառակ իւր յարեան,
Հնազանդ եղեն նորին Տեառն,
առանց կրօնոյ եւ արեան:

Զնազանդեցոյց բզհեւսիս,
 Հառեալ նիզակ եւ աշտէ,
 Եւ ազգ բազում յարեւելս
 Ըղնոյն Լքտուածքն պաշտէ :
 Ջանալ ջանան եւ ազանգք²
 փոխանակել ընդ նորին,
 Չանուն իւրեանց սուր ի ձեռն,
 յոր եւ բազումք յորդորին :
 Թուի թէ նախ կամիցին
 տալ ընդ միմեանս ճակատ,
 Գրաւել անձանց եւ առնուլ
 Ըղմեծագինքն զակատ :
 Սակայն կրօնիցքն կարգիչ
 զուր հրամանօքքն վառէ,
 Ըջխառնազանճքն մարդիկ
 յիւրաքանչիւր գաւառէ :
 Ընդ վայր մանկունք ազանգոց
 զայր մի անարդ եւ յետին :
 Սեծարեալ³, զան ի հանգիստն
 ի համբուրել զգետին :
 Այլ եկ զօրէնսրն տեսցուք
 յոր կարի իմն յուսան,
 Նա համարին իսկ այնպէս,
 Եթէ յերկնուստ⁴ զայն ուսան :

Ահա ապիկ եւ նորին
 օրէնք իւրեանց համօրէն
 Ասեն զանձինքս կրտսեր՝,
 որոց սըտել չէ օրէն։
 Աւ թէ Քրիստոս կանխադոյն
 յաստուածուստ եկին զեռպան,
 Աւ զանկեալ մարդին կանգնեալ,
 զոր թշնամին մեր եռպան։
 Հակառակորդին՝ փրկչին
 պարտեալ յիւրում ճակատուէ,
 Զանուն նորին աւապիկ
 իւրովի ինքրն պատուէ։
 Աստուածեղէն պատգամաց
 դո՛ւ իցես տուն եւ տեղի,
 Ուստի կրօնից քոյ բակիդն,
 եւ մեծութիւն իւր պեղի։
 Արքիստօնեայ, յաղթեցայ
 ի մեծազօրքդ թագէ,
 Ախ եւ երկիրքս՝ լուսով,
 որ յօրինաց քոյ ծագէ։
 Իբո՞ւ կրօնից թէ կամիս
 լինել ծանօթ եւ ընդել,
 Ի զհեա նորին բակրդբան,
 ասէ, քեզ պարտ է պընդել։

Քեզ պատմութիւնք պատմէին
 զիւրոյ ծննդեան ըզտարի,
 Եթէ լեալ ինչ էր նորայ
 զործուած ձեռին օտարի:
 Բնդ աշխարհի ծննդեան
 Եղեւ ծնունդքն կուսին՝,
 Յաւուր յորում անարատ
 ծնան արեւ եւ լուսին:
 Եւ ինչ եղեալ էր մարդոյ,
 մինչ գեռ երկիր էր գերեւ,
 Երիւնըն՝ սուրբ զոր պաշտեմն,
 անդ հեղանէր ակներեւ:
 Եւ իմ մատեանք որ նախնեաց
 յիշատակաց գիրք ասին,
 Բնդուստ յազգէն առաջնոյ
 այսրէն ի ձեռս իմ հասին:
 Իբրեւ Բաաւած անկարօտ,
 զիւրոյ բանիցքն փոտակ
 Հոսել ի մեզ կամեցաւ,
 որպէս հրաման եւ կրօնակ
 Եւ զայն մեծին Սուլսեաի
 մարգարէին ի Սինայ,
 Տալ յակօբեան զաւակին,
 եղեալ զողին իւր ի նայ:

Իւր է նոցայն պատմութիւն,
 յորում եւ դէպք ոչ սակաւ,
 Զոր տակաւին յիշէին,
 պատմին ճշդիւ գրտակաւ:
 Եւ թէպէտ եւ կըշտամբէ
 քննասա դիր եւ լուտայ,
 Զի կոչէ ժանտ եւ հետօղ
 նա զխորայէղ եւ Յուդայ:
 Բայց եւ այնպէս ունին զայն
 իբրեւ զաւանդ ինչ անդին,
 իբրեւ ըզգանձ զոր թողու
 հայր ոք իւրում ժառանգին:
 Սինչեւ ըզգոյզն նըշան¹⁰
 եւ ըզտակաւ սիզորայ
 Ի մատենին¹¹ մեծարեն
 որդիք ազգին Յակոբայ:
 Եւ երկրնչին իսկ նոքա
 մի գուցէ ձեռքն ժանտի,
 կամ քառնայցէ ինչ անտի,
 Զորմէ ինքեանք հանապազ
 ըմբերանին եւ խոտին,
 Եւ կան ի կոր կործանեալ,
 եւ ոչ կարեն կալ յոտին:

Վարձեալ եւ զայն կարելոր,
 Ի միտ առնուէք մեք այսի,
 Թէ զխարդ հարբ մեր նախնիք,
 որք դրօշելոց եւ փայտիւ
 Երկիր պաղին, մնորեալք
 Ի միջէն ճըմարտէ,
 Ար ոչ զիւր փառս ընծայել
 արարածոց հանդարտէ:
 Եւ խաամեծար ընտրեցան,
 Թօթափելով ի սնտուեաց,
 Քան ըզգաւակն յակորեան,
 Ղորբս տէր ինքրն խտուեաց:
 Արք զՆստուծոյն պատուհաս,
 Թափառական, վայրատուն,
 Պատմեն յանձինս ունելով
 ըզգիր իւրեանց վընասուն:
 Եղեն նորա տարազիր
 վասրն մեղաց զոր մեղան,
 Բարձաւ քաղաք եւ իշխան¹²,
 տաճար նոցա եւ սեղան:
 Օ ի հարցանես ըզնոսա
 զայնչափ շարեաց պատճառէ,
 Ի ցնոցա գիրս ընթերցիր,
 որ ըզնոցունց քեզ ճառէ:

Թէ զինչ եղեն եւ զինչ են ,
 ուստի շարիքն այն եկին ,
 Կամ զինչ յապայն լինիցին ,
 գրացեա յայանի եւ մեկին
 Ինչ ազգին սուրբ եւ ընտրեալ
 Հիացիր յայտրմ վայրի ,
 Եւ շանք ձեռին Լսաուծոյ ,
 եւ առաջին իւր խայրի :
 Օ ի յարենէ միջե
 երկոտասան ցեղք յարեան ,
 Եւ ոչ երբեք խառնեցան
 Ընդ այլ ազգի եւ արեան :
 Յակոբ է նախըն նոցա ,
 ազնուական եւ ազատ .
 Երկոտասան նահապետք
 եղեն նորին պայազատ :
 Չորենըսդիր ըն Սփսէս ,
 յառաջնեմայ մարդարէն
 Ի մենեքեան մեծարեն ,
 նորին բարեաց փոխարէն :
 Եւ թրմ զատեալք եւ ուրոյնք ,
 այր յեղբորէ մեկուսի ,
 Սակայն որդիք են աղեաց ,
 եւ միոյ մօր եւ կուսի :

Օ ի մի հաւատք են նոցա,
 օրէնք կրօնից եւ կարգաց,
 Ի ձմերայնի բացօթեազք,
 որպէս յամիսըն մարգաց:
Ս ատնեալք ի սով եւ ի սուր,
 մինչեւ շունեւ յոյս դարձի:
 Ես, ի խախտելն նոցա,
 ըզնոցա կարգըն բարձի:
 Ի մէջ այնչափ նեղութեանց,
 լեալ նախատինք եւ կոխան,
 Կան տակաւին եւ պահին,
 մեծի փառացըն փոխան:
Ուր այժըմ գուք քաղղեացիք,
 եւ հրգօր աղգըդ Սարաց,
 Եհա եւ ոչ միդ ի ձէնջ
 կալ մինչեւ ցայժըմ կարաց:
Ամ սուր են փառք Պարթեւաց,
 եւ մեծազօրըն Կիւրոս,
 Յաղթ պետութիւնն Հոռոմաց,
 եւ Կարքեղոն եւ Տիւրոս:
Ուր այնչափ շուք եւ պատիւ
 եւ մեծութիւն եւ արձան,
 Միայն անուն ձեր յիշի,
 ի մոխիր փառք ձեր դարձան:

Զորոց բազում շէն երկիրք
 դարձան յաւեր եւ յայրեաց .
 Ապականիչք աշխարհի ,
 եւ միշտք որբոց եւ պրեաց :
 Սակայն յետոյ եւ ինքեանք
 եղեն երեր եւ անտան ,
 Զորոց եւ շատք համօրէն
 ըստապանս եւ հատանս :
 Ամ որ կանխաւ Ազխատոս
 պարծէր մրկամբ եւ կրզով ,
 Եւ ոչ նա ինքրն տեսեաց ,
 այլ խորայէլ որ նրզով :
 Եւ նախաարինք լեալ աղգաց ,
 միշտ ի տանջանքս նեղի ,
 Կայ եւ պահի անկորունս ,
 շունեղով տուն եւ տեղի :
 ՊԵՏԵՍԻԱՆԻ տայ Հրեայն .
 մի վայրապար եւ ի զանբ ,
 Բշմեզ , առէ , դու այդպէս
 դառնն բանիւքդ կիզուր :
 Օ ի Աստուած հարցն մերոց ,
 է փրկելոց զիւր ծառայս :
 Անիմք զանտուս բան նորա ,
 եւ զաւետիս իւր առ այս :

Ար խոստացաւքն կանխաւ,
 մինչ աւերէր եւ քանդէր,
 Աչ թողուլ զազգըն նեղեալ,
 անթագաւոր եւ անտէր:
 Աչ պատառեաց բզդիւր իւր,
 եւ ոչ գորէնրս գաշին,
 Զոր եւս մեծին Յակովբայ,
 թէ ոչ ծընունդք իւր մաշին:
 Զաւատարիմքն շրթամէք,
 ոչ բզրարբառ իւր զեղջէ:
 Եկեացէ պետ եւ իշխան
 ի Լեթզեհէմքն զեղջէ:
 Օգտեացէ ասաղ Յակովբայ,
 եւ տան նորա եւ դարմին,
 Եւ գայցէ ոմն առաջնորդ,
 արին նորա եւ մարմին:
 Եստուած շեթող, այլ փորձէ
 արկեալ բզմեզ ի հալաց:
 Սեք ակն ունիմք Օծերայն,
 որ առ յապայն է գարաց:
 Երբայն հրդօր եւ հարուստ
 մեծ քան զոր էրքն Դաւիթ,
 Ի զժողովուրդ իւր անդրէն
 ժողովեացէ յիւր դաւիթ:

Եզոսքէն անց օրն մեծ,
 յորում լուսք անդրատին,
 Թէ ծագելոց է լոյս մեծ
 որոց յըստուերս նրստին:
 Սակաջն ըզգոյշ լեր անձին,
 մի գու յանդուգրն Թարգման,
 Ի մարդարէս խրնդրիցես
 ըզթիւ աւուրցրն կարգման:
 Ենիծեալ¹³ մարդ որ իշխէն
 Թըւել ըզթիւքս տարեաց,
 Ողբ շորջեցան եւ անցին,
 եւ զոր Աստուած կատարեաց:
 Փորձել զԱստուած կամիցիս,
 ո՞ւ անօրէն քրիստոնեայ,
 Ի գրոց անտի զոր պատուես,
 ազէ յամսթ լեր գոնեայ:
 Վանդի Աստուած յերգմանէն
 ոչ թէ ի բաց ինչ եկաց,
 Զերկայնամիտրն լինել
 խրնդրէ յիւրոց սրգեկաց:
 Յորժամ նըշանն յայտնեացի
 գալոյ հրդօր արքային,
 Վանի յայնժամ զրնժացեն,
 որ ցարդ ի միշտըս կային:

Օ խորդ խրատիւ անցէ վրէժ
 յառաւածամարտին ցեղէ,
 Որ այդպէս դառնն վաշտօք⁶ 36
 զիւր ժողովուրդին նեղէ:
ԱՅԴԱՅ Հըրեպք բարբառին,
 որ կուրուծիւն է մեղաց:
 Եւ է նոցա պատուհաս,
 որ Մատուծոյ խկ անդաց:
 Ժամադիր ժամն անցեալ է,
 եւ արքայն ոչ երեւի,
 Զի անն ունին վայրապար⁷ 37
 այնքմ շրքնաղ պարզեւի:
ԱՄ զայդ սնտոի յոյս նոցա
 նոյնպէս նոյին զիր ճառէ:
 Զայս ինչ միայն շահեցան⁸ 38
 յայն անօրէն վաճառէ:
 Բազասեացեն հանապաղ,
 եւ յաւիտեան թէ կամին,
 Զի ունին քօղ¹⁴ զերեսօք⁹ 39
 բառ կանխատաց պատգամին:
Ա պարէն սուրբ Էն այս գիրք¹⁵,
 ուր այնչափ իրք կանխատաց
 Ի գլուխ ելին Մատուծոյ,¹⁶ 40
 որ զայն յառաջ խկ ասաց:

Մատենագրացն առաջնոց՝
 որ կարգեցին զայն տումար,
 Ըստուած ճշդիւ եւ կարգաւ
 եցոյց զաւուրցըն գումար:
 Երդ զի ըստոյդ է մատեանս,
 ինքնին եւ զոր անդէն,
 Ըն առ այժմիկ խնդրեսցուք
 ըզկարդ կրօնից մեր անդէն:
 Ս ԵՍՆ աշխարհիս կազմածոյ,
 Բացեալ ըզդիրօրն գրաի,
 Զի զայն արար տէր բանիւ,
 զոր վաղ ունէր ի մրաի:
 Նախաստեղծ մարդն ի հողոյ,
 որ ըստեղծաւն ի նմանէ,
 Նորին շնչով զոր փրկեաց,
 աստուածութեան նրմանէ:
 Եշխարհահայր, երկրակալ,
 խօսուն մրտօք եւ ասուն,
 ԸՄԼ ամենայն արարածք
 կան ի նորայ ըսպասուն:
 ԸՄՔ փրքացաւ, եւ անկեալ
 եղեւ երեւ եւ տառան,
 Դժժպարտեցոյց եւ յաղթեաց
 նրմա հրեշտակին Սատան:

Յերանութեան ամօտացն
 անկեալ նրա առ ի գետին,
 Զոր եւ ունէր ժառանգել
 նոյնպէս զառակ իւր յետին :
Սինչ գեռ զողին ապրատամբ
 տաղնապէր հուր եւ հրնոց :
 Յանցաւ որ մարդըն յուս¹⁷,
 եթէ գրնեալ եմք զրնոց :
Լւ թէ զայոց են աւուրք
 յորում անհաշտ թըշնամին
 Ի պարտութիւն մատնեացի,
 որպէս հրամանքն կամին :
Լւ ինքըն նոր նորոգեալ,
 յերանութեանն տեղի,
 Ուստի անկաւրն մեղօք,
 ի նոյն անդրէն զեռեղի :
Կոտաացաւ զիւտն քակեալ
 եւ կորուսեալ այնքո տան,
 Փառք եւ հանդիստ փոխանակ
 աշխատութեան եւ քրքրան :
Լւ գ աւետիք նորոգման
 որ բաժնիւն զօրէ,
 Ի հարց անտի եկրն մեզ,
 որպէս որդի ի հօրէ :

Եւ յայնմ օրէ եւ յապաղ
 զամենեւին՝ որք մեղան,
 Վոչէ փրկիչն մարդկան
 Ի կենարար իւր սեղան:
 Եւ մարթի սովին գրովք
 եւ յայնու թեամբքն նորին,
 Պրզատալնի եւ այլոց
 մեկնել զառակն¹⁸ խորին:
 Քակեաց ելոյժ ըզկրնճիւն
 իբրեւ սուսեր մի հատու,
 Սինչ ի խորհուրդս սրբուեալ
 զիւր ճառադայթ լուսատու:
 Եւսիկ ամպն մերժի,
 եւ աղջամուղջն խաւար:
 Ից թշնամին մեծ ծանեայ,
 որ առ զերկիր մեր աւար:
 Օւանեայ զի մեղք են որ միշտ
 մերում փառաց նախանձին,
 Եսու հետեւ անաշխատ
 հատու եղէց եւ անձին:
 ՍԵՆՔՆ մատաղ մանկուոյ՝
 որ ոչինչ մեղս արարին,
 Զխորդ իցէ մարթ լինել
 հաղորդ մեղաց օտարին:

Այո գոյն իմքն խընդիր
առնէ բղմիտքս վարան :

Բանուլ եւ զայնրո լուծումն
եկեօցուք յայն սրբբարան :

Արդարեւ միտք իւրովին
կալ հաստատունն ոչ կարէ :

Ի հեռանալ իւր ի բաց
ի բուն յանշարժքն քարէ :

Իսկ որ մըտօք եւ սրբութիւք,
լեալ խոստովան, հաւատան,

Բանուցուն լոյս հաւատովք,
մինչեւ ի բուն ներքնատան :

Այժմ տեսցուք զհարդ մարդն
որ նաւարկէրն ղեկաւ,

Բանց հողմոյն երկիւղի,
յանկարծ ուրեմքն բեկաւ¹⁹:

Ի զհարդ ազգք եւ լեզուք
անտի ելին եւ զատեան :

Չոր մեղ ճըշդիւ յայտ առնէ
երբայեցւոցքն մատեան :

Արտ առաջին մեր ծընօղ
յերկրի որդիս իւր ծընաւ :

Ընդ անիծիւք եւ մահումք,
որոց հանդիսս չէր բընաւ :

Լազմացաւ ազգքն նորա,
 եւ դարչացոյց ըզտեզին։
 Սակայն չեւ եւրս լըցեալ
 ըզշափ մեղացքն զեղին։
 Յայնժամ մարդիկ առ վռշափն,
 հնարողութեամբ ըսկրսան,
 Գտանել ըզգիւտ²⁰ արուեստից,
 վաստակեալ զամբս քրսան։
 Յայնրմ փութոյ առաջին
 ծընաւ տաւիղ եւ քրնար։
 Զի տղայութեան աշխարհի
 չհաճել ընդ այն չէր հրնար։
 Եւ անտի երգ եւ նրւագ
 ուրախութիւն եւ կաքաւ,
 Ի տարեկանրս տօնից
 ուրախ լինել քաղաքաւ։
 Եւ քան ըզնոյն պիտանի
 յարեաւ շինօղ եւ դարբին։
 Եւ կազմել դեղ եւ դարման,
 մինչեւ ըզթոյնրս քարբին։
 Եւ մինչ դործին ոստայնի
 առ հայթայթանրս գրտաւ,
 Եւնոյր ըզբուրդքն մանեալ
 եւ անկանէր իւր կրտաւ,

Անծաւ փութով եւ կրշով,
 վաստակատէրն կուտան,
 Յորմէ առեալ ճարտարաց
 եւ ներկանել զայն ուտան,
 Օգով ոտից կարօտեալք
 յետ կազմածոյ հանգերծին,
 Ի յօրինուածքս կօշկաց
 առին ըզմորթ եւ հերծին:
 Աինչ գեռ նոքա ունին փոյթ
 վասրն մարմնոցն զարդու,
 Եւ ղ ք քան զայն կարեւոր,
 առեալ կապիծ եւ արդու,
 Եղայր շափով ըզցորեան,
 տրեալ անծին քաջալեր.
 Ասեալ ըզպէտրս նաշոյ
 եւ փոխընդոյն եւ ալեր,
 Ահար նա հայս եւ թրբեաց,
 առնել բրիթ եւ նրկան.
 Բայց եւ խնայէր տակաւին,
 զի էր վաստակ արմրկան:
 Բայց յորժամ հողմ²¹ աղայցէ,
 կամ ջուր եւ ոչ որձաքար,
 Յայնժամ խնայէ ոչ ալերն,
 Ի զործել պան եւ քաքար:

Ն'անապարհորդ՝ որ կամէր
 անցանել յայն կոյս դետոյն,
 Եւ նախ կեղեւքս ծառոյ,
 զոր յօրինեալ եւ յետոյն
 Երարեալ կայսքս վերին,
 եւ յօրինուածքս դեկաց,
 Ի վերայ լոյծ մրկանանց
 եւ անրնթաց եւ եկաց:
 Բայց շէր ինչ այն տակաւին,
 եզիտ ուղղիչ եւ սամիւ,
 Եւ զառադասարն ձրգեալ,
 շրջէր ողջոյն դայն ամիւ:
 Արոյ թռուցեալ ի ծովու
 հանգերձ բեռամբ ատաղձուն,
 Զեռ ամսօրեայ մի աւուրց
 ածէ բղնաւն ակաղձուն:
 Կեպ ըզրնութեան բղտեօիլ,
 քնդ որոյ գեղ նախանձին,
 Ունին ինամսով եւ ճըշգիւ
 ի նրկարել փոյթ յանձին:
 Եւ լոկ ծաղկանց բղտեօիլ,
 ըզնրմարանքս վարդի,
 Քանի՜ ստար ի նոցունդ
 իցեն գործուածք մեր արդի:

Արդարեւ որ դարայ էր,
 յորում բղմարդ ի քարէ,
 Կամ ի տախտակին դեղովք
 Ըղկենդանին նրկարէ:
 Այլ դեռ արդայ էր աշխարհ,
 Ի յօրինել զայն նարստ,
 Ամաց բազմաց եւ փորձոյ
 Եւ կրթութեան էր կարօտ:
 Ի միա առ, ով մարդ, եւ ան
 Ժէ քանիօն ես արկար,
 Անդխտութիւն եւ խաւար
 Է անանձին քո նրկար:
 Օխարդ ի մեծ ինչ ձրկախ,
 Կանել անձին քում անուն,
 Ուր աւասիկ դու քեզէն
 Հես ձեռքնհաս եւ մանուն:
 Իբրեւ այսպէս յաջողէր
 Բազում արուեստ պիտանի,
 Սարդըն ձրկեալ ի կարեաց,
 Ի բեր շարիս հատանի:
 Իայց առաքեաց տէր քարսզն,
 Եւ ոչ եթող նա զերկիր,
 Ասել յիշեալ դու զՆստուած,
 Եւ յօրինաց իւր երկիր:

Նախ առաջին արդար ամն,
 որպէս անդէն աւանդի,
 Յասման եղբօրն դիպեալ,
 Հեղցր դարին իւր յանդի:
 Բզնոյն առեալ օրինակ,
 յայնչափ խոհեր թաթաւին,
 Սինչեւ տաղտկալ Նստուծոյ,
 Բայց եւ գրթայր տակաւին:
 Իբրեւ զատան համօրէն,
 եւ շափ մեղացրն զեղաւ,
 Յամպոց իւրոց զարթեաւ տէր,
 պատեւ զերկիր հեղեղաւ:
 Սեծաւ սատաիւ քնդ մարդոյն
 բարեգութ տէրն գոռաց,
 Զի յախտեան պահիցէ
 զիւր յիշատակ անմոռաց:
 Սիայն զարդարսն²² պահեալ
 եհան ի քաւրցրն տապան:
 Շքնականացրն կարգեալ
 րզնսսա տէր պահապան:
 Սակայն երկիր զառաջին
 առողութիւն իւր կորոյս:
 Աչ նոյն ճաշակ է մրրոց
 երկրի հընոյն եւ նորոյս:

Մարդիկ եղեալ կարճակեաց,
 յայնժամ հրաման²³ նոր առին,
 Եւնել իւրեանց կերակուր
 քղմիս որթուն եւ դառին:
 Եւդ ածէր ոմին զենուլ
 քղղառնին մեղմ եւ հրու,
 Եւս ոք զերինջ մատաղորթ,
 որ ճարակէր բնդ ցրու:
 Յայնժամ հովիւք բազմացան,
 հօտք արջառոց եւ խաշին.
 Մարդիկ նորոք ազատեալ,
 ի բարւոք կարգքս մաշին:
 Բզդատտք մըտօք եւ անձամբ,
 եւ չափաւոր ի ճաշուն.
 Տեւէր դարուն եւ ամառն
 եւ ձմերայնի եւ աշուն:
 Լըր անխափան վար եւ հունձ,
 եւ տայր պրտուղ թրզենին.
 Եւ զանդրանիկսն խաշանց
 պատարագ տեառն զենին:
 Իսկ վիպասանք²⁴ որ քղսուտ
 խառնեն ի կարգ ճրջմարտի,
 Բջպատմութիւն այդոցիկ
 զրբեալ թողին ի քարախ:

Ուր իբրեւ հիմն կալեալ
 զայս յիշատակ ի ձեռին,
 Յիւրեանց պատիր պատմութեան
 մեծաւ փութով զայն յեռին:
 Աւ զի լաւ եւս բզբօսցին
 դատարկ մարդկան լռելիք,
 Իւրաքանչիւր ի նոցունց,
 որ ինչ շնչին էր, ելիք:
 Արդ, ասեն, դար ոսկեղէն²⁵
 էր առ թեաւ եւ Արսնաւ,
 Սինչ շեւ էին զերկիր մեր
 ողողեալ ջուրքքն խոնաւ:
 Դրնել պատիժ եւ օրէնս
 ոչ էր յայնժամ կարեւոր,
 Սարդիկ մըտօք սուրբ էին,
 իբրեւ մանուկ տարեւոր:
 Օայն դար ոսկի անուանեն,
 ոչ առ ոսկւոյն տենջանաց:
 Այլ զի ոսկի ժողովել
 յայնժամ ոչ մի սք ջանաց:
 Սարդիկ բզգաստք եւ ժուժկաւք
 ի յօրինեալ յարդարման,
 Սըրգովք եւեթ յադ էին,
 շէր պիտոյ այլ ինչ դարման:

Անտին նորա ընդ յարկօք
 խաղաղութեամբ եւ ազան,
 Ասյնժամ եւ մահ կաղալով
 զայր հասանէր անաղան²⁶ :
 Բայց տաղակացեալք հանապազ
 ի քաղելոյ ըզկաղին,
 Զենուն զարջառ եւ զոչխար,
 որ միաբան մակաղին :
 Յորս էրէցքն վայրի
 կեղք արշաւին յայնմ հետեւ,
 Այլ ոք յողոց ըզթրռչուն
 ընկէց հարեալ ի նետեւ :
 Սերթ ածեալ ու մի յայծեաց
 մերթ ըզմատաղ որթ եղին,
 Անաղորոյնն մրաք
 անգէն զարիւն իւր հեղին :
 Օայս օրինակ սովորեալք
 հեղուլ զարիւն վայրապար,
 Անգէն յիւրեանց նրմանիս
 ի կիբ արկին ըզտապար :
 Անդ գրրգռութիւն եւ նախանձ
 եւ նենգութիւն եւ դարան,
 Սիմեանց արեան ծաբաւել,
 եւ տարակոյս եւ վարան :

Պրզճեաց զերկիր համօրէն
 անկարգ կարեացրն ծարաւ,
 Սինչեւ եկեալ ջրհեղեղ²⁷
 կորոյս բզարսն չարաւ:
 Եյսպէս բզնոյն պատուհաս
 եւ կոտորած եւ դաւեր,
 Գիրք պատմութեանց եւ վիպաց,
 հաւատարիմ եւ վաւեր,
 Յերբայեցւոյ մատենէն՝
 զոր համարին մեծարու,
 Եռեալ պատմին հաւատեալ
 բառ բուն կարգին համարու:
 Սինչեւ տսել իսկ մարթ է,
 թէ առ ածել ի հաւան,
 Ի գալ իւրեանց առաապելք
 անդէն կալան իջաւան:
 Սէք ի բուն անդրր գարձցուք,
 ուր չէք ինչ սուտ եւ պատիր,
 Եւոյ զարտաբինսն դու մի
 տրկար մրտօքրդ դատիր:
 Օխ եւ նոցայն անդրտին
 գայ ի նըմին աղբերէ²⁸,
 Թէպէտ ուրեք խոտորեալ,
 պըղտորութիւն ինչ բերէ:

Եւ արդ երկիր փարատեալ
 Ի ծովացեալ ջուրց անախ,
 Երեւեցոյց բղբեր իւր,
 որ կայր ծածկեալ ի բանախ:
 Բաւոյց պրտուղըս պէտպէս,
 եւ բեր առատ ի հրնծոց,
 Տալով մարդկան վայելել
 եւ դարմանել զխորն ծոց:
 Նարտարութիւնք խափանեալք
 առաջնոյ այնրո դարին,
 Բառ առաջին պայմանի
 անդրէն կարգեալ յարդարին:
 Ե ինեաց որ զոյգըն դադար,
 զոր բաւական իւր վարկաւ,
 Ենխէթ բզկին եւ զորդիս
 անդ ժողովել ընդ յարկաւ:
 Եւ առ ահին գազանաց,
 կամ ի մարտից համբաւէն,
 Բռնադատեր ի խընդրել
 եւ այլ անբոյթ ապաւէն:
 Եւ ծին պարիսպ եւ պատուար,
 եւ կանգնեցին մահարձան,
 Եւ արհաւիրք եւ երկեւղ
 եւ ոչ այնու ինչ բարձան:

Գւան կոթողել աշտարակ
 յանբաւ ուրեք ի դաշտի,
 Ուր խառնակեալ բղկեղուս²⁹,
 արգելու տէր եւ հաշտի:
 Ոչ լուեալ այր բնկերի,
 ելին անտի եւ դատան³⁰,
 Յարդոյց Ղստուած բղնոսա
 միմեանց սոսիս եւ սատան:
 Օջարուարձանեայս տապալին,
 եւ զաղքաաին տաղաւար,
 Մաշեալ ի սուր եւ ի հուր,
 ածեն կապուտ եւ աւար:
 Ընազորոյն դու եւ ժանտ,
 իբրեւ Ղստուած զըղջանայր,
 Թեպէտ կամէր համօրէն
 առնել անճեւտ եւ անայր,
 Օջամբս կենաց քոյ կարճեաց,
 եւ կասեցոյց ի քայլէ,
 Վաղակաւորդ քո այդ
 զի՞ ի ձեռին քում փայլէ:
 Ըճեալ սուսեր բղմիջով,
 եւ բղգօտում իւր սակուր,
 Բապառնայ ոմն բղմարդիկ
 տալ գազանայ կերակուր:

Օգմանց ըզձեռս կրարել,
 զայլ ոք առնել ահանջատ,
 Ղերել ըզկին եւ ըզծեր
 յերկիր օտար եւ անջատ:

Ար շահ կայցէ քեզ, այր դու,
 կամ զինչ օգուտ քեզ անտի
 Աւեալ կարծիս վայրենոյ
 եւ մօլերոյ եւ ժանտի:

Ըզպատերազմբդ ցածոյ,
 ընդ նրմանուոյդ քում հաշտեայ,
 Չկարեն ըզքեզ առնել տէր
 նիզակատէզ եւ աշտեայ:

Համօրէն քո է երկիր,
 եւ ոչ են պէտք զեղարդեան.
 Տէր եւ ծառայ են իշխան
 երկրին բերոյ եւ արդեան:

Այլ տես զիարդ ոչ յազի
 ազահու թեանքն ծարաւ:

Յանկայ փակել զամենայն
 դող ընդ իւրով առպարաւ:

Անշէր սա իմ եւ սա քո,
 իւրաքանչիւր կայր ցածուն:

Ամբն դրաւեալ զայլոյ անդ,
 եւ ասէ իմ է ամուն:

Այլ զք ըզդեա մի կալեալ,
 եւ կամ փոքրիկ ինչ վառակ,
 Որպէս թէ իւր ինչ, թողոյր
 եւ տայր որդւոցն կըտակ:
 Այսօր ըզծառ մի կալաւ,
 վաղիւ ողջոյն ըզմայրի,
 Աւ կոչեցաւ թագաւոր,
 ամեալ ըզսուր երկայրի:
 Իշխանութեանն մեծի
 կացոյց սահման դայս առաւ,
 Սակայն ընդ հուպ ի մեւս յայլ
 զաջ իւր վառեալ կարկառու:
 Տիրեցին ազգք ոչ սակաւ,
 բարեղացին եւ Պարթեւ:
 Եղէքսանդրոս զօրագոյն,
 զողցեա ըզհոգմ արար թեւ,
 Արթաւ ի ծագ աշխարհի
 զօրու մեծաւ եւ ծանու,
 Սինչեւ հասեալ յայն երկիր՝
 որ ըզմետաքս մեր հանու,
 Աոր պետութեան հիմն կարկ,
 կոչելով հաւ ըզօքրուան:
 Իցէն երկիրն կացոյց
 իբրեւ հօտից հանգըրուան:

Իսկոյն յարդարեալ երկիր նոր,
 եւ թօթափեալ զապաւառ,
 Լաւես անդրէն յիւր վերայ
 շինեալ քաղաք եւ դաւառ:
 Լա թագաւոր մեծազօր
 որոյ ժառանգ է որդին,
 Իշխանութեան ցանկացեալ
 եւ կալուածոց երկրորդին.
 Աչ կայ երբեք, ո՛ր երկիր,
 առանց արեան քո յատակ.
 Զիշխանութեան տէնչութիւն
 ցածուցանել չես առակ:
 Աշխատ ցանկացողս տեսցես
 դու ծիրանւոյ եւ թագի,
 Լնկարդ փառացրն ծարաւ,
 որպէս ասեն, ոչ յագի:
 ԻՐԻՆԻ մարտիւ եւ զինուք
 զիւր իրաւունքս վարէ,
 թողեալ զԼստուած շրջայաւ
 մարդ յաներշոյլ խաւարէ:
 Լստուած կոչեն զամենայն
 որ զարմանաց ինչ գիպի.
 Լզդահամարս իմրն գից
 կարգեն յիւրեանցրն վիպի:

Ար զառառայելսրդ զօգես,
 զարմանալիդ դու նոտար,
 Աստուածութեանքն պատիւ
 գամ մի ըզմիտքս քո տար:
 Լուր մըտադեւր աղէ դու
 որում ըզքեզ յորդորէն,
 Լս ինքքն քում իսկ անձին,
 գիտել զԱստուած քո զլրէն:
 Կա ծառայից ի հարկի,
 դու արարած ինքնատէր,
 Սոռացեալ զայն որ ըզքեզ
 անմահ շնչովդ պատէր:
 Երեզական³¹ ընդ որոյ
 քաղցրր տապովն ջերար,
 Սատուցեալ զոհ եւ նրէր
 կոչես անձին բարերար:
 Գութ եւ խրնամ յանշնչոց
 յուսալ քեզ ոչ է վայել.
 Գոյ խնամակալ քեզ յերկինս,
 ի բարձրութիւն նորայ ել:
 Շահապետ զոմքն կարդեալ
 ի ծովն մեծ եւ հանդրին,
 Բնդունի զոհ եւ նրէր
 նորա պատկեր եւ անդրին:

Պարսիկք բոկրակ պաշտեցին,
 և Կանգնեցին աարուշան.
 Եւ նուիրական և և մեզ ուց
 և և մեծ քաղաքն Շուշան:
 Սեծ էր առ Զոյնրս կարի
 շերմէս որ այն ինքն է Տիւր.
 Եւ մեծարեալ Նպօղոն,
 բղձապատու՛մ և և գէտ իւր:
 Ահաք բղձահագրն պաշտեն,
 սյլք զահեղ ոմնն Տիւտան.
 Քուրմ՝ և և դրօշեալ և և թերափ
 իւր առանձինն են ի տան:
 Փայտ մի անկեալ և և փրակեալ,
 որոյ հաղիւ մասնն զոյր,
 շիւորն քերեաց ուրազաւ,
 և և պաճուճեաց ի սրնգոյր:
 Զանկարծ եղև այն Նստուած,
 առաջի գոյգրն փայտին
 Ի յաշտ առնել և և զենուլ
 քուրմքն նոցա տըւայտին:
 Սինչ եւ Զանա՛մ յուցանել
 զունայնութիւն նըրիւրիդ,
 Եւ ի պատաղուոց իմաստունք
 զան մեծարել զՆաիրիդ³²:

Նաժկեալ ոսկերք իւր անդէն
 կան ընդ հողով յարամուր,
 Եւ մեծարի ընդ նորա
 վեճ մի ըստուար եւ ամուր:
 Նունքը կրկնեալ տան պատիւ
 մինչեւ եզին եւ իշուն,
 Զի Բնավթիւրն նոցա
 կերպարանեալ էր ի շուն:
 Իսկ առ որդիս Բմնայ³³
 եւ որոց հայր էր Լսաւ,
 Հանապաղ ծախս եւ արիւն
 եւ ըսպանումքն տեսաւ:
 Հաճոյց արեամբ ըզՍեղքոմ
 մանուկ մատաղ ըստընդեաց,
 Ի զիւրկըս մօրքն բարձեալ,
 որ զարտասուս իւր պընդեաց:
 Ահ զոր պաշտեսըդ, Ափաբ³⁴,
 անագորոյն եւ զազիր,
 Սի, պատուականդ, անարգեալ
 ի քո պատուոյդ նըւազիր:
 Սի, աղաչեմ, ըզքո յոյս
 ընդ աղտեղին հարըստեր,
 Կորուստ անձին եւ ոգւոց
 պատանեկին եւ զըստեր:

Բնակէր, գրասեւրք Օսյղանու²⁵,
 Են գառին ձեր արտասուք,
 Արով ողբայր զՄդովնիդ,
 պատշաճ կարգօք եւ դասութ:
 Եւնմիկ զոր հար եւ ետպան
 պիղծ ատամամբքն վարաղ,
 Հիմ յօրինին ամ յամէ
 այդ յօրինուածք եւ տարաղ:
 Եւ դու աշխարհ յունական,
 որ կարծես զանձն անմոլար,
 Սի ընդ նոսին գոնեայ դու,
 ի տարեկանրս քս լար:
 Բայց նա ի նոյն ոչ սակաւ
 յանձնէ եմոյծ եւ յաւել:
 Բազմութեամբ զիցըն կարծէր
 զանմրտութիւն իւր քաւել:
 Եւմահութեանրն կարգի
 ետուր բազում ինչ նրէր,
 Ետդասըն քս ընդ երկնիւք
 ծանրացեալ իմըն թրւէր:
 Եւեալ ըզդիս աշխարհին,
 ուր կայր իշխան փարաւոն,
 Սուծեր ի թիւ այնոցիկ
 դու եւ Նիմփայս եւ փաւոն:

Եւ շահապետըս գեաւոց
 եւ անտառաց եւ դաշտի ,
 Իւրաքանչիւր առանձին
 իւրով պատուովն պաշտի :
 Եւ ոչ աշխարհն Հոռոմոց³⁶
 Թերանալ յայդ ըմ ներեաց ,
 Ի զնոյն պատիւ եւ պաշտօն
 ուսաւ յիւրոցն գերեաց :
 Ընտինոյս գրչխովին
 եհաս ի գիցն պատիւ ,
 Ար ի խաւար թաղեալ կայր
 յանկարծ եղեւ նրմա տիւ :
 Օւերակուտին հրամանաւ
 անդէն Ըստուած յարդարի .
 Քան ըզմարդկան բազմանայր
 Թիւ Ըստուած ոցն կարի :
 ՔԱՆԻ փառաց է , երկիր ,
 քեզ ըզհետ այդ ըմ պրնդել .
 Ըստուած եղէն բընութեան
 եղեր ծանօթ եւ ընդել :
 Պնասցուք արծաթ ի ձեռին
 ի մեծարել զիւր բազին ,
 Նա բարբառի եւ փոքունց ,
 ուրք երկիր այն ըմ պագին :

Անուն հրաման եւ պատմն
 Ղիբէաստան³⁷ եւ Նեղոս,
 Լ: բնակութիւն եւ կայան
 նորա Ղեզփիս³⁸ եւ Ղեզոս:
Խ Ղովգովնէ³⁹ յանառի՝
 յորում առատ է կաղին,
 Հրամանք ասել զամենայն
 եւ ոչ միում զանդաղին:
Այլ զինչ օգուտ եղեն քեզ,
 զի զոր գալոց են ուսար.
 Բջհրամանացն սահման
 դարձուցանել մի յուսար:
Օ ի գիտելովդ բզլարիս,
 որ դիպիցին առյապայ,
 Առաւել եւրս տանջիս.
 զայն հոգ ի բաց տար հապայ:
Սակայն ինձ չէ փոյթ, ասէ,
 թէ զիս գիտելն նեղէ.
 Հատ է զի ես խելամուտ
 եւ կանխադէտ յայն եղէ:
 Թէ ոչ յրնդերբս զրուն,
 գեթ ի թըռչնոց փորտաին.
 Ընզօր հրամանք, որ յիւրեանց
 պաշտօնէից իսկ խտաին:

Յայս ի սոյն իմքն ջանան
 ամենացիք եւ Հոռոմք .
 Ուր Քաղզէից եւ Յունաց
 իմաստութեանքն ճոռոմք :
 Օյնչ են խորհուրդքդ այդդքիկ,
 զորոց պատմել չէ հրնար ,
 Քեզ՝ որ ի նոյն յառաջին
 մատաղ տիպրդ սրնար :
 Մինչդուք ծածկել զանհանճար
 մուրում թիւն ձեր ջանայք ,
 Ի մէջ Հրէից⁴⁰ քարոզեն
 անգէտ մանկունք եւ կանայք .
 Մի է, ասեն, արարիչ,
 յորմէ մարմին եւ հոգի,
 Եւ հասարակ արարաւ,
 եւ նոյն նովաւ նորոգի :
 Ար էն միայն սիրելի,
 անբաւ ի վեր քան ըղբան ,
 Կոչի անուն իւր Ար էն ,
 անհաս, առանց բակրգրան :
 Իբրեւ զի մեծ է անչափ ,
 որ ի նոցունցրն ճառի ,
 Աւտաի աղէ այդչափ լոյս
 յայնքմ՝ մըլթին գաւառի :

Այս ազգ միայն եւ երկիր
 եղեւ ազատ ի մրրբէ,
 Եւ տէր պաշտպան է նոցա,
 եւ ի վաշտացրն փրբէ:
 Արքանշէին եւ հրդօր,
 որոյ անհատն բանիւ,
 Կաց արեգակն ի կայի,
 եւ կասեցոյց զիւր անիւ:
 Եւ ի բնութեան օրինաց^Ա
 ինքն զոր ետրն բառնայ.
 Նորայ ձայնին են հրաւ,
 եւ ի հարկի կան առ նայ:
 Անբշանայն յիշատակ
 գրոշմեալ բերէ աւանիկ,
 Ի տարեկանքս տօնից,
 այս ժողովուրդ անդրանիկ:
 Աւիցութե զինչ այն իցէ,
 զոր մեզ ճրդիւ աւանդէս,
 Ար եւ ետես զՆստութոյ
 ըսքանշէլեացն բղհանդէս:
 Հանկարծ մարթէր հարկանել
 զայն պատմութիւն ի շարի.
 Մինչ ժողովուրդն ի թիկանց
 ի թընամեայ պաշարի,

Էրձու ըղծովքն կարմիր
 դաւադանաւ մարգարէն .
 Նոյն ի ծառաւքս նոցա
 ջուր բըղխեցոյց ի քարէն :
 Յանկարծ զալիս իւր արգել,
 զահի հարեալ Յորդանան,
 Եւ պաղին ջուրքքն կակուղ,
 եւ ոչ յատակք իւր թանան :
 Ճըմարտասէր դու աղէ,
 որ մինչեւ ցայդ վայր եկիր,
 Հիացիր, զայլքս թողեալ,
 բնդ մարգարէս հոգեկիր :
 Վան հրամանացքն սրտոց
 մարգարէից Աղոբայ,
 Լուր դու սոցա բարբառոյն,
 ճըմարտագոյնք են սղբայ :
 Ի ՀԵՆՎԻԴՈՏԵՆ⁴² էր աշխարհն,
 ոչ ուրուք բերքքն կորեան,
 Խաշինք իւրեանց բազմածին,
 եւ հունձ առատ եւ ցորեան :
 Սինչեւ այնպէս իմանալ,
 եւ համարել իսկ, եթէ
 Լոյն աւետիքն Լստուծոյ
 զաստէն իրաց եւեթ է :

Արդ յայնպիսի օրերոյ,
 ոմանք ելին եւ յարեան,
 Աստուածագէտք, հոգեկիրք,
 անփոյթք մարմնոյ եւ արեան:
 Շրջին մորթովք⁴³ այծենեօք,
 Թափառականք ի դաշտի,
 Թողեալ զաղմուկ քաղաքաց,
 եւ որ ի շէնքս պաշտի:
 Սակայն եկեալ կըշտամբեն,
 եւ ոչ առնեն քեզ երես,
 Եթէ երբեք զեղծանիս,
 Թէպէտ ոչ այնքմ ներես,
 Իսկ հրամանաց բարձրելոյն
 եւ ի սրբոյն քում գրեւայ,
 Ով Թագաւոր, բողոքեն,
 եւ անհաւան դու Հրբեայ:
 Ա ի գանից ինչ գողան,
 ոչ ի պատժոցրն Թաքչին,
 Են յուսալիցք եւ վրստահ
 ի բան իւրեանց առաքչին:
 Ի նըշաւակ եղեն քեզ,
 դու նենգաւոր եւ աղու,
 Որ շարչարեսդ ըզնոսա,
 Թըշնամանօք եւ ծաղու:

Վհուրձ ըղգեցեալ ընդ ձորձոյն,
 եւ ընդ դօտւոյրն շըւան,
 Ի նեղութիւն եւ ի բանտ,
 եւ ի տանջանքս արւան:
 Սէպ Տալածեալք ի տանէ,
 ոգեպահոյն կարօտ,
 Ընդ վայրասունքս խընդրէ
 իւրաքանչիւր զիւր արօտ:
 Պատգամաւորք Ղստուծոյ,
 որոց երկինք են կայեան.
 Ղստուած զայդին իւր թողցէ,
 գոչէր պատգամն եօպեան:
 Եւ եղիցին երկինք նոր⁴⁴,
 ի տալ ցօղոյն ըզտարափ,
 Օտղիւնցէ նուշըն ծաղիկ,
 արկցէ ըզբոյն իւր կարապ:
 Եղիցի նոր եւ երկիր,
 եւ ընդելցի ձեզ բօրեան:
 Վայլ ընդ դառին ճարակի,
 եւ առեւծ խառն ընդ կօրեան:
 Եւ տեսանօղ բարբառի,
 արիւն, ասէ, երբնջոց,
 Սի առ Ղստուած յաւիտեան
 լիցի մեղաց ձեր ջընջոց:

Եւ ընդ միոյ տաճարին,
 ուր ժողովուրդքն չըւէր,
 Բնդ ամենայն խակ երկիր⁴⁵
 մատուցի սուրբքն նըւէր:
 Ղաւ ժողովուրդրդ կրդկեաց,
 զօր փրկութեան քո իմաց,
 Վեղ արձակին կարապետք
 թագաւորին Սաղիմայ:
 Իբրեւ այդպէս քարոզեն
 զանճառ փառաց Վրիստոսին,
 Եւ ինչ ինչ աղէ յանկարծուտ
 տաղնապեցոյց ըզդոսին:
 Արդ փառացն աւետեզք
 լըցաւ հիւսիս եւ հարաւ,
 Նոյն քարոզի եւ մեռեալ,
 ծածկեալ յարին եւ շարաւ:
 Չէր նորա զեղ⁴⁶ եւ տեսիլ,
 տեսաւ կախեալ ըզփայտէ,
 Ի կենարար յարենէն
 ի փրկութիւն մեր ցայտէ:
 Բնդ անօրէնս համարեալ,
 եւ ընդ օտարսն զենաւ,
 Իբրեւ զորոջ անարատ,
 եւ սրպէս զառքն զենաւ:

Օղորդք պատճառքս խնդրել
 մի հեռագոյն ինչ գրնար,
 Կանխաւ աղղել ինչ ումէք,
 բաց յՆստութոյ, չէ հրնար:
Սի քան ըզկամօրն նորա,
 զայլ ոք կարծեր եւ խաբիր,
 Ո՞ մատչիցի յանմատոյց
 յայն սրբութեանքն դարիր:
Նոյն է որ զիւր միամին,
 փոփոխելով ըզնրկար⁴⁷,
 Ացոյց իւրոց ծառայից,
 Եւ մեծազօր եւ տրկար:
Տացէ, առնն, աւանիկ
 զահաւոր տէրն թեման,
 Կակղացի յայնժամ ձրմեռն,
 եւ խրատութիւն եղեման:
Եստուած հրգօր եւ իշխան
 խաղաղութեան եւ մարտի,
 Երկիր լըբիւ համօրէն
 նորա ձեռամբքն պարտի:
Եւ թագաւորք⁴⁸ որ ընդ շուք
 նորա փառացրն խանդան,
 Ակեսցեն շուրջ ըզնովաւ,
 ոտից իւրոց պատուանդան:

Ազգաց յապայն եկելոց
 զարքայութիւն իւր ամէ.
 Յետ այնորիկ վերալից,
 Կապուտակեալ յարածէ,
 Նա մեռանի ի ցաւոց,
 որպէս հովիւ խաշնարած.
 Աւարառուաց եւ գերշաց
 անկեալ կայ հօտըն տարած:
 Յօր խոցեցինն, հայեցան.
 եղեւ նա խոչընդ ական,
 Աւառ աղէտսըն բարձին
 եղերամարք բղկական:
 Անդուստ հոգւովըն Վաւիթ⁴⁹
 բղնա տեսեալ աւանդէ.
 Քան զարուսեակ⁵⁰ եւ զարեւ
 ծընեալ յառաջ յարդանդէ:
 Ա՛ւ թագաւոր եւ օծեալ
 յաջորդելոց բղձեւին,
 Նոյն հնազանդեալ եւ ի մահ,
 հարաւ ի փայտ եղեւին:
 Սարգարէին՝ որ անդէն
 ի Վաբեղոն կայր գերի,
 Զերկուց իրաց կատարած
 եցոյց Աստուած անթերի:

Իւրում որդւոյն միածնին ,
 որ յիւր աթոռն նըստաւ ,
 Տայր հայրն թագ³¹ եւ պատիւ
 իշխանութեամբ հարըստաւ :
 Այլ շրջեցաւ ամենայն
 փաղափարակի եւ արագ ,
 Եղծաւ պատիւ Օծելոյն³² ,
 ինքն զենաւ պատարագ :
 Եւ քահանայն մեծ անկաւ ,
 եւ ընդ արիւն թաթաւէր ,
 Եւերեցաւ եւ տաճարն ,
 ոչ զոյր հարսին փեսաւէր :
 Նոյն յայտ արար եւ կարգաւ
 ընկենդութիւն եւ դարան ,
 Յորմէ հըզօր պետութիւնք
 կործանեցան եւ հարան :
 Վեզ , Բաբելոն , ի Պարսից
 կալան ըզդէմ եւ հարին ,
 Ետուն կոխան օտարաց
 ըզցանկալիս աւարին :
 Աղէքսանդրոս զօրացաւ
 ընդդէմ Պարսից , եւ յարեաւ
 Եհար ի սով եւ ի սուր ,
 կարօտ հացիւն զարեաւ :

Անուշ բզմեթնն Պարսից,
 Ի Հռոմնոց գունդք հաստան,
 Հարան եւ Յոյնք համօրէն,
 ոչ գոյր վերացրն պատան:
 Այլ եւ դու, մայր^Յ քաղաքաց,
 Ընդ յաղթութիւն քո փրքար.
 Եւ դու յայլոց աւասիկ
 եղեր նրկուն եւ լռքար:
 Այլ ոչ եղծար բովանդակ,
 նորոգեսցիս դու կրրկին,
 Եւ որք Ի քեզն փութան,
 Ընդ հովանեաւ քո փրրկին:
 Ան. ոչ միայն բարբառովք
 մարդարէիցրն մատեան,
 Յայտ յանդիման գուշակեաց
 հանդերձելոցրն զատեան.
 Այլ եւ Աստուած զոր օւնէր
 առնել յապայն Ի մրտի,
 Զայն ամենայն նրկարեալ
 օրինակօքրն գրտի:
 Օյ զոր անշունչ բերանով
 պատմէր քարտէս եւ մելան,
 Զայն յօրինակսրն տեսեալ
 աչք մեր կանխաւ ընդելան:

Առ Աբրահամ զիւր որդին,
 եւ ի խարոյկ անդրբ բեր,
 Սի ուրանալ դու ըզրուն
 նըկարագիրն լըրբեր:
 Լը միամօր զոր ծընաւ
 անցեալ զաւուրբք իւր Սարայ,
 Բջնա զենուլ պատրաստի,
 ընդէր աղէ, յայտ արայ:
 Բնդէր եւ այլ ոք եղբայր,
 վըտարանդի ի տանէ,
 Զիւրոց եղբարց վաճառեալ,
 բարձ եւ պատիւ գրտանէ:
 Աղեւ սովոյն կերակրիչ,
 եւ աճեցոյց ըզպարէն,
 Լգիտ յիւրոցըն շարիս,
 եւ ոչ դարձոյց փոխարէն:
 Աբրահմբ գառինն սըրսկեալք
 յերբայեցւոց ոչ անկան,
 Դարձաւ հրեշտակին տանջիչ,
 եւ սատակիչ անդրանկան:
 Բնդէր յայնչափ բաղմութեան,
 որ կոտորին անխընայ,
 Ի նըշանէն մեկուսի
 վաղակաւորն գընայ:

Բարձրացոյց զօձըն Մովսէս
 յանապատին դադարման,
 Զի որ ի նայն հայեացին,
 առնուցուն դեզ եւ դարման:
 Յաւուր ողբոց եւ կոծոյ,
 մինչ քահանայն մեծ Թադի,
 Հալածական եղերոց
 է որ երգոց եւ տադի:
 Յիւրեանց քաղաքսն դառնան,
 ոչ երկուցեալ ի դաւէն,
 Յորմէ յառաջըն փախեան,
 խընդրել իւրեանց ապաւէն:
 Յարդարոց ոմըն ծրփեալ
 եւ տատանեալ ի նաւի,
 Ըսեալ ի ծով ընկենուն
 եւ պատուհասին քաւի:
 Ի փոր կիտին մարդարէն
 զիւր կերակրիչըն զովէ,
 Յերիւր աւուր նորոգեալ
 զայ միւսանգամ ի ծովէ:
 Օչոյս ամենայն կանխագոյն
 եցոյց Ըստուած ըստ կարգի,
 Ընկելով զազգ իւր ընտրեալ
 մարդարէիւք^{ՅԱ} մեծարգի:

Եւ ես տեսի աւառիկ
 դայդ ամենայն, եւ ուսայ
 Եթէ Լստուած՝ յոր Հըրեայն
 ակըն կալեալ դեռ յուսայ,
 Օր կանխագոյնըն պատմեաց
 զարքայութիւն իւր գընէ.
 Չորմէ առեալ եմ երգել,
 յեռեալ անդուստ ի բընէ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹՒԻՆՔ

Պ. Ա Ս Ն

ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԳՈՅ

1. Ի ՄԱՅ, ամենայն քրիստոնէիցն ազանդոց չառնեմ ինչ ընտրութիւն. քանզի այն ինչ ի մտի կայ զի ճշմարտութիւն քրիստոնէութեան կրօնից յայտ արարից, եւ ոչ՝ թէ կաթողիկէ համաշխարհական իցէ եկեղեցի Իբրեւ մնա ի կատարել վնիցի վեցերորդ երգըս, զնոցանէ որ ի մէնջն ճեղքեցան, ճառեցից:

2. Տաճիկք ճշմարտահաւատ անուանեալ կոչեն զանձինս. այս անուն յորջորջանաց է այնոցիկ որ զհետ երթան մարդարէին ստոյ. բայց թէ ճշմարիտ իցէ աւետարանն, ապա խաբերայ է նա, զի հակառակ աւետարանին զկրօնն կարգէր. իսկ թէ սուտ իցէ աւետարանն, տակաւին սուտ գտանի, զի նովա իմն ճոխանայ, եւ ասէ իսկ թէ առաքեցաւ զի զաւետարանն հաստատիցէ:

3. Ասի թէ Մահամէս ցառուցեալ մեկքացւոցն, որ քաղաք ծննդեան նո-

բա էր, ուստի եւ փախստեաց հալածա-
կան լինէր, կամեցաւ զի ի Մեղինէ քա-
ղաքի թաղեսցի, ի նմին քաղաքի կայ
գերեզման նորա, ուր խուռն յամենայն
կողմանց ընթանան տաճիկք, որոց
պարտ է մի անգամ զնոյն տարաշխար-
հական ճանապարհ հարկանել:

4. Ասեն թէ Մահումէտ հաւուս ցորե-
նոյ յականջն գնէր, եւ աղանի մի զոր
ընտերացուցեալ էր, դայր առնոյր զցո-
րենահաւան, եւ նովին կարծեցուցանէր
որպէս թէ երկնաւոր ինչ հրամանաւ
եկեալ խօսիցի աղանին: Հռեղանդոս
ի ճառսն զորս վասն կրօնիցն Տաճկաց
արարեալ է, այնմ հաւատալ շատու-
յանն, զոր Գրոտեայ կանխաւ պա-
տմեալ էր: սակայն Բայիդոս ի տեղե-
կաց որ անդստին յաշխարհէ անտի է-
ին, լուեալ ասէ, թէ ի կալուածս ու-
րեք մեկքացւոց քաղաքին գտանին ա-
ղանիք, զորս իբրեւ նուիրականս մե-
ծարեն, զի համարին թէ յաղանոյն
որ ընդ մարգարէին խօսէր, սերիցին:
Այս թէ իցէ ճշմարիտ, զայն որ ա-
սացան հաւատարիմ առնիցէ:

5. Մահումէտ խոստովան լինի, եթէ
Մովսէս նախ յերկնից առաքեցաւ, եւ
թէ յետ Մովսէսի եկն Օծեալն, զոր
նա Բան անուանէ. եւ ասէ զնմանէ զայս
մեւ օրինակի. Օծեալն, ասէ, Յիսուս,
որդի Մարիամայ, մարգարէ եւ առա-
քեալ Աստուծոյ, բան նորա եւ ոգի:
Հրեայք ասեն թէ ի խաչ հանին զնա:

այլ ոչ զնա ինչ, այլ զայլ որ որ նմին նման էր, հանին ի խաչ: Աստուած զնա բարձրացոյց, եւ եղիցի նա վկայ դատախազ ի վերայ նոցա յաւուր դատաստանի: Արդ եթէ Յիսուս մարգարէ եւ առաքեալ է, ապա Մահամեա այնպիսի ինչ որ չէ:

6. Չգիտեմ ընդէր Բայիդոս վասն կրօնիցն տաճկաց ասիցէ, թէ քան բզբրիստանէից կրօնս առաւել ընդ ամենայն աշխարհ տարածեալ է: Ի զուր է կշռել զերկիրն մեծաւիգ մեծատարած ուր տաճիկք բնակեալ են, ընդ երկրին՝ յորում քրիստոնեայք նստին. այլ ի թիւ համարոյ մարդկանն որ զերկոսին կրօնս ունիցին, հայել սդարտ է: Եթէ ամենայն ազանգք քրիստոնեից ի մի վայր դաշցեն, անհնարին առանց չափոյ թիւ համարոյն լինիցի. լի իսկ է երկիր քրիստոնեիք: Տաճիկք աշխարհս բազումս ստացեալ ունին մեծանիստ մեծութեամբ, այլ ոչ ինքեանք միայն ի նոսա բնակիցեն. յունական եկեղեցին կարի բազմաժողով է. բազում ազգք քրիստոնեից են ի մէջ տաճկաց, այլ ի մէջ քրիստոնեից տաճիկք ոչ գտն:

7. Կոյս այս ինքն առանց ապականելոյ է եկեղեցի:

8. Սուրբն Յովհաննէս ի յայտնութեանն ասէ, թէ Գառնն, իրրեւ առնէր Աստուած զաշխարհս, զենաւ, որ բազում օրինակօք ճշմարիտ է, նախ զի Աստուած կարգեաց զգիրն յաւիտեանա-

կան մահուն եւ շարշարանացն Քրիստոսի. երկրորդ անգամ զի ի ձեռն մահուն նորա, որով պատկեցան, որ յԱզամայ հեռէ մինչեւ ց-Քրիստոսս էին, հաճոյ եղին Աստուծոյ. որպէս եւ նովա, որ անգստին ի Քրիստոսէ մինչեւ ցկատարած աշխարհի իցին, առնին հանոյք աստուածութեանն. երրորդ անգամ զի զոհս զորս նահապետք եւ քահանայք ի հոռի մատուցանէին, առաջ օրինակի էին զոհին զոր մատուց կեցուցիչն աշխարհի:

9. Աւագ որեարն կէին ամս եւթն կամ ութ հարեւր. ի ժամանակին, յորում Մովսէսն էր, զոյին մարդք որոց զՅոփսէփ տեսեալ էր, որոց հայրն ըզ-Սեմ, եւ սա զՄովսէսն ապա, եւ սոյն զԱզամ տեսեալ իցէ: Եթէ Մովսէսի խորել ինչ ի մօտ կայր, ոչ այնպէս սա կաւ արամբք յարարչութենէ անտի աշխարհի կարգէր զազգահամարն:

10. Զիք ինչ այնպէս զարմանալի, որպէս փայլմն եւ մտադիւրութիւն զոր Հրեայք ունին յանձինս իւրեանց ի պահել զօրէնսն, զի մի կամակորիցէ ոք եւ սյլ իմն ընդ այլոյ գրիցէ, որ կամ յանգիտութենէ զպրաց եւ կամ ի շարութենէ թշնամեացն գիպիցի: Եւ հնարս այնմ իմացան սքնու զոր ցանկն կոչեն օրինաց, եւ ցանկն թշնամիք ինչ է. նախ ազգի ազգի նշանակոյք նշանակեն զանունսն, որովք յառաջագոյն ընթեռնութիւն իսկ. երկրորդ զամենայն բաժինսն

և զգլուխս եւ զանուանս եւ զանուան-
ցըն զնշանագիրս վարկանին, որպէս
զազփն այլովքն հանդերձ, ուրոյն իւ-
րաքանչիւր գրոց եւ ամենայն գրոց օ-
րինաց միանգամայն, եւ զկիսոյ գրոցն
զնշանագիրսն նոյնպէս նշանակեն: Մեր
վարդապետք, առէ ոմն ի նոցանէ, ա-
սացին թէ յօրէնս վաթսուն բերք նը-
շանագրաց իցեն, ըստ թուոյ իսրայե-
ղացւոցն: Բայց վարդապետն Սայազի
հաւատեալ յայտ առնէ եթէ ութ-
սուն բերք իցեն. ինչ չկոյ ինչ հարկ ի
վերոյ զազգի ազգի միասն միարանել:
Լուսաւորեացէ Լստուած զաշս մեր
յորժամ Օծեալն եկեացէ. ամեն: Լւա-
սիկ զեղեցիկ իմն բարուրք, ցանկալ Օ-
ծելոյն զի զթիւ համարոյ նշանագրացն
օրինաց ուսանիցին, փոխանակ զի պարտ
եւ պատշաճ էր փափաքել այնմ, զի զո-
գի նորա բնութիցին:

11. Չայն գիր որ զնոսա անպատուէ,
առէ Պապրազիս, նորա կենօք շափ պա-
հեն. ապն նշանակ ստուգութեան է ո-
րոյ օրինակ ինչ յաշխարհի չիք, եւ ոչ
արժատք ի բնութեան:

12. Լյս այն է զոր մարդարեն Ոգեկէ
առէ. Լւուրս բազումս նստցին որդիքն
Խորայէզի առանց թաղաւորի եւ ա-
ռանց իշխանի եւ առանց պատարագաց
եւ առանց սեղանոյ եւ առանց քահա-
նայութեան եւ առանց յայտնութեանց:

Երեք ինչ նշանաւորք ի վերոյ Հրէից
կան. առաջին՝ անշափ թիւ համարոյ նո-

ցաւ, թող զահագին կոտորածն որով
կոտորեցան նոքա ընդ իշխանութեամբ
ինքնակալացն Հոռոմաց, եւ ի բազում
հալածանս զոր յեազն կրեցին: Եր-
կրորդ անգամ, զի թեպէտ եւ զբուեալ
են վայրավառինք ընդ ամենայն երկիր,
եւ ասելի եւս են ամենայն ազգաց, բայց
տակաւին տեւեն. երրորդ անգամ յա-
րել նոցա ընդ օրենս, թեպէտ եւ յի-
րեանց իսկ մտաց կշտամբեալ յանդի-
մանին, եթէ ժամանակ օրինացն ան-
ցեալ է. եւ հակառակ այնմ յոր մի-
տէինն, զի որք առ մարդարեայն եւ
առ թաղաւորք, մինչ դեռ տաճարն
եւս կանգուն կայր, հանապազ կազմք
եւ պատրաստք էին դառնալ յօտարո-
տի կրօնս, յետ աւերածին յիրեանց
կրօնս հաստատութեամբ յարեալ կան,
զի հանապազորք ընծայութիւն եւ օ-
րինակ մեզ լինիցին: Այգպէս ի կրօնսն
յարել պատմաւոր բազմամաղոյ նոցա է,
զի զամուրին լինել անէծս համարին.
նա եւ շխառնակին իսկ ընդ այլոց ազ-
գաց. զի ոչ միայն ինտամութիւնս ընդ
նոսս ոչ խառնեն, այլ եւ կերակրոցն
խտրութիւն, զի զայն ինչ՝ զոր ինքեանք
պատրաստեն, ուտիցեն, արգել եւ խա-
փան լինի նոցա զի մի զուտղ սեղանոյ
այլոց լինիցին: Նմին իրի իսկ, արհա-
մարհեալք եւ ասեցեալք ամենայն ու-
րեք, զեափն եւ արարս ստանալ չկա-
րեն, այլ ի վաճառաշահութենէ կեանս,
եւ վասն այնորիկ իսկ ընդ բնաւ աշխարհ

ցանեալ եւ զրուեալ են : Սովին օրի-
նակաւ ի զլուխ ելեալ կատարեցան
կանխախօսութիւնքն : Ի ժողովրդեա-
նքս յայսմիկ՝ որ հանապազ փշրին եւ
երբեք ոչ սպասին, երեւի զի թեպէտ
եւ խռակցան, սակայն տակաւին սլա-
հին սքանչելապէս : Իրրեւ զկային են
արեամբ արդարոյն շաղախեալք : Երեք
եւ տատան եղեն, բայց ունին նշանակ
յանձինս իւրեանց զի մի որ սպանանի-
ցէ զնոսա :

13. Երկուտասաներորդն է յերեքաս-
սան հրամանակարգ բանից վարդապե-
տութեան հաւատոցն նոցա, զոր սմն ի
վարդապետաց նոցա, որում անուն
Մովսէս ճանաչէր, եւ քան զամենայն
վարդապետս նոցա հանձարեղ եւ ի-
մաստուն էր, գրեաց ասեն : Անիծեալ
լիցին, ասէ, որք զժամանակ Օծելոյն
համարիցին :

14. Քող, որոյ առակ օրինակի էր
այն զոր Մովսէսն արկանէր, մինչեւ
ցայսօր ժամանակի ի վերայ աչաց Հրե-
իցն կայ, սրպէս եւ Պաւղոս ասէ :

15. Գալ փրկչին եւ Հրեիցն խոսել
եւ կոչել հեթանոսաց, երեք մեծամեծ
իրք են զորս առակք օրինակաց եւ մար-
դարեութիւնք որ ի գիրս սուրբս կան,
յառաջագոյն ընծայեցուցանէին, որոց
կատարումն այժմ նորադրանչ եւ զար-
մանալի ամենեցուն թուիցի Չայսգու-
նակ ընծայութիւն ճշմարտութեան
գրոցն այնոցիկ տեսեալ, տակաւին վա-

օրն զոյգն միժարութեան որ ի ժամանակահայտն կանոնսն կայցէ, կամ վասն սակաւութ շմարանութեան անուանցն որ ի մէջ հին օրինակաց կրիցի, երկմտել, այնպէս է որպէս թէ նաւակոծ լինել որ խնդրիցէ, եւ կամիցի զի բնդ մանրախիճ աւագն հարեալ խորտակիցէ զնաւն, յորժամ չիցեն քարինք ի միջի:

16. Զի չեն ինչ նմա պէտք որպէս սյլոց արուեստագիտաց, զի նիւթ ինչ առաջի կայցէ, զոր ի յարգ եւ ի զարգ եւ ի կերպարանս ածիցէ: Մինչ չեւ էր աշխարհս, բաց յԱստուծոյ սյլ ինչ չգոյր. նմին իրի իսկ ասաց Մովսէս թէ ի սկզբանէ արար Աստուած, սյլովքն հանդերձ:

17. Մարգարէական իմն է ընծայութիւն մտաց բանիցն, զի ի ժամանակին իրեւ հատանէր զգատափճիս պարտաւորութեան մարդոյն, տայր նմա եւ ազատին ակն ունել:

18. Ասան էր այնչափ գեղ եւ թերակատարութիւն ի վերայ երկրի կայցէ: Բնդէր եւ ի մարդիկ գոյնչափ մեծութիւն եւ հիքութիւն գտանիցի, հիմ եւ յԱստուած այնքան ցասումն եւ խնամք իցեն: Միտք, որ առեղծուլ զառակս զայս չկարէր: Ըսւ համարէր երկուս արմատս զնել մին բարւոյ եւ մեւսն չարի, քան զմին միայն ընդունել որ անձին իւրում հակառակ իցէ: Սակայն յայանութիւն ուսուցանէ, եթէ հա-

կառավարութիւնը ոչ ի ճարտարապետանոցը դործոյն իցեն, այլ ի դործուածանոցը. որ ոչ այլ ուսուեր, եթէ ոչ ի մեղաց անտի սպրդեաց եմուտ: Կործանեալ է շինուածն, բայց եւ աւերակքն բաւականք են առ ի ցուցանելոյ զնորին մեծութիւն:

19. Բոսուէտ ասաց սքանչելապէս. Մարդն, առէ, յաւեր լինէր, կատարն ի վերայ որմոյն անկանէր, եւ որմունքն ի վերայ հիմանն. բայց իբրեւ զաւերեալքն ի բաց որ առնուցու, ի մնացորդս անոր շինուածոյն որ տապալեցան, եւ զհետս հիմնարկութեանն, եւ զառաջին կերպարանացն նշմարանս, եւ զնշանակ ճարտարապետին գտանիցէ:

20. Եննդոցն դպրութիւն յայտ առնէ եթէ կանուխ ժամանակօք քան ըզֆրհեղեղն եղեւ սկիզբն ճարտարութեանց: Ղուկրեախոս ցուցանէ թէ չէ ի յախտենից աշխարհս, այնու զի նորոգ է սկիզբն ճարտարութեանց: Պուպեայ ասացեալ է ի ճառին զոր վասն մարդոյ արար, եթէ անասունք ուսուցին մարդկան զհանգամանս ճարտարութեանց. մեղուք զչինոզութիւն, խլուրդք զհոգադործութիւն, որդունք զոստայնանկութիւն, այլովքն հանդերձ. Գեմոկրիտէս եւս զնոյն կարծիս կարծէր: Բայց զի՛նչ ինչ ուսանել առտի որ մարթիցի: Բազում ինչ բարուրս ունիմք խոնարհեցուցանելոյ զանձինս առանց խնդրելոյ զայն ինչ որ կարծեօքն

իցէ: Այս ինչ յայտ է թէ ծննդոց գիրք
ասեն եթէ զարուեստական տաւաղացն
նուագարանս, եւ զճարտարութիւնն
գրբեական նիւթս լուծանելոյ որդիք
ազգին կայենի գտին:

21. Յայտնի իսկ է ամենեցուն եթէ
ի հին ժամանակս աղային զալեւր յեր-
կանս Գոյ հին ինչ յունական գիր, ուր
ասի թէ ի ժամանակս Ազոտտեայ
բանութեամբ ջուրց եւս աղային. սա-
կայն թ ու ի թէ հռոմայեցիք շարկանէին
զայն ի կիր, այլ զմուրկն փերեալ ա-
ղային յերկանս. նմին իրի ասաց Ախ-
գիդիոս. Յամաքեցուցանել պատրաս-
տեն հրով, եւ փշրել վիմօք: Անտի ու-
սան զպէտս աղօրւոյն. իսկ ի հոգմոց
լնչելոյ աղալ կարի անապան ի յայտ եկն:

22. Իերոսոս մատենագիր, զոր Յով-
սէպոսն ի մէջ բերէ, զնոյն ձեւ բանից
բառ Մովսիսի պատմութեանն զՅրհե-
ղեղէն վիպագրէ: Արիւղենոս մեւս եւս
մատենագիր, որպէս յԵւսերի գիրան
կայ, պատմէ վասն արկղակերտ տապա-
նին, որով մարդիկ եւ անասունք ապ-
րեցան ի Յրհեղեղէն: Պղութաարքոս ճա-
ռէ զաղանւոյն որ ելն ի տապանէ ան-
տի, եւ եկն եւ յայտ արար եթէ ջերոյ
ժամանակ հասեալ է: Այս բան Պղու-
տարբեայ է ի ճառին զոր արար, թէ
արդեւ ք ջամաքային անասունք իցեն ա-
ռաւել իմաստնագոյնք քան զՅրականս
Ղուկիանոս, ի խօսսն զոր զԱսորոց
դիցն արարեալ է, նոյնպէս զտապանէն

յիշատակէ։ Այսպիսի վկայութիւնք իմաստանոցն հետեանոսաց պարտին ընդ ամեն չարեալ կորացուցանել զայնոսիկ, որ զանձինս առ իմաստունս ունիցին, եւ ծաղր եւ բանդն եւ առատակըս զպայծառ իրս համարիցին, որոց ընծայութեանցն չեղեն խելամուտք։ Բայց ծաղրն նոցա եւ կատակել թերեւս ի ստահակութիւն անիցէ զայնորիկ, որք իրրեւ զնոսա զանդիտութիւն իւրեանց բաժանակից ունիցին։

23. Քսաներորդ իններորդ տուն առաջնոյ գլխոյն ծննդոց զպրութեանն տոյ իմն կարծել, թէ նախ քան զՅրհեղեղն չիւ եւս էր Աստուծոյ ատեալ հրաման մարդկան զանաանոց միս ուտել, եւ որ հրամանակատարք աստուածական հրամանացն էին, կարճէին անտի զանձինս, որ կարի իսկ դիպան այնմ է զոր պետեալսք ասեն, թէ ի դարին որ սակեղէն անուանեալ կոչի, մրդովք միւսյն կերակրէին։

24. Արարչութիւն աշխարհի, առաջին որերոյն անմեղութիւն, եւ անկանել նոցա ի մեղս, դարն սակեղ եւ պղծընձոյ եւ երկաթոյ, Յրհեղեղ ջուրցն յորմէ այր ոմն ապրէր հանդերձ կնաւն, զտիեղերան բաժանել ի մէջ երկոց եղբարց, եւ մարդկան ընդ դիս կոխն, մեծամեծ ինչ գէպք են, որոց յիշատակք ի մէջ այլեւայլ ազգաց ճշգիւ գտակաւ կամ սակաւ ինչ այլափոխ բանիւք պատմին, զի այն ամենայն յառաջ քան ըզ-

լեզուացն բաժանել պատահէր, յոր-
ժամ մարդիկ միաշուրթն համարեցուք
եւ մի ազգ էին: Իբրեւ անջատեցան, իւ-
րաքան: իւր բաժին որ բաժանեցան,
ուրոյն ժողովուրդ լինէր, որ բազում
անգամ զինչ անցք ընդ այլս անցա-
նէին չգիտէին:

25. Ոսկեզէն իմն յառաջագոյն դար-
էր, յորում վրէժխնդիր որ չգոյր, ին-
քնակամ կամար առանց օրինաց հաւա-
տարիմք եւ ուղղագործք էին մարդիկ,
պատիժ պատահասի եւ երկեւղ ի բա-
ցեաց էր. առէ Ովիդիոս յառաջնում
այլակերպութեանցն մատենի:

26. Բազում հին մատենագիրքք, որ-
պէս առէ Հոփսեպոս, վկայեն թէ ա-
ռաջին մարդիկն երկայնակեաց եւ բա-
զմաժամանակեպք էին: Գիրք սուրբ
պատմութիւն եւ վիպասանք զնոյն ինչ
իրս միաբան բարբառին:

27. Ոմանք, որ զտիեզերական ջրհե-
ղեզէն յուրաստ լինել կամին, ասեն
ամբարշտ մտք թէ թիւ համարոյ ազ-
գաց անասնոց բազում է յոյժ, եւ չէր
մարթ նոցա ի տապանի անդ ամբոփել:
Այլ այնմ զոր ասեն, մարթ էր պա-
տասխանի ասնել, թէ առաջին ազգա-
ցն ոչ այնպէս բազում թիւ համարոյ,
որպէս առ հասարակ կարծին, իցէ:
Քանզի մարթի ասել թէ ամենայն ազգ-
շանց անդասին ի միմէ կարգի դալ-
նոյնպէս եւ ամենայն ազգք տանձեաց ի
միմէ կարգիցին: Կորեղք նոյնք եւ նը-

մանք տան պատուղս այլեւայլ եւ ուրոյն նմանութեամբք ի միմեանց, եւ մի եւ նոյն սերմն ծաղկան այլակերպ եւ այլ-ազգի կերպարանս նորին ծաղկան բե-րէ: Բնութիւն՝ որ իմն իմն եւ այլեւայլ է ի մանք մանք իրս, զմիազգի եւ զմե-նակերպ զնաղս ունի, եւ զոր ինչ ի պը-տուղս եւ ի ծաղիկս գործէ, զնոյն եւ յանասունան փնարէ: Սոքին օրինակաւ անասունք յառաջին կերպարանաց ա-նեն դան յուրոյն կերպարանս եւ յա-ռանձին շուք, եւ այլակերպութիւնն որ կայ, յարտարին արարս նոցա է: Թէ-պէտ եւ յարդարումն մասանց արարա-ծոյ մարդկեղէն մարմնոյ, եւ յօրինուած ներքին մասանցն հանապազ նոյն եւ նոյնպիսի է, սակայն բնութիւն այլա-կերպութեամբ իմն՝ զոր ընդ այս եւ ընդ այն մարդ ի միջի դնէ փանն մեծութեա-նքն եւ լայնութեան եւ գունոցն, ան-դրստին ի նմին տոհմէ ի միոջէ հօրէ այլ եւ այլ իմն զցեղան յօրինէ: Ժամանակն եւ բազում այլ պատճառք որ մեզ չի-ցեն յայտ, զայնպիսի փոփոխմանն գործեն. եւ այսոքիկ խաղ իմն բնու-թեան են, որ եւ այնչափ այլովք եւս իրօր թուի թէ զմարդկան բնութիւն, որ քննող իմն է եւ ընդփայրախող, կրթել կամքի առ յամօթ առնելոյ ըզ-նա: Ասացաք էթէ յառաջնումն ազ-գաց անասնոց ոչ այնպէս բազում կեր-պարանք էին, եւ այլեւայլ գունակն լի-նել կազմածոյ մարմնոցն խաղոյ իմն

գործ է, զոր բնութիւն առնիցէ, որ զոր
ինչ միանգամ ի պատուս եւ ի ծագիկս
գործիցէ, զնոյն եւ յանասունսն կա-
տարէ. եւ թէ անտի իսկ է զի ի մար-
դկան միջի ոմանք յաղթք են անգա-
մեփք, այլք փոքրիկ անձամբ, կէսք
սպիտակք, եւ կէսք թուխ եւ այլք
խարտեալ: Այլ քանզի այսպիսի գու-
նակ գունակ կերպարանք յազդէ յազդ
հանապազօրոյ կարգին գան, անհաւատք
որ յամենայն իրաց առնուն պատճառս
երկմտելոյ, այսպիսի ինչ անտի ածեն
զմտաւ, թէ այլեւայլ իմն ազդք մար-
դկան իցեն. եւ վասն այնորիկ իսկ, ա-
սեն, ամենայն ժողովուրդք չեն անդրս-
տին ի միոջէ բնոյ: Ոմանք ի մատենա-
դրաց որ աստուածապաշտադոյն քան
իմաստնադոյնք էին, պատասխանի տը-
ւեալ ասացին, թէ թուին զոյն եկն
յարեցաւ ի տոհմն Քանանու, իրբեւ
նշանակ իմն անիծիցն որովք անէծ Նոյ
զմին յիւրոց որդւոց. եւ անտի թերեւս
յասել իսկ գային, թէ ամենայն սեաւք
յազդէ անտի Քանանու իցեն, որ բնու-
չէ իսկ, ապա թէ ոչ ամաչէին իսկ ընդ
իւրեանց զոյնն. բայց նոքա ոչ միայն
նշանակ ինչ անիծից զթուին զոյն չը-
համարին, այլ եւ բազում գեղոյ եւ
վայելչութեան, եւ զստատանայ սպի-
տակ կարծեն: Այս ամենայն ազդի ազ-
դի կերպարանք ընդ փոխախմամբք են.
որով յայտ առնի թէ արդիւնք ինչ ի-
ցեն որ անցանիցեն, յորժամ պատճառ-

քրն՝ որոց արդիւնքն են, անցանիցեն։
 Չեմք ինչ ամենեւին նման ազգացն, որ
 երբեմն ի մերում աշխարհիս բնակէին.
 զինչ ինչ բնաւ լեալ իցեն առաջին գա-
 ղատացիքն, զորոց մատենագիրք ահա-
 գին իմն զկերպարանսն նկարեն. նոյն
 ազգ գաղարեաց իրբեւ ընդ այլս խառ-
 նակեցաւ։ Արարացիք՝ որ ժամանակս
 բազումս խաղանիացւոց աշխարհին բը-
 նակեցին, եւ յառաջնումն թուիք էին,
 կէսք ի Մարտիանս կոյս դէմ եղեալ
 տարադէմ գնացին, եւ այլք ի Տիւնէս
 չորան։ Որք ընդ արեւմտից կողմն ա-
 փրիկեցւոց աշխարհին սփռեցան, թը-
 խազոյն քան զառաջինն եղեն. իսկ որ
 ի տիւնեւաացւոց կողմանս չորան, եղեն
 սպիտակք իրբեւ զբնակս աշխարհին։
 Արդարեւ ճշմարիտ է, զի եթէ խառ-
 նակել ինչ ընդ այլս շինիցի, նոյն գոյն
 կոյ մնայ մշանջենաւոր. սակայն մի որ
 եւեթ յայտ առնիցէ, թէ չէ պարտ
 վասն այնորիկ ինչ այլ եւ այլ իմն ազգս
 մարդկան համարել։ Ամենայն անա-
 սուն ի չհամազգեաց ծնեալ, անսերմն
 եւ անծնունդ է. եւ նշանք որ լինիցին,
 չթողուն գաւակ. իսկ որ ի համազգեա-
 ցրն ծնեալ են, որպէս ի շանց, ունին
 ծնունդս. նոյն քան է եւ վասն մանկան
 որ ի սպիտակ հօրէ եւ ի թուխ մօրէ
 ծնանիցի Բայց ընդէր ազգք ինչ թուիք
 իցեն, կամ յինչ գէպս եւ յոր ժամա-
 նակս մասն մի որդւոց Ադամայ զնոյն
 գոյն առնոյր. թողցուք իմաստնոց եւ

փիղիսոփայից առնել նմին պատասխա-
նի, մեք շատ եւ բաւական համարեա-
ցուք միայն յայտ առնել եւ ցուցանել
թէ ցուրտ իմե է զոր ասենն, եւ գի-
տասցուք եթէ անհաւատք կարի քաջ
քամահելիք են, այնու զի հակառակ
լուսոյ կրօնից զքնութեան ինչ ընդա-
զօա իրս դնել արորժեն:

Այլ վասն ջրհեղեղին ունիմք փայ
վաւերական գրազում գրագիրս հեթա-
նաս. եւ ի զուր է զոր ասեն, թէ նո-
քա զջրհեղեղէ ջուրց ճառեն, որ առ-
անձինն ի կողմն մի ուրեք գիպեցաւ. զի
բազում գաւառք ողողեցան ի ծովէ:
Իւրօտոս, զորմէ ի վերադոյն ասացի,
զտիւ գերական ջրհեղեղէն ասէ, եւ ան-
գըտօն յարարչութենէ աշխարհի մին-
չեւ ջրհեղեղ ջուրցն տասն ազգս վար-
կանի, միաբանս ընդ Մովսէսի գրոցն
կարգէ զժամանակացն կանոնաւ: Ջրհե-
ղեղին յիշատակ գրեթէ ի մէջ ամենայն
ազգաց, նա եւ որ կարի խումբն իցեն,
պահի, եւ բնութիւն զօրհանապազ բզ-
նոյն բնծայեցուցանէ. զի խեցեմորթք
քարաղեալք յերկրի, եւ քարինք յորս
գտանին գրոշմեալ նմանութիւնք ձը-
կանց ծովու, կամ անկոց որ ոչ նորին
աշխարհի ուր գտանինն, են, զջրհե-
ղեղէն իմե յայտ առնեն, որում շիցե
մարթ հակառակ ինչ բարբառել: Ի մա-
տեանս յիշատակաց, որ կան ի գիւա-
նին ուսմանց, պատմի զքաբանց ինչ, որ
յեւրոպեացւոց աշխարհին գտան, յա-

բոց վերայ էին նմանութիւնք ազգի ազգի անկոց, որ ի Հնդկաց աշխարհին միայն գտանին: Եւ նոյն սյր յայլում տամարի բնծայութիւն բազում շեղակուակ մեծի խառնակութեանն որ գիւղեցաւ ի վերայ երկրի:

28. Ոմանք յիմաստնոց կամեցան աւել թէ միաբանութիւնն որ կայ ի մէջ հեթանոսաց եւ Մովսիսի գրոցն, անտի թիկ է զի հմուտ էին նորա գրոցն Մովսիսի: Այլ շատ եւ բաւական էր թէ յիշատակ իրացն զիսկելոց որ այնպես նորադարձ նորանշանք էին, հանապաղ ի մէջ մարդկան կայր մնայր:

29. Մեր իմաստաւնք չկարեն յայտ առնել, թէ վասն էր իրիք այնչափ բարբառ իցեն յերկրի, կամ բնաւ թիկ զիւրդ յառաջնութեն մի բարբառ ամենեցուն հաստատէր: Արատիոս ասէ թէ մարդիկ յառաջագոյն համերք էին, մինչեւ բանիւք ինչ զբարբառսն եւ զմիտս նշանակեցին, եւ անուանս իմն զաին հայթայթանայր: Բայց առ միաբանելոյ թէ այս ինչ բարբառ զայս ինչ իրս յայտ առնիցէ, հարկ էր թէ խօսուն լինէին մարդիկ, ապա խօսողութիւն յառաջագոյն իցէ քան զհաստատութիւն բարբառոց: Բայց յորժամ մի բարբառ ամենեցուն էր, աւելորդ իմն էր այնուհետեւ այլ եւս բարբառս կարգել: Եկեացուք այժմ ի յայտնութիւնն, որ ասէն է թէ Աստուած որ մի բարբառ յառաջնութեն կարգեաց, բազումս եւս

բարբառս յետ այնորիկ տայր, զի ըզմարդկան ամբարտաւանութիւն կարծիցէ եւ բռնազատիցէ զնոսա զի մեկնիցին ի միմեանց երթալ բնակել յայլ եւս կողմանս աշխարհի. եւ ի պատմութեանց լինիմք խելամուտ, եթէ ամենայն ազգք որ իշխանութեանց հիմն արկին, յարեւելից խաղացին զնացին. եւ արուեստք եւ ամենայն ճարտարութիւն իմաստութեան նոյնպէս յարեւելից եկին:

30. Ղուկրեոսիոս առ ընծայեցուցանելոյ թէ չէ ի յաւիտենից աշխարհս, զպատմութեանց սահմանս յայտ առնէ, զի չէ մարթ քան զտրոփազւոց կրօնն անդր ի վեր ելանել: Ի մէջ ամենայն ազգաց անդր քան զնոյն ժամանակ բնաւ ամենայն առասպելք են, եւ նոքին իսկ առասպելքն ոչ զհին ինչ իրաց քան զՅրհեղեղն ճառիցեն: Ի մէջ սինէացւոց մինչեւ ցՅաւոն նոցին թագաւոր ոչ ինչ ստուգիւ պատմի. եւ ըզՅաւոնայ ասէ Անփոկիոս, թէ ի նորա ժամանակն ջուրք որ երբեմն մինչեւ յերկինս բարձրացեալ էին, տակաւին զերանց ստորոտս թանային: Յաւոնայ թագաւորութիւնն տասն ամաւ յառաջագոյն քան զԱրաշամու կոչումնն է, որպէս Փրեքէտ ի մատեանս յիշատակաց ի տասներորդ տոմարին ասէ. եւ Փուրմննա ի նմին մատենի յերեք տասներորդում տոմարին, Եթէ ի վեր ոք, ասէ, մինչեւ ցՓռհի ելանիցէ:

զորմէ բազում ինչ առասպելաբերեն, ի Փաղեկայ տիս զնա գտանէ։ Աստեղա-
գիտութեան մատեանք զոր ամին առ
Աղէքսանդրոս ի Բարեզոն քաղաքի,
ոչ կանուխ ինչ ժամանակաւ քան զԱե-
րրովմ էին. որով յայտ իմն առնի թէ
զոր ինչ միանգամ գիրք սուրբք վասն
սկզբանն աշխարհի, եւ ջրհեղեղին եւ
վասն ազգաց մարդկան ասեն, ոչ ար-
տաքնոց ինչ պատմութիւնք եւ ոչ մա-
տեանք յիշատակաց հակառակ ինչ այ-
նում բարբառին։

31. Ըստ Պղատանի եւ Դիոգորայ սի-
կեղացւոյ կռապաշտութեան սկիզբն ի
պաշտելոյ զաստեղս եղեւ. յետ աստե-
ղաց նոցա՝ որոց ճարտարութեանց ինչ
գտակ լինալ էր, երկիր պաղանէին-
նոյնպէս եւ զթագաւորս եւ զաշխար-
հակալս եւ զանասունս անգամ պիտա-
նիս եւ զՃիւս մնատակարս, զկէսս վասն
երախտահատոյցք երախտեացն լինե-
լոյ, եւ զայլս վասն ահաւորութեանն ի
պաշտոն առնուին։ Որ զգգծնութեան
գիրան կարգեաց, ասէ, թէ կռապաշ-
տութիւն ի գրոշագործութենէ առ բս-
կիզբն. զի հայր ոք զպատկեր որդւոյն
որ մահուամբ յաշացն զբիպեցաւ, տայր
երանգոր ի նկարու հանել։ Մատենա-
գիրն գրոց պատմութեանն որ երկնիցն
անուանեալ կոչի, իմաստունն եւ հան-
ճարեղ մտօք զկռապաշտութիւն յե-
գիպտացւոց ազնուականն նշանագրոցն
համարի։ Չայս զոր ասեն, բազում մա-

տամբք ճշմարիտ է, սակայն չէ պարտ կարի իմն հեռագոյն տարածանել, այնու զի ոչ ամենայն դիր յեզրպատացոց աշխարհէն առին սկիզբն։ Յոյնք գիտութիւնն առանձինն ունէին։ այլապէս իմն յայլ եւ այլ ազգս է կռասպաշտութեան սկիզբն։

32. Ոսիրիս, որպէս առ հասարակ կարծի, ազգի ազգի հանգամանաց ճարտարութեանց հմուտս զեզրպատացիան առնէր։ զոր յեւ մահուանն ի պաշտօն առնոյին։ Մասենապիրն երկնիցն պատմութեան, այլ իմն ազգ զսկիզբնն լեւալ ասէ Ոսիրիգայն եւ զԽաբիգայն եւ զԱնուբիգայն, որոյ կերպարանք շան էր, վասն այնորիկ իսկ Անուբիան որ հաջէն, ասէ Սիրգիդիոս։ Ասանց զազգի ազգի միտան բննելոյ շատ է թէ ըզմարդկան անհանձարութիւն լացցուք եւ ողբասցուք, զի զինչ անհանձարոյ կայցէ քան զայնպիսի աստուածան պաշտել։

33. Ամենայիք մատաղ մանկոսի դիցն իւրեանց զոհէին։ դրեթ է ամենայն ազգ զենութն զմարդիկ։ յայնչափ անհանձարութիւն հատանին, ասէ երանելին Աւգոստինոս, միտք մարդկան, յորժամ ամբոխիցին, եւ կալ յակաստանի չկարիցեն, մինչեւ այնպէս ինչ զգիտ ողբէլ, որպէս ինչ եւ ոչ զմարդիկ ցածուցանել երբեք կարօղ են։

34. Մովսրացոց դիր են, որ ի յառութեանցն ցանկութիւն զպաշտօ-

նեպսն յոժարեցուցանէին. որոց եւ Սողոմոն, իրրեւ խոտորեցաւ սիրտնս, բա ի նեռն կանանցն, մեհեանս ի վերայ միայ ի լերանցն որ մօտ Աշբուսադէմ էին, կանգներ:

35. Անուանի տօնքն եւն ի Ծուր եւ ի Ծուրդան քաղաքի: Ասապարտութիւն Ազգիպտացւոց անտի ի փունկեցիս կարդեալ հասանէր, եւ ի նոցանց անտի ի Յոնս, եւ ի Յունաց յայլ ամենայն ազգս: Ադամբիդայ տօնքն զոր ի լալ եւ յաշխարհւ անցուցանէին, եւ տուն ասել Աիկերոնի. Զինչ ասաւել անպատեհ, քան զմարդիկ՝ որ մահաւոր ի միջոյ բարձան, ընդ դիսն դնել, որոց պաշտօնն համակ յողբս եւ ի սուգ լինելոց էր:

36. Մարդ կարի իսկ անխմատ է, ասէ Մանասեիոս, զի որք որդն մի փոքրիկ ասնել ոչ կարեն, դիս բազումս սակզծանեն: Պղինիոս արդահատէր իմեմարդոյ որ ձգիցի իւրոց բանդադուշանացն ընդ իշխանութեամբ կալ. զինչ հէք եւ եղուկ կայցէ քան զմարդ, որ յիւրոց մօտցն ցնորս իրրեւ ի թակարթի հարեալ կայցէ:

37. Անուանի մեհեանն է Արամադդայ, որ Ամմոնն յորջորջեցաւ, ուր կամեցաւ երթալ Աղէքսանդրոս: Ասանն որ մօտ անցանէր առ մեհենիւն, բնաւ եւ ի ներքս մտանել չկամեցաւ, զի չբհաւատայր իսկ թէ նշմարաւթ իւն ինչ յերկնից յաւազ անդր ընկղմեալ իցէ:

38. Չէարխան՝ որ եկին հասին ի վե-
րայ գաղատացոց իրբեւ զօրափարու-
թեամբ Բրեննայ, որ ի Գեղփիս մե-
հեանն էր երթեալ աւար հարկանէին,
Ռոդին ի նախնեաց պատմութեանն
պատիւ պատուհասի տաճարակողո-
պումն լինելոյ նոցա համարի։ Աս-
տուած, ասէ, մարթաց անհնարին վը-
րէժս ի նոցանէ պահանջել, որք յայտ-
յանդիման արհամարհէին իմն զաս-
տուածութեամբն. զի զառաջին նկա-
րագիրն որ հիմն կրօնիցն է, ի նոսա պա-
հիցէ։ Բայց որ կամ զինչ կրօնքն ի-
ցեն. ոչին ստութեան ի Գեղփիս գրե-
խաւոր կայր, է մարթ ոչ հնար ճշմար-
տութեան ոգւոյն զնորա վրէժ խնդրել,
եւ մարթ իցի՝ ասել թէ նշանք լիեալ
իցեն զի կապալաւութիւն հաստա-
տեացի։

39. Գովգովնեայ կաղնիք հաշակա-
ւորք էին, նոյնպէս եւ աղանիք նորին
անուպի, որք եւ զհանդերձեալ ինչ
իրս, ասեն, յառաջագոյն բարբառէին։
Մեր ոչ ինդրեցին մարդիկ զնոյն գի-
տութիւն, զոր չգիտել նոցա ոգուս
մեծ է։

40. Տակիտոս իրբեւ անհնարին մե-
ծաւ թշնամանօք զԼրէից նառէ, ան-
գէն ի նմին զնովիմբ ամեալ ասէ թէ
միտս մեծամեծս զաստուածութենէ ու-
նին Լրեայր։ Չի է զի ժողովուրդս սղս
որ անպէս եւ առանց դպրութեան էր,
միայն ի մէջ ամենայն ազգաց զմիոյ մե-

կնակ էութենէ ճառիցէ, որ ամենայն
իրաց արարիչ է, զոր պարտ եւ պատ-
շաճ իցէ սիրել: Ի մէջ այլոց ազգաց
գտանիցէ որ իմաստունա եւ փիղիսո-
փայս հերձեալս պէսպէս ուսմամբք որ
հակառակ միմեանց են. Ի մէջ Հրէից ոչ
գտն փիղիսոփայք: Բայց են մարգարէք,
որոց ոչ միայն կոխ ինչ Ի բանսն չգոյր,
այլ եւ կարի իսկ միաբանս միմեանց խօ-
սէին, եւ զմիմեանց բանս հաստատէին,
եւ ամենեցուն մի եւ նոյն դիտաւորու-
թիւն էր:

41. Նորագործ նորանշան դէպք են
սքանչելիք, որ Ի կարգէ բնութեան օ-
րինաց չէ մարթ թէ լինիցի: Սովին իմն
Աստուծոյ բարբաօք են, որ առ մեզ
բարբառիցին. զի զկարգ բնութեան օ-
րինաց չէ մարթ թէ ընդ մէջ որ հաստա-
նիցէ, եթէ ոչ ինքն իսկ գլխովին իցէ,
որ զնոյն կարգեալ իցէ: Սպինոսա ասէ
զնշանաց, թէ դէպք ինչ իցեն, որ դի-
պիցին դուն ուրեք եւ անօսր օրինօք
ինչ բնութեան որ մեզ չիցեն յայտ. որ-
պէս թէ գծուարին ինչ իցէ Աստուծոյ
զօրէնս զոր իւր իսկ եղեալ է, քակել,
քան խափանել զնոսա զի մի սակալ քս-
տէպ կատարեացին Յորժամ գհինդ նը-
կանակսն բազմացուցանիցէ, զի հինգ
հազար այր կերակրեացէ, նորին մեծա-
զօր կամաց արգիւնք են զոր առանձինն
գործէ, եւ զի նորանշան իմն է եւ շնաշ-
խարհիկ, սքանչելիս գիրսն կոչեմք. իսկ
յորժամ զգորեանն Ի ձեռն երկրին եւ

արեգականն եւ անձրեւաց եւ այլոց եւս իրաց, որ ի միասին ընթանայցեն, առեցուսցէ, նոյնպէս նորա կամացն արգասիք են, զոր ըստ սովորութեան իմն ծնուցանէ ի ձեռն արարածոց, իբրեւ հրամանաւորաց որ ի նորա հրամանացն կարգեալ իցեն. եւ ինչ որ ի սկզբունէ անկաւ ի կարգ, նոյն իբրեւ զշար ինչ տողեալ միբաւորովէ կարգի գոյ յազգիւր. եւ ընդ այս յօրինեալ կարգ չգարմանամբ, զի աչք մեր ընդեկեալ են ի նոսա: Ասան սյնորիկ եւ Ասաուած, իբրեւ զարթուցանել զմարդիկ կամեր, զնորասբանչ զարմանալիսն գործէր, զորս մէք սքանչելիս անուանեմք:

42. Ոմանք յանհաւատից ասեն, թէ հնոց կառկարանաց մատենանք զանմահն լինելոյ սգւոց ինչ ոչ ճառեն: Զօրինօք, որ շածէին ընաւ ի կատարումն, քող իմն արկեալ էր, եւ չէր մարթ Էրեկոցն թանձրասրտաց եւ անհանձարից զոր ինչ ընդ քողովն կայր, նկատել, զոր ընաւ եւ ասաուածականքն տեսանել չեն կարող: Մովսէս եւ մարգարէք, ժողովրդեանն՝ որ մարմնաւորաւ գոյնք էին, յառաջագոյն խոստացեալ զայն որ զայլոց եւ զամենայն ուսուցանելոց էր, զժամանակեան պատժոց եւ զհատուցմանց միայն խօսէին. եւ հրեշտակն իսկ, իբրեւ գուշակէրն Գանիեղի կանխաւ թէ եկեսցէ օր մի, եւ մեռեալք յարիցեն յաւուր յայնմիկ կէսք ի փառքս եւ կէսք յամսթ յաւիտենից, ան-

դէն պատուէր տայր եւ ասէր, թէ զԲա-
 րանիէղ փակեալ գրանագ եւ կնքեալ ըզ-
 գիրդ : Բարանիէղ ինքնին յայտ առնէ,
 թէ լուայ եւ ոչ առի ի միտ : Այլ թէ-
 պէտ եւ զհոգեւոր իրաց լռիցեն գիրք,
 սակայն արհամարհութիւնն որով նա-
 հապետք եւ մարդարէք գժամանակեան
 բարութիւնս արհամարհէին, յայտ
 առնիցէ թէ ազնուագունի իմիք ակն ու-
 նէին : Նահապետք, որ շատացան ինչ
 երբեք յերկրին՝ զոր Աստուծոյ բա-
 զում անգամ խոստացեալ էր նոցա,
 ոչ քրթմնջէին ինչ ընդ այն ի մեռանել
 իւրեանց : Յակոբք, որ օրհնութիւնս
 մեծամեծս ընկալեալ էր, որոց տակա-
 ռին չէր ի գլուխ ելեալ, կարճ եւ ցաւա-
 գին գիւրոյ պանդխտութեան աւուրն
 կոչէ. սակայն չքանքատէ ինչ : Ինդրէր
 նա զի յեա մեռանելոյ իւրոյ տարեալ
 թաղեսցեն զնա յիւրոց նախնեացն շի-
 րիմս, զի ննջիցէ ընդ հարս իւր, ապա
 քուն իմն զմահն համարէր : Այս եւ
 Աստուած իսկ, Աստուած Արբահամու,
 Աստուած Յակոբայ կոչի, եւ եթէ
 Աստուած մեռելոց իցէ, ապա այն մե-
 ռեալք չեղեն ոչինչ :

43. Եղիա հանդերձս մաշկեղէնս ա-
 զանէր. Եսայի քուրճ զգենայր. Ար-
 գիու հաց աշտուն եւ ջուր տանէր մար-
 դարեիցն որք սորամուտ ծախարիթ լի-
 նէին. Եղիշա չէառ զընծայսն զոր Նե-
 էման մատուցանէր. արք այսպիսիք
 զպսց կենաց ինչ շահս չննդրէին, եւ

այն ընդ օրինոյր, որ թուէր իմն թէ ըզմատաւորս միայն խոստանայցէ: Այն ամբօխն եւ ոչ իշխանաց ինչ ընդ միտ մըտանել ջանային: Ար խափր, որպիսի անկրպեաութիւն ի միջի կայցէ ընդ մարդարէս եւ ընդ իղձան որ ի Կեղփիս ըղձանային: Սորա հանապազ զթագաւորս հզօրս ողորելոյ պատկառ կային: Վասն որոյ բարւոր ասացաւ թէ Ապողոն Փիղիպպոս լինէր, այնու զի հանապազ խոսէր շնորհուկաւ:

44. Եղիցին երկինք նոր եւ երկիր նոր . . . Գայլք եւ գառինք ի միասին ճարակեացին այլովքն հանգերէ: Եսայ. ԿԵ. 17. 25:

45. Զի յարեւելից մինչեւ ի մատաւրեւու փառաւորեալ է անուն իմ ի մէջ ազգաց, եւ յամենայն տեղիս մատչին խունկք անուան իմոյ, եւ պատարագ սուրբ: Մաղ. Ա. 11:

46. Այն գոյր նորա տեսիլ, եւ ոչ փառք . . . տեսիլ նորա անարդ, նուազեալ քան զամենայն օրդոց մարդկան: Այլ մի ի հարուածս եւ գիտէ համբերել ցաւոց: Իբրեւ ոչխար ի սպանդ վարեցաւ: Ի մահ մտանեցաւ անձն նորա, եւ ընդ անօրէնս համարեցաւ: Եսայ. ԾԳ. 2. 3. 7. 12:

47. Իցէ՞ օրէն գնոյն ինչ իրա երկոքումք կերպարանօք, որ այնպէս ընդդիմակաց են, տեսանել: Սակայն այսպէս ամենայն մարդարէք ի Զիսուս Քրիստոս յառեալ հայէին: Մովսէս եւ

Եղիա . որ ընդ նմա էին ի ընթինն յոր-
ժամ այլակերպեցաւ Յիսուս . թէպէտ
եւ իրրեւ զարեգակն շողացեալ տեսա-
նէին . սակայն զմահումնէն եւ զլար-
չարանայն զոր կրելոյց էր . խօսէին :

48. Երկիր պապցեն նմա ամենայն
թագաւորք երկրի : Խորասկեացե բզ-
դլուխս բազմաց յերկրի : Սաղմ . ՀԱ.
11. ՃԹ. 6 : Հարկց զհովիւն եւ ցրուեա-
ցին խաչներն : Հայեսցին առ իս փոխա-
նակ կայաւերջն . եւ կոծեացին ի վե-
րայ նորա կոծ իրրեւ ի վերայ սիրելոյ .
եւ աշխարհեցն աշխար իրրեւ ի վերայ
անգրանկան : Չար . ԺՎ. 7. ԺԲ. 10 :

49. Մարգարէք պատմէին անդէն ի
նմին ժամանակի եւ գիտաւորութիւն
եւ զխանարհութիւն Օծելոյն : Իրրեւ
երկաւ սրինգք են : ասէ սուրբն Աւգոս-
տինոս . որ այլեւայլ իմն հնչիցեն . այլ
մի շուն . է որ ընդ երկստեան փչիցէ :

50. Յարգանդէ յառաջ քան զարու-
սեակ ծնայ զքեզ : Սաղմ . ՃԹ. 3 :

51. Իւ ահա իրրեւ արդի մարդոյ գոյք
եւ հասանէր մինչեւ ի հինասուրցն .
եւ նմա տուաւ իշխանութիւն եւ պա-
տիւ եւ արքայութիւն : Դան . Ի. 13 :

52. Սպանցի Օծեալն . . եւ քաղաքն
եւ սրբութիւնն ապականեացին առա-
ջնորդան հանդերձ որ գայցէ . . . եւ ի
վերայ տաճարին պղծութիւն աւերա-
ծոյն կայցէ : Դան . Թ. 26 : Դանիէղի
մարգարէութիւնքն այնպէս շուտաւո-
րագոյնք են . մինչեւ կարծեւ Պորփիւրի

Թէ կցկցեալ իցեն : Եթէ զՏխտոս Ղի-
ւիսոս, զՅուստինոս եւ զՊաղերբոս ընդ
Իանիեղի որ կշտիցէ, թերեւս երկմը-
տիցէ թէ մարգարէս այս չիցէ արժանի
զի իրրեւ զնոսա պատմագիր կոչեցի :

53. Եւ յաւուրս թագաւորութեանց
նոցա, յարուացէ Աստուած երկնից
թագաւորութիւն, որ յաւիտեան ոչ
ցրուեցի. Գան. Ժ.Ա. 44:

54. Սուրբն Աւգոստինոս յորժամ
զնահապեաացն ճատիցէ, առէ, եթէ
Նոցա ոչ միայն լեզուք, այլ եւ կարգ
վարուցն մարգարէական իմն եղեւ : Եւ
Տերաուղիանոս նոյնպէս առէ. Որպէս
բանիք, նոյնպէս եւ արդեամբք մար-
գարէք էին : Յայնչափ օրինակաց ըզ-
պայծառագոյնսն ածի, որպիսի Իսա-
հակն է եւ Յովսէփ եւ զառիկն այս
ինքն դառնն պատեքաւածին եւ օճն պը-
ղնծի եւ քաղաքք ապաստանացն, ուս-
տի չէր մարթ ումք ելանել, բայց մի-
այն յորժամ քահանայապետն մեռա-
նէր, եւ յետոյ ապա Յունան :

Արդարեւ, որ առիցէ թէ յանկար-
ծագեաց իմն է նմանութիւնն, որ դատ-
նի ի գէպսն որ այլեւայլ երեսաց գի-
պեցան, եւ թէ չէ մարթ զնոսա ի
Քրիստոս առնուլ, այնպիսին ոչ սա-
կաւ ինչ անիմաստ իցէ քան զայն որ
բազում պատկերս թագաւորի ի պէս-
պէս նկարչաց նկարեալս անսանիցէ,
եւ պնդեալ առիցէ թէ ոչ որ ի նկար-
չաց անտի ունէր ի մտի զթագաւորն

նկարել : եւ թէ այն պատկերք վայրա-
 պար ինչ թաղաւորին նմանիցեն : Նմա-
 նութիւնք ընդ աշխարհի սկսան : Ա-
 զամ է առաջին մարգարէ : եւ առաջին
 նմանութիւն Քրիստոսի : Զխօրդ պլ-
 ազդ ինչ իմանայցի նորին խորհրդական
 քունն եւ կազմել կնոջն : Նախ կային
 բարձր զնոմաւ անասունք , որ ի գննա-
 կանս եւեթ հարեալ հատեալ են , եւ
 հազորդութիւն ընդ նմա ունել ոչ կա-
 րեն : ապա ի քուն մտանէ եւ զարթու-
 ցեալ ի քնոյ գտանէ զիւր պատկերն ի
 կին անգր որ եկն ել ի վերայ անտի զոր
 ի կոյան առ : կազմեալ ի սրտէ նորա եւ
 ազնուացեալ նորին արեամբ , արժանի
 հազորդակից ընդ նմա լինելոյ : զոր եւ
 ինքն բազմածին գործիցէ : Նմին նման
 եւ Քրիստոս յառաջ քան զիւր մահն էր
 ի մէջ մարդկան որ ընկղմեալ իմն էին
 յիւրեանց զգայունսն , եւ չէին արժանի
 զի գուռզակից ընդ նմա լինիցին : իբրեւ
 զարթեալ , յետ յարութեանն , եզիտ
 զհարանն որում խրամաառութիւնն՝ որ
 եղեւ ի կոյան նորա , զմեռնողն ետ : կազ-
 մեցաւ նա ի սրտի նորա , եւ ազնուագոյն
 եղեւ արեամբ նորա , եւ ինքն առնիցէ
 զնա ծննդական : Այս ամենայն նմա-
 նութիւնք միմեանց զիւրեանց լոյս տան
 եւ առնուն : Սին ի գլուխ հանէ զայն
 զոր միւսոյն սկսեալ էր , եւ ամենեքին
 ի մի վայր եկեալ , պատմեն զխոնարհու-
 թիւն եւ զմահն Քրիստոսի , զյարու-
 թիւն նորա , զնորին փառաւորութիւն
 եւ զեկեղեցի նորա :

1694

Ի ՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՔ՝ և աթոռք
 որ քակեցան և անկան,
 և ժողովուրդք փառաբեալք,
 և զերեալ մայր ընդ մանկան:
Երկիր ծածկեալ զիակամբք
 և բեր այլ և բաշարիք,
 Զոր դուք մարդիկ փայրապար
 ինքնազէտ իմն համարիք:
Կատուծոյ դործք ևն նորա,
 որ բզմեր միտրա փարէ,
 Ար մեծազօրքն կամօք
 հան օգտութիւն ի շարէ:
Եւ ուղղելով զանհանձար
 մերոց կարեացքս ծարաւ,
 Ի կատարած զիւր խորհուրդ
 իմաստութեամբքն տարաւ:

Աշխարհակալք պերճացեալք
 զուր բղմեր կարգքս նեղեն,
 Սերում ոճոյս ծաղկելոյ
 պատճառ նոքին իսկ եղեն:
 Որչափ նոքա քինացան
 եւ հակառակ մեղ, յարեան,
 Նոյնչափ հաւատք ծաղկեցին,
 յաղթեալ մահու եւ արեան:
 Եթէ ըզչափ որ առնուլ
 մերոց բանից յօժարի,
 Իցպատմութիւնն ընթերցցի,
 զոր արկանեմք ի շարի:
 ԳՆՏԵՄ զի բան պատմուծեալ
 զարդ է երգոց նրկարէն,
 Սակայն յիմում պատմութեան
 զայդ վըճարել ոչ կարեն:
 Օհ հրաշակերտք Աստուծոյ՝
 զորոց ճառ է իմ մատենան,
 Զօտարոտի զարդ արանս
 արհամարհեն եւ ատենու:
 Սեթեւեթեալքս բանիւք
 թող երգեսցէ Սանտղար²,
 Գողանայրս յարմարեացն
 առակքս բեր եւ հաղար:

Ամենայն երգ եւ բարբառ
 եւ պատմութիւն սրնոսի,
 Յազնբւական եւ յըստակ
 նիւթոյ բանիցրս խոտի:
 Այսու հետեւ ազատեալ
 յառասպելացն կարգէ,
 Իմ երգ զըստոյդն ճառել
 ի պատմութեան իւր յարգէ:
 ԱՍՏՈՒԷԹ՝ որ էն յօրինիչ
 խաղաղութեան եւ մարտի,
 Երջէ զերկիր, որպէս ինչ
 ինքն զիտէ եւ պարտի:
 Սինչ չեւ քկուսօրն բարձեալ,
 առ որ մարդկան ազգ միտէր,
 Երար յերկրի համօրէն
 մի թաղաւոր եւ մի տէր:
 Իւ պետութիւնն շոռոմոց
 յայտ գրտաւ հաճ եւ հաւան,
 Գազգրս հրգօրրս վանեալ
 կարաւ րզգիւղ եւ դաւան:
 Այլ տարածեալ ընդ հանուր
 իշխան ազգաց օտարաց,
 Յապրստամբացն նեղեալ
 սանձահարել ոչ կարաց:

Աւտի Բատուած կամեցաւ
 կարգել օրէնս ընդ հանութի,
 Չի տիեզերք համօրէն
 առցեն զիւր լուծ եւ զանութի:
 Յայնժամ եւ իւր պաշտօնեայք
 ընդ արքունի պողոտայ,
 Խաղաղութեամբ փարեացեն,
 ոչ հար եւ սուր սրտայ:
 Օ յ յարժամ մի այր⁴ իշխէ,
 չէք անդ անուն օտարի,
 Ըզդոյն կամէր եւ Բատուած,
 որ եւ լըցեալ կատարի:
 Ըղատաղօրք Հոռոմաց,
 զոր Կայսրը հար եւ փանեաց,
 Տարմիղ նաւաց դումարեալ
 բեկաւ յիւրոց ընտանեաց:
 Ի բաղում նաւօրն փոստահ
 թաղաւոր ոմն ի կանանց,
 Յանդըղնեալ տայր պատերազմ,
 առնել զերկիր իւր անանց:
 Հոռոմայեցին տայր ճակատ,
 առնայր բղնաւօրն գերի,
 Եւ որ տիկեօջըն ցանկայր⁶,
 ըզհեա նորա գեղերի:

Ի քաղաքին Հոռոմոց
 Լեզոստոս մեծըն ձաղեաց⁷,
 Ի նոյն պատիւ վայելեալ,
 որ իւր որդին էր աղեաց:
 Անտի հիւսիս սառուցեալ,
 աստի հարաւ տապաղին,
 Երաբացիք եւ Վեղոնք
 երկիր կառացըն պաղին:
 Սիւհեծան պրտակեալ
 ասիացւոցըն թաղաւ,
 Ի Հոռոմոց առ պատիւ,
 եւ ծիրանիս իւր աղաւ:
 Երկունք կալան բզՊարթեւս,
 եւ աղգըն քաջ եւ արի,
 Բարասոսի նըշանակ
 ահիւ տարաւ յաւարի:
 Սի Ռետացիդ յանառիկ
 յամուր լերինսրդ խուսեր,
 Եհա սոսիս քա եհաս,
 եւ ի ձեռին իւր սուսեր:
 Եղեն նրկուն եւ անաէր
 որդիք աղգին Երերաց:
 Վամուրջ արկեալ տեաններ
 գեաղն Քաղաղ յիւր վերաց:

Ե ընորհեալ անցրս նոցա
 զորքս տանջիչ իւր ծանեալ,
 Բաժանի արար զանձն
 քնդ յաղթողին հոփանեալ:
 Խաղաղասէրն Բագաստոս՝
 փակէ զմեհեանքն մարտի,
 Օտք եւ ջամաք առ նովա
 խաղաղացեալ հանդարտի:
 Ենդ ի փակեալ մեհենին,
 խրոտվաթիւն եւ բաժին,
 Պարաւանդեալ կապանօք
 ըստէպ հաշին եւ մաշին:
 Արշափ շարխս նիւթէին,
 լինէր ի զուր փայրապար,
 Լքեալ կայր անդ զէն եւ զարդ,
 նիզակաբեկ եւ տապար:
 Երգիւնարարք իսկ յայնժամ
 Թողեալ բզսուր եւ վահան,
 Եւ որաման եւ դաղձին
 շրթին տանել քաղահան:
 Աւ եւս յայնժամ կտակած էր
 վաճառականն րդնուէն,
 Չնաւահանդ իտարն Թողուլ,
 երբեմն զիւր ապուէն:

ԶԵՂՈՒՇ, կրթեալ պեւտից,
 տան հասեալ է տարին,
 Զորում տըւեալ աւետիքն
 ի հրամանաց կատարին:
 Են՝ թէ գալոց են աւուրք
 ցանկալի այնքոք դարուն,
 Ուր ոսկի աղգքն դառնայ,
 եւ հանապաղ է գարուն:
 Ըջթախն հանգերձ մերկացիս,
 զոր ցարդ յանձին քում կալար.
 Գայ երկնաւորն՝ եւ տունէ
 զերկիր մեր նոր եւ դալար:
 Ենդ ամենայն սուրբ լիցի,
 եւ բլմնացորդս մեղաց
 Բաւեացէ սուրբն ցօղով,
 զոր առաջի խր տեղաց:
 Երդ հեթանոսք որ յղծից
 յայտ յանդիման զայդ ուսան,
 Նորանըշան փոխոխմանն
 անդ ակն ունին եւ յուսան:
 Ենդ անորէնքն դազայ,
 եւ ամպարիշտքն խուսէ,
 Ոպնտեն գարոյ տըրային
 ի ծովակողմքն կուսէ:

Յարեւելից ըզգալուան
 նորա լուան եւ հարցին,
 Ծիրանաւորքն նրմա
 զիւրեանց նրեւորս տարցին:
 Աբուսաղէմն¹⁰ զարթեաւ,
 առեալ զսրգիս իւր Աբել,
 Ըցինի ողոր բարբառոյն
 առաջնորդեաց եւ եբեր:
 Ի մի եկեալ ազգն սուրբ
 առնեն ժողով եւ ասեան,
 Ըմարդարեւ բնթեռնուն
 եւ զօրինացն մատեան:
 Աւասիկ բանք պատգամաց
 գուշակաւոր եւ մեկին,
 Լքան, ասեն, աւետիքն,
 ահա աւուրք մեր եկին:
 Թքնամութիւն քակեցի,
 եւ դարձցի ազգն խաւոր,
 Կերիցէ մէն մի զիւրոյ
 խաղաղութեանքն կոտոր:
 Թողցուք ըզգէն եւ զասպար,
 որ կարեւորն թրւին,
 Չուլեցին¹¹ սուրբ մեր ի խափ,
 եւ զեղարգունք եւ սրին:

Ահա ասիկ մեր սոսիք
 առ տէր Աստուած մեր կարգան.
 Արդարու թիւն եւ օրէնք
 մեզ փոխանակ զեղարդան:
 Սանխազդյն հարք մեր այսմիկ
 տիրն կալեալ յառային.
 Վաշակելով Սիսիւի
 զգարուստ իւրոյ փեսային:
 Արանու թիւնն օտարաց
 մեզ ըզմերոյն յայտ արար:
 Արդ թրդենիք մեր ծաղկեալք,
 եւ հաց արդեանց ի պարար:
 Թէպէտ եւ եմք ընդ լծով
 օտար աղգաց եւ կոխան,
 Բարձաւ իշխան ի չորդայ,
 եւ ասելիք մեր ոխան:
 Սակայն սոյն իսկ մանաւանդ
 յետին տաղնապ յայտ առնէ,
 Թէ մօտ առ կուրծքս կան մեզ
 խոստացեալ փառքն ի տեառնէ:
 Արդ մինչ նորա զիւրեանց յոյս
 ի փառաւոր օր եղին,
 Արեւու այր տմին խոտան¹²,
 արհամարհեալ եւ յետին:

Որոյ յանկարծ զօրութեամբ
 ելեալ ի դպրէն խրդէ,
 Աստուածապէս տիրաբար
 շուրջ ըզհրամանն իւր յրդէն
 Ի ձայն նորա բարբառոյն¹³
 բնութիւնք տարերց զարհուրին.
 Նա ինքն ի մի ճառ բանից
 յարդարէ զաշու կուրին:
 Տէր լուսաւոր, յիս, անէր,
 զօղորմութիւն քո զեղոյ.
 Անդէն տեսեալ լոյս, զօվէ
 զարարիչ այնք զեղոյ:
 Ի բժբշխութեանն ի խնդիր
 խուլք եւ համերք գան առ նայ,
 Անդէն զարգելնն ի միջոյ
 եւ զանջրպետքն բառնայ:
 Որ ոչ նըւագրս յուս
 յերգրս բանայր զիւր բերան.
 Ի դպրն հացէ բեկեղոյ
 հազարաւորքնն կերան:
 Գարձեալ զարմանք մեծ առքանչ
 անդամալոյժ եւ սողուն
 Ի հրամանայքն նորա
 զիւրեանց մահիճըս թողուն:

Յարեաւ եւ որ կայր անկեալ,
 մերձեալ առ դուքս օրհասին,
 Ղեւտաւորք առ Թոռունս
 եւ առ որդիս իւր հասին:
 Աս եւ ոչ մահ գրխովին
 յիւրմէ որսոյն մայեւեաց,
 Սեռեալք ի կեանքս դարձան:
 յահ եւ յերկիւղ հայեւեաց:
 Բշխամօրն յարուցեալ
 մըխիթարեաց նա զպրին,
 Չորեքօրեայ ըզմեռեալն¹⁴,
 որ Թաղեալ իսկ էր յայրին,
 Առեաց լսիով բարբառով,
 Թէ արի եկ Ղազարէ:
 Զահի հարեալ սրբաւթսնդ
 ըզնովաւ քոյրն փարէ:
 Աս ոչ ըզդեարս¹⁵ դարձոյց,
 ոչ ըզդրնացս աստեղաց,
 Այ հաւր յերկնից ի ծախել
 զամպորբշտեալսն անդաց:
 Եղաւէին զի նոցա
 յերկնից նըշան ինչ տայէ,
 Հարք մեր, ասեն, յաղեցան
 յանապատին ի հայէ:

Այլ ոչ անձին շուք դնել
 ամենազօրն կամի,
 Այլ բախտիւ ըզհօտ իւր,
 զոր հար նորին թընամի:
 Ի զուր նըշանքս խնդրեն
 նա աւասիկ արտորայն,
 Տեսէք, ասէր ցաշակերտն,
 Ի հունձս հասեալ է որայն:
 Առնէր նըշանս յօգուտ մեր,
 ոչ առնոյր ակն յաւմէքէ,
 Սարգապետեալ ըզմարդիկ
 յանձառ խորհուրդքս թեքէ:
 Իսկ արդ եւ զայն իսկ տեսցուք,
 զինչ է ուսումնն դորին,
 Զոր բերք բիւրուց յօժարեալ
 յունկընդուն թիւն յորդորին:
 Սերթ բարձրագոյնքս¹⁶ ճառէ,
 եւ ճոխութեամբ տայ հրաման.
 Սերթ ըստառնայ հուր եւ որդն,
 եւ ըզկրօնէլ ատաման:
 Աս ըզպատուոյ եւ փառաց
 շունի երբեք փոյթ յանձին,
 Թբի այնպէս եթէ փառք
 իցէ նորայն առանձին:

Չկամի բզէնա բառուերի
 սնտաի փառապըն պընդել,
 Այլ զարմանայ բնդ անճառս,
 իբրեւ ծանօթ եւ բնդ ել:
 Չեն նըմա փնտք եկամուտ,
 կամ նոր մեծեայ օտարուտ,
 փառաւորեայ յախտեան,
 միայն հըգօր եւ հարուտ:
 Բզ իրանիս անդուսեայ,
 եւ բզպատիւ բեհեզդին,
 Զաղքատութիւն յարդե նա,
 զոր շանեայք մեք մեզդին:
 Ինքն հեղութեան փարդապեան,
 ոչ նախանձի եւ բինայ,
 Զասուած սիրել, եւ թողուլ
 զամենայն հող մեր ի նայ,
 Օխր սիրելիս յորդորե,
 որ ոչ լուեայ բզշարին,
 Խօսի մեծայ եւ փոքունդ,
 մրտեայ ի սրահ տաճարին,
 Բզհրամանայըն նորա
 շատք տրտորնջեն ի նանիր,
 Զասուած եղէն զօրութիւն
 եւ զօրեղ բանսըն ծանիր:

Բղևիստ ապառուէքսքն լըւեալ
 գայ բնկրնի իւր խաւժանէ
 Զոր անհաւանքն մընօք
 եւ ոչ լըսել ինկ ժուժանէ
 Օխ քաղցր է լուծին նորա
 բեռն նորա միոքրողի
 Արբոսիք խաւսուք յերիւրէ
 եւ բզմարիին եւ գոգիւն
 Առ առ հեշտի լըսողաց
 երբեք զիւր բանսն չինէ
 Առ լաւագաց աննո՛ւ ակն
 կամ երկրնէ ի հինէ
 Չարար ինչ փոյթ բզնայունց
 որ զիւր ուսումն թողին
 Օխ խընել հարկ էր արնկոյն
 որ ոչ էր հօր արնկոյն
 Ամբն լըւեալ ի նմանէ
 ոչ սակաւ բանքս բարեաց
 Թողուլ բոգոյն իւր եւ գալ
 բզնէն նորա յօժարեաց
 Բայց նախ հրաման երթալոյ
 թաղել բզնայր իւր հայցէ
 Օխ խընամայ ծրնողին
 շարանչած պատիւն տայցէ

Մի փայրապար, ասէ նա,
 Ի հողոց զանձրն նեղեր,
 Թող զայն մեռեալք թաղեցեն,
 զու աշակերտ իմ եղեր:

Մի թէ իցէ որ, ասէ,
 որ արկեալ ձեռն ըզմաճոյ,
 Հայիցի յեօրս գիտել,
 Եթէ եղև ինձ հաճոյ:

Չկարէ հաճոյ լինել ինձ,
 որ յաշխարհի սերուն կեայ,
 Կամիս զիմ գութ բառանայ,
 Ըզկարասոյ սեր ընկեայ:

Եւն առ ըզհեա իւր ելլուք,
 Թողեալ ըզմեր կորանի,
 Սակայն մութոյն իսկ կարօտ
 աղքատութիւն իւր ասի:

Եղուեսոց որջք դոն, ասէր,
 Եւ թրոշնոց բոյն եւ դարան,
 Սա ի ձմերանց զբառակեղ,
 Եւ տապալցեալ յամաբան:

Չունի ուրեք առանձին
 դրնել ըզգլուխ իւր տեղի,
 Հանապազօր բացօթեալ,
 Կանդ վաշտանայ եւ նեղի:

Օրհու արդեւ որ այսպէս չ
 յանդիմանիչ էր շարաց,
 Յանօրինաց յառմանէն
 ազատել զանձրն կարացւոյ
 Ըյղբ պատկեր դեղեցիկ
 ի Պղատուն նշխարի,
 Չոր արդարեւ յրնժեռնույն
 եւ զարմացեալ եմ կարի:
 Համբերութեամբ ակն ունի
 արդարն, ասէ, շարատեաց,
 Ենօրինին բարկութեան
 զոր օրինօքն զատեաց:
 Բարեբարին շանսայ որ
 թէպէտ եւ բեր աղաչէ,
 Հալածական դանախից,
 եւ բեւեռեալ բղխաչէ:
 Օքողք նորա յատենի
 անմեղութիւն իւր բռնայ.
 Չիք պղտատեք մրիիմար
 կամ բարեխօս որ առ նայ:
 Ըս պատշաճի պատգամին
 զենաւ արդարն ի փայտի:
 Սին քաղաք մեծ արեանց,
 ի սահմանաց քոյ այսի,

Մինչեւ ի դեանս¹⁹ Համանց
 Եւ ի Երկիրս Թրեղաց,
 Վասնայ Կային նահապետէ,
 Եւ ի ճակատարս գրեղաց
 Լինն պատմել աշխարհի,
 Եւ զօրացան ձայնք նոցին,
 Ի հրամանացրն սատակ
 Փայրենամիտքն խոցին,
 Եւ ի մասն, ասեն, նոր ուխտին
 Ի փրկութիւն ձեր տեղաց,
 Ողբացարուք եւ լացէք,
 Եւ սրբեցիք ի մեղաց,
 Արդինչ եւ մեղք ձեր իցեն,
 Բաւեացէ զսէրն դատին,
 Վասնն նորա Թագեալ լոյս
 Եւ արարածք սուգ ասին,
 Արբաւանաւն ի խաչի
 Երիթացեալ եւ անդոյն,
 Էր ճառագայթ եւ պատկեր
 Էականին Հօր հանգոյն,
 Արդ բանիւ ծագէ լոյս,
 Եւ ծով ալեօքրն բանի,
 Երեքօրեայ արդելաւ
 Ի դիակալ տապանի

Այլ նա իւրով զօրութեամբ
 յաղթեաց մահուն եւ յարեաւ,
 Եղծ թղթովս յուղարկեալ
 անտի զարգարսն բարեաւ:
 Առ յաւարի եւ զերեաց
 Բզգօրութիւն վիշապին,
 Յահէ փառացին նորա
 բնութիւնք իրաց տաղնապին:
 Եկանաւս²⁰ եղեալ մեր,
 եւ փայլեալք ի խրատուն,
 Պատմեմք հուրացրդ գառնադ
 յամենեցուն լուսատուն:
 Ի հրապարակիս գոչեն
 եւ յարքունի պաղատան:
 Ո՛վ զօրութեան բարբառոյն,
 լուեալ բրունք հաւատան:
 Են գիւրաւոր բանք նոցա,
 ճառք նոցա պարզ եւ մեկին,
 Չէ մարթ ասել թէ սոքա
 բղմեզ խաբել ինչ եկին:
 Օ իւրեանց իսկ մեղրս պատմեն,
 որ առաւել իսկ զօրէ,
 Թէ անկամ հաւս²¹ ունեին,
 եւ աննքշանք ի մօրէ:

Եւ թէ զիարդ զիւրեանց տէր
 թողին ի ձեռս օտարաց,
 Հաւատարիմ կալ ի սպաս
 առ նրմա ոչ ոք կարաց:
 Օ իարդ եւ նա ունելով
 զերկիւղ մահուն²² ի յուշի,
 Իւալ սրբաւարեկ կայ անկեալ,
 ոչ ինչ յաւտով անուշի:
 Երեան բրբառունք փոփէին
 եւ ինքն անկեալ ի գետին,
 Ենցուցանել աղաշէր
 յանձնէ բզժամ իւր յետին:
 Եւ աքիւնոյն երկրնէն
 ի մահուանէ չէ վայել,
 Եւ եալ թըմբիւր Սեկրատայ²³
 բրնաւ չկամէր իսկ նայել:
 Եւ զէն այս բանք պատրանաց,
 ոչ յօրինուած ճարտարի,
 Զի սրնայօդ պատմութիւն
 պաճուճանք զարդարի:
 Եւս, ասեն, ճառք իւրեանց
 ի զարդուց մերկ են բրնաւ,
 Վասն այնորիկ եւ կասկած
 ընդոցանէ ոչ ծրնաւ:

Սովին խաբեալ եւ պատրեալ
 կանխաւ ոմանց արդ խաւաց,
 Յայնմանէ ոչ ոք յեւոյ
 ազատել զանձրն զխաւաց:
 Եւ թէ նախ խաբեցան,
 մի թէ մարթ ինչ էր անդի,
 Եւ լոց բզնոյն ընդունել,
 ուր նոյն ուսումն աւանդի:
 Արդէս ասէքրդ, տանին
 այլոց ազգաց զայն առակ,
 Եւ զխորդ ոք ի նոցունց
 չեկաց այնմիկ հակառակ:
 Եւ վարդապետն նոցա,
 որ եղծ բզմահ, եւ սաստեաց
 Վերեզմանին, եւ յարեաւ,
 նորոգ ելեալ էր յաստեաց:
 Սրկայք էին եւ շրթեայք,
 որ ընդ նրմա խիկ կերին,
 որ ձեռք իւրեանց խաշեցին
 անդ ի գաղաթըն լերին:
 Վանի հրդօր է համբաւ,
 զոր լուեալ այր թընամի²⁴,
 Չկարէ ընդդէմ բարբառել,
 նա հաւանել իսկ կամի:

Ահա մարդունք անգրասին
 Ի հրեական փարախէ,
 Ա. Ի զհաւատարս նորա
 Կրնքեղ զարիւն իւր ծախէ:
 Բընա ծանեան թագաւոր,
 զոր առա ի վեշարս տեսին,
 Թագ, ծիրանի եւ ամթոռ,
 Հունեք նա զայդ զերեսին:
 Բընա, ասեմ, զոր փրշովք
 Կտակեաց դահիճքն թագաւ,
 Արբղբղամիդքն կարմիր
 Ընդ խող զանծամբ իւր արաւ:
 ԲՍՏՈՅ՝ որդիք հաւատացն
 Երաւհամու, աւն արիք,
 Ի քաղաքեղ փախերուք,
 Եւ հա հասեալ կան շարիք:
 Ահա քաղաքիդ Սիան
 Թողեալ լռքեալ տարադիր,
 Եւ հաս հիտաւ տառակութեամբ,
 Հաւատացեալդ թագիր:
 Աշուկ դրասեր Սիանի,
 զոր բարեկամ փեռային:
 Երդ անցաւորք ընդ կորուստ
 Եւերակաց քոյ հային:

Արբեմն աստուծոյ զեղեցիկս Եւ
 այժմ զազանքսն վայրի Եւ
 Կողոպտեցին բոգեղ քոյս Եւ
 եղիք դու որք եւ այլի Եւ
 Օխնչ իցեն մեղք քոսն Տեր
 որ երբն քեզ կաթողին
 Երդ զառապատ քո եթող
 որ եւ ոչ այլ նորոգին
 Չանբացաւ ձեռքն նորա
 որ վեժխրնդ իրն եւ շարեաց
 Սուր ի վերայ քո շողայ
 ահա զաղեզն լարեաց
 Եւ խանձաւ որ²⁵ օրինաց
 էր քո անուն եւ տեղի
 Եւ յժմ թողեալ եւ յւքեալ
 ի սնա ապանքս նեղի
 Արշափ կանխաւ կարապետք²⁶
 դու շահեցին զաւեր քոյ
 Երաւքոյ մարտք եւ շարիք
 եւ արհաւիրք ի ներքոյ
 Ահեր զարդիւնքս քո հոգ
 եւ սուր եւ մահ առարնին
 Եւ սովամահ մանկունք քո
 ի հրապարակքս գրնին

Ահա ի տունըս թո՛ղքս տանս՝]
 Եւ յաղաքանքս կաճանս : 379
 Անկարգ զօրէն բնասւերի , 380
 անց ի քրթթեւ մի ուկանս :
 Ուր մըտցես այժմ՝ ամիսնայ զ ,
 դո՛ւս աղանիդ ոսկեթեւ , 381
 Լաւնիկ ձայն սրտումն , 382
 Թանձրացաւ ամպն թեթեւ :
 Ահաք հրացան բարկութիւն]
 դաստաւած ակերտն խորան ,
 Յարկեաց արիւն ընդ յատակն]
 իբրեւ քղնուրբա ծորան :
 Օ՛հրուսանդէմն մարտիկք]
 եւ նահատակք իւր լքին ,
 Ի լայնալիճ աղեղանց 383
 տեղային նեւք եւ փքքին :
 Աս պարբնագորն նորա]
 384 արկին պատնէշ պաշարման
 Քաջամարտիկք Հոռոմաց , 385
 ոչ գոյր շարեացն դարձան :
 Օ՛ւնհրնարին զայն աւեր 386
 տեսեալ Տիմոս²⁷ արտասուէ ,
 Աղաւ եւ սուրբ եմ , ասէ , 387
 եւ ո՛ւ Հրեայք ի վնասուէ :

Աստուածքն ձեր ցասուցեալ
 րգբարկութիւն իւր տեղաց,
 Խընդրեալ յիմ ձեռքն ստատիւ
 րզիթեժ ձերացքն մեղաց:
 Օչայն հոյակապ քնդ երկիր
 փայլելութիւն տաճարին,
 Չոր հուր հարեալ Հոռոմաց
 անդէն հրծծիդ արարին:
 Ոմանք²³ կանգնել ի փռչոյն
 փառապկեաց են կարի,
 Եւրոպ ոչ պատուէր հրամանին
 ի գլուխ ելեալ կատարին:
 Այլ հուր յանկարծ փառիցի
 ի տուրել զանհաւան:
 Սատար զործոյն, եւ ըզփայրն
 տայրել բազում փրտաւան:
 Եւր յիրաւի սրտաժեշտն,
 արիւնն²³ անպարտ զոր հեղին,
 Դարձաւ ի գլուխս նոցա,
 խընդրել ըզիթեժ անմեղին:
 Հայրքն խտակեաց զիւր որդին
 որ էր նորա անդրանիկ,
 Ընդ փայր հարեալ լռեալ կայ,
 եւ տարազիր աւանիկ:

Փռլլեցան սատրըն³⁰ ծառոյն զ
 առ ի չգոյէ հաւատոյ ի զո
 Իայց զի իսպառ ոչ խրլեաց ի
 դու նըմին շնորհրա մատոյ
 Եւա՝ նորաւքանչ նըշանօք
 գեղեցկացոյց առաւել
 Ի զվայրենին պատկինեաց
 եւ յընտանին իւր յաւել
 Արեւ ծաղիկ պարարեալ
 տերեւալից, ջրասուն,
 Աերմ իւր ի գլուխ պատկանեալ
 եւ ըզպրտուղ իւր հասուն
 Ի բաց հանեալ ըզժառանգն
 օտարոտին հաղորդի
 Ի ջրուն որդին յաջորդէ
 որ պատուասաիւ էր որդի
 Արթ տաշտագեղ իսրայէղ
 կործանեցաւ քո հընծան
 Աչ քո որդիք պարաւորք
 ի հրապարակս ցընծան
 Արդեկոտոր նըւաղեալ
 ահա ի սուգ նըստար դու
 Չըւան գօտի փոխանակ
 քեզ ոսկեհաւորն զարդու

Տեսնե՛ք ըզմայրըս մեր նոր,
 որ էր ամուլ եւ անձին,
 Այժմ՝ բազում³¹ որդեկօք
 զըւարձացեալ է յանձին:
 Ի ըցաւ երկիր ծայր ի ծայր
 նորին օրհնեալ զաւակաւ,
 Ար բազմանայն եւ աճէ,
 եւ յորդէն եւքս տակաւ:
 Ի շխան երկրին՝ զոր Նեղոսն
 արբուցանէ ամ յամէ,
 Զիւր քրքմութիւնքն թողու,
 թէպէտ եւ ազգ իւր յամէ:
 Եւայց հնազանդեալ եւ նոցա
 տէրունական սուրբ խաչին,
 Յանկարծ ուրեմն ընդ ելեալ
 աստուածազէտք ճանաչին:
 Վոյզըն փայտին խոնարհեալ
 ազգք Պարթեւաց եւ Մարաց,
 Համարին զայն ապաւէն,
 ո՛վ լեճարել զայդ կարաց:
 Ի շսկիւթացին բարբարոս
 որում օրէնք ոչ գոյին,
 Յաղթօղ նըշանըս գերեաց
 ընդ օրինօք գըշխոյին:

Ար մի ոգի յարդարէ
 զամենայն մարդ մբռնել,
 Սխառածար մի սրուն
 աստուածութեանքն տեղի:
 Երեսպաշարն Պարսիկ
 որ ըզգործուածքն պատուէր,
 Չարարիչ այնքս պաշտել
 քնկալաւ այժմ պատուէր:
 Դիբեացոյց անասպառ,
 որ ոչ գոյ բոյս եւ արմատ,
 Երդ ծաղկեցին հաւատովք:
 արարացին³² եւ արմատ
 Օխրեանց բարոյց փայլենի
 ճիւղաւթիւնքն թողին,
 Ընդ հաւատոյն պարզեաց
 տան զսփութիւն շնորհոցն:
 Սորենթացոյցն³³ քաղաք
 բարեկեցիկ փափկակեաց,
 Եթէնք³⁴ որ զաշարն լուսոյ
 ճրշմարտութեանքն փակեաց,
 Ենծանօթին Լստուծոյ
 որում կանգնեալ էր բաղին,
 Օանօթ եղեալ եւ քնդել
 արդ երկիր եւ քս պաղին:

Արդ զոր Պղատանն խնդրէր,
 ահա Աստուածն այն գըտաւ,
 Արիսպագոսն դողայ
 Ըղնոյն ածեալ ըզմբտաւ:
 Վաղատացիք անարգեալ
 Ըզզոհ իւրեանց մարդազեն,
 Զոր Վրոյիղեանք³⁵ նոցին քուրմք
 գիցրն զենուն եւ յազեն,
 Ասան թէ ոչ ախորժէ
 Աստուած արիւն եւ շարաւ,
 Զի ողորմածն եւ արդար
 շհաշտի արեամբ օտարաւ:
 Այլ ի մարդոյն պահանջէ
 Ըզսիրարն տալ իւրովին,
 Զայն համարի պատուական,
 եւ զուարճանայ իսկ նովին:
 Վո փառաւոր մարտիրոսք³⁶,
 որ ի միջի քուժ մարտեան,
 Հոտ անուշից պատարագք,
 հաճոյ քան զիւղն նարդեան,
 Վան զամենայն ցանկալի
 գանձըս քո են մեծագին,
 Ի քէն տըւեալ Քրիստոսի
 զարդ արտախոյրըն թագին:

Զաւատք ի քեզ ծաղկեցան
 նոքօք ի գոյն բոսորայ,
 Վա խմաստուն թաղաւորք
 եղեն յետոյ սիւնք նորայ:
 Վաղաքրդ մեծ հոյակապ
 ի փառաւոր նահանգի,
 Ուր Սաւոնէսըն մեղմով
 ի Ռոդանոս գետ յանգի:
 Եւ գուք բնակիչք խաւարին
 անտառախիտըն մայրեաց,
 Զոր երբեք տապ ջերմութեան
 ամարայնոյն ոչ այրեաց:
 Եւ որ ըմպէքդ ըզճագոս,
 ըզջուր գետոյն իբերայ,
 Նոյն լոյս ծագեաց աւասիկ
 եւ ի ձեր եւրս վերայ:
 Եւ զորքս ծով մեծանիստ
 ի մարդկանէ բաժանեաց,
 Փրփիեալ ըզձեզ ի սաստիկ
 հռոմայեցւոցըն ժանեաց:
 Ենգղն³⁷ նոցա որ կարաց
 ըզգիմադարձսն փանել,
 Չիշխեաց յաշխարհրդ ձեր գալ
 տեսեալ անմուտ եւ անել:

ԼՄ Հաւատոյս մեր նըշան³⁸

Թռուցեալ հասեալ յայն տեղի,
Փառաւորեալ եւ յաղթող
յերկրիդ ձերում գետեղի:

Ընա պաշտեն ի Հընդկաց³⁹
մինչեւ ի գետըն համիս:

Օրբս շնորհօք միացոյց
երբեմնն զիւր թըշնամիս:

ԼԿԵՆՆՑԻ սուրբ գոչէ
հիացեալ յայսում վայրի,

Ո՞րդդոսա⁴⁰ ինձ ծընաւ,
եւ եմ ամուլ եւ այրի:

ԼՅ Հոյակապ եւ հըզօր
եւ անփոփոխ գահ նորին,

Դրունք դըժոխաց վայրապար
ընդդէմ նորա ոգորին:

ԼԶ Տիբերիս գետով է
ի Հոռոմոյն աւանի,

ԼԷՔայսութիւն նորա սուրբ,
որ մըշտընջեան անուանի:

ԼԸԽանք հըզօրք եւ հարուստք
ընդ նորա փառքն խանդան,

Յանգ արիւնտտ տեսանեմ
եւ ընդորին պատուանդան:

Ար միանգամ ընկալաւ
 ըզպատիւ այնքը բարձի,
 Վ ըկայօրէն ճրգնութեան
 առեալ ըզթագըն պարծի:
 Օ ի թէ գառինքրն մատաղք,
 որ բընաւ ոչըն մեղան,
 Անօրինաց նախանձուէ
 ելին արեամբ ի սեղան,
 Քանի՞օն եւս առաւել
 պետք եւ հովիւքն խաշին,
 Անողորմ մահ ճրգնութեան
 տըւեալ զանձինքս մաշին:
 Քրիստոնէից այս էր փառք
 առաջնոյ այնքը դարուն,
 Վ կայից արեամբ ծաղկեցաւ
 սուրբ հաւատոցըն դարուն:
 Եպօքէն դառն էր հայել
 ի փողոցի եւ ի տան:
 Եւք անողորմք որ զարիւն
 անմեղ մարդկանըն նիտան:
 Այլ եւ ըզկողոս քերէ
 յատենի դառըն դահիճ,
 Աջմէ կաթսայ եռացեալ,
 եւ ի ձախմէ իւր մահիճ:

Ածեն ըզծեր հինօրեայ,
 որոյ արեանքն ցանկան
 Եւ բազմութիւն գիեցիկ
 մատաղերամքն մանկան :
 Բարբ իշխանին փոխեցան,
 մարդասիրին եւ հեզոյն,
 Սատիր, ասէ, ինքնակամ,
 եւ ի խարոյկըդ քեզոյն :
 Նըման եղեւ Ներոնի
 Տրայիանոս գըլխովին,
 Բժպէ զարիւն որպէս ջուր,
 այլ ոչ յազի եւ նովին :
 Աստակեցան դահիճք քո,
 ըրթեցաւ եւրս սուսեր,
 Իրաւարար թագաւորդ,
 ըզյաղթութիւն կորուսեր :
 Օ՛հ քրիստոնեայ յորջորջի,
 թէպէտ եւ մեղքս չարար,
 Բքնոյն բարուրս արարեալ
 ըզնա ի մահ իսկ տարար :
 Բզդիբ մնասուցրն նոցա
 եւ ըզվճիւս լուարուք,
 Ի մահ մատնին զի ցածուն,
 հեզ եւ հանդարտ են վարուք :

Իսկ նորա յայն համարին
 Ըղգը լիաւորին բարի,
 Իւրաքանչիւր խնդութեամբ
 Ըզտանջանդրին փարի:
 Նոցա խարդիկ եւ տառասկ
 Համարի դաշտ ծաղկաբեր,
 Ով դատաւոր, շէ այս փշտ,
 ասեն, ըզմեզ մի խաբեր:
 Եյս են պարգեւք գըթութեան
 տեսարն մերոյ Նիսուսին,
 Վայ եւ եղնիկ արդարեւ
 որոյ ըզնայն կորուսին:
 Իրանաւորաց խրատութիւն
 Թբի մեզ ձիւ արքունի,
 Գովեմք ըզՏէր որ ըզմէնջ
 զայս օրինակ սէր ունի:
 Ուրախ լինի որ տանջին,
 այնու զի վաղ ի բանդէ
 Ելեալ ի փառսըն փութայ,
 զոր նրմա Տէրն աւանդէ:
 Եղէ էր վասըն սոքա⁴²
 Գողցես իբրեւ զօտարին,
 Ժիւրեանց ըզկեանքս Թողեալ,
 այդպէս անաւս արարին:

Մարթի թէ ոք ի բազմաց
 յայնժամ երբեմն զբաւաւ,
 Որ յօժարեաց ի մահ իւր,
 չածեալ զայն ինչ բզմաւաւ:
 Սիւնիկոս⁴³ ամբն վատթար,
 որում պանդուխտ էր անուն,
 Իբրեւ կենաց իւրոց աւեր,
 որ շէր իշխան եւ մանուն,
 Անձամբ իւրով ի խարոյկ
 ելեալ այրէր կենդանեաւ,
 Բայց ոչ զանուն իսկ նորա
 յետ այնորիկ ոք ծանեաւ:
 Իսկ աստ ոչ մի այլ բազումք
 յօժարադոյնքս խաղան,
 Տեսեալ խարոյկ բորբոքեալ,
 եւ ի վերայ կախաղան:
 Օտրքս Պարսիկք եւ Հոռոմք
 խողտողէին համօրէն,
 Չար նախանձու համարեալ,
 եթէ իցէ այն օրէն:
 Սակայն մեք յայտրմ վայրի
 աղէ հարցցուք, առ իմէ
 Այնչափ ամբոխ իւրովն
 ի չարչարանքս զիմէ:

Արդ ընտանիքս հոգեւոր թիւն,
 ասեն, յայն իմն տարաւ,
 Սինչեւ խնամոյս համարեւ
 զանձանց արիւն եւ շարաւ:
 Քանզի եւ քուրմք բարբարոսք,
 ի պատարագ ընծային,
 Սինչ ամէին ըզմարդիկ
 զըւարձացեալ ջընծային:
 Հուրջ ողորեալ յարենէ
 զանձրուսն զիցըն սեղան,
 Բցնոյն պաշտօն համարեալ
 անհրնարինքս մեղան:
 Բոս նախնեաց իմն բարուց
 սովորութիւն էր հարսին
 Վաղ յայրութիւն հասերոյ,
 որոյ ըզգարդըս վարսին
 Ի բաց եղեալ, ի խարոյկ
 բորբոքեալ զանձն արկանէ:
 Այ առ սէր ինչ ամուսնոյն,
 այլ առ մարդկան ականէ:
 Ի մէջ ազգաց անձրուաց
 այս օրէնք դոն տակաւին,
 Ի հուր զանձինս արկանեն,
 եւ կամ յարիւն թաթաւին:

Մոլորութիւն գրծնդակ, Կ
 օրէնք ողբոց արժանի, Ե
 Պաշտօնասէրքն լինել, Ե
 այսչափ չարիս ծրնանիւնաց
 Երբեքս գործ էր ծաղու, Ե
 եւ որպէս խաղ արդայոյ, Կ
 Նա աւանիկ սուտ պաշտօն, Ե
 եւ մոլութիւն էր այդ, Ե
 Իսկ ըզսոսա մի կարծեր, Ե
 յայնց մոլելոց համարի, Ե
 Որոց ձեռամբ զօրութիւն¹⁵, Ե
 աստուածեղէն կատարիւն
 Ըզպիղծ ողին¹⁶ հալածեալ առ,
 զերծուցանեն ի շարէ, Ե
 Ո՛ր այսակիր կամ մոլեալ, Ե
 երբեք առնել զայդ կարէ,
 Եսպէս յիւրոց աթոռոց, Կ
 անկեալ եղեւ վտարանդի,
 Իանիւ սրբոց վեհայից, Ե
 իշխանութիւն իւր քանգի,
 Օ՛ր բմբռնեաց զայն աթոռ, Կ
 անգրստին յայնչափ տարեաց,
 Ի զուր լըլեալ ըզմարդիկ, Ե
 զորքս բռնի վտարեաց, Ե

Եւ փոխանակ զի մարդիկ
 խրատու շարին հաւատան,
 Եւալ ի պատիրքս նորա
 եղեն երեր եւ տատան:
 Եւ զփայր հարան իրաւունք,
 եւ եղեւ լոյսին խաւար,
 Ըրմարտութիւն մասնեցաւ
 ի բռնութիւն եւ յաւար:
 Եւայց այն էանց, անկաւ արդ
 հակառակորդին դազան,
 Եւալ եւ բղխորչն սրբէ
 աւաթիկ նոր աւազան:
 Եւ յիւրմ վարժեալ են եւ Եղիշ⁴⁷
 յիւրեանց մրտացն լուսոյ,
 Եւ մեք երբեք ոչ ասեն
 իմաստութիւն մեզ ուսոյ:
 Եւ անգի վարժեալ եւ ուսեալ
 ի Պղատանէ զիւր մատեան,
 Եւ զան ալլոց աղանդոց
 արհամարհեն եւ ասեան:
 Փիղիսոփոսն իմաստուն
 բնդ հանուր փառս բնդունի,
 Եւ զուամ անգամ եւ ի բուն
 ի պաղատան արբունի:

Բընա յարդոց հակառակ
 մերում սճոյս սատանայ,
 Քաջ մարթի մեզ վընասել,
 որ եւ արդեամբք իսկ ջանայ:
 Այլ Պարփութա եւ Վեղստ
 որ յայն նախանձ բորբոքին,
 Այլ կարասցեն հաւատոց
 առնել վընաս ինչ նոքին:
 Չէ բաւական նախատել
 եւ ասել բանքս ծաղու,
 Թքչնամանօք⁴⁸, թէ մարթ էր,
 կործանեալ իսկ էր փաղու:
 Այլ առ ըղկրօնքս խախտել,
 արժան է գալ յանդ իման,
 Եւ յուցանել ըղնորս
 արկարութիւն ի հիման:
 Օխ չեն մեր իրք փայրապար,
 ոյլ հաստատեալք ի վիմի,
 Առ ի գնտաւ շարժելոյ
 հարկ է եւ պարտ գալ ի մի:
 Բայց շառնուն յանձըն նոքա
 խօսել ընդ մեզ պայքարու,
 Չի նովին ոչ ռք երբեք
 ըղյաղթութիւնն ստարու:

Ար քրիստոնէայք եւ ընդդէմ
 Թագաւորաց բամբասին ,
 Այլ փայրապար որպէս միշտ ,
 նոյնպէս եւ յայդրմ մասին :
 Վանդի ասել շէն կարօղ
 Թէ են լըկտի եւ յարատ ,
 Ընդ Թագաւորքս զբրդուն
 զուր յօղելով զայդ արատ :
 Սակայն սիրով են վառեալ
 կանայք նոցա եւ արուք ,
 Ընթագաւորքս պատուել ,
 նա եւ ըզգեղծքս վարուք ,
 Ի նոցանէ սւսան ալլք
 իբրեւ զիւրեանց ընտանիս ,
 Պինդ կալ , ասեն , զըսպաս քո
 զոր իշխանին քում տանիս :
 Օ ի յԱստուծոյ են իշխանք ,
 որպէս հովիւք ի հօտին ,
 Այլ փայրապար սէնի նա
 վառեալ սուսերբ ըզգօտին :
 Տրտունջ լինել զիշխանէն
 դործ վատութեան համարի ,
 Իսկ ապրտամբրն լինել
 առ նոսա մեղք են կարի :

Եզդ հեթանոս ժողովեալ
 զայր զօրաւոր եւ հըսկայ,
 Օրինաւոր իշխանին
 Ընդդէմ դարձեալ յետըս կայ:
 Իսկ քրիստոնեայք միշտ անսան
 տերանց իւրեանց բընակաց,
 Աչ որ կապարճըս դարձոյց,
 եւ կամ եղեւ դիմակաց:
 Առ առ տրկար լինելոյ
 այդպէս դիւրաւ նըւաճին,
 Եւ զի վարձուց ակն ունին
 կալով յիւրեանց պաաշաճին:
 Օ ի մեծազօր են նոքա,
 մինչեւ բնութեան տալ հրաման,
 Արդողալով հնազանդի
 կալ ի նոցին պաշտաման:
 Օ ի որոց բիւք խաւարեալ,
 եւ ընդ ոգիս ջանային,
 Սոցա բանիւրն փրօկեալք,
 եւ ի լոյս անդրը նային:
 Նա գրիւովին եւ մեռեալ
 եւ յուղարկեալն բարեաւ,
 Սոցին բանիւք թօթափեաց
 Ըղբուն մահուն եւ յարեաւ:

Յերկուց մեծաց բանակաց⁴⁰,
 Ի տօթագին ամարան,
 Իբրեւ ի խիստ ծարաւոյ
 Կային նեղեալ եւ վարան,
 Արակատեղաց բարկութեամբ
 մին պատժեցաւ եւ հարաւ,
 Աւան ի ցօղոյ անձրեւոյն
 Ընկալաւ ջուր ի ծարաւ:
 Հռոմայեցին դօրութեամբ
 ոչ աղեղան եւ նետին,
 Այլ յԱստուծոյ զօրացաւ,
 Հասեալ ի շունչ իւր յետին:
 Օհհի հարեալ թագաւորն,
 եւ խոտովան լեալ ասէր,
 Քրիստոնէից է պարգեւ.
 Իսկ բարեատեաց շարասէր
 Նշմարտութեան թընամիբ
 տակաւին եւրս պընդին,
 Հրմայս ըզնոյն կոչելով
 խոտել ըզփառքս գընդին:
 Հրմայք չըքնաղ արդարեւ,
 ոչ ի գիւաց եւ խոտան,
 Այլ յԱստուծոյ, ոյր կամօք
 ամօք անձրեւով որոտան:

Խաչիւ որ զարդ էր մահու,
բերդք եւ ամուրք յատակին,
Թաղաւորաց իսկ նովաւ
զարդարի խոյր պըսակին:

Քանդի նովաւ⁵⁰ զօրացեալ
մեծին կայսեր Աստուանդեայ,
Լհար բզգունդըս զօրաց
իբրեւ ըղհօտ եւ զանդեայ:

Օիրանափառն աւդոստոս
որով եհարն եւ ձաղեաց,
Ընդյն պատիւ ետ խաչին
առանց արեան ճապաղեաց:

Եսու հետեւ Դեմեաէր
ղիւր նուիրելոցն ժողով
Տեսցէ թողուլ յղեւսին,
ձորձ եւ պըսակ եւ կողով:

Անծղ Էրտեմիս⁵¹ աղէ դու
պատըսպարեաց եւ արի,
Խընդրել ըզվըէժ յատելեաց,
յորոց առար յաւարի:

Ես դու բընաւ չեա ուրեք,
ընդ քեզ կորեան ապաքէն
Էրծաթաղործք քս ճարտարք
յեփեապուց քաղաքէն:

Կործանեցան մեհեանք գից,
 եւ քուրմին մեծ քահանայ
 Ի բաց եղեալ զիւր պաշտօն
 յայլ ինչ վաստակիս ջանայ:
 Աւանց զոհից նրբիւրաց
 Թողեալ բոգիցին բազին,
 Քանզի ստիպեալ տաղնապէ
 Հասեալ հրաման ահագին:
 Անարգեցան ձուլածոք,
 պատկերք կրօնց եւ արձան,
 Ինք վայր հարաւ Ապողոն,
 եւ պաշտօնեայք իւր բարձան:
 Ար զըզձութիւնսն պատմէր
 Ի գեղփացւոց տաճարին,
 Յամօթ եղեւ եւ լըռեաց⁵²,
 չէք որ ի նոյն յօժարին:
 Աչ եւս ի գից գիտեանց,
 եւ ոչ ի գոյզն վիմէ,
 Այլ ի տաճարս սրբոց
 մարտիրոսացն⁵³ զիմէ,
 Բանբս անճառքս լըսել
 այր Թագաւոր ծիրանեաւ,
 Զորոց լըռեալ հաւատով
 նըշանադործքս ծանեաւ:

Առաք որ կանխաւ պաշտէին,
 խորտակեցան եւ բեկան,
 Եւ փոխանակ այնոցիկ
 խրմբեն ըզտօն տարեկան,
 Արախութեան վրէպից,
 զորքս մահաւամբ ըսպանին.
 Արծան անկեալ առաջի
 նըւիրական տապանին:
 Լը Հոռմոց⁵⁴ պետութիւնն
 այսմ ընդերկար դիմակաց,
 Բրամազդայ պաշտպանէր,
 եւ կամէր իմն յատակաց
 Վանդել ըղկարդ հաւատոց,
 որ այն ինչ գեռ նորընծայ,
 Հալածանօք լըկեցաւ,
 եւ այժմ յաղթօղ լեալ զընծայ:
 Օյ մեծազօրդ Բառուծոյ
 յիշեալ զարիւն որդեկաց,
 Բցլթընամին վանեցեր
 որ հակառակ մեզ եկաց:
 Առապաշտութեան ազադակ
 հընչեցուցեալ էր կարի,
 Շուրջ ըզթատերբըն նորա⁵⁵,
 վասն որոյ ոչ յերկարի

Ածել ի գլուխս նոցա
 ըզպատուհանն կընքոյ,
 որ հաստատեաց անդրափն
 ամենազօր ձեռն քոյ:
 Մեկան շառմբ քաղաքաւ,
 զօրէն շրէից անլուաց,
 Բարեզանի նրմանեալք,
 որ ոչ ըզսիրա իւր լուաց:
 ՍԵՐԳԷ: Մտառած տեսչութեամբ
 զայն ամենայն զօր կամի,
 Յաւիտենից է, եւ ոչ
 աւուր միտջ կամ ամի:
 Ա՛յք են այնչափ թագաւորք,
 որք թընամի օտարուստ,
 Լիկեալ առին զօտարին,
 ամբարտաւան եւ հարուստ:
 Յօրոց երկիրքս տարսեաց,
 եւ եղեւ օր խաւարին,
 Յօրոց եւ շատք զարհուրեալ,
 մեծ քան զօր էն, համարին:
 Ա՛չ ապաքէն Մտառեոյ
 արդար ջառման են անօթ,
 Արօժք պատժէն զանհաւանան,
 եւ առնէ զանձըն ծանօթ:

Չինչ մեծ իշխանն կամեր
 Վահաներիկոս³⁶ Վանդադայ,
 Կամ զինչ իշխանն Վրթայ,
 որ անդ ի Հռոմ կոյս խադայ :
 Եւ զինչ գարձեալ մեծամիտ
 ամբարտաւանն Վտաիդայ,
 Որ ի սուսեր իւր յեղեալ
 յեռեալ յականց շափիդայ,
 Ընդին քաղաք ըստաւնայր
 ասնել յաւեր եւ յայրեայ :
 Որ բազմացոյցըն դադեա
 վըշափ որոց եւ այրեայ :
 Եշխարհակալքս պսոգիկ
 ոչ գիտելով զինուորին
 Վասըն վրիժունն Վստուծոյ,
 եւ իրաւանցըն նորին :
 Ի հիւսիսոյ քղնոսա
 կոչէ յիւրեանց ի բրնէ,
 Հանդէպ նոցին երեսաց
 դահ եւ զերկեւղ իւր գրնէ :
 Ենկաւ քաղաքն Հռոմոյ,
 եղեւ որպէս տաղաւար,
 Հինաւանդին մասնեցան
 ի գերութիւն եւ յաւար :

Բայց գեղեցիկ սրտէն նայն,
 գեղեցկագոյն մանաւանդ,
 Է նոր Հըսամ քան ըլնաւ,
 զի առաւ պահէալ կայ աւանդ
 Ճշմարտութեան հաւատոյ,
 եւ օրինաց եւ կարգի,
 Արի ծերոց խնայանոց
 վարի բարւոք եւ յարգի:
 Ար փոխանորդք են փրկչին,
 յաջորդք պատուոյն Աւփայի,
 Ընդոց երկիր ամենայն
 մեծաւ խնամով փայփայի:
 Արք վանեցին բղկայսերս
 ոչ զօրութեամբ աղեղան,
 Զի ոչ ումեք բրնութեամբ
 յանիրաւի ինչ մեղան:
 Օհ ոչ զինու եւ զարդու,
 եւ կամ տրկար ասպարաւ
 Պահի նոցա պետութիւն,
 այլ հիւսիսի եւ հարաւ,
 Եւ ամենայն ծագք երկրի
 են ինքնակամ հարկատու
 Օրհնեալ թագին պարծանաց,
 որ ի նոցայն ճակատու:

Անբեւոյթ փականօք,
 նըստեալ յիւրում պաղատան,
 Ամենեցուն տայ դողալ,
 որոյ ի նայն հաւատան :
 Աւդոյցն ուրուք ձըկնորսի
 փաւերական մատանեաւ,
 Արնքեալ զօրէնորն կարգէ,
 զոր ճըշմարիտըս ծանեաւ :
 Աեալ մեծարոյ ուղղութեամբ,
 յառաջին կարգ իւր եկաց,
 Աարգէ ըզմեր թագաւորս
 ի գունդ իւրոց որդեկաց :
 Պետք եւ իշխանք ի նմանէ
 ուսանին հեզ եւ ցածուն,
 իւր մեծութիւն վայելուչ
 է քան զոսկին փայլածուն :
 ՍԵՆՏԵՆ կրօնիցրս մերոց,
 որ են այսչափ ցանկալի,
 Աւ սոյնգունակ ընդ հանուր
 առատացեալ ծաւալի,
 Թէ զամենայն մեծադբանչ
 զարմանալիս իւր առից
 Սանըր մասամբք նըկարել,
 յողնադոյն պէտք են ճառից :

Այլ ես ուղղոց ունկընդրաց
 բարւոք կամացըն թողի,
 Ի միտ առնուլ զանճառ ճառս
 եկեղեցւոյս յաղթողի:
 Օ՛ի որոց ակըն գուցէ,
 այդ տեսանի ակներեւ,
 Աստիկ ծառըն ծաղկեալ
 եւ արձակեալ բզաերեւ,
 Ի ինի երկրիս համօրէն
 ոստովք իւրովք հովանի.
 Օտանօթական լեալ պատուով
 րնդ տիեզերս անուանի:
 Յարեւմտից յարեւելս
 երկրքազուք ճանաչին,
 Այնմիկ որ յինքըն ձրգեաց
 զամենեւեան ի խաչին:
 Թէ իմ յաւուրսըն լեալ էր
 կենարարին Յիսուսի,
 Ըջհետ նորա շրջելով
 յերկրաւորաց մեկուսի,
 Յորդանանու յորձանացն
 անդրբ մինչեւ ի կատար
 Թաբօվ⁵⁷ լերին լեալ ըստէպ
 նորին գործոցըն սատար,

Լնթերակայ եւ ծանօթ,
 եւ ոչ որպէս անընդել
 Սի թէ մաթթ ինչ էր ընդ իւր
 աւերագոյն զիս պընդել:
 Լընաւ իսկ ոչ ապաքէն,
 զի այժմ անշտի եւ ամբաւ
 Լն յայտնագոյն փառք նորա,
 եւ զօրութեան իւր համբաւ:
 Լնդ ի լերին զԼիւիայն
 զոյգ ընդ մեծին Սափսեօի,
 Ընկենդանին եւ մեռեալ
 վելայս փառացըն տեօի:
 Իբրեւ ի քնոյ՝ զարթուցեալ
 եւ առաքեալք իւր յետոյ,
 Ի հրէաստան գաւառաց,
 ի Յորդանէսըն գետոյ,
 Լրեամբ իւրեանց հաստատուն,
 առեալ զանուն վելայի:
 Պայծառագոյն առաւել
 քան որչափ ես ցանկայի:
 Տեօի ըզնա, եւ է նոյն,
 եւ ոչ ունիմ երկբայել,
 Իայց եւ բարբառ ինչ լռել
 չիցէ՞ արժան եւ վայել:

Արդ այն բարբառ որով Հայր
 յայտնեաց զԱրդին միածին,
 Սարաիրոսայն յարենէ
 Ի լռելիս մեր յածին:
 Սքա վրկայք են Արդւոյ
 մահաւամբ իւրեանց եւ վարուք:
 Այն զորմէ Հայր պատուիրեաց,
 Եթէ զբնա լուարուք:
 Առ, ասեն, լուիցուք,
 սակայն է խիստ լուծ նորին,
 Ըջիկըս մեր հարկանէ,
 զի են հրամանք իւր խորին:
 Օրէնքս խիստ բարդից
 առ հասարակ աւանդէ,
 Վրաւեալ բղտիրա եւ զողի.
 չիք ապրել յայնրմ բանդէ:
 Արդ որք պղպէսըն խօսին,
 կըշտամբեացուք ըստ կարի
 Ի մօտաւոր ճառիս մեր,
 որ ի յաջորդ բան յարի:
 Օ ի գեղեցիկ նախանձու
 ի ժողովոյս մեր հանից,
 Յամօթ եղեալ դամպարիշան
 անդէն յիւրոցըն բանից:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. Ը Ս Ն

ՉՈՐՐՈՐԴ ԵՐԳՈՑ

1. ՅՈՐԺԱՆՄ Ընդ ամենայն զէպս որ
գիպեցան յաշխարհի այսպիսի ինչ մը-
տաք հայեացութիւն, տիեզերական պատ-
մութիւնն կրօնից պատմութիւն լինի-
ցի: Ամենայն պետութիւնք, ասէ Բո-
սուէտ, գործակից լինելին օգտի կրօ-
նիցն եւ փառացն Աստուծոյ, որ զնոսա
առ ի ձեռն, զի նորօք պատժիցէ զիւր
ժողովուրդն, կամ զի կրթիցէ եւ ընդ-
արձակիցէ զնոսա եւ կամ զի ի նոցա
ձեռն պաշտպանիցէ նոցա: Չգարմա-
նայցեմք ինչ բնաւ յորժամ Աւուստ
յանկարծօրէն յեղակարծութիւն դարձու-
ցեալ զԱրամանի, մեծաւ յաղթու-
թեամբ ընդ նորապանչ Դանապարհ ի
Բարեղոն մտանիցէ, չհամարիցիմք ըս-
քանչանս զԱղէքսանդրի յաջողու-
թիւնսն, եւ ոչ ընդ բախտաւորութիւ-
նըն Ապսեր հիանալիցեմք: Ամենայն ինչ
երկից աշխարհակալացս այսոցիկ յաջո-
ղէր, քանզի կամեր Աստուած զի բնաւ
յաջողեացի նոցա, առ ի գործելոյ նո-

բոլոր զմեծամեծ փոփոխումունսն : զոր առնել ի մօտ եղևալ էր :

2. Յառաջին բանսն ասացեալ է իմ թէ զհարգ զեղծաւ Սանազար պաճու-
նանսքն յերգս իւր, որում ծնունդ Աու-
սին անունն զնէր :

3. Պողոթնիոս եւ Պղոտարքոս զի-
տացին եթէ Հոռոմոց յաջողութիւնն
ոչ եթէ վայրապար ինչ բախտաւ որու-
թեան արգասիք էին, այլ աստուածե-
ղէն իրիք տեսչութեան : Զէր մարթնո-
ցա զիտել թէ զինչ ինչ խորհուրդք
տեսչութեանն իցեն : Բոսուէտ զայն
եցոյց եւ յայտ արար . եւ Որոգինէս
յառաջ քան զնա զնոյն խորհուրդս ի
վերայ միահեծան իշխանութեանն Հո-
ռոմոց անդէն ի ժամանակս Քրիստոսի
խորհեցաւ : Այնչափ ազգաց տուրեւ-
առիկ փոփոխումն որ երբեմն օտարք է-
ին ի միմեանց, եւ յեազ ընդ Հոռոմոց
տէրութեամբն ի մի միարանութիւն ե-
կին, դէպ ժամանակ էր, որով Աստուած
պաշտեցաւ զի զքնթացս աւետարանին
փութացուցէ :

4. Միահեծան ունել զտիեզերս նախ
Ապար ամ զմտաւ . եւ որ քննիցէ որ
զամենայն խէթ եւ զիտութ որոց կայր
նմա գեր ի վերայ լինել, գտանէ : զի ա-
մենայն մարդկօրէն իմաստութեան հա-
կառակ էր խորհուրդն այն : Հարկ էր
թէ Ապար յայնժամ յիմարութեան
ինչ ոգւով ի քարչ արկեալ լինէր . ապ-
շութեամբ իւր կալեալ, ասէ Աիկե-

բան: Այսին դառնայր ի գաղափարաց
սակաւանեան զնդաւ, էթէ զնա որ կըշ-
տիցէ ընդ զորուն որով մարթ էր նմա
յիսաղացաց աշխարհին ի գիմի հարկա-
նել: Չամենեւին զնսա որը հաստա-
տութիւն աղատութեանն էին ի Հոսմ,
հակառակ իւր ունէր նա, եւ սփ արքն
էին. կատան եւ Բրուտոս եւ Աիկերոն
եւ Պամպէոս: Բայց փոխանակ հա-
զանդ լինելոյ հրամանին զոր առ, զի
զգորան սուսակիցէ, իրրեւ ըսա Ռուբի-
կոն անցեալ բարձրացուցանէր զնշան
զընտանի պատերազմին, նոյն յանդը-
զնութեան փայրկեան լինէր նմա մեծ
բարեփառութեան: Նահանգք որ յա-
մենայն քայլս ստից նորա արգելուլ բզ-
նա կարէին, զահի հարեալ կային: Այ-
մուկ էր ի քաղաքին. որ զլիսաորք
ընկերհաշտութեանն էին, ի բաց մե-
կնէին. Պամպէոս փոխանակ անգէն ըս-
պատելոյ Ապսեր, արտաքոյ քան զի-
սաղացաց աշխարհն զամենայն դժ ձե-
րակուտին ընդ իւր ձգեալ տանէր. եւ
յօրէ անտի յորում ել նա ի քաղաքէն
Հոսմոնց մինչեւ ջրեկումնն զոր առ
Փարսաղեաւ բեկաւ, զնացք առնն որ
երբեմն այնպէս իմաստուն եւ անհաւ-
րին գոռ պատերազմաւ էր, առանց ի-
մաստութեան իմն թուէին, որպէս
յայտ ի Աիկերոնի թղթոցն է: Ապսր
իշխան լիեալ, քաղցրութեամբ փարէր
զիշխանութիւնն. եւ քանզի յաղեալ
իմն էր ամբարտաւանութիւն նորա, ս-

բով հեռու որդի ոչ գոյր նորա, մար-
թեք ի մեռանել իւրում Հոռոմոց ան-
դրէն զազատութիւնն շնորհել: Նորա
որ զնա նենգ գործեալ սպանանէին ի
մտի եղեալ զի զընկերհաշտութիւնն
միտանգամ նորոգիցեն, ազատապա-
կորուսանէին: Այս մեծ փոփոխումն
յերկնից վճիռն գրեալ էր, եւ յորժամ
երկինք կամեցին, մարդիկ կոյրք են:

Ծ. Հոռոմոց ազատութիւնն հարա-
ւել հարուածս մեծամեծս, այնպէս զի ժո-
ղովորդն այն որ այնպէս զազանաւիա-
ւել փայրենապոյն էր, որ ջայնժայր այն-
չափ արհամարհանօք եւ առելու թեամբ
ունէին զթագաւորս, քան զամենայն
ազգս երկրի եւս շար ծառայք լինէին,
եւ ընդ որպիսի տերամբք: Ազոսառո-
բազում արիւն հեղեալ եւ զբազումս
տարադիր արարեալ ի մեծ աւագու-
թիւն հասանէր. քառասունամեայ ժա-
մանակ ունէր նա զիշխանութիւնն, աշ-
խատեալ խոնջեալ ի ծաղրայից փառա-
ցին որովք փառաւորէին զնա, ծանրա-
ցեալ նեղեալ ի բազում դրուատեաց
զորս սրեւտիկոյք յաճախէին նմա, որ
սակաւ արժանի այնմ էր: Այլ իրրեւ մե-
ռանէր նա իւրոյ կնոջ որդւոյն թողոյր
զիշխանութիւնն, զորոյ զամենայն թե-
րութիւնս գիտէր: Ար անարժանու-
թեամբ զիշխանութիւնն յաջորդեաց,
վազվազակի, իրրեւ տեսանէր թէ դի-
րաւ իմե ընտութիւնն հաստատէր, ձան-
ձրանայր, եւ հայեցեալ ընդ հոռոմոց-

ցիս ազազակեր, Ո՛ հռոմայեցիք որ ծը-
նայքդ ի սարկութիւն: Եթէ ընդ այն-
պիսի նորասքանչ փոփոխմունս աչօք՝ որ
ի կրօնիցն լուսաւորեալ իցէ, նայիցի որ,
տեսանիցէ զձեռնն որ զայն գործիցէ:

6. Անտանիոս որ յԱհտեայ կառն
ընդ Աղէսպատրայ փախստեայ ելանէր,
զարեւելից զօրութիւնսն գումարեալ
էր, որպէս Վիրգիլիոս ասէ: Անտանի-
ոս յաղթեալ, ազգիազգի զինուք եւ
սպառազինօք ի ծովեզերէն կարմիր ծռ-
վուն զեգիպտացւոց եւ զարեւելից զօ-
րութիւնսն ընդ իւր գումարեալ ի բակ-
տրիացւոց կողմանս խաղայր զնայր: Ե-
նէիդ Գիրք Ը. երգ 686:

7. Զմեծապայծառ ձաղութիւնն եր-
դէ Վիրգիլիոս. Ազգք, ասէ, որ ի պար-
տութիւն մասնեցան, այլեւայլք լե-
զուօք եւ կերպարանօք, գունակաւ-
նակ հանգերձիւք եւ զինուք զարգուք,
մի ըստ միտէ կարգեալ երթային: Ընդ
զնոմազացւոց ազգս եւ զափրիկեցիս
որ զպարեգօտան առանց զմէջս պնդելոյ
ազանին, եւ զկարիացիս եւ զԳեղովնս
մկնդաւորս եւ սունաւորս նկարեալ էր:
Աբաժանի զնայր կակղազոյն ալեօք,
եւ մորինացիք վերջինք քան զամենայն
մարդիկ, եւ Ռենոս որ երկուս առաջս
ունի, եւ Տայք անճաղանդք, եւ Է-
րասի գիւս, որ կամուրջս ունել չհամա-
րի արժանի: Ենէիդ Գիրք Ը. երգ 722:

8. Այս համօրէն ամենայն ազգաց
խաղաղութիւն, որ առ Աւգոստեաւ

Էդել, ի Վերդիդեայ նկարի. Փակին,
ասէ, պատերազմին գրունը. մոլեկան
կատաղութիւն ի ներքս ի վերայ զինուց
նստեալ, եւ կապեալ բազում պղնձի
կապանօք զինի թիկանց, ահագին իմե
մանչէ արիւնտս բերանով: Ենէիդ գիրք
Լ. երգ 298:

Նոյն եւ յՈրատեայ նկարի. Քանգի,
ասէ, եզն անկասկած ի գեղջն չրջի,
պարարէ զանդս Սանդարամեասայեան,
բնդ խաղաղ ծովն շողան նաւք: Գիրք
Դ. երգ 4:

Եւ Պատերկուղոս ասէ. Ընտանի
պատերազմացն զրաւ լինէր, արաքին-
քքն լռէին, խաղաղութիւնն զառնայր,
եւ թմբոկէր ամենայն ուրեք զինուցն մա-
լեկան կատաղութիւն: Միւսանգամ
սկսանէին հերկս հարկանել, գնուիրա-
կան տեղիս մեծարել, եւ մարդիկ յան-
հոգս եւ յապահովս լինէին:

9. Ոչ եթէ զՎերդիդեայ խօսան, որ-
պէս ոմանք արարին իսկ, ուղիդ ի Քրիս-
տոս հանել կամօցիմ. այլ ասեմ թէ չէ
ճշմարիտ եթէ ի Պողիոն կամ ի Մար-
կեղոս կամ ի Դրուսոս այնպիսի ինչ
բարձրագոյն բարբառ ի կիր արկաներ
ճարտարն: Ի Պողիոնի որդին որ ինն ա-
ւուրբք յետոյ քան զիւր ծնունդն մե-
ռանէր, չէ ի դէպ մարգարէութիւնն-
բայց այն զոր հասարակաց բարբառ
յայնժամ տարածանէր, յետ քառա-
սնամեայ ժամանակի ի ծնանելն Յիսու-
սի լըեալ կատարէր: Վերդիդիոս ի խօս-

սըն, որպէս Սեբաթիոս յայտ առնէ, տեւ
տեալ զմեծ փառաւորութիւն Ազոս-
տեայ ի զարմացման լինէր, եւ զՍիրիզ-
դայ կանխատացիկսն յիշէր: Չկանխա-
տացիկսն, թէ իշխանսն զպպէ յարեւ-
ելից, եւ զամենայն իրս նորոգիցէ: Սու-
րբապետ եւ Տակրատս պատմեն: Յով-
սեպոս զնոյն կանխախառտութիւն ի Վեա-
պատիանոս առնու: Չոր Սուրբապետ
առէ, այսպիսի ինչ է. ինչ ամենայն
արեւելից աշխարհն, առէ, հին ինչ եւ
հաստատուն կարծիք տարածանէին, եւ
թէ ի հրամանսն կայցէ: Թէ որ ի Հրե-
ստատն երթալցեն, իշխանութեան հա-
սանիցեն: Չնոյն ձեւ օրինակի եւ Տա-
կրատս. Բաղմայ, առէ, ի մաի կայր,
թէ ի նախնեաց քրմայն մատենանս կայ-
ցէ, զի ի նմին իսկ ժամանակի արեւելից
աշխարհն զօրանայցէ, եւ որ ի Հրեա-
տան երթեալ իցեն, իրայն ի գլուխ
կայցեն:

10. Հրեայք այնպէս հաստատու-
թեամբ ի մաի եղեալ էին, թէ եկեալ
հասեալ է ժամանակն յորում Մեսի-
այն գալոյ էր, մինչեւ ոմանց ի նոցանն
զՀերովդէս իբրեւ զՄեսիայ ունել:
Եւ ի նմին իսկ ժամանակի մինչ գեա-
նորա ակն ունէին թէ պատահեցի
պատահարն մեծ զորմէ յառաջագոյն
բարբառեցան մարդարէք նոցա, հոս-
մայեցիք եւս կային մնային մեծի փա-
փոխմանն, որ, որպէս Սիրիզդայք նո-
ցա առնին, լինելոյ էր ի վերայ երկրի-

եւ մինչ այնպէս ամենեքին համարեն
ակն ունենին, Յիսուս Քրիստոս երևւեր:

11. Չուլեացեն զսուսերս իւրեանց ի
խոսիս, եւ զսուսինս իւրեանց ի մանդա-
ղրս: Եւսայ. Բ. 4:

12. Նշանացն Յիսուսի դաւանեն
Կեղտոս եւ Յուդիանոս սուրացեալ, որ
աղաղակէ իսկ, Չինչ ինչ բնաւ, ասէ,
երևելի եւ նշանաւոր գործեաց ի վերայ
երկրի, այլ թերեւս մեծ ինչ սքանչելիս
որ համարիցի զկուրաց աշուն բանալ,
զհիւանդսն բժշկել, զկաղսն զնացու-
ցանել այլովքն հանդերձ: Բնաւ իսկ
ընդէր չկամիցի Յուդիանոս զի նշանա-
գործութիւն զայնպիսի իրս համարեա-
ցուք:

13. Բնութիւն հնազանդի ոչ միայն
յորժամ ինքն իւրովի բարբառիցի, այլ
եւ յորժամ իւրոցն եւս ծառայիցն խո-
սել հրաման տայցէ: Իբրեւ զիւր առա-
քեալսն քարոզել առաքէր, ասէ ցնո-
սա, Երթայք զհիւանդս բժշկեցէք,
զմեռեալս յարուցէք: Չի ինքն իսկ էր
սէր, որ զհրամանսն տայր այնոցիկ որ
նմա ինչ անկ էին:

14. Սպինոսա ասէր, եթէ հնար ինչ
էր նմա հաւանել, եթէ արգարեւ յա-
րեաւ Ղազարոս, զիւրոյ ուսման վար-
դապետութիւն սլատառէր, եւ քրիս-
տոնեաց եւս լինէր: Ազա հաւատալոր
Սպինոսա թէ նա զսիրտս փոփոխելոյ
սէր է: Բայց Ղազարոս յարութիւնն
յաւել զատելութիւն թշնամեացն Յի-

աստի, եւ փութացոյց զնորին մահ:
 Հրեայք տեսին զայն եւ ոչ հաւատա-
 ցին, եւ զայնք պատճառս յայտ առնէ
 Յիսուս. Դուք, առեւ, ոչ հաւատայք:
 զի: Էք յոյխարաց անտի իմաց:

15. Յերբորդ երգս ասացեալ է իմ,
 եթէ Աստուած վասն Հրէից զքնու-
 թեանցն կարգ չըջեաց: Հերձուլ ծո-
 փուն, եւ արեգականն կալ սքանչելիք
 են, որ պայծառագոյն քան զՔրիստոս-
 սի նշանագործութիւնսն թուին: Յար-
 փամ նշան յերկնից ինդրէին, յառնէր
 ինչ երեսս աստիւանացն. ոչ եթէ տկար
 ինչ սք էր, զի իրրեւ մեռանէրն, խա-
 ւար կալաւ զերկիր. այլ մինչ զեռ կեն-
 ղանին էր, ամենեցուն բարերարէր:
 Չհաւատոցն նոցա, որ ընդ նմա չըր-
 ջէին, զհատուցմունսն շնորհէր. առնէր
 սքանչելիս զի բարիք նոցա լինիցին, եւ
 զհանգամանս մեծամեծ նշանացն, զոր
 հանդերձեալ էին գործել որք ի նահա-
 ւատալոց էին, յառաջագոյն եցոյց:

16. Եթէ՝ յորժամ Քրիստոս ինքնին
 սքանչելիս գործէր, եւ եթէ՝ իւրոց ա-
 ռարելոցն տայր իշխանութիւն գործե-
 լոյ, թէ՛ մինչ պատուէր տայր նոցա եր-
 թալ զիւր աստուածածանօթ օրէնսն
 ընդ ամենայն աշխարհ, քարոզել, եւ թէ
 ինքն անձամբ քարոզէր, կամ զհանդեր-
 ձեալ ինչ իրս յառաջագոյն պատմէր,
 հանապազ նոյնպիսի կայր. եւ թուէր
 իսկ թէ ընտաւ եւ խորհրցի ոչ զայլս ի
 հաւան ամեւոյ բարձրագոյն ինչ բար-

բառս ի կիր արկանել : Մարգարեանայր
որպէս ինչ եւ խօսէր, առանց զբարբա-
ռքն կամ զճառսն չըջէլոյ. մարգարէք
յորժամ զհանգերձելոց ինչ օրաց պա-
տմէին՝ քանից իմն զճառսն յօրինէին,
մեծամեծ ինչ բարբառս ի կիր արկանե-
ին, աստուածեղէն ոգւով զգածեալ,
որպէս թէ ի վեր ոք քան զնոսա զայր,
որ զնոսին դրդէր. բազում անգամ հարկ
էր երգել նաւադարանօք զի դեւք ինչ
լինիցի նոցա : Իսկ նոքա որք առ ի նմա-
նօք նոցա լինելոյ, պարծէին ի մէջ հե-
թանոսաց թէ մարգարէք իցեն, մօլե-
զնէին իմն յորժամ զհրամանսն պատ-
մէին : Եւ Սիրիզլա յորժամ մարգա-
րեանայր, ընդ զից ումէք ոչորէր, ա-
սեն, որ յետոյ զօրացեալ յաղթէր
նմա : Այսեւտիկօք մարգարէից նմա-
նօքը եղեն. եւ ասէին թէ զօրութիւն
իմն որ վերադոյն քան զնոսա էր, նոցա
օրէնս ապր. որպիսի ինչ եւ իրքն էին,
զորոց խօսէինն, հանապազ բարձրա-
զոյն իմն ճառէին, քանզի համարէին
թէ ոք ի դիցն լնչիցէ ի նոսա : Եւ
Յիսուսի էր մարթ թէ այնպիսի ինչ
մարդկօրէնս կրիցէ. եւ ոչ հնար ինչ
երբէք էր թէ օտար ինչ բնութիւն զնա
յայնպիսի իրս անիցէ. աստուածեղէն
ոգին ոչ եթէ դատէր ինչ զնա, այլ
հանապազ ի նմա հանգուցեալ էր. ըզ-
ղեպս ինչ որ յետոյն լինելոց էին յա-
ռաջագոյն ասէր. եւ որպիսի ինչ զեղ-
քքն էին : Մարգարէք զթագաւորի ու-

բութ անկանել, գպատօժ պատուհատի
ժողովրդեան միտլ, կամ գբաղաքի միոյ
զաւերն պատմին. իսկ Յիսուս զտիե-
զերաց ի ալ զաւերն գուշակէ, զթօթա-
փել աստեղաց, զմարդկան բաժինս,
զտանջանսն յախտենականս նոցա որ
ընդ ահէկէն իցեն, զմշտնջենական հա-
տուցմանսն այնոցիկ որ ընդ աջմէն լի-
նիցին: Երթ իցեն նորա ի տանջանսն
յախտենականս, եւ սորա ի կեանսն
յախտենականս: Չայս ամենայն ա-
ռանց զբարբառսն ինչ կամ զճառսն
շրջելոյ քարոզէր: Ա: Եթէ մարդարէ
որ էր որ գհանդերձեալ ինչ իրս ու-
սեալ պատմէր, այլ հանդերձելոցն տէր
էր, որ մարդկան զոր առնէին պարտէին,
յառաջագոյն ազգ առնէր: Աստուած
էր եւ աստուածապետ խոսէր:

17. Յայս ի վեցերորդ գլխոյն Յով-
հաննու է. զի յորժամ ասացն թէ
պարտ է ուսել զմարմին իւր, եւ զա-
րիւն իւր բժպել, բազումք յաշակեր-
տաց անտի թողին զնա, զի արանջէին
եւ ասէին թէ խիստ է բանդ այդ. իսկ
նորա դարձեալ յառաքեալսն ասէ. Սի
թէ եւ գո՞ւք կամիք երթալ: Տեսանէս
զի չէր ինչ նմա փոյթ զի զբազումս յին-
քն կորզիցէ, որովք յորդիցէ զկրօնսն
որ նորքնծայն էին:

18. Այս տեղի ի Պղատանի գրոցն է
եւ անուանի է յոյժ, զոր Գրոտիոս եւ
Բասուէտ ի Քրիստոս հանեն. զոր եւ
Աիկերան եւ Սենեկա թարգմանեցին,

սոյն սյր ասելովն թէ պրկելոց են ի կա-
խաղանի ձեռք նորա, յայտնի իսկ զխա-
չին տանջանա նշանակէ: Բանն զոր
Պղատան արկ ի կիր, ի յոյն լիզու ծա-
ռայից տանջանա յայտ առնէ, յորում
տանջանաւորն զփայտէ կախէր:

19. Մեծամեծ գիպացն որ ի Հրէաս-
տանի գիպեցան, վաղվազակի ի Հռոմ
քաղաքի տեղեակ լինէին: Ազատութե
իրեն լսէր եթէ Հերովդէս զմանկութե
որ յերկեմնից եւ ի խնարհ էին, կո-
տորեաց, նա եւ ոչ յիւր որդին զընդաց,
ասէր թէ առաւել կամէր խոզ Հերով-
դի լինել քան նորին որդի: Տիրերիսս
կայսր, որպէս Տերաուդիանոս պատմէ,
յառաջագրեաց ծերակուտին զԶիստոս
ի համար գիցն ընդունել: Ասողկոզիսս
փրկիստոսս պղատանիկեան, ասող, ա-
սէ, երեւէր, որ ոչ զչարիս ինչ, սյլ
զԱստուծոյ ուրուք զծնունդն զաշա-
կէր: Փղէզէան, զոր Եւսերիսս եւ Որո-
դինէս եւ երանելին Երանիմոս ի մէջ
ընէր, ասէ, եղև մեծ նուագութիւն
արեղական, որպէս չէր երբեք ուրուք
տեսեալ, եւ խաւար կալաւ զամենայն
երկիր: Զնոյն աշխարհի պատահար
յանձառ նառն ձեր գրեալ ունիք ասէր
Տերաուդիանոս զհամայնեցիս:

20. Չհամարէին բաւական վկայել
ճշմարտութեան, արեամբ իւրեանց եւս
կնքէին: Սովոր իմն են մարդիկ մնա-
նալ զպնտարի զորոց մինչ կենդանին ե-
ին, կշկզալթ կաթ ոգին լինէին. իսկ ա-

ապրեալ ք զՔրիստոս մինչ զեռ կենդանին էր թողին եւ ուրացան, եւ իրրեւ ի խաչն ել: Վասն նորա մեռանէին: զեղեցիկ խորհուրդս երանելոյն Յովհաննու ոսկերերանի է:

21. Ո՞ր զնոսա ստիպէր ասել թէ ձկնորսք էին, եւ թէ ի պարտիզին որ ձիթենեացն կոչէր, ոչ կարացին մի ժամ արթուն կալ ընդ վարդապետին, որ ի տրամուս թեան էր. եւ իրրեւ ի տապնապին տեսին, ամենեքին ի փախուստ դարձան: Բնաւ եւ ընդէր ասիցեն թէ եւ Պետրոս երիցս ուրացաւ զնա:

22. Թերեւս Պատգազիս իցէ առաջին որ հան ի վեր զգարմանալի միամբուս թիւն նոցա որ զաւետարանսն գրեցին: Չիտսին ինչ թշնամանօք ըզթշնամեացն Յիսուսի, զդաճացն եւ զդատաւորաց պատմն զգործսն, եւ չլաւելուն ինչ ինոյն յանձանց. ոչ զհեղուս թիւն վարդապետին, յորժամ զապտակն առ, եւ ոչ զհաստատուս թիւնն ի տանջանսն յիշատակեն, այլ լոկ ասեն թէ Հանին զնա ի խաչ: Թերեւս պարտ եւ պատշաճ էր լուսաւորագոյն պատմել զհանդամանս վերանալոյն, եւ նովին յանդ հանել զպատմուս թիւնն. երկու աւետարանագիրք բնաւ եւ չճառեն: Իսկ մեւս եւս երկուն ասեն միայն թէ Վերանայր յերկինս: Չայնպիսի միամիտ բարան ունել, եւ չառնել ինչ փոյթ զի զմիտս լսողացն գրաւ իցեն, ոչ է թէ հասարակ ինչ իցէ նոցա եւ այլոց

եւս գրադրաց, այլ նոցա միայն լորե-
ցունց անկ, թէպէտ եւ յայլեւայլ տե-
ղիս եւ ի պէտպէս ժամանակս գրեցին:

23. Սոկրատէս վայրենական մառ-
աներկիւղ կայր առաջի դատաւորաց-
որ եւ համարձակեցաւ ասել նոցա, թէ
չիք ինչ որ զնա արգելուցու զի մի հրա-
պարակաւ աւուցանիցէ, քանզի զայն
կարմէին դիք: Բայց զոր բնծայութիւն
ունէր նա ասել զանձնէ թէ առաքեալ
իցէ, եւ թէ ոգի ինչ՝ զորմէ ասէր թէ
անգամին ի մանկութենէ եկն ի վերայ
նորա, ի նմա խօսիցի. եւ կատարեաց
զպատասխանատուութիւնն ասելով,
թէ արժանի է զի ի ծախից քաղաքին
անանիցի. զայրացան դատաւորքն ընդ
համարձակութիւնն, եւ մահապարտ ա-
րարին: Յիսուս առաջի դատաւորաց,
նա եւ յորժամ ի մահ իսկ մատնէին ըզ-
նա լուս եւեթ կայր, զի ոչ եկն նա զի
օրինակ քաջարտութեան մարդկան
լինիցի, այլ մեծի հնազանդութեան:
Սոկրատէս առաջի դատաւորացն եւ
իւրոց բարեկամաց յաւուրն յորում մե-
ռանելոց էր, մեծաւ ճարտարութեամբ
հրապարակախօս լինէր. Յիսուս յայն-
պիսի ինչ ժամանակի իրրեւ որով առա-
ջի կորչի անմեռունչ կայր, եւ լուսն ի-
նել նորա քան զՍոկրատայ ճարտա-
րախօսութիւնն զարմանալի է:

24. Հրեայք խոստովան լինին թէ ին-
քեանք ետուն սպանանել զՅիսուս,
որոյ նշանագործութեանցն՝ մատեն

ինչ նոցա որ Տաղմուտն անուանեալ
կոչի, վկայէ: Ընդէր լուռ եւեթ կային
նոքա յորժամ աւետարանք երեւեցան:
Ապաքէն ճշմարիտ իցէ պատմութիւն՝
որ զազդ մի անպատուիցէ, եւ նոքա
Հակառակ ինչ այնմ խօսել չկարիցեն,
եւ զոր չորք արք որ ականատեսն եղեն,
գրեցին, եւ իւրեանց խակ արեամբ կըն-
քեցին: Եթէ ի չորս աւետարանագի-
րոս եւ գլորեօին առաքեալսն որ ըզ-
թուղթսն գրեցին, յաւելուցու որ,
գրադիրս ութ գտանէ, ժամանակակից
պատմագիրս, որոց ականատես լեալ
վկայեն: Չիք պատմութիւն ինչ իրբեւ
գլխաւսին, որ այնպէս բազում վկայ-
իւք իցէ:

25. Հրէից առ Կաղիզուդայ հրեշ-
տակազնացն լինել այնմ զոր ասացին
ընծայութիւնէ, այնպիսիահաւոր ժա-
գաւորի, որ զիւր պատկեր ի տաճարին
դնել կամէր, Հակառակ կալ ժառեցին:
Ժողովուրդս այս որ երբեմն այնպէս մեռ
ի կռապաշտութիւն էր, յայնժամ ան-
հնարին նախանձաւոր լիեալ էր օրի-
նացն, որպէս եւ յաւուր յայսմիկ:

26. Նշանաւոր է զոր Տակիտոսն ա-
սէ. Գէպ լինէր, ասէ, տեսանել ընդ
երկինս ճակատս զօրաց արշաւեալս, ըզ-
շողալ զինուց, եւ ի հրդյն որ յամպոցն
փայլատակէր, լուսաւորեալ զտաճարն.
եւ բանալ յանկարծակի տաճարին դը-
րանց. եւ լսելի լինել մարդկեղէն բար-
բառոյ, եւ մեկնել զիցն, միանպամայն

Եւ սաւստութիւն մեծ գնացելոց: Հարեւր երեսուն բերք մարդկան գտան Տէրութեամբ Տիարոս շուրջ նստեալ պաշարէր զքաղաքն. եւ ոչ ոք բերք եղև պաշարումն այնպէս ահագին պաշարելոցն. զի չիք այնք օրինակ ի պատմութիւնս Քառասուն ամառ յառաջ գուշակեալ էր գայն Յիսուսի. Առաք վրէժինդրութեան են, առէ, այնորիկ, . . եզիցի տապնապ մեծ ի վերայ երկրի եւ բարկութիւն ժողովրդեանն այնմիկ: Չհանգամանս ահագին պատժոցն մանր գրեաց Եփեսայոս Հրէիցն վիպապատմամբ մատենագիր, որ ախանառես էր իրացն: Տիարոս իրբեւ հուր հարեալ ըզտաճարան տեսանէր, աղաղակեաց, առնն, զերծուցէր զհրաշակերտդ տիեզերաց, այլ չկարաց արգելուլ զի մի ամենեւին հրձիգ լինիցի:

27. Միւսանգամ զտաճարն կանգնել ոչ կարացին Հրեայք. ի ժամանակս Եռդիանոսի ուրացելոյ ձեռն արկին լինել, այլ վաղվաղակի ի բաց կացին, զի բոցք ելեալ տուորէին զմարդիկ եւ զքարինս: Այս գործ չէ ամենեւին երկմտութեան, զի հեթանոս մատենագիր պատմէ. եւ երանելին Եփեսան սոսկերեքան բազում անգամ նսովին զՀրեայս կշտամբեալ յանգիմանէ:

28. Տիարոս յետ յաղթութեանն, որպէս պատմէ Եփեսայոս իսկ, որ հանապազ պաշտան առնելով նմա խօսէր, ոչ զպատկան եւ ոչ զպլլոցն խնդալ ընդ

յաղթութիւնն կամեր ընդունել, զի
զիտէր եթէ սպասաւոր միայն աւ-
տուածեղէն վրէժխնդրութեանն եղեւ:

29. Էրեւոյր անձամբ զանձինս անի-
ծանէին, յաղաղակել իւրեանց թէ Ա-
րիւն դորա ի վերայ մեր եւ ի վերայ որ-
դւոց մերոց:

30. Ժողովուրդն այն որ աւանդա-
պահ յայտնութեան էր, ընդ որում
Աստուած ի դաշն եմուտ, առ որ զիւր
մարդարէս եւ զորդին իսկ առաքեաց,
յորմէ եւ առաքեալքն էին, ցրուեալ
մինչեւ ցայսօր, ամենայն ուրեք յան-
դիման մեզ լինին, զի յիշեսցուք զքան-
սըն Պաւղոսի որ առէն, թէ Մի հպար-
տանար, այլ երկիր: զի եթէ Աստուած
բուն աստոցն ոչ ինայեաց, դուցե եւ
քեզ ոչ ինայիցէ: Հռոմ. ԺԱ. 20-21:

31. Ոչ եթէ առաւելութեամբ ինչ
անեցուցաք զթիւն. այլ կարի ըազումս
դասնիցէ որ ի Գրոսեայ ճառսն, զոր
վասն ճշմարիտ կրօնից գրեալ է, յոր-
մամ վասն զարմանալի ընդ ամենայն
աշխարհ կրօնիցն սփռելոյ ճառիցէ:

Մարթի քաջ ի հաւատոցն յաղթու-
թիւն առնուլ զերգս Վիրգիլեայ, ու-
րովք նա զԱգոստոսայ ձաղութիւնն
երգէ, թէ Ազգք որ ի պարտութիւն մա-
անեցան, այլեւայլք լեզուօր եւ կերպա-
րանօք, գունակղունակ հանդերձիւք եւ
զինուք զարդուք մի ըստ միոջէ կարգեալ
երթային, այլովքն հանդերձ, զոր ի վե-
րագոյն կարգեցաք:

Տերաուդիանոս յերկրորդ դարին, ա-
սէր եթէ իշխանութիւնն Յիսուսի, ա-
ռաւել մեծածիղ է քան զԱղէքսանդրին
եւ զՀոսոմոցն իշխանութիւն : Սուրբն
Յուստինոս ազգս բազումս յեկեղե-
ցում թուէ . սուրբն Երանոս առաւել
եւս բազմաց զՀամար կարգէ . եւ Հա-
րեւր ամառ յետոյ Արիդէնէս եւ Անո-
րիոս ասեն եթէ քրիստոնէութիւն
տարածեալ է ընդ ամենայն ուրեք ուր
եւ արեգակն զիւր լոյսն արձակիցէ :

32. Դեսոփոնտենէս արասն ասէ, թէ
պոզոնացիք որ են Սաւրոմատք որ յե-
րոպոլսոց աշխարհին բնակեալ են, ի
վեցերորդում դարին զաւետարանն ըն-
կալան. զոր ասէն, վասն Համբէն ամե-
նայն ազգին ճշմարիտ է . բայց թէպէտ
եւ նոքա եւ մեծ աշխարհն քրիստանա-
ցոց բազում ժամանակօք յետոյ քան
զՅիսուս Քրիստոս զաւետարանն ըն-
կալան, սակայն անդստին յերկրորդ դա-
րէն բազում քրիստոնեայք ի միջի նոցա
գոյին. եւ ոչ զիմ ինչ բանս առացի, այլ
ի Տերաուդիանեայ բանսն ապաստան,
եզի . որ զՍաւրոմատս եւ զքրիստանա-
ցիս եւ զսկիւթացիս այլովքն Հանդերձ
անուանէ . ահա եւ նորին իսկ բանք .
Քրիստանացոց, ասէ, Հոսոմոց անմա-
տոյց վայրքն, Քրիստոսի ընդ իշխանու-
թեամբ արարին զանձինս . եւ Սաւրո-
մատայն եւ Դակաց եւ Գերմանից եւ
սկիւթացոց աշխարհն եւ բազում ազ-
գաց որ թաքուցեալ ուրեք իցեն, եւ

Նահանգաց եւ կղզեաց որ անձանօթն են, յորս Քրիստոսի անունն թաղաւորէ :

33. Պաւղոսի առ կորնթացիս, առ Հռոմայեցիս, առ եփեսացիս եւ առ զաղսաացիս թուղթք յայտ առնեն եթէ բազում քրիստոնեայք էին ի քաղաքան յայնսոսիկ : Սքանչելի իմն է յառաջագէմն լինել աւետարանին, ոչ վասն այնորիկ միայն զի վաղվաղակի կատարէր, այլ զի եւ ընդ ամենայն աշխարհ սփռէր :

34. Զորդուք յանձանօթս պաշտէք, եւ զնոյն պատմեմ, ասէ Պաւղոս ի մէջ արիսպագին, վասն բազնին զոր յԼթէնս եղիտ : յորոյ վերայ գրեալ էր Լնծանօթի Լստուծոյ : Պաւսանիաս եւ Փիղոսարատոս եւ Ղուկիանոս զնրմին բազնէ ճառեն :

35. Կազաաացւոց քուրմքն, որ Նուանեալ կոչին Դրոյիդք, զմարդիկ զիցն զնուին : Մարգկան աղեօք հարցանել զգիտն պատշաճ համարէին, ասէ Տակիրոս :

36. Սուրբն Պոթինոս եւ սուրբն Լշրանոս աշակերտաց առաքելոցն յախորդք : զուգգունացւոց եկեղեցւոյն հիմն արկանէին : Ինչու համարոյ մարտիրոսացն այնչափ մեծ լինէր ի նմին քաղաքի, մինչեւ հրապարակաց եւ փողոցաց քաղաքին լի լինել մեռելովք, եւ երկորին վասկք յարենէ ներկանէին :

37. Հռոմայեցիք յառաջ ի գերմանացւոց աշխարհն անցանել ոչ կարացին :

լէին ծանօթ ազգաց հաւսոյ: ՅԱզրի-
կոցայ ժամանակն նորոգ ուսեալ զի-
տէին թէ բրիտանացւոց աշխարհն կըզ-
գի իցէ:

38. Օրէնքն եւ մարգարէք յառա-
ջագոյն պատրաստէին զՀրեայս ընդու-
նել զԶիսուս, որում ակն ունէին: Տե-
սին զնա եւ լուան եւ ընկեցին յետս:
Իսկ զՀեթանոսս շեղեւ որ որ կարպէր,
որ ոչ ուրէք ճառա զՄովսիսէ կամ ըզ-
մարգարէից լուեալ էր նոցա. ոչ ակն
ինչ ունէին Զիսուսի, եւ ոչ տեսին ինչ
զնա, կամ լուան երբէք, սակայն եւ
այնպէս ընդունէին զկրօնսն որ յառա-
քելոցն քարոզէր, եւ գրկախառն լի-
նէին: Եւ որ կանխաւն ասացաւ, ի
գլուխ ելեալ կատարէր:

39. Ոչ եթէ Զիսուս ինքնին իւրա-
փին զՀեթանոսս դարձուցանելոց էր,
զի վասն աշխարացն որ ի տանէն իա-
րայեղի էին, եկն նա, այդ անուն նորա,
որ պատմեցաւ ի ձեռն իւրոց առաքե-
լոցն, դարձուց զազգս, որպէս եւ Եսայ-
եայ յառաջագոյն ասացեալ էր. Առա-
քեցից, ասէ, ի նոցանէ փրկեալս յազ-
գըս, այլովքն հանդերձ: Եսայ. ԿԼ.
49. 19:

40. Ո՞՞՞նաւ ինչ զոսոս... եւ սորա
ունի էին: Եսայ. Խթ. 21:

41. Զազգիազգի տանջանալոցն զորս ի
վերայ քրիստոնէից ասէին, պատմէ Տա-
կիրոս: Աորուսելոցն, ասէ, ի վերայ ա-
ծեալ սլոյսն եւ կատականս, զի զազա-

նաց մորթովք ծածկեալք, գէշ գէշ ի շանց պատառեացին, կամ զխաչէ պըրկեալք, կամ լուցեալք, զի իբրեւ օրն տարածամեացի, ի պէտս գիշերական լուսոյ պըրեացին:

42. Պատըաղեայ աքացեալ էր, թէ Սկայից, որ անձամբ զանձինս ետուն խողխողել, հաւատամ. իսկ Սողոմոնայ հակառակ կացեալ, ասէ թէ եւ բազումք ի բարբարոսաց վասն իւրեանց կրօնից ինչ վայրապար զանձինս ի մահ ետուն: Այլ չէ արգար համեմատութիւն. զի սոքա ոչ զգործս ինչ հատառն, այլ վասն կարծեաց ինչ պընդեալ յամառեալ են. իսկ որ վկայքն են, զգործան՝ զոր իւրեանց իսկ աշօք տեսեալ է, աւանդեն: Արդ զգործս ինչ կամակոր յամառութեամբ կամ ջնորիւք հաստատել չէ օրէն, ապա յայտ է թէ բանք Պատըաղեայ արգարեւ ճշմարիտ են:

43. Պերեգրինոս, որ թարգմանի պանդուխտ, փիղիսոփոս Արնիկոս, քրիստոնեայ լինէր եւ ապա առ սնապարծութեան յամբշտական մրցութիւնսքն անձամբ զանձն պըրէր. եւ Կաղանոս փիղիսոփոս որ Բրաքմանքն կոչին, նոյնպէս պըրէր յԱղէքսանդրի ժամանակն: Փիղիսոփայքն այնորիկ յայտարարին, թէ յինչ ոչ մտաբերիցեն մարդիկ ընդունայնութեամբ զգածեալք:

44. Բերնիէր, որ արժանի հաւատարմութեան է քան զամենեւին օրք

աւարաշխարհ Հատին, ասէ թէ այնպիսի
սի ինչ սոսկալի կրօնից ինքն իսկ տեսող
լեալ է:

45. Զնշանաց նոցա յետոյ ճառեա-
ցուք: ասա զնոցա պարզեւացն որ քան
զբնութիւն ի վեր իցեն, ճառեմ, եւ զիշ-
խանութենէն զոր ի վերայ գիւաց ունե-
ին: Արդ լեն նոքա մոլորեցուցիչք, այ-
նու զի զնա որ ստութեան իշխանն է,
Հալածեն. իսկ ի վեր քան զբնութիւն
շնորհքն որպէս ազգք լեզուաց, թարգ-
մանութիւնք լեզուաց, մարգարէու-
թիւն այլովքն Հանգերձ, Հասարակաց
իմե ամենեցուն էին, մինչեւ Առաքելոյ
առ Կորնթացիս զբազումս ի Համար ար-
կանել: Է՞ր մարթ այնպէս ամենայն
Համբոյն եկեղեցւոյն գրել, եթէ ըս-
տոյդ ինչ լէին շնորհքն: Մարթ թէ
Վայրապար որ պարծեացի եթէ շնորհս
սքանչելեաց ունիցի, այլ չէ մարթ թէ
այլոց եւս տացէ կարծել թէ զնոյն չը-
նորհս ունիցին, եթէ արդեամբք չու-
նիցին նոքա:

46. Զգեւա Հանէին նոցին իսկ Հե-
թանոսաց առաջի, որպէս Տերաւղի-
անոս ասէ. Ի մարմնոց, ասէ, մերով
Հրամանաւ ակամայ եւ կոծելով, ելա-
նեն, յորժամ եւ դուք եւս մօա կայցէք:
Չէր մարթ այնպէս ազատաբերան ա-
սել, եթէ դուն ուրեք եւ անօր իրքն
գործէին, կամ երկմիտ ինչ անախ էին:

47. Փիղիսոփայութեան իմաստա-
թիւն ամենայն ուրեք սփռեալ էր, սղա-

տանտկան ուսումնն բանացեալ տիրէր .
 չէ մարթ ասել թէ առ տգիտութեան
 ինչ քրիստոնէութիւն հաստատեալ ի-
 ցէ . թէպէտ եւ թանձրամիտք եւ խո-
 շորագոյնք էին առաքեալք , այլ չէ
 պարտ փասն պնտրիկ ցնորել եւ կար-
 ծել , թէ եւ նորա զորս ածինն ի հա-
 ւան , իրրեւ զնոսա թանձրամիտք եւ
 տխմարագոյնք էին : Կամեցաւ Աս-
 տուած յամօթ առնել զմարդկան ի-
 մաստութիւն նորօք որ ոչ մազք ինչ եւ
 ոչ ճարտարութեամբ իմաստութեամբ
 պայծառագոյն ինչ էին : Բայց իրրեւ
 նոյն սքանչելիք ի գլուխ ելեալ կատա-
 րէին , որչափ մարդիկ , որ երեւելիք հան-
 ճարով եւ իմաստութեամբ էին , քրիս-
 տոսական հաւատոցն հնազանդեալ ,
 պաշտպան եւ ջատագով լինէին , որպի-
 սի որ Կիպրիանոսն էր եւ Տերտուղիա-
 նոս եւ Որիգենէս եւ Անտրիոս եւ
 Ղաւկասնափոս , եւ յերկուս դարսն որ
 զհետն եկին , Աթանաս եւ Բարսեղ եւ
 Գրիգոր նազիանզացի եւ Ոսկերերան
 եւ Էւսեբիոս եւ Էրոնիմոս , եւ Ամբրո-
 սիոս եւ Կիւրեղ եւ Աւգոստինոս իսկ
 որ մի յիմաստանոց անտի է որ դուն ու-
 րեք եւ անօտր լինիցին , եւ սքանչելի ա-
 մենայն ազգաց իցեն :

48 . Դիւրին իմն է ծաղր առնել զպ-
 նուիկ , որ որպէս Առաքեալ ասէ , յաշտ
 մարդկան յիմարութիւն է : Զինչ ունի-
 ցին ասել իմաստունք որ իւրեանց ինչ
 իմաստութեամբ ամբարտաւանեալ ,

վերս ի վերայ կրօնիցն գնել կամիցին ծագր առնելով . նեա անդժ որ շառնիցէ վերս . գիտասցեն զի փառք են կրօնից . զի ոչ որ ուրեք հաստատուն ինչ զինուք մարթաց ընդ նմա գտաւ : Աեղսոս եւ Պորփիւրոս եւ Յուզիանոս ուրացեալ , թէպէտ եւ սխանային ընդ նրմա , եւ խնայաւուն մտօք եւ հանճարեղք էին , այլ ինչ զէն լաւագոյն ոչ կարացին գտանել , որով ի գիմի հարկանիցին :

49. Տերաուզիանոս երկիցս անգամ զհէթանոսս ի Մարկոսի Աւրեղեայ թուղթն առաքէ , ուր նոյն նշանք պատմին , թէ ի պատերագմի ուրեք իրրեւ զօրքն ի ծարաւոյ նեղէին , քրիստոնէից զինուորաց աղօթիւք , որ ի բանակին էին , անձրեւ եկն , եւ կայծակուներ ի վերայ Վերմանից տեղացին : Ազաւդիանոս կախարդաց համարի : Մարթի տմեք ասել , թէ ամենայն ազանդք եւ ամենայն ազգք պարծին թէ սրանչեւիս ունիցին , զի որպէս Տիտոս Ղիւիոս ասէ , բազումք վայրապար իմն հաւատան նշանաց յորժամ լսիցեն . այլ այն չէ ի դէպ նշանաց որ ի քրիստոնէիցն գործիցին : Թող զնշանսն՝ որ գործեցան ի գնդէն , որոյ անուն յորջորջանաց փայլատակիչ կոչէր . եւ հաւատար են նշանքն , թէպէտ եւ անուն յորջորջանացն յառաջագոյն լինէր . որչափ երկայնաձիգ բանք տողին զնշանոց , զորս եւ բազմաց իւրեանց աշօք տեսեալ է , եւ չէ մարթ ասել թէ սուա ինչ խօսի-

ցին, զի որ վկայենն արժանի հաւատա-
րմութեան են: Դարձեալ նշանք որ ի
քրիստոսնէից գործին, Աստուծոյ բա-
րերարութեանն հանդէսք են, որ ի վե-
րայ նեղելոցն գթացեալ բարեգործէ,
որպէս զհիւանդոսն բժշկել: Իմին հա-
կառակ նշանք որ յարտաքնոցն պատ-
մին, կամ ծաղրայից իմն եւ անպիտանք
են, որ յայտնի իսկ նշանակ է սառ-
թեան նոցա, որպէս յորժամ վիպա-
գրեն, թէ հարցուն զապառաժ վէժն
կարոցաւ ընդ մէջ կարէր. եւ թէ կոյս
մի Աստեայ ծակոտ մաղով ջուր եհան,
եւ կամ առ տիմարութեան սքանչելիս
կարծէին, զի բնական պատճառացն լե-
ին տեղեակ, որպէս արեան անձրեւքն
գորոց զպատճառսն գիտեն պիտմ մեր
փիւսկեանք, եւ ամենայն երեւոյթք որ
յերկինս երեւիցին, որք բազում ան-
գամ հիւսիսային իմն լոյս էին, եւ բա-
ւականք էին զարհուրեցուցանելոյ ըզ-
խառնազանճ ամբոխն, որ այնոցիկ լէին
տեղեակ:

50. Ոմանք ի փիւսկեան փիղիսոփայից
ասեն, թէ մարթի եթէ խաչի ինչ նմա-
նութիւն երեւեցի յերկինս, որպէս
այլ եւս բազում իրաց կերպարանք. մի
թէ կարիցեն ասել թէ եւ յունական
դիրն որ Աստանդիանոսի եւ զօրուն որ
ընդ նմայն էին, երեւեցաւ, ինքնագէտ
ինչ էր: Արդ ընդէր կամակորիցեն ըզ-
գործն, յորժամ Աստանդիանոսի գար-
ձըն քան զսքանչելիսն եւս սքանչելա-

դոյն է. գիտի՛ր որ Հոռոմոց ինքնակալ էր, եւ աշխարհի տէր, գիտնարհաւ թեան կրօնս ընդունէր, եւ որ հեթանոսական կրօնիցն քրմապետ էր, եպիսկոպոսոսց քրիստոնէից հնազանդ լինէր:

51. Յայսմի է ի գործս առաքելոցն խռովութիւնն զոր յարուցին ընդդէմ նոցա ոսկերիչքն որ գիւրեանց կեանս շահէին գործելով մեհեանս արծաթիս Արտեմիայ դիցն եփեաացւոց:

52. Սողոյդ իմն է եթէ հրամանք եւ քղնութիւնք դադարեցին սակաւ ինչ ժամանակս յետոյ քան զՔրիստոս, եւ Պղտատարրոս ինգրէր, թէ այնք դինչ պատճառք իցեն: Բայց մարթ ինչ իցէ ասել թէ Քրիստոս իրբեւ ծնանէրն, լռեցոյց զնոսա. զի ոչ վազվազակի գիպէր: Առ ի գերկուս միսան միսքանելոյ, ինչ թափ թէ մարթի ասել եթէ արգարեւ Քրիստոս լռեցոյց զգեւորն, այլ քուրմք յանձանց յոգէին եւ խոսէին ստութեամբ, այլ ստութիւնն խայտառակեաց գիտարեւութիւնն եւ սպառնալուս դադարեցին հրամանք:

53. Յետ սակաւ ժամանակեաց խաղաղութեան, միւսանդամ յառնէր հաւածումն ի վերայ քրիստոնէից, որ քան զհալածանս զորս ի թագաւորաց հեթանոսաց կրեաց եկեղեցի, դժնգակաւ դոյն էր: Յուդիանսս որ պարծէրն թէ տեաի, քննեցի եւ դատապարտեցի, հաւաակ եկեղեցւոյ խորհրդով այլ իմն ազգ հալածանս յարուցանէր, որ չէր

բանութեամբ: Չամենեւին որք վասն
 ընդ արիանոսս գծաութեան արսո-
 րեալ էին, դարձուցանէր, զի ճարակեա-
 ցի հակառակութիւնն եւ արհամար-
 հեացին ճշմարտութեան կրօնք: Հան ի
 քրիստոնէից զեկեղեցւոյ ինչս, եւ ա-
 սէր թէ աւետարանն զաղքատութիւն
 պատուիրէ, եւ արդեւ զի մի որ ի քրիս-
 տոնէից հրապարակախօս լինիցի եւ յա-
 ւաղութիւն հասանիցէ, զի աւետա-
 րանն, ասէր, հրաման տայ տանել զբո-
 կանաց, եւ ի պատուոյ փախչել. եւ
 շտայր թոյլ զի իմաստութիւնս ինչ
 ճարտարութեանց ուսանիցին, զի չէ
 արժան, ասէր, քրիստոնէից զարտա-
 քին մատենագիրս գրանիրունս եւ բզ-
 ճարտարախօսս ընթեռնուլ. նա եւ զի-
 րքս եւս նիւթեաց եհան հակառակ
 քրիստոնէից, զոր Վիրանիոս յոյժ մե-
 ծարեր, յորում ասէ թէ զմառ ան-
 գամ չածէր որ թէ Բիսուս աստուած
 ոմն իցէ, եթէ Զովհաննու չէր ասա-
 ցեալ. եւ խոստովան լինի թէ արդա-
 րեւ արար Քրիստոս սրանչեւիս: Այլ
 յաղթեաց եկեղեցի հալածանացն, եւ
 այն զոր Զովհանն գրեաց, հաւատա-
 րիմ եղև:

54. Այլ ինքնակալացն ճոխութիւն էր,
 որ եան անկանել հեթանոսութեան,
 որպէս ոմանք կարծեցին: Հոռոմոց քա-
 ղաքն յերկար ժամանակս զիւր գիւն
 պատապարէր. եւ իբրեւ անկանէր քա-
 ղաքն հեթանոսութիւն եւս կործանէր:

55. Պատիժ պատուհասի երեց քա-
ղաքացն այլ եւ այլ իմն է։ Եւ ոչ մեա-
ցորդք զոն Քարիզոնի ի վերայ երկրի,
եւ ոչ որ զիսէ թէ ուր կամ յորում
փայրի կայր։ Իսկ մեացորդք Երուսա-
ղեմի ցայժմ գտանին, այլ տաճարին
հետք չերևին ուրեք. բայց Հոռոմ որ
բազում անգամ կապուած կողոպուտ ե-
ղև, տակաւին կայ հանդերձ փառաւո-
րութեամբ։

56. Ազարիկոս արքայն Վթաց յա-
մին չորեքհարիւրոցի տասներորդի
յաւարի առ զՀոռոմոց քաղաքն. Առ-
տիգա Հոնաց թագաւոր որ աստուա-
ծահարուածն յորջորջեցաւ, յամին չո-
րեքհարիւրոցի յիսներորդի երկրորդի
աւերեք քանդէր զբազում քաղաքս յի-
տաղաղաց աշխարհին, եւ անտի ապա
խաղայր զնայր ի Հոռոմ, բայց սրբոյն
Վեռնդեայ քահանայապետի ազա-
լանք զնա արգելուին։ Վեռնսերիկ որ
թագաւոր էր Վանդաղաց յամին չո-
րեքհարիւրոցի յիսներորդի հինգե-
րորդի զնոյն քաղաք առնայր եւ մասնէր
յաւար եւ յափշտակութիւն։ Ոգովա-
կրոս Երուդիացւոց թագաւոր յամին
չորեքհարիւրոցի եւ թանասներորդի
վեցերորդի զՀոռոմոց պետութիւնն
յիտաղաղաց աշխարհին համբռնն ի մի-
ջոյ բառնայր։

Թարգմանին որ զերգո զայս յԱղա-
մանաց լեզու եհան, այս տեղի յթուե-
ցաւ հաճոյ. եւ ընդ այն լին զար-

մանք, զի հերձուածող էր. բայց մեծամեծս սխալեաց պըն, այնու զի զձրկնորսին մատանեաւն, փրկեաց եւ իմացաւ մեղաւոր* :

57. Թարովր ըստ հասարակաց կարծեաց ասացի, զի աւետարանագիրք շասացին զանուն լերինն :

58. Իսկ Պետրոս եւ որ ընդ նմայն էին, ծանրացեալք ի քնոյ, զարթեան տեսին զփառս նորա : Ղուկ. Թ. 32 : Մինչեւ ցՅիսուսի մահն, եկեղեցի որ առաքելովքն յանդիմանէր, նիրհէր իմն եւ ի քուն էր. առաքեալք յետ յարութեանն Յիսուսի, ի միտ առին զփառս վարդապետին, եւ իրրեւ զարթեան հաւատք նոցա, եղեն պատճառք այնչափ մարտիրոսացն վկայութեան, որոց բարբառ այնմ բարբառոյ զուգական է որ լերինն լսելի եղեւ, թէ Դմա լուարուք : Բայց ընդէր առաքեալք որ զայլակերպութիւնն տեսին եւ զայնչափ սքանչելիսն, առկաւին տկարք էին ի հաւատան : Աստուած թողլ ետ այնմ, զի զմեր հաւատս հաստատիցէ. նորա յամբ եղեն ի հաւատալ, զի մի մեք նոյնպիսի լինիցիմք :

Մեծ գիպուածն զորոյ զհանգամանս նկարեցի յերգս այս, ե քրիստոնեայն լինել ամենայն երկրի, որ արգարեւ առանց հասանելոյ է, եթէ մանր որ միտ

* Զի յնորդի «նաւն ի նոցա լիւն է հիւսն» : Բերդ է :

գնիցէ։ Մեզ՝ որ այժմ անմատմեան
 եւ բաղադանաց զհեթանոսաց կրօնս
 համարիմք, թերեւ թուիցի թէ դիւ-
 րին իմն էր արագ եղծանել եւ քակել։
 Սակայն շէր դիւրին ինչ զազգ մի կոտ-
 ցըն կորզել։ որոց քուրմք յիւրեանց
 շահաց զրգեալք օգնական եւ նեռն-
 ատ լինէին։ Փիղիսոփայքն հեթանո-
 սաց իմաստունք որ զհասարակաց խառ-
 նագանձն մարդկան մելոքութեամբք
 ծաղր առնէին, աստուած գիւրեանց
 իմաստութիւն համարէին։ շէր դիւրաւ
 եւ զնոսա յիւրեանց կարծեցեալ կոտ-
 անախ խել։ Ասմ զիւրդ ինքնակալ մի
 Հոռոմոց, որ իբրեւ քրմապետ էր, եւ
 զքրմութիւն եւ զիշխանութիւն ի մի
 միաբանէր, կարէր հաւատալ թէ ի նո-
 սա զորս քրիստոնեայք եպիսկոպոսս
 անուանեալ կոչեն, իշխանութիւն իմն
 կույցէ։ որ վերագոյն քան գիւր նոխու-
 թիւնն իցէ։ Ընդէր Աստամեդիանոս
 չած բնաւ զմասս զի ի ընդանդացոց
 քաղաքին զոր ինքն մեծապայծառ շը-
 նաշխարհիկ զարգարեաց, զեկեղեցւոյ
 դահերէց գլխաւորութիւն կարգիցէ,
 մանաւանդ զի ունէր եւ բարուքս ասե-
 լոյ, թէ ի Հռոմ քաղաքի զեռ ամենե-
 րին հեթանոսք են։ Չարմանք մեծա-
 սքանչ են եւ ընդ յերուսաղէմ բազ-
 մութեան Հրէից զարմն, որք վաղվա-
 դակի յական թաթափել գերուսաղէ-
 մացոյց եկեղեցին յարգարէին։ որք ոչ
 եթէ զկուռս ինչ թողութն, այլ զօրէնս

զոր ճշմարտին Աստուծոյ տուեալ էր, եւ զզոհման զոր նայն խնդրէր, եւ զտաճարն ուր կամեցաւ զի երկրպագութիւն առնուցու: Հարկ էր նոցա ի մարմնաւոր կարգացն յանկարծ հոգեւորս լինել, եւ ի միտ առնուլ թէ ամենայն գործք օրինացն ստուերք էին, եւ զայր մի զոր ի խաչն հանին ընդ անօրէնս, իբրեւ զԱստուած համարել, եւ զազգս զորս հանապազ առեին, առ եղբարս ունել: սակայն Պետրոս, յառաջնում իսկ նուազին իբրեւ խօսեցաւ, զերիս հազարան ի Հրէից անաթի դարձոյց, եւ ի միւսումն հազարս հինգ, ուր Պաւղոս որ ի մէջ արիտպագին պնայէս ճարտարարանն խօսողութեամբ ճառէր, զերկուս կամ զերիս միայն յունկնդրացն շրջեաց. ոչ զխոնարհութենէն Բիսուսի ճառեաց նա անդ, այլ զերկնից եւ զերկրի արարչէն, եւ զնախատեղծ մարդոյն յորմէ այլքն ամենեքին սերեցան, եւ զԱստուծոյ որ գատելոցն է զնոսա զամենեւին յաւուր յորում զմեռեալսն յարուցանիցէ: Բոյնք իմաստունք եւ հանճարեղք հասու լինել ճշմարտութեանն շեղեն բաւականք. իսկ Հրեայք թանձրամիտք եւ ընդ մարմնաւոր իրս բեւեռեալք, ի Պետրոսի բանիցն օրպէս ասացի, յանկարծակի վազվազակի շրջէին:

٦ ٩ ٩ ٦

Ե Ր Գ Ե

ԲԱՆՆ՝ հաւատար Նստուծոյ,
որ ի ծոց Հօր միածին,
Նորին լուսոյ ճառագայթ.
որոյ բանիւքն տածին,
Նւ գարմանին երկրաւորք,
եւ երկնաւորք համօրէն.
Որ էր, մինչ չեւ լեալ էր մարդ
յերկրէ ի բուն իւր մօրէն:
Բան առ Նստուած, եւ Նստուած,
իմաստութիւն եւ որդի.
Որոյ փառացրն պարզեւ
յիւր սիրելիս հաղորդի:
ԲԱՅՑՆոյն Նստուած եղեւ մարդ,
որպէս քարոզքն թողին,
Չխորդ ուրեմն իցէ նա
հաւատար Հօր ծրնողին:

Օ ինչ խօսիս ով մարդ անդէտ
 եւ տառապեալ եւ տրկար,
 Եւ քըննիցես զՆստուծոյ
 խմաստութեանքն նրկար:
 Հողմքն շընչէ ուր կամի,
 առնուա զազդուքն նորին,
 Նա ոչ գիտես յո՛ երթայ,
 կամ ընդ օր կոյս ոգորին:
 Թէ եւ բղձայնքն լըսես,
 այլ տեսանել չէ հընար:
 Իցի՞ս հասու դու այնմիկ՝
 որոյ բանիւքն ծընար:
 Իայց զամենայն երկեւան,
 բղբի՞ծ ոգւոց եւ զարատ,
 Հաւատք որ դուստր է երկնից
 եղ մեկուսի եւ փարատ:
 Յեցեալ յանշարժքն խարխիս,
 ծածկեալ զերեսսքն քողով,
 Դուսաւորէ զիւր ընտիր
 հաւատացեալքն ժողով:
 Դոյս՝ որ ինէն արձակեալ,
 բղբեզ, ասէ, ի շարէ
 Եր՞ծուցանէ խրնամով,
 եւ ի պատշաճքն վարէ:

Բայց քեզ արժան է ունել
 զիս բարեկամ եւ զովող,
 Սխալս ցածունքս սիրեմ
 եւ խոնարհաց եմ զովող։
 Բլղայդ ոչ ոք տեսանէ,
 զի չէ խաւար լուսատու։
 Եւ զու մնալով արւրնջեան,
 միտ զիր ուսման եւ խրատու
 Որոց ըզքեզն կրթեն.
 զի աստ է ժամ գիշերի.
 Եւ մի ըզկրօնքս քրններ,
 որ յերկնաւորսն բերի։
 Եւ անմատոյց, եւ անբաւ
 քան ըզխորհուրդս քոյին,
 Եւ զօրացիր հաւատովք
 եկեղեցւոյս զըշխոյին։
 Զւ պարտ, ասէ ամպարիշտն,
 հաւատալ պղքմ բանի,
 Եւ ոչ թողուլ ըզհանճար,
 որ առ բարին զիս տանի։
 Որ համարի ի մարդիկ
 անհամեմատ մեծարոյ,
 Զի իմանալ եւ քրննել,
 այս է պարզեւ հանճարոյ։

Այի թէ Աստուած կամիցի
 զայն հուր՝ զոր ինքն արծարծեաց,
 Ե իջուցանել միւսանգամ.
 այդ է օտար ի կարծեաց:
 Ա՛յ. արծարծեաց արդարեւ,
 եւ յանկալի այդ նըւէր,
 Աինչ չեւ մարդոյն մեղուցեալ
 գողցես իշխան լեալ թըւէր:
 Իսկ այժրո՛ւ՝ գրեթէ չիջեալ,
 եթող զոգին ի մըթան,
 Ար կայ ի քուն, կորուսեալ
 զայն գեղեցիկ իւր խըթան:
 Այլ մեր հաւատք, զոր անմիաք
 մըթագին իմն համարին,
 Զայն հուր անդրէն յարդարեալ,
 ածեն բղմարդն ի բարին:
 Ար չէ մըթին այլ յայանի
 եւ քան բղլոյս տըւընջեան.
 Զի է բարբառ Աստուծոյ
 եւ զօրութիւն մըշտընջեան:
 Արով եհեղ ի մարդիկ
 զիւր գիտութիւն սրբաբար:
 Այլ բովանդակ յայանի նա.
 յորժամ մահուամբ գու հարար:

Աստեանքն մեծ կրնաբեալ⁵ է,
 որ մինչեւ յօր բնծայման
 Երեւելոյ արարչին,
 ունի պահել զիւր պայման:
 Ո՛րքեք ինչ իբք զարմանաց
 ի հող երկրի թաթաւին,
 Ուր եղ Մատուած բզնոսա,
 Էւ կան ծածկեալ տախաւին:
 Օխ որ լըրբել յօժարէն,
 իւրեանց անձանց վընասու,
 Նորին անձառ խորհրդոց
 լինել տեղեակ Էւ հասու,
 Տեսեալ զի գոյղն արարածք
 պղպէս անհաս Էն յինէն,
 Ի միա առցէ թէ չէ փոքր,
 որ բզնոսա յօրինէն:
 Յայտնի Էն մեզ արարածք,
 բոլոյ Էւ ոչ գոյղոն մասին,
 Եղգեցութեանցըն⁶ նոցա
 տախաւին միաք մեր հասին:
 Արշափ շըրջմանք բոլորեալ
 տարեկանաց Էւ տարեաց,
 Էւ բզնութիւն տախաւին
 ոչ ոք յայտնել յօժարեաց:

Այլ յորժամ դէպք եւ պիտոյք
 եւ ժամանակին տացէ,
 Բցրոյս բարուցին քրննել
 նըւազագոյն ի բացէ,
 Հազիւ ինչ լոկ⁷ դիտիցեն
 հընարագէտք ճարտարաց:
 Բայց բզգիւտիցին պատճառս
 իմանալ ոչ ոք կարաց:
 Այնքմ դադանեաց հասանել
 ի զուր եղեալ ի մըտի,
 Փիղիսոփոսին պատուեալ
 քրննել բզխորբս ժըտի:
 Սակայն բնութիւն բարբառի,
 մի, ասէ, այր դու, ժըտեր
 Զիմ սրբութիւնքս կոխել,
 որ դեռ ընդ դրունսն մըտեր:
 Արդարեւ իբք յայանագոյնք,
 որ գանըն մեզ ի զընին,
 Ի կարի իսկ քրննըւաց
 գոգ ծածկեալ⁸ իմըն զընին:
 Այլ որ իւրովք թիակօք
 զահագին ծովըն սանձէ,
 Այլ ոչ խուն ինչ մարթայցէ
 մըթերել յայնքմ գանձէ:

Օտր բղնութիւն յուղեցեն,
 որ ի ծածուկ ղետեղի,
 Սիայն բղաաղ ինչ գրտին,
 եւ ոչ զաղբերքն տեղի:
 Սինչեւ բնութիւնք հայեցեալ
 ի քրննութիւն մեր խոտանե,
 Եւ յապիսի ինչ առ ի խրատ
 մեզ հանապաղ որոտանե:
 Պաշտեա, ասեն, զարարիչն,
 եւ վայելեա ի բարիս,
 Եւ սքանչացիր ընդ պարզեւն,
 ընդէր քրննել յօժարիս:
 Արոց ուսման միտ եղեալ,
 ամբս բազումս մաշին,
 Ընդ իմաստնոց կարծիցեն
 առնուլ զիւրեանցրն բաժին:
 Եւ յայնժամ իսկ թըւեցան
 թերակատարք առաւել,
 Չի բազում փոյթքն նոցա
 անգիտութիւն իսկ յաւել:
 Օ ի մի քրննել զանքրնինս
 համարիցին ինչ գիւրին:
 Թէպէտ եւ բեր ի վաստակս
 եւ արքնութիւնս ծիրին:

ԳՒՅՏՆԱՄ, ով մարդ մեծամիտ,
 դու ըղչարեալ ես ընդ իս,
 Եւ ի մրաի քում փութով
 մերժել ըզբանքս պընդիս:
 Սակայն աղէ դու մեղմով
 քղհպարտութիւն քո ցածոյ,
 Ընձամբ յանձնէ պատկառեալ
 եւ ի քոյին կազմածոյ:
 Եւ թէ կամիս անդրստին
 իսկըղբանէն եւ յելից,
 Ճարտարութեանցըն մարդկան
 ըզպատմութիւն յաւելից:
 Ըզհայթայթանս արուեստից
 գլտին մարդիկ ի հարկէ,
 Ի դրժուարին ինչ յաճախ
 կարօտութիւնն ակնարկէ:
 Սէր անդէոյ եւ խաշանց,
 պահել ցորեան եւ գարի,
 Որոց եւ պէտք բոտ ամաց
 իւրաքանչիւր կատարի,
 Ետուն մարդկան ի ժամու
 առնել սակաւ ինչ խընայ:
 Յորժամ ոչ լի եւ առատ
 պրտուղ արդեանցըն գընաց:

Եղինգունակ պէտքն ըզմարդիկ
 աստեղագէտս յարդարեաց,
 Վիտել ըզդիրս աստեղաց,
 Եւ ըզշրջմունքս ասարեաց:
 Թէպէտ եւ յայլ ինչ ջանալ
 էր մեզ պատշաճ եւ վայել,
 Քան յանստիսին կարգ շարժման
 լուսաւորացորդ նայել:
 Ազգք՝ որ բնակեալ նրստէին
 զափըն մեծ այնքոք գետոյ,
 Արբուցեալ զՎդիպտոս
 դառնայ ի շափ իւր յետոյ
 Ասքն վըճիտ լինելոյ
 օգոյ յիւրեանց դաւառին,
 Չաստեղաց դիրքս ճշդիւ
 ի միտ քան զայլ ոք առին:
 Առ առ բարւոք նրշմարել
 ըստ այլեւայլ շրջանաց,
 Վարդել կայան եւ անուն
 իմաստուն ազգքն ջանաց:
 Եւսյց քանզի միշտ աչք նոցա
 էր ընդելեալ յերկրածին
 ճարակաւոր անասունս,
 որ աստ առ մեզ արածին,

Յայն սակրս զեղն եւ ըզլոյ
 յաստեղատունսրն տարան,
 Բզարդ հոխոսց եւ բըլրոց
 վայելութեան ամարան:
 Սակայն ճարտարք մեր արդիբ,
 նոցին ուսման պայազատ,
 Ի բարանացրն թողին
 ըզնոսա զերծ եւ ազատ:
 Արամազդայ, Վահագնի
 եւ այլ նոցին նրմանեաց
 Անուն, գիւտիքն սոցա,
 մինչեւ յերկին ժամանեաց:
 Իսկ թէ որ շահ յանհանձար
 ի ցնորական հրնարից
 Այնց առաջնոց լեալ իցէ,
 եւ զայն իսկ յայտ արարից:
 Վաւդէութեանքն ցրնոր
 անտի յաշխարհքս տեղաց,
 Սքնընդարաշխ ծընընդոցք
 պատճառաւոր աստեղաց:
 Օրոց եւ կրօնքս կարգեալ
 ըստ յօժարել ասողին,
 Նքանակ իմքն զիւրեանց
 խաւորութեանքն թողին:

Եթէ մանուկն ի կրչս սոյ
 աստեղատան ծրնանի,
 Բարենբշան¹⁰ գալոյ է
 բառ վերալոյցն բանի,
 Իսկ թէ իցէ ի կարծի
 աստեղատան ժամ նորին,
 Չար դոյ, ասեն, եւ պղպէս
 բանդագուշեալ ջրնարին:
 Արատիս¹¹ դադալցէ
 երկուցեալ իմին կարի,
 Թէ դուցէ ոչ ի ժամ իւր
 զիպեցաւ ասարդ բարի:
 Յանդիր դրնացս աստեղաց
 հաստատութեան կամարին,
 Բցադատահարըս մարդկան
 քաւդեալք գրոշմեալ համարին:
 Բազումք որպէս Վարդանտան¹²,
 ի նոյն խորհուրդ անօրէն
 Խարէս թեան արուեստին
 կան գեղերեալ համօրէն:
 Պատգամբս սուս բարբառեալ
 զայլթակղութիւն արգիտաց,
 Սինչեւ գարման իսկ ասնուլ
 ժանս Սորինսսն¹³ զխտաց:

Օւնհաս բզդբոշմն բնթերցեալ
 որում չէ այլ ոք հասու,
 Ընդ աւագաց բնդելաւ
 կալ ի նոցայն բապասու:
 Տեսեր զաղէտքս վըշտաց
 այնչափ շարեացն հասելոց,
 Եւ չէ ինչ այն առ այնու
 զոր այժմիկ եմն ասելոց:
 Եւր ցնր վայր միայք մարգկեղէնք
 զուղղորդքն բան կորուսին,
 Արժամ՝ յերեկ արեգակն
 եւ կամ բզդայդքն լուսին,
 Եւ միտինցին զիւրեանց լոյս
 խառնիճադանճն առ ահի,
 Եւ մի գիշեր տիրիցէ,
 անդրէն ըզլոյսքն շահի:
 Ահաքն ձայնիւ գոչելով,
 կէսք ի բախիւն կաթսային¹⁴,
 Փարատել իմն ըզխաւարն
 աղջամբղջին յուսային:
 Եսկ ուր թողնց եւ զայն ասաղ,
 ոյր զխաւոր¹⁵ է անուն,
 Զոր այր առանց գրպրութեան
 եւ կասկածոտ ի մանուն,

Ի՞նչպէս եւ չէ, բայց կարծէ
բղնոյն պատճառքս չարի։

Եւ օրաշար ժամաշար
անտի անձին համարի։

Իշխան, ասեն, մեռանի,
յորժամ նոյն ասարղ ծագէ։

Քիչ փոյթ է, պրդու, աստեղն
բղծիրանեղ եւ թագէ։

Գոյ տեսչութիւն Լսաուծոյ
մեզ պահպանիչ եւ դարման,

Կենդանութիւն եւ մահ իսկ
անսայ նորին յարդարման։

Եւ որ կարի ծագուն է,
յորժամ յանկարծ ի տանիս

Իսւ¹⁶ երգիցէ, տաղնապետ
եւ դարհուրեալ գրտանիս։

Ո՞րն նեղեալ յանրջոյ
ի տուն գիւթին ընթանայ։

Քի ոչ ի զուր զայնպիսիս
հրնարեցաւ սատանայ։

Միտոյ եւ գեղ բրժժանաց¹⁷
առեալ կապեալ ընդ անձին,

Եւ ասղանքն եւ յուսթիւք
զարդարին իմն տանձին։

Ի գիւտական արուեստէն
 Հայթայթանօք դեղ կամի,
 Ար մանաւանդ է կենաց
 եւ լաւութեան թրշնամի:
 Ի սրնոտի յոյս կապեալ
 Թողին շարեաց Կրշանակ,
 Ար զայդ այդպէս խորհեցան,
 եւ եղեն ձաղ եւ ծանակ:
 Սնօր եւ բսկիգրն շարեաց,
 զոր ոչ որ ած բղմտաւ,
 Եգիպտացին¹⁸ անդրստին,
 որպէս լուարքն՝ գրտաւ:
 Բազում հատուածք ի նոցունց
 անտի առ Յոյնքս բերին,
 Օգրս քաղցունքս խնդրեալ,
 եւ տեղիս իմն ջերին:
 Իսկ Յոյնք եղեն հանապաղ
 զերգոց վնասաց կաթոգի,
 Ըն սէր իւրեանց ճարտարաց
 տան բղմարմին եւ զոգի:
 Ճարտարութեանց շէն անգէտ,
 որ եւ անուն իսկ յաւել,
 Սակայն զայնու գան բստէպ,
 որ թրին հեշտ առաւել:

Եւ յիմաստնոցն նոցա
 կարի սակաւքս դրաի,
 Արոց ճառել ըզրնութեանց
 եղեւ ինչ փոյթ ի մըտի:
 Եւ ոչ ճարտարք Հոռոմոց
 հազացան այգլմբ բնու,
 Գազանեաց բնութեան մըտադ իբ
 ի նստա ոչ որ ծընաւ:
 Գ ուկրկախոս¹⁹ մեծանուն
 յիւրում բնութեանցն ճառի,
 Բազում բանիւք զերազոց
 Եւ փիկուրեայ բարբառի:
 Իմաստութեան ցանկութիւն
 լըքեալ ընդ փայր իսկ հարաւ,
 Լ: բընազոյն քան զուսման
 իշխանութեանն ծարաւ:
 Աչ այլ ինչ փոյթ զբարութեան
 ճարտարութեանց եւ տեսի,
 Բայց մարտ գրնել եւ յաղթել
 ի մէջ որդւոցն²⁰ Վքեօի:
 Իշխանք եւ պետք զաւատաց,
 որ աշխարհի հրաման տան,
 Աչինչ ընդ փառքս պատուոյ
 զբրազխացն խանտան:

Արդ արեգակն, ասեին²¹,
 ըզցայդ զօղեալ ի ծովի,
 Յովկիանու յորձանաց
 այդուն դառնայ իւրովի:
 Այլ եւ զերկնից ձիգ եւ պարզ
 հաստատութեանքն խորան,
 Ի վեր ունին անխաղաց
 եւ անշարժ ջուրքքն ծորան:
 Այս էր ուսումնն նոցա,
 պատերազմունք²² որ կային,
 Եցփոյթ ուսման մերժեցին,
 մարդիկ յիւրեանց շահ նային:
 ՅԱՆՔ պետութիւնն Հոռոմոց,
 որ միշտ զերկիր իւր յաւել,
 Ատմութարանայր եւ չէր մարթ
 յերկար տեւել եւ բաւել:
 Իշր նա կրրկին²³ ամբայեալ,
 բայց եւ նովին խարխալեաց,
 Նրկուն եղեալ ի գերեզն
 եւ յաղմրկէ եւ յալեաց:
 Աւ մինչ ձեռամբ մեծազօրն
 երուղացւոյ արքայի,
 Ազոստուղեայ տէրութիւնն
 քնդ փայր հարեալ քայքայի,

Խառանդ ինեայն նոյնդ ունակ
 Խառանեցաւ եւ դողաց,
 Եւ շէր այն ոյժ պրնդութեան
 Հառնայեցւոյ յաղժողաց :
 Բլմեծանուն մարդարէն²⁴
 որում հաճիք հաւատան,
 Յարեւելից աշխարհին
 յարոյց նոյա Տէր սառան :
 Հիմն արկ նորոյ պետութեան,
 որ մեծանայրքն տակաւ,
 Յաղգաց անտի բնակելոյ,
 առ Եւքսինոս ծովակաւ :
 Ենուանակիցքն²⁵ նորա,
 որ հասեալ այնրմ բարձի,
 Հրգօր անուամբ եւ արդեամբ
 յիշտանութեանքն կարծի :
 Ար մըթացոյցն ըզպատիւ
 իւրոյ նախնեայն անուանեաց,
 Սինչեւ ի մեծքն քաղաք
 բիւղանաացւոյ հար վանեաց :
 Եղուկ աւուրն այնորիկ,
 շէր այն օր լոյս, այլ խաւար,
 Յորում քաղաքն հոյակապ
 եղեւ կոխան եւ յաւար :

Անդ փայտակերտն ամենայն
 լինէր յաւեր եւ յայրեաց,
 Եւ հրոյ ճարակ գեղեցիկ
 եղեւնափայտն մայրեաց:
 Օ անագորոյն ձեռքն քո
 մի այլ յարիւն թաթաւեր,
 Սարդախաշոշ բրնձաւոր,
 արդել բզհուր եւ զաւեր:
 Թէ ապարանք արքունի
 աստ ի դիմի քեզ հարան,
 Սի թէ դիւանք մեր նոյնպէս
 եւ մատենիցքն դարան:
 Իմաստութեան կամիցիս
 լինել խափան եւ արդել,
 Եւ բզնորին դիմակաց
 զանգիտութիւն քո յարդել:
 Ամբ ընդ այն չէ պարտ հոգալ,
 անդիտութիւն իւրովի,
 Առանց ուրուք օգնելոյ
 դիւրաւ յարգի եւ գովի:
 Եւ առ բզնոյն հաստատել
 փափաքել չէ պարտ արեան.
 Եւ հա բզգիրքն գեղել
 ոմանք ելին եւ յարեան,

Այնքա մեծի իմաստնոյն²⁶,
 որ իրաւամբք համարի
 Յամենեցունց ուսուցիչ
 եւ վարդապետ խաւարի:
Յորոյ ի ճառսն մըտին
 իրբեւ յանմուտ արդերան,
 եւ այնչափ²⁷ ջոկք իմաստնոց
 սուր ի ձեռին յաւերան:
Արոց նըստեալ, վայրապար
 ըստ պատշաճի պատգամին,
 Ըջդոյն իրիքն յիմեքէն
 բաժանել իմըն կամին:
Այն վայրապար կարգ բանից
 դանդաշանաց արխամարաց,
 Իւր զարմացող եւ զովիչ
 ունել բազումքս կարաց:
Սակայն բնութեանն դաղանեաց
 քըննիչ եւ ոչ ոք գրտաւ,
 եւ ոչ խորհել ինչ գայնու
 ամ ոք երբեք ըզմըտաւ:
Աւարդ մեղմով եւ տակաւ,
 որպէս պատմեն ի վիպի,
 Սինչ գեռ ոք աղբն շունէր,
 յանկարծ ուստ այն օր գիպի,

Յորում այր ոմրն²⁹ բեր մեզ
 ըզցանկալի զայն համբաւ,
 Թէ հեռագոյն ուրեք գոյ
 այլ աշխարհ մեծ եւ ոմրաւ,
 Յորում ոսկին բուտանի,
 որպէս ցորեան եւ գարին,
 Զայս բան լուեալ ճանապարհ
 ըզծովն մեծ տրարին:
 Եւթալ յաշխարհն յայն առատ,
 եւ հասանել յայն տեղի,
 Կա եւ ըզվայրն գիտել,
 ուր այնչափ գանձ գետեղի:
 Սակայն թողեալ ըզպատճառն,
 ուստի գրողեալ յայն եկին,
 Զխարդ հատին զայնչափ վայրս,
 յայտ արասցուք զայն մեկին:
 Բայց կորճառօտ հատանեմ,
 ոչ այնպէս մանրք կարի:
 Երբեմն ուրուք հանգիպեալ
 յանկարծ մազնէտրն³⁰ քարի,
 Արդ մի կողմն ընդ հիւսիս,
 մեւորն նայէր ընդ հարաւ:
 Զոր առեալ այրն առ հրմուտ
 արուեստագէտըս տարաւ:

Արդ այնպիսի արուեստիւ զ,
 զարմանալեալ եւ նորով,
 Ի միտ առեալ իմացան չաժոյ,
 զայն զաղանի գութ եւ գորով:
 Ասգում բարիս շահեցաք,
 լեալ այդքմ փորձ եւ հասու,
 Սակայն նորոյ աշխարհին
 Թագաւորաց վնասու:
 Օ ի յայն ուղղիչ զօրութիւն³⁰
 եղեալ բազմաց ապաստան,
 Հատեալ անցին, եւ հասին
 մինչեւ յաշխարհ հեռատան:
 Հրեղեաց աշխարհն հեռաւոր,
 Ժածկել ոչ եւրս կարէ,
 Ի քցաւ աշխարհ մեր կարի
 Ի մեծագանձ աւարէ:
 Օ ընտիր ընտիրս զանձուց,
 զոր շէր տեսեալ ոք հերու,
 Լաուսն կրողէք հեռաւորք
 եւ մեծ աշխարհն Պերու:
 Մարդիկ զերկին եւ զերկիր
 առին յայնժամ ի քրնին,
 Պրեղեալ ըզախն արտաքոյ,
 եւ ըղղիշեր առաքնին:

Օրհուհուհ ³¹ գոյզըն բեկոր,
 յորմէ ճարտարքն խորշի,
Ըռեալ մանուկն յորինեաց,
 հարթ հաւասար բոլորշի,
Լոգեալ հանդէպ զերկտեան,
 ետես անդէն ի ձեռին,
Զի մտաւոր երեւեր,
 անդ ի բացեայն եւ հեռին:
Ըպակազործքն ճարտար,
 որ յանկարծ այնքմ գիպու,
 ինդ չքքնաղ իրան հիացեալ,
 առեալ զործեաց բոխպաւ:
Ըստեղադէան հոյակապ,
 զարթուցեալ յայնքմ բանէ,
 իցնոյն առեալ տաղնապաւ,
 անդէն ի տուն ժամանէ:
Ըղպրադոմեանսքն թողեալ,
 քստուգիւ յայնժամ ծանեաց
 ից շքրջանակքն զերկնից,
 զոր կարծէր ակրն վանեայ:
Ընդ ամենայն փոխոխէր,
 զի Վաղիղեայն հրամանաւ,
 Երկիր անդէն յանխաղաղ
 արգելանաց իւր հանաւ:

Հայրեմի մատակալ եւ անիւն
 արեգական ըզտեղի,
 Ի միջափայրբս փայրաց
 ըզկայ առեալ զետեղիւն
 Ի շխանական արւնջեան,
 որ օրինակ յարդարման,
 Եւ միախառն կարգաւ
 ամենայնի է դարման։
 Ար³² զայտոսիկ քարոզէր,
 իբրեւ զուսումն ժանտի,
 Եւ աշխարել զամբս տան
 ըմբռնեալ այրն բանտի։
 Զայհոյութիւն համարեալ
 հակառակ այնքմ փառին,
 Արպէս թէ նոր ինչ ուսման
 էր փրկայեալ ի ճառին։
 Սակայն ըզտիւ եւ գիշեր
 երկիր, բառ առնրն բանի,
 Շուրջ զառածեալ, եւ ընդ իւր
 ըզդիմակացսրն տանի։
 Արեւ քնակիչս նորոգ
 երեւեցոյց յոլնչէ,
 Երեւելին Աւսմութ³³,
 որոյ համբաւ իւր հընչէ։

Ընդէր այնչափ հրաշակերտք,
 որ լաւութեան եւ խրթման,
 Պաճուճեալ իմքն դեղովք
 ծածկեալ կային ի մրթման:
 Աչաց առանց ապակւոյն
 զայն տեսանել չէր հրեար,
 Զոր դու ճարտար հնարագէտ
 քոյով հնարիւքդ ծրնար:
 Օ ի որ ետ աչքս մարդոց
 փարն նորին դարմանոց,
 Կամի զի նա ընդ լըծով
 արասցէ զիւր պարանոց:
 Օ ի թէ քեզէն տեսանել
 զերեւելիս³⁴ չեա անտակ,
 Զխորդ, ով մարդ, ունիցիս
 արժանաւոր յիշատակ:
 Օ աներեւոյթ եւ դանձառ
 աստուածութեանքն ճառից.
 Եւ նախանձառ, ասէ Տէր,
 եւ ակն ումեք ոչ առից:
 Ազէ ո՞ր աչք բաւիցեն
 որպէս եւ էն իսկ վայել,
 Զամպըն փառաց մեծութեան
 նորա ժուժել եւ նայել:

Որչափ ընդ այդ ժպրհութիւն
 քո յարտասոււս ես հարայ,
 Յերկրի, դու որդին շնչին,
 Ըղբքնութիւն քո արայ:
 Օ՛ՆՐԻՄԱՆԱՍԻՐԵԱՆ Նստուծոյ,
 Ծածկեալք որպէս սրահակաւ,
 Հազիւ ըսկիզբն առին տալ
 ընծայութիւն ինչ սակաւ:
 Յայնժամ եւ դու մարդ արկար /
 զօգ զօրութիւն նոր ագար,
 Յանձնէ ի բաց թօթափեալ
 զայն թըմբրութիւն գրխադար,
 Ա՛ռ ի ըղբօղն բառնալ,
 որ լինէր իմն դարան,
 Չգիտել ըղզեղ այնոցիկ
 որ Մ.ստուծոյն արարան:
 Ա՛ւ ըզլօրնդ իրան յայնժամ դու
 որոց կանխաւն ընդերար,
 Ի բաց լըքեալ խոտեցեր,
 իրբեւ անկարդ եւ խերար:
 Ըզվարդ ապետն²³ նոյնպէս
 եւ զիւր ուսմանն մատենն,
 Իրբեւ խոռոփէ զբպրոցաց
 արհամարհեն եւ անունն:

Իսայի սակայն շեւ էր մերժեալ
 եւ այն բարբառ տակաւին,
 Եթէ բնութիւն չախորժէ
 Թափուրն²⁶ կալ բընաւին:
 Ենկանելոց է եւ այն,
 որպէս հարեալ ի նեւէ:
 Գայ երեւել Դեսկարտէս,
 զինչ նայն տեսցուք աւետէ:
 Ի Թագըստեան²⁷ եկեաց նա,
 սակայն մատեանք իւր նովին,
 Արո՞ղ եղեւ մեծանուն,
 եւ յատելեաց իսկ գովին:
 Եմենեքին վառեցաւք
 նորա դարդուն եւ զինու,
 Կա բղթեղանն առաջին
 իմաստութեան ձեր հինու:
 Եսթրմ գրնամք եւ վաղեմք²⁸,
 գեռ եւրս բանք իւր խառին,
 Սակայն առանց իւր՝ փոխել
 չէր մարթ եւ քայլ մի ոտին:
 Ի՞նչ զայն լոյս ոչ էր տըւեալ
 այլոց աշխարհ մեր արդի,
 Վային Թերեւս շաղեալ
 գեռ ի նըմին Թախարդի:

Յայնժամ եւ ոչ Ղանդինոն
 մարթէր, իւրով նրպաստուն,
 Սեղ ընծայել ըզնեւտոն,
 զիւր հոյակապ իմաստուն:
 Ար ի նսսին եւ նոքօք
 զարթուցեալ միտք մերտակաւ
 Զիւր մեծութիւն առ ի միտ,
 յայտնի եւ ոչ առական:
 Սակայն վրիպէն երկոքեան
 ի պիտոյից պատշաճին,
 Իբրեւ պընդին ընդ իւրեանց
 իմաստութիւն, եւ հաճին:
 Որով եւ զիւր տկարութիւն
 ծանեաւ եւ միտք մարդկեղէն,
 Զի հպարտութիւն է միայն
 որ ըզնա այնչափ նեղէն:
 Արդ Ղեսկարտէս³⁹ եղեւ նախ,
 որոյ եղեալ ի մլտի
 Զաշխարհիս կարգ յայտ առնել,
 յանդընազոյնրս ժրտի:
 Այս է ուսումըն նորա,
 որում թերեւս ընդ հարար,
 Քանզի բնութեան, առէ նա,
 է կազմութիւն եւ արար

Ի խորանարդ ինչ նիւթոյ,
 որ եւ բնութեան էր որոց,
 Եւ յԱստուծոյ՝ որ շարժէն,
 առ կերպարանքս նորոց:
 Իսկ ըզլուսոյն արարած,
 ի դալ ի մի համօրէն,
 Ենթոյնեօին եւ նիւթոյն,
 գրնել կարծէր նա օրէն:
 Եւ յազգազոյնքս Նեւան²⁰,
 եւ պլակերպ բարբառի,
 Յիւրում կարի մեծարեալ
 յարարածոցն ճառիւ:
 Եւ արժի, ասէ, ամենայն
 որ ունի մասն տարեր,
 Զորոյ ըզփորձ եւ դու իսկ
 քոյով անձամբ արարեր:
 Եւստ համեմատ մեծութեանց,
 նոյնպէս եւ իրք խառորին,
 Եւ բաքանչիւր իւր ընկեր,
 ասէր, ձրգիշ է նորին:
 Եւսկին կարդաւ որչափ ինչ
 երկիր ի ծոց իւր ամաց,
 Ի միջափայլքս թիւրեն
 ի հաւատարմն կամաց:

Այլ արդ ո՞ր բանք⁴¹ բաւիցեն
 ասել՝ որչափ ինչ պարտին,
 Հանապազորդ անդադար
 րզմաքառումքն մարտին:
 Վհանդի մեծին եւ փոքուն
 կայ նոյն պատուէր եւ հրաման,
 Եւ կատարել աագնապէ
 զոսպաս իւրոյ պաշտաման:
 Որ համարող մարթիցի,
 կարի հրմուտ զոք յարոյ,
 Աշուել զօրէնքս նոցա
 ճըշգրտութեամբ համարոյ:
 Այլ զի ճարտար⁴² էք այդպէս,
 ի ձեռք խորհուրդ եւ զարման
 Աստուծոյ պարտ էր խրնդրել,
 վասն յօրինեալ յարդարման,
 Ի նրկարել իւր զերկնից
 եւ րզմարդացրն նարտ,
 Որ անկարօտն է, եղեալ
 ձերով հնարիւքրդ կարօտ:
 Յերիդ յայդմիկ ոչ գոյ իմ
 րնդ ձեզ վիճակ եւ բաժին.
 Աշխատութիւնքդ գուր է,
 յարում անձինք ձեր մաշին:

Օ այս ինչ միայն խրնդրեմ ես .
 որ ձեռն⁴³ այնպէս ըշտապող
 Սըղէ ըզքարն առ երկիր ,
 որ ձրդիցին երկնապող :
Ապաքէն իւր ծանրութիւն . . .
 այլ ձեզ տաղնապ է անդի ,
Զի մեկնութիւն այնորիկ
 ոչինչ ճըշդիւ աւանդի :
Եւ մըշափ ես յարտասուս
 ընդ քրննութիւն ձեր հարայ ,
Այլ որ ի քեզն գործին ,
 դու գոնեայ զայն յայտ արայ :
Ի քեզ յանձին քում առեմ ,
 ո՞րք անդէն յետ ճաշցն⁴⁴
Չայն պատերազմ մըղիցէ ,
 առեալ ի ձեռքս դաշցն :
Օ իւրաքանչիւր ի խորակացն
 արկեալ ուրոյն յիւր աման ,
Սիումն ի կաթըն շըբժել ,
 սոյլում յարին տայ հրաման :
Եւ կացուցեալ ի ներքոյ
 պահակապանքս սրբաին ,
Ար միշտ ըզմուտքս թոքոց
 կալ եւ պահել նըկըրաին :

Օ առուս տրեաննն արձակեալ,
 որ ընդ երակսնն խաղան,
 Պարզել ըզսիրան անդադար,
 եւ առ ի դեր փայծաղան:
Դ արձեալ նոր խմբն կրչաով⁴⁵
 որ առ օգուտ մեր եղեւ,
 Ըննի դարման հիւանդաց
 մեւս եւրս դոյզնն կեղեւ:
Օ տխրացիչիչ զօրութիւն
 է արկար այն արմատոյ,
 Թէ տաղնապի դք ջերմամբ
 ի դարմանել զայն մատոյ:
Օ ի սա բզտենդ մտեզին,
 որ մերթ երթայ եւ դառնայ,
 Եւ որպէս հէն զոր եթողն,
 անդրէն վառեալ գայ առ նայ,
Ղ ահաա տըւեալ եւ յաղթեալ
 անդէն պրբկէ եւ կապէ,
 Ըտապացեալնն փրբկեալ
 ի մահաբեր տաղնապէ:
Ը զէ զմրտաւ ած դու զայր,
 որոյ մրտեալ յանկողին,
 Լսեսս բզժանտն ի վերայ
 Թիկանց իւրոյ եւ ողն:

Արիւնախառն աչք նորա ,
 Հուր զանգամովքքն վառի :
 Եւ մարտ յուղեալ ի խաղաղ
 Եւ հանդարտեալ գաւառի :
 Ի նոյն աղմուկ բմբուռնեալ
 նոյնպէս շննշոյն եւ արեան ,
 Կարծի թէ այն երկոյքին
 ի պատերազմ ինչ յարեան :
 Եւ իբրեւ միտք ամբոխեալ
 ոչ կարէր զերսն կարգել ,
 Սահ , որ անդէն մատրն կայր ,
 Ըղբարկութիւն իւր արդեւ :
 Տեսանձա , գոյգըն փոշի
 որպիսի մարտըս վանէ ,
 Սինչեւ ջերմանքն սարսել
 լսի ի նորա յանուանէ :
 Սն , այր դու , զանձըն մաշեր
 յայն ինչ որ շէն պիտանի⁴⁶
 Եւ մի ի ճառըս խորին ,
 որ ի կորուստն տանի :
 Այլ խոստովան լեր մըտօք
 զանմրտութիւն քո յետին :
 Զի զանձին փառս անարդեալ ,
 քարշեալ տանիս ընդ դետին :

Բազում գաղանիս յանձին քնւմ
 քո արարիչն ամբարեաց,
 Արոց եւ միտք շէն հասու,
 Թէպէտ եւ սուրբք ի կարեաց:
Օ ի իբրեւ տեսարն մարմինք
 պարտին հպատակ կալ բանին,
 Բայց եւ այնպէս բազում ինչ
 նրմա ի վեր ոչ հանին:
Ապա խընդրել յԱստուծոյ,
 զի բզգաղանիս իւր հանդէպ
 Սեղ ծառայիցրս դիցէ,
 չիցէ՞ կարի իսկ անդէպ:
Սի բզկրօնիցըն սակաւ
 եւ զընդադարն լապտեր
 Լմենեւին շիջուցեալ,
 յանձնէ ըզթաղըզ կապտեր:
Յայդ կորստեան խորխորատ
 մի դու քեզէն անկանիր,
 Զանտի յապայն բղքո դարձ
 մի այլ յուսար ի նանիր:
Եթէ բզղարդ գիշերաց
 բարձեր ըզմեծըն լուսին,
 Արշափ բարիս, ի միտ առ,
 նովաւ մարդիկ կորուսին:

Աթաղայուցեալ զընդաղծա
 քղնրշանակին լուսոյ,
 Ար ի բնութեանրդ քում կայր,
 Խաւար անձին քում ուսոյ:
 Մի խրնդրեր լոյս ի նմանէ,
 զայն տայ որոյ հաւատան,
 Հայել ի նա որ ըզմեզն
 արար երեր եւ տաւան:
 Բայց մի տըրամիր դու ընդ այն
 զի դուր անպարտըն նեղի,
 Վանդի երկիր տակաւին
 վրէժ խրնդրութեան շէ տեղի:
 Դամանակեան է եւ այն,
 զոյ եւ այնմիկ կատարած,
 Վանդի բնութեան որ եղծաւ
 է մընացորդ եւ արած:
 Սասանութիւն⁴⁷ եւ աւեր
 եւ արածութիւն ահագին,
 Նախ քան հրեկեղըն լինել
 տիեզերաց ոչ յադին:
 Հասանիցէ ցուրտ եւ տօթ
 եւ անկանել ի կարգէ,
 Եւ զլուխ շարեաց թագաւորն
 քշեա թողեալ անարգէ:

Իսկ արարածքն խօստւն,
որ հրամայելքն պարտի,
Յիշխանութեան անդ իւրում
կայ անդադար ի մարտի:
Պերեալ յիւրոց դժքնդակ
եւ յանհանձարքն կարեաց,
Ծիւր իրաւունքն կորոյս
զոր անդ յառաջքն վարեաց:
Յիւրոց անտի այսպանեալ
օտարացեալ եւ սահուն,
Խաղաղութիւն եւ հանգիստ
լինի նրմա օր մահուն:
Սոյն այս վիճակ եղիցի
եւ կալուածոցքն նորին,
Համաշխարհի կործանման,
յորժամ բնութիւնք տոշորին:
Եղէ էր վասն անկարօտ
եւ աննախանձքն բարի,
Եպականել զոր արարն,
անդրէն պատշաճ համարի:
Սամ քնդէր ոչ յառաջնունե
ամենարարքն բանիւ,
Ընեղծական հաստատեաց
ընոցա կարգ եւ զանիւ:

Սի թէ կարօտ էր խիք զա յուս
 առնել բաւ այդքմ բանի, որ
 Ար ի շղոյէն ած ի գոյ. մասնէ վի
 եւ ի վախճան իւր պանծիւ
 Այ եթէ ոչ կամեցաւ, յաւցմէ
 բնաւ բնդէր իսկ ասէր, զ
 թէ աննախանձ եմ Աստուած,
 ամենառատ մարգարէր:
 Տես, զի ջանան վայրուպար,
 որք խրովե հրնարին
 Ի բաց առնուլ եւ բառնալ
 ըզվարագոյր տաճարին:
 Ինձ շատ է այն զի հաւատք
 յայտնեն սակաւ ի շատէ,
 Զի բանայցէ անդ Աստուած,
 որ զանհաւատորն դատէ:
 Արդ զոր ասացն հաւատովք
 եկ պատմեցից առանձին,
 Զի հաւատողքն բարբաժ
 դէւր են մքտաց եւ անձին:
 Ար ամենայն ինչ պատմել
 ըղնորա փառսն պարտի,
 Ինքն է իշխան եւ վարիչ
 ի նեղութեան եւ մարտի:

Երկիր տաճար⁴⁸ է, եւ մարդ
 մեծ քահանայն է նորայ,
 Արուժ արժան է կազմեալ,
 եւ ի ձեռին շեփորայ,
 Չայնիւ մեծաւ ազդ առնել,
 թէ ամենայն արարած
 Երկիր պաղօցէ արարչին,
 անկեալ յերկիր եւ տարած:
 Օ ի ամենայն ինչ որ գոյ,
 է արարչին հարկատու,
 Բայց ապրատամբ լեալ մարդոյն
 եկաց հանդէպ ճակատու,
 Որպէս թէ մարտ ինչ յուզեալ,
 թող դամենայն ինչ աւեր.
 Թէպէտ եւ վրէժք խրնդրեցան,
 բայց եղծաւ կարգին վաւեր:
 Եղէտք մարդոյն այս եղեն,
 զի միշտ ի մեղքս միտէ⁴⁹,
 Ի մահուանէն երկրնչի,
 որպէս ի դառին դիտէ:
 Օ ի մահ սաստիկ է նրմա,
 եւ քան բղղառին դահիճ,
 Յանկարծ եկեալ հարկանէ,
 որոյ դարանք են մահիճ:

Օ խորդ, ասէն, միշն մեղք
են բովանդակ իսկ յեղին:

Եւդ Եստուծոյ են խորհուրդք,
որ յամենայն ոք հեղին:

Օ շարդար ցասմանքն պատիւ
մի դու անձամբ քով դատիր:

Չ ի ընդունայն են մարդիկ,
եւ ի կրչիւօրն⁵⁰ պատիր:

Եստուհետեւ մեզ երկիր
չէ բուրաստան⁵¹ եւ պարտէզ,

Չ ի կընքեցաւ անիծիւք
արդար վըճուոյրն քարտէզ:

Եւ բարկութեան Եստուծոյ
է պաշտօնեայ եւ սատար,

Դու մի կարի ի նորայն
մբտերմութիւն հաւատար:

Ունի ըզմահքն պատրաստ
իբրեւ ըզնեւ ի դարան,

Յորմէ նախնիք մեր երբեմն
անօտրադոյն ընդհարան:

Բայց ի նորայ յամերոյն
յաճախեաց մարդքն շարխ,

Յորմէ դու այժմ խրատիւ
եւ վաղադոյն շարշարխ:

Արկրորդ³² անդամ աւերեալ
 այս բնակութեան մեր տեղի,
 Եւ զոր սերտիւ սիրէաք
 եղծեալ լինէր աղտեղի:
 Արդ խանդարումն այն երկրի
 անց ի ներքին իւր երակ,
 Կորուսեալ³³ գեղն առաջին,
 Կայր համօրէն աւերակ:
 Եւ արդմացեալ եւ սորեալ,
 նըշմարէր զարդ իւր հազիւ,
 Իբրեւ քարուտ եւ անրեր,
 Կայր ծանրացեալ աւազիւ:
 Օւածկեալ երկինք ի վերուստ,
 եւ պաշարեալ խաւարաւ,
 Եւ ծով յուզեալ զալիս իւր
 մինչեւ ի բուն անդ տարաւ:
 Ազաւ ամառն ծաղկեալ
 բզիրստութիւն ձրմերան,
 Զարդինքս մեր հուր եւ ցեց
 անդէն հարին եւ կերան:
 Յայնժամ բնութիւն վըշտագին
 ցանկայ որպէս բանտարգել,
 Ի կապանաց արձակեալ
 բզգորութիւն իւր յարգել:

Սեզ որ մեղաքն արարչին,
 Կայ հնազանդեալ ահամայ,
 Սեւք անիծեալ, տակաւին
 Ի մեզ բզբեր իւր ամայ:
 Սինչ յահաւորն վայրկեան
 Տաճկեացէ մարդ զիւրն դաւ.
 Եւ իբրեւ յայնժամ գայցէ
 տէր հրեշտակացն գընդաւ,
 Յերկնից բզպարս աստեղաց
 արկցէ յերկիր գահաւեժ:
 Եւ յն որ սրբոց բարձրելոյն
 Կենդանութիւն է յաւեժ:
 Եւ բացցին յայնժամ կրրկին
 դրունք երկնաւոր պաղատան,
 Ուրախ լերուք եւ նեղեալք
 զի արատաւք ձեր հատան:
 Եւ ա՛ որ իւրոց սիրելեաց
 աստ այնպէս խիստըն թրւէր,
 Եւնճառ բարեօքըն տացէ
 զարբայութիւն իւր նրւեր:
 Իսկ որ այժմիկ յուլացեալ
 Ի փափկութիւնքս խորդան,
 Եղիցին կեր յաւիտեան
 անշէջ հըրդոյն եւ որդան:

Օւր է այժմիկ տըրտընջել,
 Եթէ բզլոյսըն բառնայ,
Չի նա սակաւ մի ծածկէ
 զի փութացիս զու առ նայ:
Այլքըն զըրկին ի նորին
 Կենդանաբար նըշողէ,
Այլ որ խընդրենըն, նոցա
 Իւր արարածըն փողէ:
Ի բարկութեան իսկ նորա
 զբախ գութ հօր եւ աղիս,
 Եւ զօրացայ ի վըշտաց,
 որոց տանել գանդաղիս:
Վանդի է հայր որ պատժէն,
 Եւ ոչ թողու զիւր զօրով,
 Եւ ի խոցելն իսկ բռժել
 նորա բաղկին է կտրով:
Լաւ: Կրօնիցըն մեր կարգ
 է առասպել ²⁴ փայրապար,
 Ապա նովին թակարդել
 Կամին ըզմեր դարչապար:
Բայց աւանիկ, որ սրմին
 Կայ ունեղնդիր եւ անապ,
 Բընա զիւրաւ եւ անջան
 յարգայթից եհան սայ:

Հորժամ նայիմ ես մըտօք
 ի յօրինեալ կարգ գորին,
 Ե ցնա սիրել առաւել
 միտք իմ վառեալ յորդորին:
 Պայծառութիւն որպիսի
 եւ լոյս սրլափ եւ քանի
 Յանճառ կարգացրն նորա
 աշաց մերոց հարկանի:
 Եւ համարիս դու բղնա
 աղջամբղջին եւ խաւար,
 Ե ի ոչ ճրշգիւ հայեցար
 դու ի նորին տաղաւար:
 Ենդ մարգարէք ամենայն,
 եւ տըշութիւն եւ աւանդ,
 Եւ մարտիրոսք որ արեամբ
 զայն գործեցին արգաւանդ:
 Նա արտաքինք իսկ ընդ մեզ
 են յայտիկ հաճ եւ հաւան:
 Նորին վեկայք են քաղաքք
 իւրաքանչիւր եւ աւան:
 Եզդ ամենայն թէ եւ խուժ,
 կարգքս կրօնից ինչ սննի,
 Եւ անց կրօնից ո՞ր եղցց
 Բեղ ճանապարհ արքունի:

ՕՆՆԱՆՈՅՑ, տաւն, զամենայն
 անուն կրօնիցն պատիր :
ԵՄ մի դիւրաւ դու պղպէս,
 եւ մի յանդուդն դատիր :
Ըստուած փառաց նախանձաւ
 եւ վրէժխնդիր ի մանուն,
 Ի կարեւորսն թողոյր
 անտես առնել զիւր անուն :
Ար ոչ միայն շարգելու,
 այլ մանաւանդ առաւել
Չայդ զոր պատրանքս կոչեա,
 պայծառացոյց եւ յաւել :
Տարածեցաւ ²³ այս պաշտօն,
 մինչեւ հիւսիս եւ հարաւ,
 Նովին սրբեալ, տակաւին
 ոչ յաղեցոյց զիւր ծարաւ :
Են պաշտօնեալք մեր անինչք,
 առանց կահուց եւ հետի :
ԵՄ կարի մեծ է պարգեւն,
 որ ի նոցունց աւետի :
Աիրել զիւրեանց տաւրիս,
 եւ մի բընաւ զոք տաւալ,
Չայս անդադար քարոզեն,
 սիրով զանձինքս պատեալ :

Ար եթէ քուրմք⁵⁶ ի Հընդկաց
 գային իւրեանց հաւատոյ⁵⁷
 Եւ ծաղրալիցըն կարգաց,
 ասել քեզ ունկըն մատոյ.
 Կամ որ խոտեն ըզպատիւ
 ըզգաստութեան եւ ատեան,
 Օրէնքսգէտքըն հաճկաց
 առեալ զահեղ ըզմատեան
 Իւրեանց անսուրբ օրինաց,
 ասէին մեզ՝ Վըւարուք,
 Սերոց կրօնիցըս կարգաց,
 մեզ նըմանօղ լեալ վարուք:
 Օսողըր կային ապաքէն,
 եւ որպէս խաղ ինչ թըւեր,
 Եւ չէր ոք այնչափ անմիտ
 տալ նոցա զանձըն նըւեր:
 Բայց յորժամ մերքն առ նոսա
 զաւետարան մեր տարան,
 Բարբարոս ազգըն նոցա
 զահի հարեալ եւ վարան,
 Ի միտ առնուն եւ սիրեն
 ըզնոյն բարբառ կենարար,
 Ա՞հ, քրիստոնէայդ, այդպէս վաղ
 ըզյաղթութիւն քս տարար:

Օտր քարոզեսրդ զննէ է,
 Եւ տուած ծրնեալ ի կուսէ՞,
 Եւ շարշարեալ եւ մեռեալ.
 զոր լքսել ունկրն խուսէ:
 Եւ շահին սիրտ եւ զոգի
 աշխարհակալք մեր արդի,
 Թէ ոչ խաշին պատմութեամբ,
 աղքատ մըսրոյն եւ յարդի:
 Օւաւաջին մեղսրն զաւովք
 տպաշխարել տան հրաման,
 Խոնարհութեամբ տալ զանձինս
 աստուածեղէն պաշտաման:
 Ար զայս բանիւ գուշակեաց,
 նոյն եւ արդեամբք կատարէ,
 Մանկցի ձեւք իմ անուն,
 ասէք, յազգէ օտարէ:
 Եւ զաւ կարգօքն նորա
 արդ ամենայն իսկ տեղի՞,
 Կորին շնորհաց բնդ ոտիւք
 եւ ես արդ զանձն իմ հեղի:
 Թէպէտ ի վեր են, այլ շնն
 բնդդէմ մրտապրն լուսոյ,
 Զայսրք կրօնից բզգաղանիս
 ինձ, Տէր, շնորհօք քովք ուսոյ:

Միտք եւ հաւատք միանան⁶⁰,
 եւ որպէս մի ճրագարան,
 Տան լոյս մարդոյ եւ յայտնեն
 զամենայն նենգ եւ դարան։
 Սպօք վարժեալ ճանաչեմ,
 եւ հաւատամ ես բանին,
 Արդ հրամանք յաշնչէ
 ի գոյ ածեալ զիս հանին։
 Աչ ես միայն, այլ բոլոր
 որ ինչ եղև եւ ծընաւ,
 Քեւ հաստեցան, եւ պահին.
 առանց քո չիք ինչ բընաւ,
 Իմաստութիւն⁶¹ Հօր եւ Դան,
 պատկեր փառաց եւ որդին,
 Դու յորմէ փառք եւ շնորհք
 մեզ պարգեւեալ կրցորդին։
 Յորժամ, զահեղ փառսն քո
 գողցես թողեալ գու յաւար,
 Եկիր առ մեզ, ոչ ծանեան
 ըզքեզ պատրանք եւ խաւար։
 Եւթըմ վարեալ եւ ուղղեալ
 ի գեղեցիկ նաւորդէ,
 Քեւ որ ի քեզ են հաւատք,
 աճէ փառք եւ յորդէ։

Ամբարտաւանն եւ հրպարս
 երթայ միայն մեկուսի
 Ի կենարար քոյ շաւղաց,
 տեսանելով խաչ յուսի:
 Որք միանգամ ի մըթան
 կալ յօժարեն կաթողին,
 Չեն ինչ զարմանք թէ թըմբրեալ
 է նոցա սիրտ եւ ոգին:
 Գու այնպիսեաց բզլուսոյ
 երբեք զանուն մի յիշեր,
 Քանզի որ կոյրն է չընտրէ,
 Թէ իցէ տիւ կամ գիշեր:
 Գոյ էութիւն ինչ անբաւ,
 ասեն, սակայն վայրապար.
 Թէ չառնուցուն ի քէն լոյս,
 են նոցա դաշտք առապար:
 Կակղեա բզսիրարս նոցա
 եւ զօրաւիգրն դու լեր,
 Սի բզնոցա լուծութիւն
 յանվախճան հուրն ձուլեր:
 Բայց ես զխորդ մոռացայ
 զայն զոր ասաց քո բերան,
 Թէ վայ նըմա եւ եղուկ,
 որ զիմ պատիւ բաղմբան,

Լի զաւետեաց իմեց բան,
 որ հաւատար են մեզու,
 Յանբար եւ ժանա ըսեիս
 տայ անխրտիք եւ հեղու
 Եր խոստովան եմ զանձնե,
 եւ աղաչեմ, Տէր, քաւեայ,
 Զի ես որ եմքն մոխիր
 եւ հոգեղէն եւ կաւեայ,
 Տեսեալ զի շատք կործանել
 ջանան բզսուբքն տապան,
 Համարեցայ ժպրհուիմ եամբ
 իբրեւ զՍղայն⁶² պարտապան,
 Անել բզնա եւ պահել,
 կալ հաստատուն եւ զեանդ
 Սի թե եւ զիս հարցես դու,
 իբրեւ բզնա առ եանդ
 Կապիցիմ, Տէր ահաւոր,
 ի քէն ես ինքրն գուցե,
 Ար ջանամ զպլլոս քակել
 յայնրմ շարեաց հանգուցե
 Բայց անհաւատ մքտաց ե
 այդպէս գողալ ի նանիր
 Սի զպրդ խորհուրդ խրատութեան
 ի բարերար քո տանիր

Պատմեա ըզփառսն նորա ,
 եւ քարոզեա ըզքո տէր ,
 Լ՝յդ քո երկեւղ առաւել
 զանճառ խրնամսն խոտեր :
 Լ՝յո վառեալ զայրազին
 դըժոխականն կամի ,
 Զեկեղեցի սուրբ խախտել ,
 նորին անհաշտ թընամի :
 Պարունք դըժոխոց չեն կարող
 գործել զաւեր իւր յետին ,
 Բան ճըշմարտին Լ՝ստուծոյ
 ոչ անկանի ի գետին :

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՔ

Գ. Ը. Ս. Ն

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԵՐԳՈՑ

1. Աստուծոց հարկ է թէ ծնանիցի զիւր զուգական, զայլն ամենայն արարածս արար նա զի զիւր բարեբարութիւնն ցուցանիցէ: Եթէ չէր ինչ նորա արարեալ, չէր մարթ լինել եւ զդանալ իմիւր զոր նայն առնել չկամէր: Բայց ինքն ոչ թերանայր իւիք, զի ինքն իսկ է Որ էն: Բոսուէտ:

2. Հոգմ ուր կամի շնչէ, եւ զնայն նորա լսեա, այլ ոչ գիտեա ուստի՞ զայ եւ յո՞ երթայ: Բովհ. Գ. 8:

3. Որ ասենն թէ խորհրդոց չկարեն հասու լինել միտք, ապա չեն ճշմարիտք, չածեն ինչ զմտաւ թէ որ ինչ ճշմարիտ է, անգտտին յընծայութենէ յանդիմանութեանն ունի զիւր ստուգութիւն, եւ ոչ ի մտացն որ իմանացեն. զի մարթի թէ իցէ ինչ ճշմարիտ, եւ միտք չկարիցեն խելամուտ ճշմարտութեանն լինել, ոչ վասն այնորիկ որ ճշմարիտն էր, սուտ ինչ եղեւ: Արդ ամենայն ճշմարտութիւն զոր Աս-

տուած յայտնիցէ, անդէն յանդիմանի, զի իրիք ընծայութիւն յանդիմանութեան յայտնութիւն նորա է. եւ ամենայն ճշմարտութիւն որոյ ընծայութիւն յանդիմանութեան գուցէ, ըզստուգութիւնն զոր պարտին ունել, ունի: Այս է սկիզբն զոր Ղուկասն հաստատէ յերրորդում հարցումածոցն պատասխանով առ Ստիգինգփղէա: Հաւատարիմն լինել Աստուծոյ, ասէ նա, յանդիմանութիւն է ամենայնի զոր նայն յայտնիցէ, եւ յորժամ մեւս եւս յանդիմանութիւն պակաս իցէ, այս ինքն այն զոր մտաց ի նոյն յարեւմարթէր, շմուծանիցէ երկեւան երկմարութեան յայն որ յայտնի եւ գուշակուոր է:

4. Ունիմք զգգայունս եւ զմիտս եւ զյայտնութիւն որոյ մարթի զմեզ ուզէլ: Զգայունք զմարմնուորս եւ ըզզննականս եւեթ ցուցանեն, առանց բարւոր տեղեակս եւ խելամուտս զմեզ առնելոյ: Եւ զի ոգիք ի յօգապատ մարմնս կան, միտք որ զմեզ ի հոգեւորականսն անեն, որ աներեւոյթն առանց քննելոյ են, առանձինն հաստատութիւն կրօնիցն լինել չկարեն. որպէս թերեւս աստուածականքն կամիցին: Բնաւ ուստի իցէ զի վասն միոյ ուսման նարտարութեան սյլակերպ եւ սյլագունակ աւանդեն խմաստունք, ոչ ապաքէն յայտնի իսկ նշանակ է թէ միտք մարդկան անպէտ եւ առանց հաստա-

ատեմեան է։ Տեամենն զի այլում իմիր լուսոյ պէտք են առ ի զոգիան լուսաւորելոյ, որ որպէս Վիրգիլիոսն առէ, ի խաւարի արդելեալ փակեալ կան, եւ ի բանտի իրեւ զկոյրս խաբխափեն։

5. Արդելեալ եւ կնքեալ են բանքս մինչեւ ցժամանակ վախճանի։ Դան. ԺԲ. 9։

6. Սողոմոն որ զարմանալի իմաստութեամբն էր եւ իրաց բազմաց հմուտ եւ տեղեակ, որ եւ այնչափ զիրս զանաանոց եւ զբուսոց եւ զանկոց գրեաց, խոստովան լինի, թէ Տեսի ես զամենայն արարածս Աստուծոյ. զի ոչ կարացէ մարդ գտանել զարարածն արարեալ ի ներքոյ արեգական. որքան ֆանացի մարդ խնդրել է ոչ գտցէ. քանզի որչափ անասցէ իմաստունն գիտել, ոչ կարասցէ գտանել։ Մարթի եւ այսօր զնոյն ասել զոր Սողոմոն յայնժամ ասէր. որչափ անճառ ճառք իցեն որ ի բնութեան ծածկեալ եւ թաքուցեալ կայցեն, ապա զինչ զարմանք իցեն թէ անճառ ճառք աստուածութեանն ի կրօնսն թաղուցեալ իցեն։

7. Բազում անգամ եւ հանգամանաց իսկ գործոցն չեն տեղեակ մարդիկ, զի յետ բազում ժամանակաց եւ համբերութեամբ եւ ճարտարմտութեամբ գան ի յայտ. եւ ի մէջ նոցա որ հանգամանաց իրացն միտ զնիցեն, բազում երկբանութիւն է։

8. Օնուռնդ որ ի խառնակութենէ

այլոց ազգաց լինիցին, զորս եւ նշանս
կոչիցեմք զի նորանշան իմն են, չունին
սեր եւ ծնունդս. որպէս՝ փորձ իրացն
իսկ ցուցանիցէ. այլ իմաստունք որ բը-
նութեան իմաստութեանն մտադիր են,
հանգամանաց իրացն չեն տեղեակ:
Ընդէր անսերմն եւ անծնունդ է Զորի,
զի ոչ Ղատուծոյ արուեստագիտութե-
նէն եղև, այլ ի մարդկան հնարողու-
թեանէ. զի որ ի մարդկօրէն ինչ հայ-
թայթանաց իցեն, չեն ի միջի յոր-
ժամ Ղատուած օրհնէր զիւր արարածս,
եւ հրաման տայր զի անիցեն եւ բազ-
մանայցեն:

Գ. Ղատեղագիտութիւն, երկրաշա-
փութեան ճարտարութիւն եւ համա-
րողութիւն, որ ի հայթայթանաց մար-
դկան եղեն, յեղիպտացոց աշխարհին
սկսան: Քանզի հարթ հաւասար յա-
տակեալ էր երկիր նոցա, ասե Քոստու-
էտ, եւ հանապազ պարզ եւ փճիտ եւ
յստակ էին երկիրնք յամպոյ, ինքեանք
եղեն՝ որ զառաջինն միտ եղեալ գիտե-
ցին զպնացս աստեղաց. նոյնպէս եւ
զաստեղան պատրանաց եւ զայլ եւս աս-
տեղս ծանեան եղիպտացիք. եւ այս-
պիսի բնութիւնք ամին զնոսա ի հա-
մարողութեան ճարտարութիւն: Այս-
տա ի ճանաչելոյ իւրաքանչիւր զիւր գե-
տին, յետ ցածնլոյ Զուրց Նեղոս գետոյ,
որ ամի ամի յորդեալ ողողանէր գերկիր
նոցա, ի շափս ինչ ընթացան, որով
մարթիցեն զսահմանս անդոցն շափել:

եւ անտի ուսան զերկրաշափութեան
ճարտարութիւն։

10. Մատենագիր ոմն ասաց, թէ
Ղուգոյթիկոս երեքասաներորդ արդար
յորջորջեցաւ, զի ի կշռոց աստեղատա-
նքն ծնանէր։ Բայց զարմանք են, զի
բազումք որ իմաստուն եւ հանճարեղ
մտք էին, եւ ազգի ազգի ուսման
ճարտարութեան տեղեակ, բանգազու-
շանաց եւ յիմարութեան գքաւդէից ի-
մաստութիւնն չհամարէին։

11. Կամ ի կշռոց, կամ ի կարծի աս-
տեղատանն ծնաց, ասէր Ոգրատիոս։
Աղէ բնաւ ուստի իցէ պլլակերպու-
թիւնն զոր գնեն աստեղագէտք ի մէջ
երկուց աստեղատանցն, որ դրացի եւ
մերձաւոր միմեանց են։ Չեն ինչ պլլա-
կերպք ի միմեանց, այր գու, պղ ա-
նուամբք միայն ընարին, եւ անուանք
զբանդատանաց են, եւ ոչ արգեանց
ճշմարտութեան։ Չէին դիտակ եղիպ-
տացւոց իմաստունք, եթէ անուանք
ճարակաւորացն զորս ի վերայ աստե-
ղատանցն գնէին, տացէ մարդկան ըզ-
բախաղանաց կրօնան կարգել եւ զբաշ-
խի եւ զբախտի զառասպելս կարկատել։

12. Կարգանոս, որ անուանի բժշկա-
կան ճարտարութեամբքն եւ քաւդեու-
թեամբ էր, նման այնց մարդկան եղեւ,
որ սակաւ ճարտարութիւն իմաստու-
թեան ունիցին եւ սկսանիցին ընդող-
նել եւ զանձինս ի շքի ունել, որպէս
թէ իմաստունք իցեն։ Ար եւ այնչափ

ամբարշտեր, մինչև նայել տեսանել
յատեղատունան, գիտել թէ ո՞ր ժամ
էր յորում Քրիստոսն ծնաւ։ Իւրում
երէց որդւոյն յառաջագոյն պատմէր
թէ երկայնակեաց եւ բարենշան լինե-
լոց է։ որ մինչ գեռ երեսնամենի ուրեմն
էր ի Մեղիողանոն քաղաքի գլխաւէր։
զի զիւր կին գեղովք ապան։ Ասեն թէ
եւ զժամանակն յորում ինքն մեռանե-
լոց էր, կանխաւ ասաց։ այլ իբրեւ եկն
եհաս ժամանակն յորում ասացն թէ
մեռանիմ, եւ չմեռանէր, անձամբ զան-
ձըն, ասեն, եսպան ի սովոյ։

13. Մորինոս մեւս եւս աստեղագէտ
մեծապատիւ մեծապարզեւ յաւապաց
մեծարէր, եւ դարմանս ոտնկաց ի նո-
ցանէ առնոյր։

14. Անհանձար իմն սովորութիւն էր
առաջնոցն, զի իբրեւ նուազեր արեդ-
ակն, մեծաձայն աղաղակէին, եւ ըզ-
կաթսայսն ընդ միմեանս բախէին։ զի
համարէին թէ որ անտի բարբառ լինի-
ցի, փարատիցէ զխաւարն, եւ զայցե-
լոյս յարեգակնն։ եւ ջայթմ յեղիպուտ-
ցւոց աշխարհին նոյնպէս առնեն։ Ուր-
գիղիոս ասէ թէ իբրեւ մեռանէր Ասյ-
որո, տիբէր արեգակն եւ սուգ առնոյր։
Չիւր գլուխ, ասէ, որ զինչն էր, ժան-
դոտեալ թխացոյց սեւացոյց։ Նոյն
աստղ զարձեալ մեծամեծ պատահա-
րաց գուշակ լինի, զի որոց կոյրն իցեն,
ազգ առնէ, ասէ, թէ բազում ազմուկ
եւ խռովութիւն մատ առ կուրծս կոյ-

ցեն: Արդ որովհետեւ մեր աստեղա-
դէտքս զնուագութեանցն պատճառս
յայտ արարին, զարեգական նուագել
բազումք այժմ համարին ինչ մեծ, այլ
յորժամ լուսին խաւարեսցի, շատք
տաղնապին իմն եւ խաճապեն եր-
կիւղիւ:

15. Ըստ Արդիդեայ պատմելոյն, ոչ
ուրեք այնչափ աստեղք գիտաւորք ե-
րեւեցան երբեք, որպէս յորժամ Ապար
սպանաւ. եւ կարի իսկ քաջ, զի արժա-
նի իսկ էր այրն, վասն որոյ այնչափ նը-
շանք երեւեցին: Յալովք այժմ սկսա-
նին զայնպիսի վայրապար կարծիս թո-
ղու: Բազումք ի միասին ուրեք բա-
զմեալ էին, ոմանք ի նոցանէ սկսան
ծաղր իմն առնել զնոսա որք զայնպիսի
ծաղրալից երկիւղն ախտանայցեն. ոմն
իշխան իբրեւ ետես, ասեն, թէ յընչաց
քերեն, ցնոսա որ ծաղրն առնէին, ա-
սէ. Գուք ծիծաղիք եւ ձեզ չէ փոյթ,
զի չէք իշխանք: Բայց սակայն ոչ ո-
մեք այնպէս առ եղեռանէ եղեն գիտա-
ւորքն, որպէս փիղիսոփայիցն, զի ե-
տուն նոցա բազում զառանցելոց բանս
տողել: Ախտան առասպելս արկանէ,
ասող մի, ասէ, նոյնպիսի յառաջնումն
դայր մերձենայր, մնա առ երկրաւ քե-
րէր, եւ անտի ընդ ամենայն աշխարհ
լրհեղեղ ջուրցն լինէր. նոյնպիսի ինչ
պատահարք, ասէ, պատահիցեն ի համ-
աշխարհական հրայրեացսն, յորժամ
տիեզերք հրդեհիցին: Զինչ գարովա-

նոց եւ անհեղեղ քան զայնպիսի բանս կայցէ, այլ տխմարք առաւել նոցա հաւատան, քան Մատուծոյ որ մանր ըզհանգամանս կատարածին ընծայեցուցանէ:

16. Վերգիդիոս ասէ, թէ նոյն թըռչունն զԻրիզեայ միշտան գուշակեաց:

Միայն ի բարձրաւանդակաց ասէպ զաշխարհնաց նուագան զեղգեղէր, ասէ, բու թռչուն, եւ համակ յողբս յօրինէր զբարբառն:

Յերկարագոյնս զքանս տողէի, եթէ յայն զոր ասացիս, յաւելուի զամենայն զոր սովոր են մարդիկ պարս շարեաց համարել, որպէս գինւելն եւ գյօրանջն եւ զունկանն հարկանել. եւ եթէ շուն յգի եւ կամ գայլ ումեք գիպեացի, շարիս ինչ գտանելոյ նշանակ է, ասեն, եւ այլ բազում ինչ նմին նման ասեն, այլ ամենայն առասպելք են եւ պատաւանց գրգջիւնք: Հանգիստստեսն ասէ թէ պատերազմողք՝ որոց բազում անգամ զճակատս փուզեալ էր, իրրեւ բռնեամի ժանգոտեալ եւ կամ ասեղն մի փոքրիկ կրկնեալ տեսանէին, գոյն երեսաց նոցա չիջէր. եւ բու մի գիշերի բազում աղմուկ յարուցանէ, քան զունդ մի աւազակաց: Համենայն ժամանակս եւ ի բոլոր տեղիս մերոց մտաց տկարութիւն եւ զանդիտել յերազոց եւ ի գիւթական ինչ արհաւրաց եւ ի սքանչելեաց եւ ի կախարդաց եւ ի գիշերական ցնորից: Արատ:

17. Յորմէ հետեւ Աստուած ի մարդոց որ մեղաւն, մեկնեցաւ, դուն ուրեք եւ անօտր խօսի բնդ նմա, եւ զայն յայն սակա առնէ, զի առ ինքն զնա կոչիցէ եւ խրատիցէ ի լաւ անդր դառնալ. իսկ մէք թերեւս համարիցիմք այնպէս, թէ պարտ եւ պատշաճ իցէ Աստուծոյ զմեր միտս հաճել վասն ցուրտ եւ տարապարտ ինդրոց: Անտի իսկ են ամենայն ծաղրալից հայթայթանք զորս հնարեցին մարդիկ զի զնա հարցանիցեն. որպէս նախնեացն հրաման պատասխանուց, զորմէ յերրորդ երգս ճառեալ է իմ, եւ լերդահմայն լինել եւ հաւահարց եւ գետնակոչ, անտի եւ յուռութեանքն եւ բժժանքն եւ ասղանիքն եւ պահպանական հմայք, յայն սակա եւ պատիւ արարեալ մեծարէին զիզօս եւ զգէտս եւ զհարցուկս որ պարծէին իմն թէ զհանգերձեալ ինչ իրս գիտիցեն, կամ յուռութեա յուռթիցեն եւ գեղս իմն հատանիցեն, եւ կամ զօղոյն զվերնոս գեւան կոչիցեն: Գտն եւ այս որ մարդք որ ասեն թէ զոյ ազգ մի տարրեղէն, որ օգեղէն մարմինս ունին. զայս բազմաց ասել իմ իսկ լուեալ է: Արդարեւ որ զայսպիսի առատակը կարկատեցին, խաղ արարին զմարդկութիւնս. զայս Պղինիոս վասն այլ իմն ազգ խարերայից ասէ:

18. Ամենայն իմաստութեան եւ մտլորութեան մայր եղիպտացւոց աշխարհն է, եւ երկոքին վաղվաղակի ի

Յունաց աշխարհն անցանէին: Չգիտեմ ընդէր ոմանք ի մերոց իմաստնոց յոժարեցին ասել, թէ որ ինչ նոր ի փիւսկեան իմաստութեան ի յայտ եկն, դպն վաղուց եւս գիտէին իմաստունքն Յունաց: Եթէ զՊղոտարբեայ ճառն որ վասն պէսպէս փիղիսոփայիցն կարծեաց է, ընթերցցի որ, որ ինչ վասն փիւսկեան իմաստութեան զրոյցք են, ծաղր եւ շաղփաղփութիւնս համարիցի: Անաքսիմենէս ասէր, թէ աստեղք բնականայ են ի վանազոյն ականազոյնն երկնիցն հաստատութեան, իրբեւ ըզգլուխս բնական: Անաքսագորաս համարէր թէ երկինք քարեղէն են, եւ արեգակն քար մի հրեղէն իցէ յաղթ եւ մեծ իրբեւ զՊեղոպոնեսոսն: Արդ եթէ փիղիսոփայքն որ հոյակապ եւ հռչակաւոր յազգին էին, այնպիսի կարծիս կարծէին, զիարդ էր զի իմաստուն ազգքն լինէր: Իմաստունքն Յունաց՝ բարոյից միտ գնէին եւ գայնու իմն գային, նմին իրի եւ բնութեան շեղեն մտադիր: Ինազէս երկմիտ իմն էր վասն արեգական, թերեւս մեծ քան զՊեղոպոնեսոսն իցէ: Եւ ինքն ամ զմտաութե երկիր զգնդի կերպարանս ունիցի:

19. Ղուկրեաիոս որ զնոյն ձեւ օրինակի ընդ Լպիկուրեայ ճառէ, մեծամեծս սխալէ ի բնութեան իմաստութեան: Բազումք ի նորա խոստորութեանցն յերգս Ախրդիղեայ պատուեցան, որ հանապազ ճարտար փիպասան

է ի Գեորգիկոն երգան, այլ բազում անգամ յոռի փխսկեան:

20. Վիրգիգիոս զամենայն ճարտարութեանց փառաւորութիւն եւ զնոսողութեան իսկ ճարտարութիւն այլոց ազգաց թողու: Ճառ արկեալ խօսիցին, ասէ, ի գառաստանի:

21. Ոմանք բանդադու չեալ ասացին եթէ փիղք բարձեալ ունիցին զերկիր: Յոյնք եւ Հռոմք կարծէին թէ աստեղք զցայտ ի ծով երթացցեն զովանալ. եւ թէ երկինք իբրեւ զձեղուն ինչ գոցեալ գմբէթածեւ ի զերուստ ձգիցին, եւ շուրջ զցամաքս ծով իցէ, զոր սփկիանասն կոչեն: Ասամոս եգիպտացի ասէ, թէ Հասարակաց իմն կարծիք իւրոյ ժամանակին էր, որպէս թէ լեառն մի իցէ, եւ աս լեռամբն երթեալ զաւդիցէ արեգակն, եւ մերթ առ բարձամբն զաւդիցէ եւ մերթ առ ստորստով լերինն, եւ յայտ սնտի է, ասէին, զի եւ աւուրք երբեմն երկայն լինին, եւ երբեմն կարճ:

22. Սենեկա գուշակեաց թէ ի դարսն որ յետոյն լինելոց են, բազում ինչ իրք ի յայտ գայցեն, զի այժմ, ասէր, զեռյարտաբին անդաստակս բնութեանն կամք: Մէք խաղալ խաղամք յառաջ, այլ տակաւին անդէն յանդաստակսն կամք, եւ քաջ մարթեմք իբրեւ զնա ասել, թէ Բնութիւն որ նուիրական է, իւրոցն ոչ միանգամայն մասն լինիցի. Համարեացուք զանձինս, թէ արդ իմն

սկսար, եւ դեռ յարտաքին անդա-
տակսն զեղերիցիմք:

23. Արեւելից եւ արեւմտից իշխա-
նութիւնն:

24. Կաղիփացն իշխանութեան, որ
թարգմանի պայազատաց, Մահաժա-
հիմն արկ, որ ահագին եւս եղեւ ի մի
միաբանութենէ ազգացն որ առ Մեով-
աին ծովակաւ են եւ տաճկաց:

25. Մահաժա երկրորդ՝ թագաւոր
տաճկաց զկոստանդինական քաղաքն
առնայր, ինքնակալաց ապարանք, ան-
գրիք եւ պատկերք եւ մատենադարանք
որ քան զչքնաղ յիշատակարանս հին
ժամանակին պատուական եւ ցանկալի
էին, հրձիգ եղեն, զի տմենայն Խարա-
բութեան եւ իմաստութեան թշնամի
հակառակորդ է ազգն այն: Յամին վեց-
հարիւրորդի քառասնորդի առաջնորդի
Ջեռուցեալ էր նոցա զազէ քսանդրա-
ցւոց քաղաքին բաղանիս, այրելով ըզ-
գրեանն որ ի նմին քաղաքի ի հռչակա-
ւոր մատենադարանին պահէին: Իբրեւ
հարցին, ասեն, զթագաւորն թէ զինչ
առնիցեն զմատենան. եթէ հակառակ
մերոց գրոց իցեն, այրեսցեն, ասէ իսկ
եթէ հակառակ չիցեն, նոյնպէս այրես-
ցեն, զի մեր գիրք բաւական են. եւ այն-
պէս զամենայն գիրսն հուրը կիզուին.
Երչափ ցանկալի ցանկալի դանձա հան ի
մէնջ այն հրաման:

26. Երկայնաձիգ եւ զարմանալի բախ-
տաւորութիւնն Արիստոտելեայ, որով

այնպէս յերկար ժամանակ անգնաւ, յայնժամ սկիզբն առ, յորժամ արաբացիք սկսան խանդակաթ կաթոգի ըզնորա գրոցն լինել, զոր առաւել զնշեալ մթացուցին ազգի ազգի մեկնութեամբք: Արիստոտելէս նոցին իսկ փիղիսոփայիցն անժանօթ է, ասէ Արկերոն: Հայրն Հռարինոս, որ բազում գովութիւնս զնմանէ յօրինէ ի փիղիսոփայութեան ճառսն, խոստովան լինի, թէ արգարել թուի թէ Արիստոտելէս այնպէս զիւր ուսումն գրեաց, զի մի ոք իմանայցէ, եւ փայրապար վարժս վարդապետութեան պատրաստեաց ժամանակաց որ դաւոց էին: Բայց Արիստոտելէայ թերեւս չիք մեղ վասն մթարութեանն. զի մատենաբ նորա եղծեալ եկին ի մեր ձեռս:

27. Առաջինքն ի փիղիսոփայից ըզրնութենէ անփոյթ արարին. որք զնորա զհետ գնացին, եւս չար քան զնոսա ի նոյն անփոյթութիւն կործանեցան: Ժամանակս բազումս ոչ զայլմէ իմերէ բայց եթէ զանօգուտ եւ զնուրբ իմաստութենէ սքողաստիկեանցն խօսէին: Առուոցն եւ մաքառման, որ ի մէջ նոցա որ անհանճար ուսմանն առաջնորդք էին, եղեն, Ղուգոգիկեայ մեռատանէ բորդի հրոփարտակաւ զբաւ լինէր:

28. Նախնիքն քանզի կարծէին թէ հարթ հաւասար իցեն երեսք երկրի, չկարէին ի կարծիս ինչ լինել թէ եւ ի ներքոյ երկիր իցէ որպէս եւ ի վերոյ:

ԶԹուի Հաւանութեան թէ Պղատոն
յորժամ զկղզւոյ մոտէ որ յԱտղանախ-
կոս ծովուն էր, ճառիցէ, զամբիկե-
ցւոց աշխարհն իմանայցէ, այլ իմաս-
տունք փնտիս իմն վասն այնր: Սակայն
տուչութեամբ իւր որոյ սկիզբն չէ
յայտ, Սենեկա՝ երգահան՝ մարգարէի
իմն բարբառով զուշակէ թէ յաւուրս
յետինս աշխարհ ինչ նոր յայտ գայ-
ցէ, այլ թէ ժամանակն՝ յորում այն-
պիսի նորանշան գէպք գիպիցին, քաջ ի
բաց հեռի իցէ: Եկեսցեն, ասէ, ժա-
մանակք յամայր ամս, յորս օվկիանոսն
գիրաց զկապս թուլացուցանիցէ, եւ ե-
րեւեացի ցամաք մեծանիստ մեծատա-
րած: Այլ բնաւ ուստի մարթաց զու-
շակել զնոր աշխարհն, զի այնպիսի ինչ
յերազի անգամ չէր տեսեալ ուրուք,
յորժամ Քրիստոսոփորոս Կողոմբոս ըզ-
նոյն աշխարհ եգիտ: Կա աւանիկ եւ
Կողոմբոս իսկ ոչ խորհրդով ինչ յայն
եկն, այլ յանկարծագէտ ինչ իրքն գի-
պեցան, յորժամ գէտ եղեալ էր ի սի-
նէազւոց աշխարհն երթալ:

29. Գիտել գիտէին մարդիկ թէ
մագնէտն զերկաթ ըմբռնէ. այլ մինչեւ
ցերկոտասաներորդ դար չէր ոք գիտակ
թէ յորժամ ընդ օդս կախեալ կայցէ,
հանապազ կշիռ ի նոյն ի մի կողմն դառ-
նայ: Յերրորդ երգս յայտ արարեալ է
իմ եթէ ամենայն ճարտարութիւնք օ-
գտակարք եւ պիտանիք յանկարծ ի գի-
պաց եղեն: Մեծաւքանչ զարմանալիք

որոց ցայժմս խելամուտ եղեն իմաստունքի փիւսկեան փիղիսոփայութեան, նոյնպէս նոցին վիճակին սակի են: Եթէ գուցէ ինչ ընդ որ մարդիկ սկսանիցին ամբարտաւանել յոգն կալ, գոյ եւս բազում ինչ ընդ որ հայեցեալ ի կոր կործանեացին, զի ամենայն ինչ յաւարար յիշատակէ նկնութեան եւ մեծութեան մարդկան: Թուի իսկ թէ առ լաւ եւս խոնարհեցուցանելոյ զայնոսիկ որ վարիցենն զիմաստութիւն, թողուցու Աստուած զի գեղեցիկ գեղեցիկ գիւտք ճարտարութեանց ինքնին ի յայտ գայցեն, կամ յայնպիսեաց ձեռն որոց չէր ինչ սնկ: Ոչ զպիւքսիզն նաւափարք գտին, եւ ոչ զհեռադէտն աստեղագէտք, եւ ոչ զմանրագէտն փիւսկեանք, եւ ոչ զգիրս գրողմելոյ հանգամանս մատենագէտք, եւ ոչ զփռչի պատերազմական գործւոյն զօրականք:

30. Իբրեւ յայտնի եղեւ եթէ մագնեաի այնպիսի ինչ զարմանալի բնութիւն է, այնու հետեւ եւ զպիւքսիզայն հնարս իմացան, որով միջամուխ եղեալք բազում երկայնածիղ ճանապարհս հասանել անցանել, հմուտ եւ տեղեակ եղեն երկրի, եւ բուսոյ բարուց արարածոց, եւ հանգամանաց աստեղագիտութեան մտադիր լինէին: Այլ թագաւորք որ ի վեցարեւր ամաց հետե ի Հնդկաց աշխարհին թագաւորէին, իբրեւ սպանիացիք անդր եկեալ հասանէին, յիբաւի տտէին զսպանիացիս հը-

մուտս նաւարկութեան, եւ խորշէին
զարշէին ի նոցանէ :

31. Վործի որ հեռադէան կոչի, գը-
տաւ ի մանկանց ուրումն ապակադոր-
ծի, ի սկզբան եւթնեւտասներորդ դա-
րին. անտի եղեն բազում կարեւոր քըն-
նութիւնք զոր Վաղիղեայ յատեղա-
գիտութեան արարեալ է. զի նոքաւ
հայեցեալ կարի պլլակերպ յառաջնոցն
զերկնից կերպարանս ընծայեցայց :

Արիւմապրս ասացի վայրաց զտիեզե-
րաց. նմին հակառակ սոփորութիւն է
յերգս վիպասանաց տիեզերս ասել վա-
սըն երկրի լոկոյ. ի նոյն անուն մարթի
կոչել եւ զմառախուղ ինչ կամ զպղտո-
րութիւն՝ որ շուրջ զերկրաւ եւ զայլովք
եւս աստեղդ որ մոլորեցուցիչքն կո-
չին, բակ ունիցի :

32. ԶՎաղիղէոս որ ասացն թէ եր-
կինք շրջին եւ արեգակն կայ անշարժ ե-
տեղակալ, եզին ի գիպահոջ եւ ստի-
պէին զի զառաջին բանսն եղծանիցէ.
բայց տակաւ ընդեւան մարդիկ վարդա-
պետութեանն, որ զառաջինն թուե-
ցաւ թէ հերետիսութիւն իցէ :

33. Մանրադէան եւս քննչաց, մա-
նաւանդ երեւելոյն Ռէոփմարեայ բա-
զում իրաց զարմանալեաց գիտակ եւ
խելամուտ ինել, առանց գործւոյն օդ-
նականութեան լոկ աչոք տեսանել չէր
հնար, թէպէտ եւ ուրուք կարի յըս-
տակապոյն եւ կորովապոյն բիրք էին :
Մարթեմք զեռ իրբեւ զՕսերունին ա-

սել, թէ Ո՛րչափ անասունք իցեն զորս
յորմէ հեռէ գիտացաքն, սակաւ ինչ
ժամանակ է. եւ որչափ եւս այնք իցեն,
որոց ի ժամանակսն որ զաւոցն են, գի-
տակ եւ ծանօթ լինիցին:

34. Չայն որ առաջին կայ չգիտեմք,
ասէր Գեմակրիտէս ըստ Կիկերոնի պա-
տմելոյն, եւ զերկինսն որոնել կամիմք:
Որ ինչ առ ոտս կայ, ոչ որ տեսանէ,
եւ զերկնից դաւառսն յուզեալ քննեմք:

35. Արիստոտելէս այնչափ ընդեր-
կար թաղաւորեաց, մինչեւ կարող լի-
նել մեզ ասել, թէ յորժամ յուզեցն
պարզել ապաստան եղել, ականատես
եւ ընթերակայ էաք:

36. Արիստոտելեայ ասացեալ էր թէ
բնութիւն խորչի եւ գարչի կալ ի տե-
ղւոջ ուրեք որ ունայն իցէ, եւ Գաղի-
ղէոս նոյնպէս կարծէր: Որք զմեծի բը-
ղելիսն ջրհորսն փորէին, իբրեւ տեսին
եթէ ի գութսն զորս արարին, աւելի
քան զերեսուն եւ երկու սան ի վեր ոչ
ելանէր ջուրն, Գաղիղեայ հարցին ըզ-
պատճառս իրացն, զոր յանկարծն ու-
սանէին. նա զնոյն պատասխանի եւ թէ
բնութիւն խորչի եւ գարչի կալ յու-
նայն տեղւոջ մինչեւ ցերեսուն եւ երկու
սան: Էջեոյ իբրեւ տեսին եթէ սնդիկդ
քսան եւ եւթն մասն քարձրանայր, ա-
ճեաց տարակոյսն. այլ իբրեւ Պասքա-
ղիս փորէիւ եղոյց եւ յայտ արար զօղոյն
ծանրութիւն, ի միտ առին յայնժամ
թէ քան յԱրիստոտելեայ դիրսն, ա-

առաւել ի բնութեան նմին իսկ բնութեան տեղեակ եւ խելամուտ լինել ի դէպ եւ պատշաճ է: Մինչեւ ցնդին դէպս որ ի Գաղիղեայ ժամանակսն դիպեցան, ցնդին եւ անդկին իրաց շէր որ խելամուտ, թէ յայնչափ ինչ բարձրութիւն ի վեր ամբառնայցեն եւ ոչ աւելի. այնք պատճառք այս ինքն թէ յողայն ծանրութենէ է, յետ բազում ինչ ժամանակաց ի յայտ եկին. իսկ ծանրութեանն հանգամանաց տակաւին չեղեւ որ հասու ապա յերա ի ասացաւ թէ գործըս ինչ գիտեմք, իսկ զգործոցն զհանգամանս բնաւ ոչ:

37. Գեականաւս մերթ ի բատաւիացոց, եւ մերթ ի Սուետաց աշխարհն երթեալ ի մենութեան կայր. որ եւ ի նմին աշխարհի ի կենաց վճարէր: Որչափ հակառակութիւն ի թշնամեաց անտի կրեաց, բնդ որպիսի աստիաց մարտ եղեալ կռուէր այրն որ վռէժ խնդիր ճշմարտութեան էր: Իբրեւ զոսկերս նորա ի Պարիս ամէին, ոմանք կամէին ճառ արկեալ խօսել վասն նորա գովութիւնս յեկեղեցւոջ ուր պաշտօն լինելոց էր. եւ անդէն ել հրաման թէ մի որ ինչ ամենեւին զառնէն խօսիցի:

38. Թեբրեւս եւ ցայժմ իսկ մոլորեալ չրջէաք իբրեւ ի գիշերի, ծածուկ հանգամանաց իրաց թէ զինչ կամ որպիսի իցեն, խելամուտ լինել, եթէ Գեականաւսայ շէր մեզ ուսուցեալ յուզել եւ

քննել զարարած բնութեան : Արդ ըզ-
բնութիւն չէ մարթ թէ գիտիցէ որ,
բայց եթէ փորձիւ բազում անգամ քն-
նիցէ. եւ եթէ այժմ ստեպ զայնու
փիւսկեան փիղիսոփայութեամբ գամք,
որ փորձիւն կոչի, այն նորա փութոյն
գործ է, եւ նմին պարտիմք շնորհակալ
լինել զի նա ինքն զմեզ յայն ած :

39. Չոր ինչ վասն արարածոյ աշ-
խարհիս ասէր Իեսկարտէս, ոչ եթէ
հաստատէր ինչ, այլ լոկ դնէր գրէր :
Շեղջակոյտ իմն խորանարդ մասանց
էր, ասէ. զխորանարդն դարձուցանէր
Աստուած ի միջափայրս իւր, եւ անտի
լինէր դնդաձեւն եւ հիւսկէն, որոյ ան-
կիւնքն իբրեւ բեկանէին, նուրբ տարրն
լուսոյ կազմէր. որ ցիրն եւ տարած էր,
ի միջափայրս խաղայր ամփոփել եւ յօ-
գէր զմարմին արեգականն :

40. Իսկ Նեւտոնն դնէ, թէ մարմինք
ինչ յորժամ ի տեղւոջ ուրէք որ թա-
փուր իցէ շարժիցին, զմիմեանս ձգեն.
եւ որչափ մին մեծ եւ յաղթ քան զմիւսն
իցէ, նոյնչափ աւելի ձգիցէ. այլ ոչ նոյն
բան է եւ վասն բացարձակութեան նո-
ցա, զի որչափ շարժքիւսի անջրպետու-
թեան վայրացն իցէ, գոյնչափ եւ ձգե-
լն յամբ լինիցի. իսկ ամենայն ինչ որ
ի վեր քան զերկինս ի վերայ օդոյ շրջի-
ցի, նոյնն օրինօք ի միջափայրս վայրաց
հակէ իջանել :

41. Մի որ մեղադիր լինիցի, թէ ոչ-
ինչ շուք երկուց մեծ փիղիսոփայիցն գը-

նիցեմ. զի եթէ չզարմանայի ինչ ընդ նոսա, ապա եւ առնուի իսկ ոչ զնոսա ի ձեռն, զի նորօք բնծայեցուցից եթէ մարդկեղէն միայ, թէպէտ եւ կարի իմաստուն որ իցէ՝ այր միայն իցեն, յորժամ ըստ չափ՝ որ նոցա կարգեալ իցէ, ելանիցեն, ծանակ կան եւ յանդիմանին թէ տկարք են:

42. Որչափ փիղիստփայք իցեն, զորս մարթի ի կշիռ համեմատութեան քերել ընդ թաղաւորին ընդ այնմիկ, որ կարծէր եթէ Աստուծոյ զնա ի խորհուրդ կոչեալ էր, յորժամ առնէր զաշխարհս, բազում ինչ լաւ խրատ տայր. դոյ քան զայս յանդգնութեան ինչ եւ մտոսութեան:

43. Վիտակ եմք եթէ արագութիւն մարմնոց որ անկանիցին, տակաւ առաւելու. եւ թէ ի միում միում վայրկենացն մինչ զեռ իսկ յանկանելն իցէ, որչափ ինչ երագութիւնն վնիցի զայն եւս բազում հաւատաւեալ եւ ճշգիւ համարիմք: Այլ զի է զի անկանիցին: Ահա տոն շատ համարի ասել թէ Աստուած յարարած բնութեան իրիք որ մարմնաւոր է, անկեաց եղ զձանրութիւն: Զգործսն ճանաչեմք, այլ քզգործոցն հանգամանաց տակաւին ճառ արկեալ խօսիմք:

44. Զիարդ հալիցի կերակուրն մանրելով թէ զանգանելով, եւ թէ երկօրին միանգամայն վնիցին. ի մէջ իմաստնոց երկրանութիւն է. որով յայտ

առնի թէ Հանգամանաց իրացն չեն տեղեակ :

45. Փիւսկեան իմաստութեան մասին, յորում առաւել յառաջագէտն լինել պարտ էր, ապաքէն բժշկական ճարտարութիւնն իցէ. զի մեզ իսկ քաղում շահ օգտի է անտի. սակայն բրժիշկի քնդ բազում ժամանակս Հանգամանաց Հերձոյ զմարմնս չէին քաջ տեղեակ, եւ ոչ անկոյ եւ արմատոց զօրութեան բարւոյ խելամուտ. եւ չբզիակէին թէ շուրջ գոյցէ արիւնն. մինչեւ ցփեշտասաներորդ զար Համարէին թէ յորժամ յաջակողմն իցեն ցաւք, ի ձախմէ պարտ է արիւն Հանել. մի ոմն ի բժշկաց ի սպանիացւոց աշխարհին որ նմին հակառակ պատուէր տայր, անհնարին մարտ ի մէջ ճարտարացն զրգուէր. վաղժազակի առ զատուորս եւ առ ամենակալս երթային. նորա Հրաման տային Հրովարտակաւ թէ հակառակ նախնեացն կարծեաց առնիցենսյլ քնդդիմակաց կողմն առ քաջ արանցն բոզորէր: Արորոցս Հինգերորդ որ յայնժամ թաղաւոր էր, իբրեւ բզնոց բժշկաց օրէնս հաստատել կամէր, իշխանն որ սարաղիացւոց աշխարհին կողմնապահ էր, ի կողիցն ցաւս, թէպէտ եւ քստ նախնեացն օրինակի առնէին զարմանս, մեռանէր ի խթոցն. յայնժամ թաղաւորն յիրացն զոր առնելոյ էր, մեկուսի կայր: Մըշտի կախ էր ի մերում միջի վասն զմարմնս Հեր-

ձեռք եղեն։ Մերթ արգելուին, եւ մերթ ինչոյ տային։ Արմատն որ բուժիչ է քերման որ արագ արագ զտենդն հալածէ, զբազումս ի մերոց բժշկաց թըշնամի հակառակորդ ունէր։ Մոզիբեայն բնդ բժիշկս զբոսել վասն յամառութեանն էր, զի բազումք ի նոցանէ պնդեալ յամառեալ են նախնեաց մոլորութեանն փառապով լինել։ Բոյիդովս գնոսա յերգ արկեալ հենդնէ, գնոսա ձաղելովն զբազումս ի փիղիսոփայից եւ յաստիկանաց զերծոյց։

46. Չառափնոց փիղիսոփայիցն իմաստութիւն ծաղր եւ առատաբեր եւ անմատութիւն հաշուիմք, թէ զինչ ծածուկ հանդամանքն իցեն, եւ հողամաղքն անբաժինք, կամ ունային առեւ, պլլովքն հանդերձ, իսկ մեր չարքան գնոսա ի դատարկ քննութիւնս եւ յընդօսյր խժրիծս զեզերիմք, ոչ երբեք ի նորին բանից վերայ կամք, այլ ի մոռէ յայլ ուսումն ելանեմք, եւ իւրբեւ զչոնչանն հանապազ ի նոյն եւ ի նմին լրիւնք, այս ինքն յանգիստութեան վերայ։

47. Չարիքն որ ի բնութեան լինին, արգարեւ ի տաղնապի կացուցին զբազումս։ Մարտիմոս պղատանիկեան ի տիւրացւոց քաղաքէն, ի խօսան զոր արարեալ է նորա, թէ Ուստի լինիցին չարիք, զի Աստուած բարեաց արարիչ է, ասէ զայս գոյն որինակի, թէ Հիւանդութիւնք եւ մահք տարածամք եւ

մարդամահ՝ք եւ հրայրեացք եւ այլ եւս չարիր, ոչ էթէ յԱստուծոյ գիտաւորութեանն եւ, այլ ինքնադէպ ինչ իբք իցեն որ ի հարկէ վնդիցին, զի մի Աստուծոյ գործուածն համարէն ապականեացի, քանզի չէ մարթ թէ աւանդայնն պահիցի, էթէ ոչ մասն ինչ յամենայնէն եղծանիցի: Այս վարդապետութիւն՝ որ պիտի գրեթէ հասարակաց ամենեցուն բարբառ է, ընդ շափոփք զԱստուծոյ զանչափակալ զօրութիւնն սահմանէ: Բազում գրախօսք եւ մտախաբք որ ոչ արժանի զԱստուծոյ մեծագոր գորութենէն իմանան, ձեռն յանձին հարեալ պարծին թէ միտքս մեծամեծս ունիցին զԱստուծոյ կարողութենէն, նմին իրի իսկ անպատեհ իրս հաշուին, ասել թէ շխարհ Աստուած ասնել զի եւ նիւթոյ բնութիւն մտաւոր եւ բանաւոր լինիցի: Յորպիսի խորխորատ անկանիցի ոք, յորժամ աւուրց ի ճշմարտութենէ կրօնիցն ելանիցէ:

Անգուստ ի վերուստ հին է տուչութիւնն թէ տիեզերք հրկիզելոց են, եւ գրեթէ ամենայն ազգք նոյնպէս հաւատան, որպէս որ ի տարաշխարհական ճանապարհաց դան, պատմին: Սենեկա ասէ թէ Հորժամ Աստուծոյ պատշաճ թուիցի այլ երկինս եւ երկիր ազնուազոյն ասնել, զհինսն եղծանիցէ: Իւ Ղուկրեաթոս ասէ, թէ չիք ինչ որ մշտնջենական իցէ, այլ

Հարկ է խոստովան լինել թէ երկնից եւ երկրի վախճան լինելոց է: Արժէր նա, թէ յետ բազում ժամանակաց կորուսանիցէ երկիր զիւր տամկութիւն, եւ սարսափեալ ջամաբեալ, լինիցի այլ երկի ի բոցախառն տապոյ արեգականն:

Յորժամ արեգակն, ասէ, գոլախառն տապոյն ծծիցէ խմիցէ զամենայն խոնաութիւն յերկրէ, զքնաւ տռորիցէ սյրիչ նշոյգիւքն:

Ոմանք ի փիղիսոփայից ասեն, թէ գնայուն աստեղք որ զեթեր հասանեն անցանեն, ոչ գնոյն զմիահարթ եւ զմիազգի գնացս ունին, այլ առ սակաւ սակաւ նուազէ զօրութիւն նոցա որ խուսափօղն կոչի ի միջագայրաց, եւ յորժամ բազում ժամանակք ի վերայ անցանիցեն, այնչափ անօսրացեալ զբտանիցի, մինչեւ երկրի եւ այլոց եւս գնայուն աստեղաց դարահոս ի վերայ արեգական անկանէլ: Մի բնաւ հարցցուք ինչ զփիղիսոփայսն թէ ունիցին կայ եւ հաստատութիւն բանք իւրեանց. զայն ինչ միայն հարցցուք ցնոտա, թէ բնաւ ուստի եկին յայնպիսի կարծիս: Ո՛վ այն իցէ որ ասացն թէ կատարած լինելոց է աշխարհիս, եւ այն ի հրդ լինիցի: Ի բնութենէ շկարիցէ որ խելամուտ այնմ լինել: Եւ ասելոց եմ ի վնցերորդ երգս, թէ որ կամ զինչ սկիզբըն այնպիսի հին ասանգութեան իցէ:

48. Մոնտանիոս ծաղր իմն ասնէ զմարդիկ զի անձանց շաբ գնեն եւ ա-

սեն թէ ի մէջ ամենայն շնչականաց մեր միայն եմք որ զախեղերաց մեծագեղն փառաւորութիւն ճանաչեմք, եւ փոխարէն դռնութիւնս մատուցանեմք այնմ որ նոցա ամենեցուն ճարտարացեան է: Ո՞րքեաց եւս նոցա, առէ, զայնպիսի առաւելութիւն. ազէ, թող զայնպիսի գեղեցիկ եւ զմեծի առաւելութեան գնամակն ցոցցեն: Ասացաք թէ մարդն միայն է մտաւոր եւ խոստն ի մէջ ամենայն շնչաւորաց. այդ է առաւելութիւն նորա, եւ զոյն զիրն:

49. Մարդն, առէ Բոսուէտ, ի ցանկութիւնս յոսութեանցն հասանէր. նոյն փաղփաղակի յարեցաւ ի զուակ իւր. արդ սրովհետեւ ամենեքին ի ցանկութիւնս ծնանին, ամենեքեան յանկարգութեան ծնանին, բոլորեքեան առեւիք Աստուծոյ դան: Չէր յանցանս յանցեան, զինչ մեզս մեզան տխեղծքըզ որ ծնանիցին, որդիք են Ազամայ, այն իսկ են մեզք նոցա, եւ նոյն յանցումն:

50. Չէ պարտ մեզ զաստուածեղէն արդարութիւնն, իրաւանց՝ որ աստ առ մեզս լինին, կշռել. մեր արդարութիւնս ի մէջ զուգականաց է, իսկ Աստուծոյ արդարութիւնն ի մէջ արարածոյ եւ արարչին է, որ անբաւ եւ անբաւանգակ է: Աս առանիկ եւ մեր իսկ իրաւունք ոչ բազում անգամ յորժամ հարքն պատժաւարաւ դտանիցին, զնոյն պա-

տիժ պատուհասի եւ ի վերայ որդւոցն
ածեն. ոչ ապաքէն գուցեն առ մեզ օ-
րենք որ ոչ միայն զվրիժապարան, այլ
եւ զամենայն իսկ զգաւակ վրիժապար-
անն ի պատուոցն մերժեն. եւ շատ
գր թէ անիրաւ ինչ իցեն օրէնքն: Որ
զերգա ի գերմանացւոց բարբառ զար-
նոց, նշանաւոր ինչ բանս յայտմ վայ-
րի ի մարհակէն որ սակեղէնն կոչէր, ի
մէջ բերէ. յորում վասն պատժապար-
տի ուրաք որոյ յիրս արքունի փաս-
էր, ասի. թմեպէտ եւ պարտ եւ պատ-
շաճ էր եւ զորդիան եւս նորին տան-
նանաց պատժապարտս առնել, զի որ-
գիր վրիժապարտի են, բայց զի մար-
դասէր բարս ունիմք, նոցա զարեւն չը-
նորհեմք. սակայն հաճոյ թուեցաւ մեզ,
զի եւ նորա ի հայրենի ընչիցն ի գերեւ
եղանիցեն, եւ մի ակնկալցին բնաւ առ-
նուլ ինչ յազգականաց եւ ի կարեւոր
բարեկամաց, զի ցանկ ի կարւոյ ծի-
րեսցին ծնկեսցին, մինչեւ սփափութիւն
նոցա մեռանելն իցէ, եւ կեալն տան-
վանք: Եւ որք միանգամ ազալել վասն
նոցա կամ բարեխօս լինել մտարիւրի-
ցեն, վատանաւն վատանլան լինիցին:

Այլ Աստուած թող եւ իւրում որ-
դւոցն միածնին վասն մեր բարեխօս լի-
նել եւ ածել յաղերս զԱստուած:

51. Միգան, որ շահատույր թէ
այժմ ամենայն ինչ բարի իցէ, վաղվա-
ղակի յետ Ագամայ անհազանդու-
թեանն մանր նկարէ, որպէս թէ մեզք

եւ մահ ի գոխոց ուր ցայնժամ արդե-
լեալ փակեալ կային, ելանիցեն, եւ
կամուրջ իմն հաղորդութեան ընդ մե-
րում աշխարհիս ի միջի հաստատիցեն,
եւ գյօրինուած կամրջին աղամանդեայ
բեւեռօք եւ շղթայիւք պնդիցեն: Ի
նմին ժամանակի հրեշտակք ի հրամանե
Աստուծոյ զերկրի եւ զարեգական եւ
զաստեղաց կայանս եղծանեն: Իմաս-
տունք պնդեալ իմն են եւ վիճին թէ
նոյն աւեր զոր Միգտան պլափոխ բա-
նիւք նկարե, արդեամբք իսկ յետ ջուր-
ցըն հեղեղի դիպէր: Այլ ինչ չեն կամք
բստ պանծունեալ առասպելաց պետե-
ից, եւ ոչ բստ մարդկան կարծեաց որ
նոցա հաւանութեան թուիցի, խօսել-
ես զոր ստուգին դիտիցեմ, ցայն ա-
սեմ. եւ զոր ասեմն, կարծեմ թէ բա-
ւական է առ ի յայտ առնելոյ թէ ու-
տի չարիքն որ ի բնութեան են, լինի-
ցին: Անէծ Աստուած զերկր, եւ գու-
շակեաց թէ փշալից տատասկարեր լի-
նելոց է, ոչ եւս գրախա փափկութեան
է նա. եւ սոյն առաջին պատիժ պա-
տուհասի նորա է:

52. Երկրորդ պատիժ պատուհասի
որ եղեւ ի վերայ երկրի, ջրհեղեղ ջուրցն
է: Չէ մարթ յուրաստ կալ թէ նոյն
համաշխարհի աւեր որով ամենայն վեր
ի վայր հարեալ եղծաւ, չիցե թառա-
մեցուցեալ զգեղ երկրի, զօգոյն յատա-
կս: Թիւն պղտորեալ, եւ թէ չիցե նոյն
պանծառք, վասն որոյ մարդիկ որ յա-

առջն երկայնութեայք լինեին, յետ այնորիկ կարծակեաց եւ փաղամեայք եղեն: Բայց մի թէ փոփոխեաց ինչ կամ խափանեաց Աստուած զհաստատուն զմիտն եւ զմիանման կարգ երկրի, մի թէ յառաջ քան զՅրհեղեղն հանապազ տունն ջեան եւ գիշերոյ հաւասարութիւն էր: Կամ մշտնջենական գարունն զորմէ պրւեանայք ճառեն, ճշմարիտ իցէ, որպէս Բրունեանայ հաճոյ թուեցաւ ասել: Բազմաց ցանկալի իմե թուի ընթեռնուլ զճառսն զոր Պղզրեայ գրեալ է, որում Բնութեան տեսիլ անուն եղեւ զմատենն որ Էրկնից պատմութիւն անուանեալ կոչի, առ ի նմին կարծեաց ջատագով լինելոյ: Բայց եւ շատ եւ քաւական համարիմ ասել թէ աւագք եւ միջք եւ դարափորք եւ չողոյն խանաւութիւն որ ի սրտէ երկրի ելանէ, յայտնի նշանակք են թէ հարուածք մեծամեծք եղեն ի վերայ երկրի: Աւր զինչ ասէ Պաղոս: Ակնկալութիւն, ասէ, արարածոց յայտնութեան որդւոյն Աստուծոյ սպասէ, զի ընդունայնութեան արարածքն հնազանդեցան ոչ խրեանց կամաւ, . . . գիտեմք, եթէ ամենայն արարածք հեծեն եւ երկնեն: Տեսանեա զի սկիզբն շարեաց որ ի բնութեան եւ ի բարս են, մեղք են, զոր նախնի մարդն մեղաւ:

53. Աբաղոյն ասացի եթէ յորժամ հարբ պատժապարտ լինիցին, որդիքն եւս անկածք լինին ի պատուէ: Վսն

եւս օրէնք, որ հրաման տան եւ զկալուածս նոցա պատժել, զքարձրաբերձ բարձունս ծայրից մայրեացն յապաւեն, եւ ի շափ ինչ բարձրութիւն իջուցանեն, եւ խնուն զխրամ պարսպին, զի եւ պարիսպքն եւ պատուարք պատիժս ընդ յանցանաց տերանցն կրիցեն: Ապա զի է զի զժկամակ լինիմք եթէ Աստուած, որ իշխան հրամանատար երկրի կացոյց զմարդն, նուագեցուցանիցէ զիշխանութիւն նորա, վասն անասաւորութեանն վասն որոյ չէր իսկ արժանի այնու հետեւ զի զնոյն ժառանգիցէ:

54. Բանքս Բրովերեայ են եւ յոյժ անասնի. Նթէ խարէութիւն ինչ, առէ, մեր ոճս էր, զինչ քան զայն անհնարին շար թակարգ կայր. բնաւ եւ չէր ումեք հնար այնու հետեւ ի նմին չըմբռնել: Գիպողագոյնս եւ նմանագոյնս ամին ասէ Հօխբարդոս արքայն Արկտորեայ. Տէր, ասէ, եթէ մելորութիւն ինչ իցէ զոր հաւատամքն, ապա ի քէն իսկ խարեալ իցիմք. զի այնպիսի ինչ նշանսք ընծայեալ են կրօնք, որ ոչ աւտուք այլուտուք մարթին լինել, բայց եթէ ի քէն:

55. Թերեւս որ ընդգէժ բախիցէ ի սրունկն լսողաց թէ յամերիկեցոց աշխարհին բռնարար զարձուցին զմարդիկն. սակայն չկարիցէ ասել թէ եւ յարեւելից աշխարհին բռնի ինչ զոր ածին ի հաւան, եւ թէ չիցեն անթիւ անհամար հաւատացեալք յաշխարհին:

սինէացոց, որ այնպէս ընդ իւրեանց
իմաստութիւնս պանծացեալ են: Չէ
ինչ հարկ թէ քրիստոնէից կրօնք ամե-
նայն ուրեք առաջին եւ զխաւոր իցէ,
այլ շատ է թէ ընդ բնաւ երկիր քրի-
ստոնեայք գտանիցին:

Բազումք ի թաղաւորաց թեպէտ եւ
խուժադուժք էին, բազում պատուով
եւ մարգասիրութեամբ գառաքեալն
առ նոսա ընդունէին: Ընթն, որք յամին
հինգարիւրորդի իննաներորդի եւ թնե-
րորդի ի սրբոյն Գրիգորէ որ մեծն յոր-
ջորջեցաւ, ի քրիստանացոց աշխարհ
առաքեցան, թաղաւորի յոյժ հեզոյ
գիպեցան, որ իրրեւ լսէր եթէ զմշտըն-
ջենափան իմն երանութենէ ճառէին,
ասէ ցնոսա. Գեղեցիկ են, արք, աւե-
տիրդ, այլ նոր եւ ոչ ուրեք յականջա-
լուրս եկեալ: Ինչ չէ պարտ իսկ եւ իսկ
ի բաց կալ անտի յոր ցայժմն հաւատա-
ցեալ եմ, բայց զի ձեր նախանձն որով
զմեր օգուան կամեցարուք, ի բացար-
ձակ փայրաց ամ զձեզ այսր, ընկալայց
զձեզ բարւոք. եւ շարդելում ինչ ձգել
ի ձեր կրօնս զորս միանգամ ի հաւան ա-
ծել կարիցէք: Փղեւրի. Գիրք. ԼԶ:

56. Նորին իսկ Բրովերեայ են եւ այս
բանք: Եթէ որ, ասէ, ստուգիւ ասէր
մեզ թէ պատճառք վասն որոյ Ղեւստա-
ցիքդ որ ի Հնդկաց ազգէն են, հրեշտա-
կազնաց առ մեզ եղեն, յոժարեցուցա-
նել էր զաստուածապաշտ թաղաւորս
զքրիստոնէութիւն թաղուլ, եւ թոյլ

տալ քրմացն միջամուխ լինել յիւր թա-
գաւորութիւն, որք մտանիցեն ի տունս
տունս ի հաւան ամել զարս եւ զկա-
նայս եւ զմանկաի զի զիւրեանց կրօնս
յանձն առնուցուն, որպիսի ծաղու,
որչափ արհամարհանօք լսեաք զայն-
պիսի ցուրտ իրաց ճառ արկանել: Իսկ
մեք ամենայն ազգաց զմեր կրօնս քարո-
զեմք, որ նոցա յիմարութեան եւ ծա-
ղու իրք թուիցին, սակայն յանձին ու-
նին եւ անսան մերոց վանականաց եւ
քահանայից. արդ ո՞ւր այն իցէ որ զգոյն
ի մեզ եւ ի նոսա վճարիցէ, ոչ ապաքէն
զօրութիւն ճշմարտութեանն:

57. Հնդկաց քուրմք են որ անուա-
նեալ կոչին Տաղապինք, որոց զիք որ
Սոմոնսկոգոսն կոչէր, ի մարտ պատե-
րազմի ընդ իւրում եղբօրն որոյ անուն
Թրատատ էր, գրդուէր. զսա վասն մե-
ծամեծ գործոցն Հնդիկք աստուածա-
ցուցեալ պաշտեցին:

58. Ի Փղեւրեսոյ եկեղեցական պատ-
մութեանն քառասներորդ առաջնորդ
գալրութենէն, ուր ասի թէ Փրիտոնաց
Թագաւորն, իբրեւ հանդերձեալ էր
կնիք առնուլ, եւ մինչդեռ ի ցուրսն իսկ
իջեալ կայր, եհարց թէ իցէ որ յիւրոց
նախնեաց Թագաւորաց ի գրախափն.
Իբրեւ ասաց ցնա եպիսկոպոսն թէ նո-
քա ի դժոխս են, եւ ի ցուրցն Թագա-
ւորն. Զիշխանսն, ասէ, զճոխս եւ ըզ-
փառաւորս զիմ նախնիս ոչ թողում,
եւ երթամ ի ձեր գրախափ խնդրել զաղ-

քատա եւ զտառապետաւ, զորս իմ շէք տեսեալ. շառնում յանձն նորաձեւս ինչ նորոգել: Ի ճշմարիտ կարգս կրօնից մերոց ծնեալ եւ սնեալ, ոչ կարեմք ի միա առնուլ թէ որչափ հակառակ թուիցին մեր իրք այնոցիկ, որ զառաջինն լսիցեն զի զանձառ իրաց ճառս արկանեմք որ յուսով եւեթ են:

59. Չէ ինչ հարկ թէ ամենայն երկիր զառնայցէ, շատ է թէ լուեալ իցեն զքարոզութիւնն. որ եւ եղեւն իսկ, եւ էլին ի գլուխ կանխասացիկսն:

60. Միտք, առէ Ղուկաս, բնական ինչ յայանութիւն է, եւ յայանութիւն՝ միտք, առաւելեալ ի նորոգ յայանելոց իրաց, որ անգասին յԱստուծոյ բղիցեն: Երկուքին յայանութիւնքս տան մեզ զհանգամանս թէ որպիսի ինչ կարծիս կարծեսցուք զմտաւորացս որ մարմնոցն են, եւ զհանգերձելոց բարութեանց որ սղւոցն: Յորժամ կարի բռնիչք եւ բնագոյրախոյզք յԱստուծոյ գործան լինիցիմք, բնութիւն իսկ յայտ առնիցէ մեզ, թէ անարժան իրք զործին: Յերկրորդ երգս եւ ասակն ի սմին յայտ արարեալ ցուցի թէ զկարգ վերայեցին որ զԱստուծոյ անձառ ճառս իշխեցին քննել: Զի իմաստունք որ եղեն, ոչ եթէ կրօնս ինչ եղին, այլ միմեանց բանիցն քակիչք եւ լուծիչքն: Ահաք յիմաստունցն Յունաց իշխեցին յիւրեանց մտաց քաղ մեկնութիւնս եւ ասել էթէ բնութիւն ի ջրոյ

եւ յօգոյ եւ ի հրոյ, կամ յայլմէ միտէ
սկզբանէ որ ծննդական իցէ, յօգեալ
է: այլք այլ իմն ազգ եղին. ի մանրա-
մաղն փռչոյ, ի շորից հիւթոց, ի ցա-
մաքութենէ եւ ի խոնաւութենէ: Ար-
գի իմաստունքս մերթ յերեսին բնու-
թիւնս, որ ի հատանելոյ զծայրս ան-
կեանց խորանարզն կերպարանաց ընալ
իցեն, ապաւինեցան. եւ մերթ ի զօ-
րութիւն զոր ձգիչն կոչեն, եւ ի մա-
նադս, որ է մի ինչ միանձն, որ աղդի-
ցեն եւ ազգումն առնուցուն, եւ մտա-
ւոր եւս իցեն: Արդարեւ ծաղու ար-
ժանի է, զի մարդիկ իրաց որ այդպէս
առանց հատանելոյ են, վայրապար ա-
ռանց ընծայութեան հաւատան, իսկ
փառաւորեալ կարգաց կրօնից մերոց
որոց այնչափ վկայք վկայեն, հաւատալ
չառնուն յանձն: Որք դիւրաւ իմն ան-
մտութեան կարծեաց մարդկան հա-
ւատան, բազում անգամ անհաւատա-
դոն առ Աստուծոյ բարբառն գտանին:

61. Այն որ կարէ ճանաչել զՀայր ե-
թէ ոչ ի ձեռն որդւոյ: Զեա մեղացն, ո-
րովհետեւ մեկնեցաւ ի մէնջ Աստուած,
չէ մարթ մեզ դառնալ առ Աստուած,
եթէ ոչ Աստուած ինքնին կոչիցէ զմեզ:
Ծառայ ուրուք իցէ ստահակ, զոր տէր
իւր մերժեալ իցէ, ապաքէն չիշխէ յակն
անկանել, եթէ ոչ այլ որ ի նորա կու-
սէ եկեալ պատմիցէ թէ շնորհեաց նմա
տէրն զյանդումնն, եւ յապարանս եւս
կոչէ զնա: Աստուածակամքն որք զինչ

շնորհքն իցէ եւ զինչ անշնորհն լինել
 խեղճան, իւրեանց ինքնակամ կրօնիցն
 հաստատութիւն զմիտսն զնեն եւ ոչ
 զյայտնութիւն: Տեսեալ զի բազում եւ
 պէտպէս կրօնք են, ասեն թէ եւ ոչ մին
 չէ ճշմարտ: զի թէ կրօնս ինչ, ասեն,
 հաստատել կամեր Աստուած, ապա-
 քէն մի եւ մեկնակ լինէր եւ ոչ բազում
 եւ ազգիազգի: Որ ասենն եթէ բա-
 ղում կրօնք են այլակերպք եւ այլա-
 դաւնակք, եթէ բարւոք միա գնիցեն,
 գտանի զի ոչ բազումք են, այլ երեք
 միայն, եւ երեքեան իբրեւ ընդ մի բե-
 րան ասեն թէ զյայտնութիւն: Թող
 զկառնաշատ որ աւկառաւորք են, եւ
 կան ցայտմ զի լինիցին մեզ յուշարար
 յիշատակ, թէ յորպիսի անհանձարու-
 թիւնս հարեալ հատեալ էաք երբեմն
 յորժամ առ պատկերան չերանկայ, բը-
 նաւ զո՞ք այլ բայց ի սոցանէ ընծայե-
 ջուցանէ մեզ երկիրս, որ ի յայտնու-
 թենն ուրասա իցեն. այլ ամենայն մար-
 զիկ որ ի վերայ երկրի, կամ քրիստո-
 նեայք են կամ հրեայ եւ կամ տաճիկ:
 Քրիստոնեայք որ ի ձեռն Որդւոյ ունին
 զնուանութիւն առ Հայր, մեծարեն քզ-
 մարդարէս որք առ Հրեայն զնմին զօր-
 դւոյ անգուստ ի վերուստ պատմիչք ե-
 ղեն. եւ որպէս կատարումն Հրէիցն զիւ-
 րեանց կրօնս համարին. զի մի իսկ են եր-
 կրքին կրօնք Հրէիցն եւ քրիստոնէից:
 Իսկ Տաճիկք զերրայեցւոյ ազգին մար-
 դարէս եւ զքրիստոնէից Օծեալն նոյն-
 պէս պատուեն, եւ ցնորիւք պաճա-

ճանօք զմարդարէ ոմն մոլորեցուցիչ նո-
րին փոխանորդ հաշուին: Կրօնք նոցա
ոչ հրեականք են եւ ոչ քրիստոսա-
կանք: այլ խառն յերկոցունց: եւ ին-
քեանք իսկ վկայեն թէ քան զերկոսին
յեւոյ ուրեմն են, եւ զյայտնութիւն
հաստատութիւն կրօնիցն դնեն: Տե-
սանե՞ս զի երեք կրօնք մարանս բար-
բառին առ յամբթ առնելոյ զաստուա-
ծականսն, աւարիկ ամենայն մարդիկ ի
մի վայր եկեալ միաժողով գնոյն ասեն,
թէ հարկ է յայտնութեանն հաստա-
տութիւն կրօնից յինել, եւ թէ արդա-
րեւ դոյ յայտնութիւն: Արով յայտ է
թէ աստուածականք որ զմեզն յար-
դարութենէ անտի ոչ բնարեն, որ ին-
քնական կրօնիք կարծեն պատուել
զԱստուած, քան զհրեայս եւ զիսւժս
յԱստուծոյ աշաց ելին, եւ անկան յի-
մաստնարար խորհրդոյ:

62. Չիք որ որ զԱզոյ զահագին պա-
տիժ պատուհասին չգիտիցէ, որ իբրեւ
եւեւս եթէ թիւրեցաւ տապանակն ըն-
թացաւ ոմնել գնա, եւ անդէն առ ե-
տեղ վառն յանդգնութեանն ստատա-
կէր:

Եւ զայս ասի ինչ որ զաստուածոյս
մարմնի մեջն աստուածայն զոր
պատուհասին չգիտիցէ, որ իբրեւ
եւեւս եթէ թիւրեցաւ տապանակն ըն-
թացաւ ոմնել գնա, եւ անդէն առ ե-
տեղ վառն յանդգնութեանն ստատա-
կէր:

16 17 18 19

Ե Ր Գ Զ

Այս խորհրդոցն սրբոց
 լինել զեղեւալ եւ մեթար,
 Լիցի երբեք գիտութեան
 եւ հաւատոյ քոյ մեթար:
Ալ չափաւոր Վատուծոյ,
 ոչ յիմաստնոցն գովի,
 Ո՞՞ ճառեացէ զՎատուծոյ,
 Թէ ոչ Վատուած իւրովի:
Արպէս մեթին ինչ ամբողջ
 Թըւի Թէ զանձրն պատե,
 Բայց եւ սակաւ լոյս հեղեւալ,
 չեթող ազատ ի դատե:
Օյ մի եւ ես դատիցիմ,
 երկիր լուսոյն եւ պաղի,
 Ար բովանդակ ծագեացէ
 յետոյ յայլում նըւագի:

Օր ինչ լըւայն հաւատամ
 նորին յանառւտ բերանոյ,
 Բջքո պատիւ, խոնարհեալ
 դու նրմա, անձրն, ծանոյ:
ԸՅ՛ւ ոչ հաճեալ հաւատովք
 որով առ ինքրն մատեայ,
 Եւ պատուէր եւրս տայ ինձ,
 Թէ զանձրն թող եւ ատեայ¹:
Օ խաւրդ մարտեայց ընդ անձին
 հանապազորդ, կամ որով
 Լնդութ մըտօք մոռացայց
 զանձինքս դութ եւ գորով:
Վան զամենայն խիստ թրւի
 ինձ մախճան այսրը մարտի.
 Զանձին սիրոյ հատանել
 բղբուն զարմատորն պարտի:
Սերոց ոգւոցըս լինել
 պատըսպարան կամի նայ,
 Զայն որ ինչ իւր է, խընդրէ,
 եւ ոչ ընդ մեր ինչ քինայ:
Մի թէ յանձին ունիցի²
 ազնըւագոյն ինչ ոգին,
 Զոր մեծագօրն ինքրն Տէր
 ունել ցանկայ կաթ ոգին:

Այլ ոչ պատուովք գրնել զայն
 եւ ոչ սակով ինչ կարէ,
 Այլ վաճառի² նա գրնոց,
 որպէս լըքեալ յաւարէ:
 Հաւանեացո՞ւք թէ Աստուած
 յանձնէ տանջանքս տանի,
 Վասն զոր ցանկութեան,
 կամ ընդ դատարկ ինչ բանի:
 Այլ հայր երբեք յիւր որդին
 պաշտօն ցատումքն զեղու,
 Սինչեւ ի մահ իսկ մատնել
 վասն սակաւ ինչ մեղու³:
 Աւ պրտակիս դու, թէ ոչ
 սիրտ սուրբ առ աւեր քո տարար.
 Եւ այց եւ բնութիւն նորայ է,
 նա հաստատեաց եւ արար:
 Ապա յորժամ յամնքել
 խառնեացի գոյզն բարի,
 Ապաքէն այն քաղցրութիւն
 նոյնպէս նորայն համարի:
 Ի փափկութեան ոչ ասեմ
 թէ հեշտական ինչ եղեւ,
 Թլի թէ է նա պրտուղ,
 բայց ճշմարտիւ է կեղեւ:

Օտք փափկութեան կայ գովիչ
 այն դատաւոր՝ մեծանուն,
 Չէ հանգրստեան վարդապետ,
 այլ խրատութեան եւ ծանուն:
 Օւրանութիւն թէ որ է,
 չկարէ յայտնել մեզ անտի,
 Իւրում անձին չէ ծանօթ,
 խառնէ ըզլան ընդ ժանտի:
 Որ եւ թողեալ մեկուսի
 զխմաստութիւն հանձարոյ,
 Կեալ փայրապար համարի,
 եւ մեռանել մեծարոյ:
 Իսկ մեռ ճարտարըն՝ թրւի
 ինձ առաւել տրտմազին,
 Զի ծերութիւն իւր եւ ցաւք
 աստի կենօք ոչ յազին:
 Ի փարատել զիւր տաղտուկ
 յօրինեաց զերզսն ծաղու,
 Եւոյց ի խնդալ իսկ իւրում,
 թրւի ինձ ժանտ եւ աղու:
 Յաւազին իմն բանիւք
 զերգըս սիրոյն յարդարէ,
 Ըզգեղ երգոց եւ ըզգարգ
 արկ անխընամ ի դարէ:

Չէ ահագին, ասէ, մահ
 բազում անգամ ի տաղին,
 Բայց յանուանէ իսկ մահուն
 Ըքեալ ոգիք իւր քաղին:
 Ի փափկութեան պարարեալք,
 որ տալք անձանց երանի,
 Աս վաղագոյն իսկ ի բաց
 զերանութիւն ձեր հանի:
 Թողից ես զայն ժամանակ,
 որ ցանկալին ձեզ թըւէր,
 Յորժամ մարդիկ մատուցեալ
 իւրեանց կարեացրն նրւեր,
 Ընամօթ դիցրն պատուոյ
 եղին բազին եւ արձան,
 Որչափ լիկաիք յայն պատիւ
 ապտուածութեան ամբարձան:
 Արբեմն բզմարդ արդարեւ
 կարիք ձրգեն բղկընի,
 Բայց վայ այնմիկ որ անկեալ
 ի նոցա ձեռքն գընի:
 Եւ որչափ արք իմաստունք
 զահի հարեալ եւ վարան,
 Ընկարգ կարեացրն պատուոյ
 զիւրեանց ըսպառն տարան:

Բայց է կարի խիստ եւ այն
 զոր քրիստոնեայն համարի,
 Եթէ գեհէն տայ Նստուած
 փոխանակ դոյզըն շարի:
 Աւ թէ թողեալ զամենայն,
 որ ցանկալին է անձին,
 Եւնրմ զոր նայն ախորժէ
 պարտ է ցանկալ առանձին:
 Ընդ այնպիսի թըշնամուդ
 որ միշտ գրողէն եւ հաշտի,
 Զխորդ մարթի հանապազ
 կալ ճակատեալ ի դաշտի:
 Եպաքէն ինքրն մարմնոյն
 տէր եւ իշխան զիս արար,
 Զի պատժիցէ թէ ընդէր
 խընամ մարմնոյ քում տարար:
 Աինչ ի բանբս նորա
 ախորժական գըտանի,
 Արտասուեն եւ ողբան,
 տայ այնոցիկ երանի:
 Օհոս օրինակ խօսի այլ,
 որ ի կրօնիցըն կարգէ
 Օհհի հարեալ, տակաւին
 գովէ մրտօք եւ յարգէ:

Ընդ բարձրութիւն հրամանացն
 հիացեալ իմրն նայի,
 Սակացն երկմիա խորհրդով
 է ի խրնդիւր վըկայի:
 Պիտէ զՆստուած եւ ըզստած
 եւ ըզհրամանքս նորին,
 Լայց տակաւին խորհուրդք իւր
 անտի ի բաց խոտորին:
 Եկեսցուք այժմբ բանիւք
 զերկեւղ նորա եւ վարան
 Ի բաց տանել, եւ բառնալ
 զերկմրտութեանրն դարան:
 Եւն, կրօնից՝ զիմակաց,
 որ էն այնպէս մեծարդի,
 Ե հակառակ արդարեւ
 իմաստութեան եւ կարգիւ:
 Օստտուած եղէն օրինաց
 Թէ ընկենու ոք զանուր,
 հակաւին տէր են նորա
 օրէնք բնութեան ընդ հանուր:
 Յերկուց անտի օրինաց
 Թող ընտրեսցէ զոր կամին,
 Սիւրբ իւր լիցի դատաւոր
 տալ ըզվըճիւս պատգամին:

Եւ քանզի է մեր ծանօթ,
 արկարութեան մեր ներէ:
 Թող բղձաւորն իմաստուն
 մեկուսի յայնքմ թերէ:
 Թերեւքս նա, եւ բազումք
 որ ընդ նրմա են ընդել,
 խիստ ինչ վարուց կամիցին
 բզնա երթալ եւ պընդել:
 Նոցա միայն լուր այժմիկ,
 որ քեզ ներօղ համարին,
 Թող պեւեակոսք յուցցեն քեզ
 եթէ զինչ այն է բարին:
 Չիք խիստ ինչ յերգրս նոցա,
 զի խորհեցիս դու անգի,
 Կանոն վարուց եւ կարգաց
 անդ ոչ խրատիւ աւանդի:
 Եղէ բղպարտըս պատուոյ
 մերձաւորաց եւ անձին,
 Եւ զոր պարտիմքն առ Վատուած,
 անդ խընդրեսցուք առանձին:
 Օհ արդարեւ պատմութիւնք
 եւ ճառք իւրեանց եւ մատեն,
 Ի ցտակաւիկ ինչ գրքական
 ոչ անգոսնեն եւ ատեն:

Երբ դիք¹⁰, ասեն, հանապազ
 ի մարդկան զործքս նային,
 Զանկարծ նոցա եւ մարդիկ
 բղփախարէնքն ապին:
 Բշնոցա դուժ եւ խնամ
 մեզ արապուք ապաւէն:
 Հաճոյք նոցին եղիցուք,
 ոչ հեռացեալք ի լուէն:
 Սակաւ ինչ խունկ արկանել,
 կամ զարդարել մեծագին,
 Իցէ ինչ մեծ յաչքս մեր,
 բշնոցա տուն եւ բազին:
 Եւ համարհեն եւ խոտեն,
 թէ կամիս ցուլս մատոյ,
 Եւ թէ սիրտ¹¹ սուրբ շունիցիս
 զերծ յամենայն արատոյ:
 Յաջակողման աթոռոցն
 արդարութիւն¹² կայ յատին,
 Եւ մենայն բան անիրաւ
 նախա դատեալ եւ խոտին:
 Իսկ զբժութիւն ձախմէ
 ի ծունր իջեալ պաղատի,
 Տալ թողութիւն յանդանայ
 հեղդացելոյն եւ փառի:

Թողութիւն հանապազ
 ի դից յանցուածք իմ կամին,
 Ինձ եւքս պարտ է ներել,
 զոր ինչ յանցեաւ թշնամին:
 Երգահատել որում ինձ
 առնել վնաս յօժարէն,
 Եւ թողուլ դիցըն կամաց¹³
 առնուլ բզմբէժ ի շարէն:
 Իսկ թէ չատեամ զատելին,
 որ այդպէս զխորն նեղէ,
 Եւ ցրարերարն ատիցեմ,
 որում կարօտ իսկ եղէ:
 Որ եւ առնել ինձ պատիւ,
 եթէ գրացի ինչ թերի,
 Աչ ի սրբաի իմում սխ¹⁴
 վասն այնորիկ մըթերի:
 Եղինպէս եւ նա անյապաղ
 թէ յանցանեմ ինչ ներէ,
 Եյս է սիրոյն փոխարէն
 զոր յուսայ մարդ յընկերէ:
 Եւ ամենայն մարդ կալայց
 ըզնոյն գորով եւ խընամ,
 Եւ եւ նա մարդ¹⁵ իբրեւ զիս,
 ոչ յայլ խորհուրդքս գընամ:

Թէպէտ հրդօր ոք իցէ,
 Թէպէտ աղքատ¹⁶ եւ տրկար,
 Լճնեցուն մի կարգ են,
 մի կերպարանք եւ նըկար:
 Օխ մեծութիւն թըլի ինձ
 սնտոի պարծանք եւ անուն,
 Լս զոր ունիմն անխըտիր,
 տամ եւ մեծին եւ մանուն:
 Օխ որ առատն¹⁷ է այնմիկ
 որ վըշտանայն եւ նեղի,
 Լ գըլխովին Լստուծոյ
 ասպընջական¹⁸ եւ տեղի:
 Գութ ընկերին եւ խընամ
 հանապաղորդ կայ ի նայ,
 Ար ուղղութեանցըն մայր է,
 եւ ոչ ընդ այլոս քինայ:
 Թքնամանել այնպիսւոյն
 չէ մարթ զայլոյ անկողին¹⁹,
 Նախանձաբեկ առնելով
 նովաւ զընկերըն կողին:
 Եղմիկ ի սիրտ այնպիսւոյն
 ոչ գոյ տեղի եւ դարան,
 Արում օրէնք հանապաղ
 մեծաւ սասաիւ ընդ հարան:

Ար զայնպիսեաց ցանկութիւն
 ծածուկ²⁰ յանձին իւր տածէ,
 Վիրաւորեալ է հոգւով
 ի մահաբեր հատածէ:
 Պարկեշտութիւն²¹ գայ յերկնից,
 որպէս ծաղիկ²² է նորին,
 Զոր ի սիրել եւ գովել
 գիք եւ մարդիկ յորդորին:
 Օչարդ գեղեցիկ զոր ոչ ոք
 մարթի բռնալ յանմեղէ,
 Զորոյ ըզգեղն աննրման
 սակաւ մի շունչ աղտեղէ:
 Սի խաբիք, արք, ի սիրոյ
 զոր դուք յանձինքս տանիք,
 Ի ցնա թողուն վայելել
 միայն պարկեշտ հարսանիք²³:
 Եւր ըզկարեաց բռնութիւն
 ցածուցանեմ ես յանձին:
 Զարմանալոյ ինչ յերկրի
 ոչ գոյ տեղի առանձին:
 Թէ սակաւուք շատացայց,
 եւ ոչ եղէց փառասէր,
 Գլտից հանգիստ մեծապէս,
 այն որ բազմաց պակասէր:

Թէ չըքաւոր²⁴ թէ ընչեղ,
 դանձուց զոր այլ ոք պահէ,
 Յանիրաւի ոչ ցանկամ.
 Հեռի է քուն յազահէ:
 Եւ ոչ ունել ախորժեմ.
 Ըսպատար եւ գերի,
 Աչ ըզդատակ ներքինեաց,
 յորոց վաստակ մթերի:
 Եւ յալիսի փառք²⁵ թլին ինձ
 կարի սնտաի եւ խոտան,
 Արոց սիրենն ըզդոտա,
 որչափ չարիք²⁶ որոտան:
 Յայնչափ վըշտաց լաւ է ինձ
 լինել ազատ եւ հեռի,
 Զորոց տաղնապ աւատիկ
 առաւն սակաւ մի յեռի:
 Աւրախաւ թեամբ ընդունիմ
 եւ ըզսոյն ժամ եւ բոպէ:
 Կամիմ անձին լինել տէր
 քան ժառանգել զլէւրոպէ:
 Պահանջելոց է համար
 ի մէնջ ընդ այսրբ բանի,
 Թէ ոչ անձնիւր կարգ վարուց
 ընդ այնքմ կից զբռանի:

Անտախանձիմ ես ընդ այն,
 ընդ որ մարդիկ յիմարին,
 Նա խուսափեմ եւ ատեամ,
 մի ասել չար բղբարին:
Օխ թող աւուրք իմ անցցեն
 յանկեան ուրեք ի վայրի,
 Վան թէ ցաւովք եւ վըշաօք
 ընդ այլոց անձն իմ այրի:
Եւուրց իմոց եւ կենաց
 թերեւս այսօր է յետին²⁷,
 Ընդէտք²⁸ անձանց հանապաղ
 բազումք քարչին ընդ գետին.
Ան փափաքել²⁹ ինչ մահու,
 եւ ոչ ցանկալ ինչ պարտի,
 Նա եւ ըզմահըն ճեպել
 չէ գործ մարդոյ ճըշմարտի:
Եւաքինիք շառնեն զայդ,
 այլ որ շարեօքըն ծիւրին,
 Երթալ ըղհեա կատանի
 է կարի իմըն գիւրին:
Այց ի կայի քում եւ տան
 յորում եղեր եւ ծընար,
 Զորժամ կոչիս, ել եւ երթ,
 քանզի շանաւ չէ հընար:

Լ եր բարեգործ հանապազ,
 եւ կաց ի նոյն եւ յամենայ,
 Եւ ի յետին քո կոչման,
 թէպէտ եւ ծեր բազմամեայ,
 Վատաւորին զարար քո
 մի ամօթով ընծայեր,
 Եւ բնակութիւն լիցի քեզ
 փոխարէն օդ եւ այեր:
 Արեկին³⁰ լիցիս կենդանի,
 եւ ոչ իցէ քեզ բերան:
 Վովել ըզդիս որ ետուն
 զայն բնակութիւն բազմերան:
 Եւ իւր զայդ բարբառին
 վիպասանք հին եւ արդի,
 Եւս ճանապարհ է որ ինձ
 թըւէր ծաղկանց եւ վարդի:
 Բայց աւանիկ տեսանեմ,
 դի եւ սոքա համօրէն
 Ընդին հրամանքս կարգեն,
 զոր փոփոխել չէ օրէն:
 Ընդին խօսի Վատուղղոս,
 ըզնոյն մատենանք Արատեայ,
 Զի այս բնութեան է բարբառ,
 զոր, է անմիտ, որ ատեայ:

Ավելոյիս իսկ ի գեղ
 տաղին իւրոյ եւ երգոյն,
 Որ կարի մեղկըն թբի,
 նոյն օրինակ եբեր գոյն:
 Նորին մատեանք գեղեցիկ
 րնդ որ եղեր կաթողին,
 Ընդոյն օրէնքս կարգէ,
 թէպէտ օտար էր ոգին:
 Ո՛րք եւ խիստ կամի Տէր,
 տացէ պատուէր եւ հրաման,
 Ունիմ զականջս պատրաստ,
 տալ պատգամաց իւր աման:
 Այդի այսօր ի մբսի
 մի կալ տառան եւ երեր,
 Իմոց երկմիտ խորհրդոց
 մի, Տէր, այլ եւքս ներեր:
 Որ քանզի եմ փափաքող
 ես լաւութեան կաղմածուն,
 Եւ անձին³¹ վասրն կամիմ,
 լինել ըզգաստ եւ ցածուն,
 Ուղղեցի զայն որ էր թեր,
 եւ զառաջին կարգ հանի:
 Աղէց ըզգաստ եւ ցածուն
 առ անտալ տեառն բանի:

Լիզէց ըստդդ հատուցմանց
 պարգեւելոց ի խնդիր,
 Օր խոստացար թէ առցեն
 որ ենքն քեզ ունկընդիր:
Ըռանց ըզքեզ սիրելոյ,
 որ բարութեան եւ կատար,
 Ըռաքինին երեւել
 առ ինչ լիցի մեզ սատար:
Օչւ՛շ որ էր մարդըն կանխաւ,
 դու լըսել պիտի մատիր,
 Յայնժամ մինչ կրօնքս չունէր,
 թէ ոչ մայր եւ պատիր:
Ըղնըւողոյնք³² իսկ վարուք
 էին յաճախ ի մարտի:
Ըձ Վիկուրդոս բզմբտաւ
 թէ է արժան եւ պարտի,
Սարգեալ օրէնքս բարուց
 առնուլ զառաջս շարեաց,
 Ըսոյց առաւել աճեցոյց
 թէպէտ կարճել յօժարեաց:
Ի լիտութիւն հատանէր
 այն որ ըզդաստ էր կարի,
 իսկ որ լիտին էր, յանկարծ
 հեզ եւ պարկեշտ յարգարի:

Ենկարդ սիրոյ ցանկութեան,
 որ կատարած է գեհեան,
 Օրէնքսդ իրեն Սողոմ
 կանգնեաց բաղին եւ մեհեան :
 Ար շահ զօրէնօրն դրնել
 պղծագործին եւ ժանտի,
 Յորժամ որ³³ տայ ըզպատուէրն
 աղատ եւ սուրբ շէ անտի :
 Յայնժամ եւ լոյս ամենայն
 էր ընդ աղօտ եւ մրժար,
 Չէր քաջութիւն ինչ բընաւ
 ամենեւին անմրժար :
 Վեղ ըստդ իւտ մեծ է, Վատոն³⁴,
 թողուլ դամբօխն ի թատեր,
 Արով բարձեր դու ըզկապն
 համեստութեան եւ հատեր :
 Ի՞ ՄԱՐԴԱՆԵՆ զօրութեան
 այս առանձինքն նրկար :
 Վանդի անձամբ իւրով մարդ
 է տառապեալ եւ տրկար :
 Սիայն զիւր անձքն սիրէ,
 եւ ըզբարին իւր կամի,
 Չիք այլ ինչ այդքմ գարման,
 բայց լինել իւր թընամի :

Բայց ո՞ հարօղ է յաղթօղ
 ելանել յայդ բմ՝ մարտէ,
 Սխայն կրօնից³⁵ մերոց զեղ
 կապէ զոգիս եւ պարտէ:
 Օխ նա եւեթ տապալեաց
 զամենայն խոչ եւ արգել.
 Պարտ է ի թիւ նըշանաց
 բղձիշատակ իւր կարգել:
 ՍԻՐՏ մարդոց ոչ կայ դատարկ,
 ուստի եւ յորժամ յիրէ,
 Զոր նախ սիրէրն, դառնայ,
 անդէն այլ նոր ինչ սիրէ:
 Եւ սր յառաջ վայելուչ
 եւ ցանկալի էր, առ նայ
 ի գալ երկրորդ սիրելւոյն,
 յատելութիւն մեծ դառնայ:
 Սարգըն զիւր անձրն սիրէ,
 Բառուած նորոգ³⁶ տայ հրաման.
 Թէ գիտ, ասէ, սիրեսս դու,
 լիցիս ի փառսրն ժաման:
 Սէր՝ որով մարդըն դառնայ
 յիւր արարիչ եւ ի տէր.
 Բայց եւ զայն ինքըն մեզ տայ,
 զի զեղկութիւն մեր գիտէր:

Յայնժամ ոգիք բոցով ինչ,
 զոր ոչ գիտեն եւ նորին,
 Բիւրեանց ըզգութքն թողեալ,
 Ղստուած միայն բորբոքին:
 Օայն որ նրմա կանխագոյն,
 զարմանաց իմքն թրւէր,
 Երար յանձնէ մեկուսի,
 եւ մատոյց տեսաւն նրւէր:
 Յանկարծ լինի մարդասէր,
 եւ ոչ ըզգութ իւր յանձնէ:
 Որ տառապի, փակէ նա,
 այլ բախտփանքս խառնէ:
 Եկն ունի նա հատուցման
 եւ վասըն գոյզըն տաշտի:
 Սիայն առ սէր Ղստուծոյ
 նա ընդ անձին իւր հաշտի:
 Ի ԿԵՆԳՆԵՆ, այսրո սիրոյն
 հաստատութեան եւ հիման,
 Ենդէն յերկրի քաջութիւն
 երեւէր յայտ յանդիման:
 Չէ վըշտանալ եւ տանջել
 յաչքս սիրոյն դրժուարին⁵⁷,
 Բազումք նստաւ եւ ի մահ
 իւր ի հանդիստ ինչ վարին:

Աստուածեղէն բարբառոյն
 փրկայք կենաց եւ արեան .
 Եւ իբրեւ անց հալածումն ,
 այլ մարտիրոսք Դնոր յարեան :
 Որոց մարմինն ինքնակամ
 պահովք ծիւրի եւ սյրի ,
 Սըտեալ յանշէն անապատ³⁹
 կան ընդ դաղանքս փայրի :
 Ենձամբ զանձինքս պատժեն ,
 որ բնաւ ոչն մեղան⁴⁰ ,
 Կուիրեն զիւրեանց կուսութիւն
 իբրեւ ծաղիկ խտեղան :
 Ողիբքն սուրբ յարատոյ ,
 չիշիւ ելլ եւքս մարմին ,
 Խնութիւն լռեաց բովանդակ ,
 դուժ բնտանեաց եւ դարմին .
 Իսկ որ ըզկարգ աշխարհի
 առեալ յանձին քում տարաբ
 Եթէ ըզկապքն պահես ,
 զոր եղ Աստուած որ արար ,
 Աւ ծանրանայ այր կրնոջ ,
 ոչ առնքն կին ամուսին .
 Եւր մեծատուն եւ հրգօր
 հայր է սրբոյն եւ կուսին :

Ո՞ իշխեսցէ զայրանալ
 եւ բողոքել զընկերէ,
 Ուր եւ իշխան մեծազօր
 յանցուցելոցըն ներէ:
 Թէ ողոս⁴¹ կայսրը լայր խկ,
 յանդիմանեալ յԱմբրոսեայ,
 Զարմանալին մինչ լուա
 Թէ զարտասուս քո հտեայ:
 Եւր ըզպրտուղըն բարի
 գըտցուք նովին նըշանաւ,
 Որ ի սիրոյն արմատոյ
 բողբջեցաւ եւ հանաւ:
 Ասանց սիրոյ պաշտամունք
 երբեք առ Տէր ոչ հասին,
 Պաշտօն ուրոյն, եւ այլ ոք
 մի գըտցի յայնրմ մասին:
 Սիրաք մեր տաճար են նորա:
 Եւլ, ասեն, զինչ կատարած
 Ունիցի սէր իւր, որ էն
 այգպէս հեղեալ եւ տարած:
 Թէ զայնրը չափ խընդրես դու,
 ոչ ես դու այնրմ ծանօթ,
 Եարեաց աղբւր է Աստուած,
 անաթ առնուն այլք յանօթ:

Աւերմըն սիրտք մեր միայն
 նստաւ լըցեալ նորոգին.
 Յորժամ սիրէ որ անշափ⁴²,
 յայնժամ սիրող է հոգին:
 Սի նոր ինչ կարգ սիրելոյ
 զիցուք երբեք ի մրտի,
 Թէ զիարդ պարտ է սիրել,
 յիմում բնութեան իսկ զըտի:
 Ի բաց առ այժրմ թողեալ
 զամենայն կարգ⁴³ եւ պայման,
 Եւ մրտադեւր լուիցուք
 սրբաին միայն ընծայման:
 Ո՛ր մեծութեանց ինչ փառօք,
 Տէր, երբեք սիրտ իմ հարաւ,
 Աչ արծաթոյ եւ ոսկւոյ
 նեղէ զիս այժրմ ծարաւ:
 Եւ ցանկութիւն⁴⁴ իմ այն է,
 զի քոյ եղէց առանձին,
 Ընդ կարասի եւ պատիւ
 ոչ եւրս միտք նախանձին:
 Ինձ ցանկալի բընաւ չէ
 բզհեա փառաց իսկ պընդել.
 Եւ զի այլոց անծանօթ,
 եղէց միայն քեզ ընդել:

Ա ըկայութիւն քո փառք է,
 քեւ զօրութիւն իմ ճշտի,
 Ի քեզ դրախդ ես հանդիսս
 ի նեղութեան եւ վշտի:
 Դաւ ես իմ լոյս յաշխարհի,
 ուր հանապաղ է խաւար,
 Սեծ արարեր քան զերկիր
 ինձ բզփոքրիկ տաղաւար:
 Թող զամենայն ինչ գիւրեանց
 տացեն մարդիկ ի նսնիր,
 Բջքեզ ի բաց յԱստուծոյ,
 մի երբեք, անձրն, տանիր:
 Որ բզնա ոչն սիրեն,
 հանապազորդ յորդորին,
 Թե զայ վրիժուց ժամանակ
 եւ մեծ ցատումքն նորին:
 Բայց ըսպառնալ քո զիս, Տէր,
 ոչ վրիպեցոյց ի յուսոյ,
 Բջքեզ սիրել ինձ միայն
 որպէս ինչ անկ է, ուսոյ:
 Եպաւինեալ ի քո խաչ,
 հասեալ ի շունչ իմ յեաին,
 Յանկամ զողիս աւանդել,
 համբարելով բզգեափն:

Արտ սիրոյն այս է բարբառ,
 որ յամենայն ինչ զօրէ,
 Սակայն եղուի զի երթայ
 եւ նըւազէ օր յօրէ:
 Յամաքեցան դուժք բազմաց,
 գուցէ եւ ոչ նորոգին.
 Ահա ի սրբախն մեռանի,
 ապա հաւատք ի հոգին:
 Ուր են աւուրքն առաջինք,
 ժամանակ այնրո գարուն,
 Սինչ դեռ նորոգ պարարեալ
 եկեղեցւոյն էր գարուն:
 Ո՛ք բրիտանեայք յայն ժամուն,
 մի թէ իցեմ՝ ձեր որդի,
 Արեմքն ծոյլ, թէպէտ եւ
 ունիմ զանուն յաջորդի:
 Սի էր ոգի եւ մի սիրտ,
 եւ համամիտ անձքն ձեր,
 Սի եւ ի մէնջ բզնոյն բեր,
 որ ի սիրոյն է, հընձեր:
 Սի եւ նոյն կարգ է եւ մեր,
 այլ նախանձի եւ դաւէ
 Իւրաքանչիւր զիւր բնկեր,
 ի բաց մեկնեալ ի լաւէ:

Արովք Լստաւած անարգի,
 պաշտօն կարծեմք տակաւին,
 Սուտ նախանձու ինչ անուամբ
 բաղումք յարիւն⁴⁵ թաթաւին:
 Ենցնիւր պարծի նըշանաւ
 քոյոյ անուան եւ դընդի,
 Եւ ըզպատկեր քո ոչ ոք
 նըկարել յանձըն պընդի:
 Արշափ մարտիկ նահատակք⁴⁶,
 առ ի փրրկել ըզտեղին,
 Ուր դու ծընար եւ սընար,
 յօտար աշխարհքս նեղին:
 Բարւոք է փոյթըն նոցա,
 այլ ինքեանք հեղզ եւ վարան,
 Ընդ նոցա վարքս զահի
 եւ անհաւատք իսկ հարան:
 Բայց զայնասիկ⁴⁷ որ եղեն
 պատճառ կրօնոց եւ մարտի,
 Երհամարհել եւ ատել
 իւրաքանչիւր ոք պարտի:
 Յորպիսի խուժ մարդկանէ
 լուան նոքա եւ ուտան,
 Թէ առ անապ հաւատոց
 զայր եւ ըզկին եւ կուտան,

Սուր ի ձեռին տաղնապել
 իցէ օրէն եւ վաւեր,
 Եւ ըզքաղաքրս բընիւ
 առնել կոխան եւ աւեր:
 Անշ չեւ ըզճառրս փակեալ,
 փութամ ձեպիմ ըսա կարի,
 Ընդ ձեզ խօսել պայքարաւ,
 բայց լուծաւ շունչ իմ կարի:
 Վուք որ միոյ մօր որդիք,
 եւ ի նորին արգանդէ
 Սընեալ երբեմնն սրնայք,
 այլ ըզձեզ այժրմ քանդէ
 Ճըմարտութեան թըշնամին:
 որ ի բարւոքըն ցորեան
 Յանեաց որումն չարի,
 յորոց ընտիրքըն կորեան:
 Այժրմ զատայք⁴⁸, էր երբեմն
 յորժամ կայիք դուք ի մի,
 Ո՞ղայդ արար, թէ ոչ դուք,
 հարեալ լուսոյն ի գիմի:
 Ապաքէն հարք ձեր եւ հաւք
 էին մերոց հարց որդիք,
 Ընդէր ոչ այժրմ նոցին
 կարգաց եւ դուք հաղորդիք:

Յանձանց ի բաց թօթափեալ
 զայդպիսի բիծ եւ արած,
 Սքսէք ընդ մօրբս բազկոք,
 որ հանապազ են տարած:
 Հայրեն զատաւ եւ հերձաւ,
 որդին ի նոյն բոց այրի.
 Սի բղհեա հօր քում շօրջիւր,
 դու մոլորեալ ի վայրի:
 Ի բաց հասեալ յարմատոյն
 մի լինիր յարդ եւ ցողուն,
 Դարձիր միայն եւ յանցուածք
 անդիտութեան քո թողուն:
 Յետուատ ուրեմքն, գիտեա,
 թողցէ Ղստուած եւ Հրէին.
 Եւ յժըմ խոտեալք, որք երբեմն
 եւ անդրանիկ իւր էին:
 Գոյ յոյս⁴³ յապայն տակաւին
 տիրասպանացն դարձի,
 Չկամի Ղստուած յումեքէ
 լըսել, բղոյս իմ բարձի:
 Ես յանուն Յակոբայ
 շարժեցի տեառնորդ գորով,
 եւ բղխոստումն յիշեցէ
 այլ խոստմամբ իմքն նորով:

Չեւ հատան գանձք քո խապառ,
 մինչեւ ի դոյզըն սատեր,
 Ծաղկեսցի ծառըն նորոգ,
 զոր ցատուցեալ գու հատեր:
 Եւ գուշակեալ է այն օր,
 յորում որդին ի դաւէ
 Եւ ի շարեացըն մեղաց,
 զոր յանցեաւ հայր իւր, քաւէ:
 Եւ այց եւ այլուր կայ գրբեալ,
 թէ եղեցին ցրտագին,
 Որ ջերմագոյն հաւատովք
 միշտ երկիր տեառըն պագին:
 Սակայն սիրոյն այն կապանք
 դեռ ոչ եղծան եւ հատան,
 Ոմանք յանգէտ մարդկանէ
 դեռ ունին զայներդ պատան:
 Իսկ որ կարծին խմաստուն,
 որպէս թէ էր այն ծաղու,
 Թըշնամանեալ նախատե
 գառըն բանիւք եւ աղու:
 Բշնոյն եւ փառս համարի
 իւրոյ երգոյն եւ տաղի,
 Նա եւ տանի զայն մինչեւ
 ի դերեղման յոր թաղի:

Այր հեթանոս անխրտիր
 զամենայն խառնն պաշտէ.
 Այժմ պաշտօն ինչ շառնուն
 եւ ոչ աղերս յերաշտէ:
 Եւ այդքմ պարտ է լինել,
 հարկ է լընուլ պատգամին,
 Ընկանելոց⁵¹ են հաւատք,
 բնաբեցէ մարդ զոր կամին:
 Բայց մինչեւ ցայն օր վերջին,
 որ ահագին է, տեւէ,
 Յորժամ բնութիւնք հալիցին⁵²,
 եւ անկցի մարդ յաբեւէ:
 Օր գըթութեան եւ ցասման,
 որ ոչ է տիւ եւ գիշեր,
 Ընդ ամպարիշտին մի, Տէր,
 եւ բզժառայս քո յիշեր:
 Տագնապին յայնժամ տաբերք,
 եւ ծով ծրխայ եւ յուզի,
 Եւ թօթափին եւ աստեղք,
 իբրեւ բզհատ բնկուզի:
 Հուր փռեթխընդիւր բորբոքեալ,
 եւ հընչէ փող եղջերեայ,
 Սեռեալք յառնեն, եւ գոչէ
 մարդ առ Աստուած իւր ներեայ:

Պակասէ լոյս եւ արեւ,
 անցանէ ժամ եւ տարի.
 Յայնժամ կրօնից մերոց գործ
 ի գլուխ ելեալ կատարի:
 Այն կատարի, եւ Նստուած
 ամենեցուն ակներեւ,
 Հարժէ ըզծով եւ ցամաք
 իբրեւ ըզգոյզն տերէւ:
 Անդ յորտումն սաստիկ
 եւ ի փայլին փայլական,
 Ազգ եւ աղինք ժողովին
 եւ արկանի բազմական:
 Անդ վարագոյրն ցելու,
 բառնի խափան եւ արգել,
 Անդ տեսցեն տէր ըզՅիսուս,
 զոր աստ իշխենն անարգել:
 Ի հրեշտակին բարբառոյ
 թօթափէ մարդ ըզփռչի³³,
 Եւ ըզգեցեալ զիւր մարմին,
 չար ի բարւոյն որոշի:
 Անն ուրուք փառք, բայց միայն
 գատաւորին մեր անդէն,
 Ամենեքին կան լուսել
 զոր սասակու թեամբ աւանդէն:

Արդարեւ այն օր ահեղ
 է կատարած եւ յեափն,
 Որք առ ի մահ զատեցան
 յայնժամ ողբան եւ փետին:
 Հիացեալ յայնքմ փառաց,
 կամի երթալ մեկուսի,
 Վայ ինձ, ասէ մեղաւորն,
 եղուի որ զայդ կորուսի:
 Այլ նա ըզփառսն տեսցէ,
 ինքն երերեալ եւ տատան,
 Նկցի ի հնոց խաւարին,
 յորում խոտեալքն զատան:
 Ուր միշտ խաւար է եւ բոց,
 միշտ նեղութիւն եւ ծարաւ,
 Ի զձեզ կարեաց բռնութիւն
 յոր վայր ձրգեաց եւ տարաւ:
 Սնհաւան քրիստոնեայք,
 որ վիշաք ըզձեզ ոչ նեղեն:
 Թէ Սոկրատէս եւ Տիտոս,
 որ պարկեշտ յայնժամ եղեն,
 Յորժամ չէր լոյս հաւասոց,
 կործանեցան յայն տեղի:
 Ինդ նոսա ինքքն Վատոն
 կայ յանձկութեան եւ նեղի:

Օ՛ր վարձքս քւարձքն⁵⁴ կամին
 սինէացւոց, կամ յուսան,
 Եւ կամ հընդկացըն, կալով
 զառ յաշխարհէ եւ կուսան:
Ըսացէ մէն մի յայնժամ,
 կարի եղուի որ եղէ
 Փութացուցիչ նեղութեանն,
 այն որ զիս այժմ կեղէ:
Հարեալ Տաճիկն⁵⁵ անօրէն
 ընդ անկանել իւր զահի,
 Յայնրմ փառաց զոր կարծէր
 թէ նրմա անդրն պահի.
Եւ փոխանակ փափկութեան,
 զոր խոստանայր ընծայել
 Սուտ մարգարէն, զքացէ անդ
 վիշտքս անձին իւր վայել:
Սիայն ըստոյդ քրիստոնեայն
 աներկեւղ զանձրն պահէ,
 Ոչ կասկածէ կամ գողայ
 յահաւոր յայնրմ զահէ:
Ընդ տեսանէ յոր յուսայր,
 եւ որ սիրոյն է կատար,
 Յոր հաւատաց շնոսալով,
 որք մի, ասեն, հաւատար:

Յայնժամ արգարքն զերծեալ
 ի կորրստեան վըտանդէ,
 Ի յաւիտեանսն մըտեալ
 զարքայութիւն ժառանգէ:
 Այնու հետեւ ոչ յուսոյն
 ոչ հաւատոյն է կարօտ,
 Այլ հանապազըն սիրել
 է բովանդակ իւր արօտ:
 Արօտ⁵⁶ արքայութեան անարատ,
 Թէ արժանի քեզ թըւեր,
 Կայր եւ մընայր յաւիտեան
 անեղծ այս դոյզըն նըւեր:
 Օխ բզկատակ ճարտարիդ,
 բղկրտսերոյն եւ մանուն,
 Տեսցեն անեղծ, որպէս էն
 քո յիշատակ եւ անուն:
 Յոր յօժարելն ժըտիմ,
 արդ բարէ զինչ այն աղէ,
 Զիարդ ոգի որ քո է,
 վայրապար փառքս քաղէ:
 Յիս յօրինեալ կարգեսցես
 դու նոր փափաք եւ ոգի,
 Վասն քոյսոյն փառաց
 եղէց միայն կաթողի:

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պ. Ա. Ս. Ն.

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԵՐԳՈՑ

1. ՅԻՍՈՒՍ, ասէ Բոսորէս, զԱստու-
ծոյ սէրն մեզ առաջի արկանէ, մինչ
զանձինս իսկ ասեւ: Պատուիրէ համ
դնել զգայնացն տենչանաց, մինչեւ ա-
մենեւին իսկ հասանել: Ընկենալ զան-
դամն մեր, յամենայն հաճոյից հրաժա-
րել, կեալ ի մարմնի իբրեւ այն թէ շի-
ցէ ի մարմնի, թողուլ զամենայն, կեալ
փոքու, եւ գրեթէ ոչինչ իւր, եւ փո-
քուն այնմից յԱստուծոյ տեսչութե-
նէն ակն ունել: Տիեզեր. Պատմ:

2. Են ոմանք, ասէ Պարթազիս, որք
վայրապար անձամբ զանձինս դատա-
պարտեն: Այրն զորոյ ասա զերեսս ա-
ռեալ խօսիմ, ի միտ առեալ զիտէ, թէ
ամենայն հաճոյք առաջոք ինչ եւ ցնորք
եւ երազք են, այլ մարդկան բնու-
նայնութիւն համարի թէ իցեն ինչ, եւ
թէ չէ արժան զանձինս ընդ այնպիսի
իրա բեւեռել. այլ վասն զի բնութիւն
զմեզ յախորժականսն եւ ի հաճոյս ձը-
գեալ տանի, յօրինաց անախ որ հանա-

պազ նմին բնութեան հակառակ կայ,
զանգիտէ: Նմին իրի թէպէտ եւ չէ ա-
զահ որ, եւ ոչ ամբարտաւան, ոչ ե-
պիկութեան, եւ ոչ պիւռոնեան, բայց
տակաւին խլիլէ եւ ստոյգ քրիստոնեայ
լինել չկամի:

3. Նշմարեցուցանէ զբանս Յովնա-
թանայ որդւոյ Շառուղի. Ճաշակելով
ճաշակեցի, ասէ, սակաւ մի մեղր, եւ
ահա մեռանիցիմ ես: Ա. Թ. Գ. Ժ. 43:

4. Եւրեմոնտ, անուանի մտօքն եւ
փափկութեամբ, Պետրոնիոս իւրոյ
ժամանակին կոչեցաւ: Ի խօսան զոր
զփափկութենէ արար, պարծի թէ զան-
ձըն բնաւ ոչ ճանաչէ: Ինձ չեն կամք,
ասէ, եւ ոչ իւր իրօք ճշդիւ դտակաւ
որպիսի որ եմն, յանձնէ ուսանել. . .
եւ որովհետեւ ինձ իմաստութիւն դուն
ուրեք դորժոց եւ կենաց բաժանակից
եղեւ, զժկամակ իմն լինէի, եթէ այժմ
ձեռներէց լինէր ինձ կարգիչ եւ յորի-
նիչ լինել կենաց, որ ի վախճանել եկն:

5. Քաւղիացի արամն յերդսն վիպա-
սանաց որ ի նորա անուն գրոշմեալ են,
վեր ի վայր յեղյեղէ զտիսն եւ զտիցն
ցաւս, եւ թէ արհամարհէ եւ չգրէ ինչ
զմահ: Ստէպ բազում բանս զվերջնոցն
խօսել, վատութեան զուգական է, ա-
սէ Տակիսոս:

6. Հեթանոսաց իմաստունք բազում
օրինակօք պլակերպ ի միմեանց խօսե-
ցան թէ սր գլխաւոր բարութիւնն իցէ:
Յիսուս զնոյն զժուարին խնդիր ելցծ,

յորժամ ի յերինն սկիզբն բանիցն արար
ասելով, թէ Երանի սգաւորաց, երա-
նի այնոցիկ որ վիշտս ինչ վշտանայցեն
սլլովքն հանդերձ: Եւ առաջինն որում
խոստացաւ Յիսուս տեղի յիւրում
գրախաին, որպէս Բոսուէտն ասէ, ըն-
կեր խաչի նորա էր, որ ի կողմանէն նո-
րա ի խաչին մեռանէր:

7. Մարգիկ, որպէս ասաց ոմն, ան-
հաւատք են, զի զանհաւատն լինել կա-
մին, եւ կամին վասն այնորիկ, զի նոյն
չահաւետ է կարեացն նոցա: Այն հա-
ւատութիւն է որ փափկացեալս եւ զիր-
գըս գործէ, սլլ փափկութիւն որ ան-
հաւատս առնէ զմարգիկ:

8. Միտք ճշմարիտ օրէնք են, ասեն
Սպինոսեանք ի Պանթէիստիկոնին, որ
մատեան ինչ է, յորում վասն կարգաց
վարուց վարդապետութիւն, թէպէտ
եւ միայն զոգւոցն հանդարտութենէ
ճառէ, սակայն եւ այնպէս կարի խիստ
է, զի ցանկ եւ միշտ կարեացն հակա-
ռակ կալ պատուիրէ: Բայիդոս ի ճա-
ռին զոր վասն գիտաւոր աստեղն արար,
հարցանէ իմն թէ իցէ՞ մարթ անաս-
տուած հերետիկոսաց օրէնս վասն կար-
գաց վարուց առաքինութեան եւ պի-
տանի լինելոյ դնել. սոյն մատեան ա-
ւասիկ հարցուածոցն նորա ընծայու-
թիւն է. բայց աղէ ասա դու ցիս, որ
ստոյգ բարեբարոյք իցեն, եւ միջա-
մութք յառաքինութիւնս, քան ոգւոցն
հանդարտութեան, սլլում իմիք վար-

ձուց հասուցման ակն ո՞չ ունիցին: Որ պարկեշտ որ իցէ, գիւրաւ քրիստոնեայ լինիցի, եւ շքասքնիցէ ինչ:

9. Ի բնութեան խելամտութեան, առաջինքն ի փրկիսոփայից մեծամեծ սխալեցին. իսկ ի բարոյից իմաստութեան ճշմարիտ ճշմարիտ պատգամս ետուն, զի բնական օրէնք որ ի միտսն տնկեալ է, զիւր ճշմարտութիւն գրողմեալ ունի: Է՞ որ որ քան զլիկերոն խտապոյն վարս ընծայեցուցանիցէ: Նոյն ճշմարիտ կրօնք եւ առ պետեալսս գտանին, յորոց մարթ է բազում հրամանական շանս վասն վարուց կարգաց ընտրել առնուլ, եւ զպարտս զոր պարտիմք առ Աստուած եւ առ մարդիկ եւ առ մեզ իսկ, ի միտ առնուլ:

10. Ամենայն ինչ, ասէ Վիրգիլիոս, Արամազդաւ լի է. եւ Որատիոս, թէ Նա է ամենայնի սկիզբն, եւ նոյն կատարած:

11. Առաւել նոցա՝ քան անձին պատուական է մարդ, ասէ Զորնադ, Զի գիք, ասէ Պերսիոս, կամին զի իրաւունս որ, եւ որ ինչ ոգւոցն օրէն իցէ, առնիցէ, եւ զմիտս սուրբ պահիցէ:

12. Աստուածեղէն արդարութեանն պատկեր յԵսիսոգեայ գիրսն կայ, իսկ զթթութեանն ի Ստատեայ. Թեբ. 12:

13. Չկեցուաց է, ասէ Զորնադ, եւ գռեհիկ մարդկան փրէժս պահանջել:

14. Որպէս հայր ընդ որդեակս, նոյնպիսի պարտ է մեզ ընդ բարեկամս լի-

նել . զայս գեղեցիկ տեղի որ յՈրստեայ
է , ամենեքին յաջ գիտեն :

15. Մարդ եմ . եւ ոչինչ ի մարդկո-
րինաց յինէն օտար համարեմ . Տեր :

16. Հեթանոսք զօտարախրութիւն
յոյժ յարգէին : Աղքատք եւ հիւրք , աւ-
սէ Հոմերոս : մեզ ի գից անտի գան , զի
օտարասեբք են . եւ որ հիւրաց եկելոց
գանկունս տայցէ , նոցին իսկ գիցն աս-
պընջական լինիցի* :

17. Նշանաւոր է այն զոր Մարտիա-
դէս ասէ , թէ Միսյն զոր տայցեան ,
հանապազ ունիցիս դոյս : Այս ինքն
թէ պատրէ ինչ զոր աղքատին տայ-
ցեմք , ոչ էթէ ի մենջ ելանէ , պլ ա-
ռաւել յամբի կայ :

18. Չիք ինչ , ասէ Կիկերոն , որ ա-
ռաւել աստուածամերձս առնիցէ ըզ-
մարդիկ , որպէս բարիս մարդկան առ-
նել : Իւ Վիրգիլիոս ասէ , թէ որք
զանձինս յիշելով երախտիս ինչ առնի-
ցեն այլոց , ի բնակութիւն գիցն բնա-
կիցեն , ի տեղւոյ ուրեք որում անուն
Էդիստին կոչիցի :

19. Որատիոս զամենայն վիշտս որովք
Հոռոմոց ազգն վշտանայր , անտի հա-
մարէք զի չպահէին սուրբ զամուսնու-
թիւն . անդատին ի նմին տկանէ , ասէ ,
բղխեն ամենայն լարիք , կռիւք , սպա-

* ՉԱՆՈՒՆՔ ԵՊԻՍԿՈՍ ԻՆԷՐՆ , յո-
բն լՆՈՒՄ . ԻՆ ԵՐՆ ԱՌԱՆՅԻՆ ԳԹԻ
ՆՈՐԻՆ ՀԻՐԱՆԵՐ ԴԷՆ ԼՆՈՒՄԷ :

Նութիւնք պլուզքն հանդերձ : Տակի-
տոս զԳերմանից որ քան զամենայն
ազգս զազանագոյն եւ վայրենագոյն
էին, ճառեալ ասէ, թէ ի մէջ նոցա
գուն ուրեք եւ անօր շնութիւնք դոր-
ծեին, եւ եթէ որ ի նմին գործ անար-
ժանութեան ըմբռնէր, անհնարին պա-
տիտ կրէր, ուստի գեղեցիկս ասաց,
թէ Չիք առ նոսա ծիծաղել եւ զբոբ-
քի՞լ բռնաւ յորժամ անպատեհս ինչ
որ գործիցէ, եւ ոչ պաճուճանս ինչ
զպշրե՛ն եւ զնազել համարին, այլ մա-
նուանգ կարի իսկ անգարդութիւն : Այլ
որ, ասէ, անգ ընդ շարիս ծիծաղի, եւ ոչ
թէ ապականիցէ որ, կամ ապականիցի,
աշխարհի ինչ վայելչութիւն կոչիցի :

20. Ար ոչ լաւութեանց վասն, այլ
առ երկիւղի կամ առ մարդկան ականէ
չգործէ ինչ անպատեհս, յանցաւոր օ-
րինաց է, այնու զի ունէր ի մօտ գործել
զշարիսն, եթէ կարող ինչ էր : Ար վասն
զի շէր համարակ, շարար, ասէ Ավդի-
ոս, նոցին իսկ շարեացն գործօնեայ է,
եւ այլուր ասէ, թէ պէտ եւ արդեամբք
ի գործ շնութեան ոչ մտարերիցէ, այ-
նու զի ցանկացան, շուն է :

21. Պարկեշտութիւն չքնաղ ինչ
պարգեւք են որ յերկնից պարգեւիցին,
ասէ Եւրիպիդէս :

22. Արպէս ծաղիկ որ ի ծաղկոցս որ
ցանկով պատեալ իցեն ի ծածուկ անի-
ցէ, նոյնպէս կոյս, ցորբան անարաւան
կայ : Աստուղղոս :

23. Կառուղոս ցՀիմնաւ, Չկարէ
ինչ առանց քո Աստղիկ:

24. Որ իմաստուն որ է, աւել Վերգի-
դիոս, ոչ թէ շքաւոր իցէ արամբ: Կամ
ընդ զպաւսորսն նախանձի:

25. Անտեղեկաց քաղցր թուիցին մե-
ծամեծ ինչ սպասք հարստաց: այլ որ
անդեակն է, երկիցէ: Ովքաւորոս:

26. Ո՛ հոգոց մարդկան, սրչափ մեռ-
աի եւ ընդունայն իցէ: Պերսիոս:

27. Չամենայն որ որ լուսանայ քեզ,
համարեա թէ յետին իցէ: Մարտիա-
ղէս:

28. Նմա ծանր եւ տաղտուկ թուիցի
մահ: որ ամենայնի քաջ անդեակ իցէ:
Եւ խրում անձին անդէա մեռանիցի:
Սենեկա երգահան:

29. Յորժամ յանձնու թեան իցէ որ,
գիրին է զկեանսն արհամարհել. հզո-
րագոյն այն է, թէ որ հէք եւ եղուկ իցէ,
եւ յանձին ունիցի, աւել Մարտիաղէս:

Պղատուն եւ կիկերոն յասել անդ իւ-
րեանց թէ չէ որն գիտին ի բաց կալ ի
անդւոջէն առանց հրամանի այնորիկ՝ որ
զնա անգն կաղղլց, ազնուագոյն իմն որի-
նակաւ զանձին սպանութիւն գատա-
պարտեն: Եւ չեն ինչ զարմանք թէ եւ
հեթանոսք գատապարտ առնիցեն, զի
չիք ինչ որով մարթիցի արդարանալ:

30. Գեղեցիկ իմն ասաց Մարտիա-
ղէս, թէ ձեր այր, որ առաքինի իցէ,
եւ ոչ վասն միոյ առաք կենաց իւրոց
սարջանայցէ: Նոյն գարնեալ թէ Զիւ-

բոյ հասակին տիւ աննշուստցէ պը լաւ .
այն իսկ է երկիցս կեալ, եւ յազնուա-
գոյն կեանս փայլելէ:

31. Արկերան նկարէ զուրախութիւնն
մտաց, որ յառարկնութենէ լինիցի:
Եթէ մանր նկատել կամիցիմք, ասէ,
թէ զինչ ինչ ի բնութեան առաւելու-
թիւն եւ մեծութիւն իցէ, առնուցումք
զհանգամանս թէ որչափ յառութեան
իցէ զեղիւն շուպտութեամք, եւ փա-
փկանալ եւ զրգել, եւ քանիւն պար-
կելաութեան՝ ճշգոյն լինել եւ ժուժ-
կալ եւ ցածուն եւ վշտամբեր եւ լուրջ:

32. Չնոցունց իսկ որ իմաստնագոյնք
էին ի մէջ հեթանոսաց, մարթի համ-
բէն ասել զայն զոր սուրբն Ազոսաթ-
նոս տաաց, թէ Չոր յանգիմանէինն,
զնոյն ինքեանք զործէին, եւ որոց մե-
ղադիրն լինէին, նոցին անկեալ երկիր
պազանէին: Արկուրդոս օրէնս եզրզ-
կանայս հասարակաց ամենեցուն հա-
մարել: Պղատան պատուէր եւ շարբե-
նալ, բայց միայն ի տանս սպանդարա-
մեաին: Արխատտեղէս արգել պատ-
կերս լիտիս նկարել, բաց ի դիցն պատ-
կերաց: Սոզոն յաթենացւոյ քաղա-
քին Ասողբկան, այս ինքն անպատեհ
զանկութեան մեհեան կանգնէր: Ամե-
նայն իսկ աշխարհն Բունաց, ասէ Բո-
սուէա, թէ եր մեհենիւք նուիրելովք
դիցն այնմիկ, եւ ոչ մի մեհեան սիրոյ
ամուսնութեան պոյր յամենայն գա-
ւառին:

Սենեկա, որ որպէս սուտ փիղիսոփոս էր, նոյնպէս կերպարանօք առաքինի, ամենեցուն ատելի արար զիւր փիղիսոփայութիւն, զի հանապազ մեծարանութեամբ եւ ամբարտաւանութեամբ խօսի։ Մարթ էր բազում բանս տողել ի նախնեաց անտի, որ ոչ ի գովութիւն նորա են, եւ զանթիւ մեծութեանց նորա ճառել։ բայց առ ի խելամուտ լինելոյ կարգաց նորա որ ճառիւքն խիստ ստղիկեան էր, շատ լիցի գիտել թէ ծառայարարոյ էր եւ սուտակասպաս եւ հանապազ փաղարշէր Ներոնի որ շար եւս քան զՃիւաղ էր, որում եւ վարդապետ եւ դաստիարակ լիեալ էր նորա, եւ յայն եկն մինչեւ արդարացուցանել զնա վասն սպանութեան մօրն։ Յերկրորդ երգս ամի զբանս Սոկրատայ, զոր իբրեւ մեռանէրն, խօսեցաւ, եւ թէ զոհեաց հաւ, որ արդարեւ ծաղու էր։ Այլ զինչ զՍենեկայ ասասցուք, որ իբրեւ մեռանէրն, ատեալ չուր ի բազանեաց, զամենեքումբ, որ չուրէն կային, հեղցյր եւ ասէր, Արամազդայ ազատի։

33. Որ զմարդկեղէն իմաստութիւն քարոզէին, որպէս Պղատոնիկեանքն եւ Ստղիկեանք, յառաջագոյն էին քան զնոսա որք զաւետարանն քարոզեցին։ Նորա շարարին ինչ փոփոխումն, այլ սորա վաղվաղակի յական թօթափել առնէին զերկիր չէն մարդաշատ բազմութեամբ մարդկան, որ ազնուագոյնք

եւ ամենեւին կատարեալք էին քան որ-
շափ ինչ Պղատան ունէր ի մօտ անեւ,
կամ ստոյթիկեանցն իմաստուն: Չամե-
նայն փայտ եւ ջան իմաստութեան յե-
րիւրելոյ զմարդիկ նշաւակեցին շնորհք:

34. Փղորեայ խաղքն բազում լկտու-
թեամբ եւ անառակութեամբ կատա-
րէին, որ բազմաց զայտազուտիւն
էր: Աստուն որ անդ նստէր, իբրեւ ե-
տեա եթէ ժողովուրդն պատկառէր ի
նձանէ, եւ շնամարձակէր որ ստիպել
զգուսանան եւ զվարձակս ըստ սովո-
րութեան լկտենալ, եւ եւ զնաց զի հա-
մարձակ լիցի նոցա որպէս ինչ կամօցին,
ծանակել: Աւստի առ Մարտիաղէս.

Դու գիտէիր, թէ Փղորեայ խաղքն
մեզմով ընդ նուիրականս եւ զծաղր
խառնեն: Գիտէիր դու եւ զամբօրին
լկտութիւն, ընաւ իսկ ընդէր, ո՛ր Աս-
տուն, ի թեաւորունն եկիր, մի թէ վասն
այնորիկ, զի միւսանգամ անդրէն ի բաց
զնայցես:

Արդարեւ իրաւացիկ մտք, այլ ոչ
որպէս արժան էր, ասաց Մարտիաղէս:
Պարտաւանաց արժանի է Աստուն, ոչ
յայն սակս միայն, զի ի թատրն չոքաւ,
ուր ամօթոյ եւ ծանականաց իբք դոր-
ծէին, յորոյ հուպն երթալ մարդոյ ցա-
ծնոյ չվայելէր: Այլ մանաւանդ գորո-
վանաց արժանի է այնու զի մեկնեցաւ
անտի, յորժամ ետես թէ մօտն կալով
խափանէր զժողովուրդն ի լպրշանացն:
Արդ զի եւ եւ չոքաւ անտի, յայտ է թէ

եւ ինքն ասորժէր ընդ իրան, ապա ուրեմն սուտ եւ ընդունայն էր:

35. Մարդիկ ստեղծան վասն Հաղորդակից եւ ընդելակից միմեանց լինելոյ: եւ յայտ անաթ է, զի միմեանց պէտս ունին, եւ միմեամբք կարօտ են: դարձեալ եւ ի բնէ ունին զխօսողութիւն: եւ ի զուր էր խօսելն, եթէ լսող ոք չգոյր: Նախ բնական ինչ կապովք ի մի միարամութիւն կապեալ են, երկրորդ անգամ կրօնք, որ զբնութիւն կատարեալ գործէ, զոգ իմն են, որ զնոսա առաւել ընդ իրեարս յօգեն, սիրոյն հրամանաւ եւ ազօթիւքն եւ սրբութեամբք եւ հովուք: Քրիստոսիկայք մի ազգատոհմ են ընդ միով գլխով, որ միջափայր իմն է, ուր պլլքն ամենեքին ի մի մարանութիւն դան: Ապա յայտ է թէ միտք միայն առանձինն, որպէս աստուածականքն կամին, հաստատութիւն կրօնիցն լինել ոչ կարեն: այնու զի եւ ոչ վայրապար ինչ Հաղորդութեան հիմն մարթեն լինել: զի զժողովքս ժողովրդոց ոչ միտք առանձինն, պլլ օրինաց իշխանութիւն ի վեր եւ հաստատուն ունի:

36. Նոր պատուիրան սիրոյն, թէ պէտ եւ ի բնութեան օրինաց է, եւ ի տասնհրամանեան հաւատոցն նորուցեալ, տակաւին նոր կոչի ի նոր օրէնս: զի Ախուս որ եկն զի սիրոյն օրինակ լինիցի, զնոյն ի սիրտս ընորհոյն գրեաց, եւ ի նմին իբրեւ ի հրահանգս կրթելով:

նորոգեաց զմեզ : Ասան ամարիկ նոր
կոչի, զի նորոգե, ասե Աւգոստինոս :

37. Արդե՞ն չիք դժուարին եւ ծանրա-
տաղտուի, ասե սուրբն Աւգոստինոս :
Ուր սիրիցի ինչ, ասե, անգ շառնի աշ-
խատութիւն. եւ եթէ աշխատել եւս
հասանիցե, եւ նոյն իսկ աշխատութիւն
սիրիցի ի բուն իսկ հեթանոսաց հմուտ
լինիմք, եթէ քանիսն դարմանալի էին
առաջնոց քրիստոնէից բարբ : Անուանի
է յայժ թուղթն զոր մանուկն Պղինիոս
ՅՏրսցիանոս գրեաց, եւ նոցա կարգացն
վկայութիւն է : Ղուկիանոս հեգնե եւ
ծաղր ասնե գրքիստոնէացս. բայց եւ
նոյն ծաղրն եւ հեգնութիւն առաւել
յարգանք են նոցա : Ի Պերեգրինեաց
մահաւն նոյն պր մանր նշանակե թէ
զիւրդ մեծաւ հոգարարութեամբ օ-
գնական եւ ձեռնառ լինէին միմեանց,
որ յայնմ ժամանակի քրիստոնէայքն
էին : Զի նոցա օրէնագիրն, ասե, նոցին
կարծեցոյց թէ ամենեքին նորա եղբարք
իցեն. այնպէս՝ մինչեւ զամենայն ինչ
հասարակաց համարել. զքնաւ քամա-
հեն, եւ զմահ իսկ գլխովին, զի յու-
սան թէ անմահ լինելոց են :

38. Յերիս առաջին եկեղեցւոյ զարս
այլ ինչ ոչ նշմարի, բայց եթէ տան-
ջանք եւ լկանք. իսկ յայնմ որ զհետն
ենն, համակ փշտակեցութիւն եւ խիստ
վարս տեսանեմք : Զքանաւորաց զոհոն
ապաշխարութեան տպանդր փոխանա-
կեցին, որոց թիւ համարոյն տպեցու-

ցանկ զմիտս : Արշափ զունգը մենակե-
ցաց էին յարեւելս : Եւ զաւր զաւր
արեւոյից որ ի վանորայս բնակէին : Ե-
զիպտացոց աշխարհն ի էր վանակա-
նօք : Եւ ըստանգակ թերայիգացոց աշ-
խարհն իբրեւ զմի վանորայ էր : Ազիպ-
տոս որ երբեմն յառաջ ժամանակաւ ի-
մաստութեան ամբարտաւանութեան
թեւորան էր, ուր եւ իմաստունքն
Յունաց երթային ուսանել իմաստու-
թիւն ճարտարութեան, յանկարծակի
վազվազակի ընդր բազմութեամբ մար-
դկան, որ զթաւրչէն եւեթ եւ ոչ ինչն
իմե լինել կամէին : Եւ վասն զի զիմաս-
տութիւն որ պիտոյն է, ունէին, զայլ
ամենայն ճարտարութիւնս իմաստու-
թեանց փիղիստփայիցն արհամարհէին :
Ի մէջ այնպիսի որեւոյ որ լսէր եւ ա-
ռանց զպրութեան էին, զամս քառա-
սուն երթեալ բնակէր մեծանուն հոյա-
կապն Արսէնիոս : Մինչ երկուքին իշխան-
քն արքայորդիք իւր նեոստունկր եւ
նեոստունք որոց ինքն զատափարակ եւ
վարդապետ լինալ էր, տեաքր աշխար-
հի էին : ցոր իբրեւ հարցին, թէ վասն
էր իբիք ստեպ յանապատն երթայր առ
ձեր ոմե մենակեաց, որ յոյժ ազէա եւ
անուսուի էր : Իմ, տե՛ Արսէնիոս, որ
քաջ գիտեմ յունարէն եւ հռոմարէն
զպրութիւն, տակաին եւ ոչ զազիա-
րեանն ուսեալ է : Գոր ձերն այն գիտե :

39. Բեւ մարտիրոսացն տեսեան,
զմենակեցացն չքնաղ տեսին ընծայե-

ցուցանեն կրօնք։ Թուի թէ Աստուած
ընդ հենգս ինչ փիղիսոփայիցն որ իւ-
րեանց աշակերտացն զմենակեաց կեա-
նըս եւ զլուծիւն քարոզէին, յարդոյց
զսոսա. բայց Քրիստոսի աշակերտքս
ոչ վասն իմաստութեան խելամուտ լի-
նելոյ մենակեաց կեանս կէին, զի բա-
զում այնք էին որ անգրագէտ եւս էին,
այլ վասն վշտակեցութեան եւ աղօ-
թից եւ աշխարհի մոռացօնս առնելոյ։

40. Նշանք նշանաց, ասէ Բոսուէտ,
այն են զի հանդերձ հաւատովք բար-
ձրագոյն առաքինութիւնք եւ զժուա-
րին վարժք ընդ ամենայն երկիր սփռե-
ին . . . : Նա եւ որ անմեղքն էին, ան-
հնարին մեծաւ խստութեամբ պատժե-
ցին յանձինս իւրեանց զմիտան կամա-
կորս որ հանապազ մէտ ի մեղսն են։
Անշէնքն իբրեւ շինանիստս երեւէին,
եւ այնչափ դունդ դունդ մենակեցաց
էր, մինչեւ որ կատարելագոյնքն էին ի
նոցանէ, յանապատին ի բացագոյն մե-
նակեաց բնակութեան տային զանձինս։

41. Սուրբն Ամբրոսիոս զթեոզոս
կայսր վասն որ ի թեոսաղոնիկն սպա-
նութեան հրապարակաւ ընդ ապաշ-
խարութեամբ արկանէր։ Աստուածա-
պաշտ թաղաւորն անսայր. եւ զի շեռ
հրամանն ի ներքս ի սրբութեան տեղիսն
մտանել, զծիրանիսն եւ զամենայն
զարդ կայսերական մերկացեալ, առա-
ջի դրաց եկեղեցւոյն կործան ի վերայ
երեսաց իւրոց անկանէր թաղաւորն.

ՏԵՂԵԿՈՒԹՒՒՆԵՐ

ԳԼՍԽ

ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԴՈՅ

1. Ի ՄԻՋ, ամենայն քրիստոնէիցն ազանգոց շառնեմ ինչ բնարութիւն. քանզի այն ինչ ի մօտ կայ զի ճշմարտութիւն քրիստոնէութեան կրօնից յայտ արարից, եւ ոչ թէ կաթողիկէ համաշխարհական իցէ եկեղեցիս Իրրեւմտ ի կատարել լինիցի վեցերորդ երգըս. զնոցանէ որ ի մէջն անգլիցան, նառեցից:

2. Այն քրիստոսի դաւառեան եղևն առաջնորդք ազանգոց, որ ճշմարտահաւատ զանձինս կամեցան երեսեցանցանել: Բայց եթէ ճշմարիտ իցէ աւետարանն, որպէս վկայեն իսկ, ապա ինքեանք չեն ճշմարիտք, զի հակառակ իմն աւետարանին փարգապետութեան զկրօնան կարգեն. իսկ եթէ առա իցէ աւետարանն, նոքա եւ այնպէս սուտ դառնին, զի աւետարանաւն ճոխանան, որ ասեն իսկ, թէ առ ի հաստատել դաւետարանն եկեալ են:

Բազում անգամ, ասէ, դժկամակ իմե
են ճշմարտահաւատք ընդ այս քաղ-
ցութիւն, զի վայրասպար իմն նախան-
ձու կամին թէ բնաջինջ լինիցին որ նո-
ցա հակառակն կան: Այս բռնազրո-
տութեան ոգի որ ի ճշմարտութեան
խակ կողման գոյ, որպիսի ինչ ի մոլո-
րութեան բաժնին լինիցի: Յիսուս, ի-
բրեւ թողոյր զաշակերտան, ասէ ցնո-
սա. Չխաղաղութիւն թողում ձեզ,
զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ. այլ
արդ յորմէ հետէ ինքնակալք խաղա-
ղութիւն արարին եկեղեցւոյ, զինչ այլ
ինչ յեկեղեցւոյ պատմութեան երեւի.
Հանդերձ մեծամեծ առաքինութեանց
ինչ օրինակօք, ցանկորդ տեսիլ ահա-
գին կարեաց: Ա՛ր պատերազմ պնակեա
դազմանալոյն իցէ, որպէս պն յորում
որպէս Բոլիդոփս ասէ, ի հերետիկոսաց
կող զուգիդ փառաւորաց զաշոյն ար-
կանել կամին: Թող զանհնարին ըզ-
ոսատիկ մարտս պատերազմաց, որչափ
կոխք եւ գժաութիւնք ի մէջ բրիտո-
նէից լինիցին, քանի աղմուկ, որպիսի
կադ ի մէջ վերմոց եւ հարազատաց.
Հանապազ տեսանեմք զի քահանայք
զքահանայից, փանականք զփանակա-
նաց, եւ եպիսկոպոսք զեպիսկոպոսաց
արեամբ դան. թայրաթոտք եւ ազգա-
կանք եւ բարեկամք ընդ միմեանս ան-
կանին. տեսանեմք եւ թողոփս միմեանց
ընդ հենդն ելեալս. այր զընկեր իւր ե-
կակրչ առնէ, դատափետ տունաբարչ

Ազնկեալ առաջի դատաւորաց, մարդ
զմարդ պատառէ : սյր զընկեր նը-
ղովէ : եւ ամենեւին ամենայն օրինակաւ
որ վասն Քրիստոսի մարդարեւ թիւնն
էր յանկ ելեալ կատարի : Թէ Սա կայ ի
կանգնումն եւ ի գլորումն բազմաց : Սոյն
հակառակութեան նշան մինչեւ ցփախ-
նան աշխարհի, կորստեան կամ փրկու-
թեան : կործանելոյ կամ կանգնելոյ
պատճառք լինիցի :

46. Պատերազմունք որ վասն զխրի-
ստոսէ՛մ առնելոյ եղեն, սուրբ կոչեցան :
քանզի ի մօտ այն կայր : զի զսուրբ տե-
ղիս թափեացեն : ուստի ասէ պետի-
կոսն : Չաստուածպաշտութեան զեն-
սքն երգեմ, եւ զզօրաւարն որ զՔրիս-
տոսի զմեծ գերեզմանն փրկեաց :

47. Յուդիանոս ուրացեալ վասն ա-
րիանոսացն մոլեկան կատաղութեան
զոր ընդդէմ ճշմարտահաւատ փառա-
ւորչացն կատաղէին : ասէր թէ Քրիս-
տոնեւսյր յիւրեանց միջի քան զփաղերս
զազանազոյն եւ վայրենազոյն են :
Չինչ արդեւք ասելոց էր վասն զութե-
րիանոսացն անհնարին դազանութեան
ի գերմանացւոց աշխարհին, կամ վասն
Ապոլինեանցն մոլեգին զասման ի Գա-
ղիսա :

48. Բոսուէտ զհերեսիոփոաց ասէ :
Յամենայն ժամանակի առաջի աշխար-
հաց երեւեացի՝ թէ ինքեանք եւ ազան-
դըն զոր դաին ճեղքեալ եւ քակեալ են
ի մեծ մարմնոյ աստի եւ ի հին եկեղեց-

ւոյ աստի՛ որում Քրիստոս արկ հիմն :
 Ասլ որպիսի ինչ միտմարութիւն իցե
 մեզ, եւ որպիսի հաստատութիւն ճշ-
 մարտութեան, զի եթէ համարիցի որ
 ի նմանէ որ ի ժամանակի աստ յայտիկ
 քահանայապետ է, ելանէ կարգու մի-
 շեւ ի Պետրոս զոր Քրիստոս գլուխ ա-
 ռարեւոյ կացոյց, եւ անտի համարելով
 զքահանայապետան որ առ օրինոյն կա-
 ցին, զայ հասանէ մինչեւ ՅԱհարոն եւ
 ՅԱօփէս . եւ անտի մինչեւ ցնահա-
 պետան եւ ցտկիզքն աշխարհիս : Որպիսի
 ինչ կարգ իցե այս, որպիսի տըւշու-
 թիւն, զինչ սքանչելի յօրինուած :

49. Չէրեից դարնն որ վնեւոյ է,
 գուշակեաց Պաղոս, որպէս Բոսուէտ
 գեղեցիկ յայտ առնէ :

50. Պատմի պատմութիւն թէ տիկին
 մի ի Ղանդինոն քաղաքի, իրրեւ գիրսինչ
 վասն ոյւոց անմահութեան ընթեր-
 ցաւ, ինզդ արկ եւ մեռաւ . բոլոյ նախ
 գրեաց, ասեն, ի վերայ հնոցին սղսպիսի
 ինչ բանս :

Ով դու, որ գրեցերդ, երկմիտ իմե եմ,
 եւ երթամ զի լաւագոյն առից զհան-
 դամանս :

Իշխանակին մի ի վերայ արձանին շիր-
 մաց առն իւրոյ գրեաց արձանագիր :

Վասն թագաւորին, ասէ, ստէպ
 վասն ընկերհաշտութեան միշտ երկ-
 միտ, այլ ոչ անզգամ եղէ : Երկմիտ մը-
 տօք, ոչ աղմկաւ եւ խռովութեամբ մե-
 ռանիմ :

Յորժամ որ յերկմտութեան եկեաց
 եւ յերկմտութեան մեռանի, զիւրդ
 կարիցէ պարծել այնպիսին թէ առանց
 խռովութեան մեռանիմ: Եթէ ոմանք
 յիմաստնոց չարաչար ի դմին մուրե-
 ցան, մի կարծեսցուք բնաւ թէ բազումք
 իցեն որ զՀեան երթիցեն զնոցա օրի-
 նակին: Ի տեղեկութեան միում շոր-
 բորդ երգոցն յիշատակեցի գաւազ ու-
 րեարն, որ յեկեղեցւոյ առաջին դարան
 պայծառազոյնք եղեն: Մարթ էր եր-
 կայնազոյն եւս զնոցա համար կարգել,
 որք աստ ուրեմն ի վերջին ժամանակս
 սեռն եւ սերտ հաւատովք եղեն ի շի-
 նած: Ոչ զայնպիսեաց միայն ասեմ, որ
 դուն ուրեք եւ անօր զիպիցին, որպէս
 Բոսուէան եւ այլ նոյնպիսիք, որ կայ-
 իւրն եւ վատտակովք յեկեղեցի անդր
 եկին յարեցան. եւ ոչ զանուանի եւ
 զհոյակապ իմաստնոցն, որպիսի որ Մա-
 րիղովն էր եւ Հոենաղգոս եւ Նիկո-
 դայոս այլովքն հանգերն: Որչափ ի-
 մաստունք զպրութեան ճարտարու-
 թեան տեղեակք, նա որնուրք եւ զք-
 ժուարին առ հասանել են, որպէս փի-
 ղիսոփայութիւն որ արտաքոյ քան ըզ-
 բնութիւն կոչի, բժշկական ճարտա-
 րութեան, աստեղագիտութեան, եր-
 կրաչափութեան ճարտարութեան, լի
 էին ողւով խոնարհութեան եւ աս-
 տուածապաշտութեան. թէպէտ եւ Բա-
 յիղոս յոյժ անօր զիրան համարի: Ի
 քաղուածոյս դրուատեաց երեւելի ե-

բեւեղի անդամոց իմաստութեանց գիւ-
ւանին բազում նոյնպիսիք կան: Երկու
մեծամեծ փիղիսոփայք անգղիացւոց
աշխարհին Ղսկրոս եւ Ղեւտան իւ-
րեանց գրովք յայտ արարին թէ յայտ-
նութեան հնազանդք են: Համառօտ
իսկ ասել չէ մարթ ազնուագոյնս յանգ
հանել զտեղեկութիւնս, բայց եթէ եւ
զՊապաղեայ անուն յիշատակիցեմ,
որոյ փարուց կարդաց առաքինութիւն
առասել պատշաճական է, ասէր Քայի-
ղոս, ի սանձահարել եւ ի կարծել զամ-
պարչաացն յանգղնութիւն, քան ըզ-
հազար մատեանս գրոց ճարտարարան
բանից: Եւ այն սա աւասիկ հաւատա-
րիմ առնիցէ զայն որ զկրօնիցն յառա-
ջին ճառան ասացեալ է, թէ որ միա-
միտքն են մեծամեծ ինչ իրաց հաւա-
տան, իսկ իմաստունք եւ հանձարեղք
ի սակաւս եւ ի փոքունս առաքինանան:

51. իմաստունս ոմն յանգղիացւոց ազ-
գէն երկրաշափութեան ճարտարու-
թեան տեղեակի իրրեւ ետես եթէ տա-
կաւ երթայ եւ նուազէ աստուածոյաշ-
տութիւն, կամեցաւ երկրաշափութեան
համարովք թուոց յայտ առնել թէ
կրք յանկ ելեալ կատարեսցին հրամա-
նական կարգք հաւատոց, եւ յորժմ
ժամանակի կատարած աշխարհիս լինե-
լոց իցէ. եւ գրեցն զոր արար, անուն
եզ Քրիստոսնէից զգաստասիրութեան
ուսման կրթութիւն: Ղոսկին ասացող
իմաստութեանին եղոյց համարովք թէ

Երբ ի Քրիստոս Յիսուս հաւատք, որ հանապազ ի նուազել կայ, ամենեւին սպառիցի, եւ եզիս նոյնպէս թուովք համարոյն թէ հազար հինգհարեր ամառ յետոյ դատաստան եւ կատարած դիպելոց է: Այլ բանն զոր ասաց Յիսուս, թէ ոչ է ձեր դիտել զժամն եւ զժամանակս, ելլոյ՝ քակեաց զամենայն հաշիւ համարոյ երկրաշափութեան:

52. Ասացեալ է իմ ի հինգերորդ երգս, թէ համաշխարհական ինչ հրաշքեացք լինելոց են, հին ինչ կարծիք են գրեթէ կից ընդ աշխարհի: Փիղիսոփայք եւ պետիկոսք հեթանոսաց ըզնոյն ընծայեցուցին, որպէս Պրոպեր, Ղուկրետիոս եւ Ովիդիոս:

Ի միում աւուր յաւեր լինիցի, եւ որ բազմաժամանակեայն հաստատեալ կայր տրորեալ անկանիցի աշխարհս թանձրայտաւ մենքենագործ: Պղտպ:

Յիշատակի թէ ի հրամանս կայցէ եթէ գալոց է ժամանակ, յորում ծով եւ ցամաք եւ երկնից արքունիք յաւեր եւ յայրեաց լինիցին, եւ զարմանագործ գործուած աշխարհիս շերանիցի: Ովիդ. Այլակերպ. Ա. 1:

Այսպիսի ինչ պատահարաց ակնունել, զորմէ արարածոց բնութիւնն բնծայեցուցանէ ինչ ոչ, հարկ է թէ ի հին ինչ աւանդութենէ իցէ, եւ թուի ինչ թէ անտի վկայութիւն ինչ ի Յովսէպոս գիրսն կայցէ. զի ասէ նա, թէ որդիք Ազամայ ուսեալ թէ երկիցս հե-

զեղք բնեւոց են ի վերայ երկրի, մի անգամ ի ջրոյ, եւ երկրորդ անգամ ի հրոյ, առ ի պահելոյ զայն տուչութիւն յերկուս սիւնս գրուեցին, զի թէ մին ի ջրհեղեղէ ջուրցն կորնչեցի, թերեւս մեւսն պահեցի: Արդ եթէ որդիք Ազամայ զայն գիտէին. ապա զնոյն եւ տարածեցին, որ եւ մշտնջենաւորեցաւ:

53. Միտք ոչ միայն ընծայեցուցանեն թէ անհնարին ինչ իցէ մարմնոց յառնել, այլ մանաւանդ հաստատեն թէ զոյ հնար: Բնութիւն իսկ զնորին գյարութեան զօրինակ ընծայեցուցանէ, այնու զի բազում գեռնոց տայ միւսանգամ յառնել լուսաւոր եւ գեղեցիկ, զորոց յառաջին երգս ճառեալ է իմ. արդարեւ նորանշան իրք են զոր փիւսկեան իմաստութիւն չկարէ մեկնել: Նա որ զգեռուն ի թրթուր կարէ չբլել, եւ յորդն կերպարանաց ի թռչուն կերպարանս փոփոխել, որ զմարմին մարդկեղէն կազմէ գործուած զարմանալի, եւ արար ոչեխառն հանգերն շնչովն, կարող է առնել մշտնջենաւոր զնոյն խառնումն. եւ եթէ առ ժամանակ մի բաժանել ի շնչոյն կամիցի, վերստին նորոգել կարող է: Ընդարայս բնութեամբ գիտեմք թէ իմիք որ իցէ, յոչ ինչ գառնալ չէ պատշաճ: Աստուած առանց երկմտութեան կարող է զոր միացոյցն անջատել, եւ զոր անջատն անդրէն մի առնել: Միտք հաւանեցու-

ցանկէն զմեզ թէ այնմ ամենայնի բաւական է Աստուած, եւ կրօնք Հաւատարիմ առնեն թէ կամի եւս: Հաղորդութիւն որ ի մէջ ողբոյ եւ մարմնոց է, մշտնջենական լինելոց էր. այլ ի պատիւ մեզաց եկն մահ ի վերայ: Հրաման եւս Աստուած զի միաբանութիւնն յակեացի ժամանակեան մի, բայց եւ կանխաւ ասաց թէ երբեմն անդէն յարդարելոց է: Խեղամուտ եղեալ յանցեալ Խառից մատենիս թէ ի կանխասացիկ իրացն բազում ինչ ի գլուխ ել եւ կատարեցաւ: Մի լիցութիւն անհաւանք թէ եւ այնք որ տակաւին չիցեն ելեալ ի գլուխ, ոչ նոյնդաւանակ կատարեցին:

54. Ամենեքին իսկ դիտեն թէ որչափ անհնարին գլխակեցութեան տան զանձինս Բանալք եւ Բրաքմանք զի պատուեսցին ի ժողովրդենէն եւ առնուցան ողորմութիւն ի նոցանէ: Արդարեւ իսկ մելորութեան եւ շահու եւ ընդունայնութեան վկայք են:

55. Քրիստոսնէից կրօնք որ ջանգ ապաշխարել Հրաման տան ի վերայ երկրի, արքայութիւն իմե խոստանան որ ամենեւին հոգեւոր է: Այլ եւս կրօնք նմին հակառակ թոյլ տան աստէն յերկրի յախորժականն եւ ի մարմնաւոր կարգս թաթաւեալ թաւալել, եւ մարմնաւոր ինչ կեանս անդ խոստանան: Այնպէս խոնարհագոյն եւ մարմնաւոր իրօք զգրախան նկարեն, մինչեւ որ սա-

կառ. մի տեղեկագոյնք են ի նոսա, չհա-
մարին ճշմարիտ գիտն. այլ խառնա-
շանճ ամբօխն շին ինչ երկմիտ :

56. Արդարեւ աստուածեղէն իմե դը-
րոշմն բարձեալ բերեն կրօնք մեր որ ընդ
աշխարհի սկսան եւ ընդ նմին զոյգ վախ-
ճանելոյ են. որ զամենայն պատմու-
թիւն յինքն առեալ ժողովէ, այնու զի
իշխանութիւն իւր յեա շրջշրջելոյ այ-
լոյ իշխանութեանց հաստատեցաւ ե-
կաց. որ եւ զամենայն ազգս գրաւէ,
եւս եւ զխուժս զի ամենեքին յիւրեանց
սեպհական կրօնս հաւատան յայանու-
թեանն առելոյ երբայական ազդին,
որ են առաջին ժողովուրդք, եւ ցայժմ
տեւեն զի զնոյն հաստատեցեն. եւ զի
մի ըստ միջէ թուիցեմ, այնպիսի են
կրօնքս, զի առեալ վկայութիւնս ի
հասարակաց մտաց, ի պատմութենե
եւ ի բնութենե արարածոց, զաշխար-
հիս անկարգութեանց եւ զմերոց շա-
րեաց սկիզբն ճշգիւ բանան եւ ցուցա-
նեն. եւ թէպէտ եւ աներեւոյթ ան-
ճառ զԱստուած քարոզեն, բայց եւ բա-
զում լուսաւորութեամբ եւ պայծա-
ռութեամբ լի են: Աստուած մեզառ-
բաց ոչ երեւի, բայց եթէ ընդ առա-
դաստառ իւր. բայց յերկուց մեծամեծ
գործոց, յորս Աստուծոյ գիտաւորու-
թիւնն, որ հանապազ միադիմի եւ միա-
նման է, երեւի, ճանաչի աներեւոյթն
անսկս: Երկու գործք Աստուծոյ մե-

ճամբէք զոր ասացիս, բնութիւն եւ կը-
րօնք են: Աստուածականք որ զբնու-
թիւն բաւական համարին, բանադա-
տին ասել, թէ արժան է մարդոյ եր-
կիր պապանել այնմ որ քան զամենայն
որ իցեն եւ որ չիցեն ի վեր է, եւ աշ-
խարհիս արարիչ. եւ զի անպէտք են թէ
իմ իմիք ի նմանն ակն ունել կամ եր-
կընչել իցէ, յանպէտս նմա երկիր պա-
պանեն, կամ մանաւանդ ոչ իմիք եր-
կիր պապանեն. արդար եւ իրաւացի է
ասել զնոցանէ զայն զոր ոմն ուրեմն ի
հնոց Խորասրաց զԷրէից ասէր թէ ոչ
ինչ իմիք, բայց եթէ ամպոց եւ երկնից
անուան երկիր պապանեն: Արք միան-
գամ ի գործոց անտի որ Աստուծոյ մե-
ծագոր զօրութեանն են, այս ինքն ի
բնութենէ ճանաչեն թէ արարիչ է,
եւ ի գործոց անտի որ արդարութեան
եւ զթոյ են, այս ինքն է ի կրօնիցն, ի
միտ առնուն թէ փրկիչ է, նորա միայն
են, որ զէն եւ զզոյն որ ամենայն էու-
թեանց առաջին եւ գլխաւոր է, ճա-
նաչեն. եւ նմա երկիր պապանեն այն-
պէս որպէս արժանն է ճանաչել եւ
երկիր պապանել այնմ որ ոգի է եւ
ճշմարտութիւն:

Օրհնութիւնն զոր եհեզ Աստուած
Ք վերայ մատենիս ի ժամանակի աստ
յայսմիկ յորում ամպարչտութիւն բար-
ձրիպուիս պարծի, յօժարեցոյց զիս
միւսանգամ շուրջ դալ եւ տեսանել

մինչ զեռ զայս եւս նուազ դրօշմեր
մատենես, որ թուի ինն թէ վերջին
իցէ, որ իմով կենդանեաւ լինիցի Բա-
ղում ինչ յաւելուածս արարեալ էր իմ
յերգսս եւ ի տեղեկութիւնսն. եւ թե-
րեւս եւ յաւելուի եւս, եթէ չէր իմ
յայնպիսի ինչ վիշտս ըմբռնեալ, որոց
մխիթարութիւն ոչ եթէ յայնպիսի
զբօսանաց զբաղման լինիցի, այլ միայն
յաստուածպաշտութեան կրօնսն պա-
րտաւելոյ: Եւրանի յայնժամ ոչ նմա եւ-
եթ որ զկրօնիցն երգս առեալ նուա-
զիցէ, այլ եւ նմին որոյ սիրա նովաւ
լի իցէ: Որդեակ մի էր իմ, որ կարի սի-
րուն էր ինն, ոչ զի միամօր էր,
այլ զի կայր ական թէ մեծ ոմն լինելոց
է: Իբրեւ Հարկ իմն լինէր վաստակել
եւ առնել արարս, եղ ի մօտի ի ծովա-
կան վաճառաւահատութիւն պարտաւել,
զի մեծութիւնք զոր անտի շահիցի ոք,
ասէր նա, ոչ յանիրաւութենէ ժողո-
վիցին: Եւ որովհետեւ ական ունէի թէ
ազնուական լինելոց է մանուկն եւ պար-
կելոս եւ ի կարեւորսն գոյաւոր, մխի-
թարէի մինչ զեռ ի բացեայն էր. զի
եւ եւ չորաւ ի Գաղիստանայ քաղաք-
այց այն ինչ հասեալ նորա անդր, յա-
հազին ինչ շարժմանէ մեռանէր. եւ
այնպիսի ինչ զէպր գիպէին ի նորա
մահուն, որ ամենեցուն ական աշխարհւ,
յիւրում գաւառի եւ ի սահմանաց
աշխարհին, ուր սկսեալն էր երեւելի

լինել: Տէր ետ եւ Տէր էառ: Այո Տէր
էառ, եւ այն յանկարծ յեղակարծումն
ժամու, որ յամենայն տիս ահապին բզ-
մահն առնէ, մանաւանդ ի կարեաց հա-
սակի յատրիս մանկութեան, մինչ զեռ
ի ծաղկին եւ ի փթթելէ: Սակայն հայ-
եցեալ ընդ պատանւոյն առարինո-
թիւն, եւ ընդ սրտին լաւութիւն, եւ
զի ուղիղ մտք էր եւ իմաստուն կար-
գօք, փասահ եմ եթէ Աստուած յո-
ղորմութեան իւրում ընկալաւ զնա,
եւ պիտեմ զի ոչ զնա ինչ, այլ զիս ե-
հար ամենատէրն, զի իբրեւ առանձինն
եղէց, նորա միայն լինիցիմ, եւ զմեա-
ցորդս աւուրց իմնց անցուցանիցեմ ի
խնդրել փան իմ զնորա սղորմութիւն,
որում չեմն արժանի. զի ոչ հանգոյն
մեծամեծ ճշմարտութեանցն զորոց ան-
գրտին ի մանկութենէ առի երգել,
փարս ընծայեցուցի: Յանկարծ փլլալս
զոր ասան փշտանամ, անդ յօգուտ լի-
նէին: Իցիւ եւ կրօնիցս զոր երգեմն,
զաղարեցուցեալ զարտասուս զոր հա-
նապազ հեղում, եւ լամ զորդեակն իմ:

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
SMITHSONIAN INSTITUTION
WASHINGTON, D. C.

